

**ENGELLİLERE İLİŞKİN HABERLERİN HAK HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Şenay BİLİK YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ömer ÖZER

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2011

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

ENGELLİLERE İLİŞKİN HABERLERİN HAK HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Şenay BİLİK YILDIRIM

Basın Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2011

Danışman: Doç. Dr. Ömer ÖZER

Bu çalışmada engellilere ilişkin haberlerin medyada sunumu, hak haberciliği bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada, hak haberciliğinin anlaşılabilmesi için haberin tarihine yer verilmiş ve liberal basın anlayışının şekillendirdiği haberciliğin temel unsurları üzerinde durulmuştur. Daha sonra, geleneksel habercilik anlayışına getirilen eleştiriler ile birlikte ortaya çıkan alternatif medyalar açıklanmış, alternatif medyalar içinde değerlendirilen hak haberciliği ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada, araştırmanın öznesi olarak belirlenen engellilerin daha iyi anlaşılabilmesi için, engellilerin görüşlerine yer verilmiş, engellilik kavramı, insan hakları ve medya ile birlikte ele alınmıştır. Engellilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde engellilerin görüşlerinin hak haberciliği ile örtüştüğü görülmüştür. Çalışmada incelenen Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde belirlenen zaman aralığında toplam 44 engelli haberine yer verilmiştir. Bu gazetelerde engelli haberlerinin tüm haberler içindeki oranı, yüzde 1'den azdır. Aynı zaman aralığında alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org adresinde ise, engelli haberi bulunamamıştır. Ülke gündemini uzun bir süre meşgul eden ve gazetelerin geniş yer ayırdığı, "Hak ihlâlinin sunumu" örnek olayı, yaygın basında hak haberciliğine uygun sunulmazken, alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org adresinde ise, hak haberciliğine uygun sunulmuştur. Son olarak çalışmada incelenen engellilerin kendilerine ait internet haber sitesi www.engellihaberleri.com adresinde yer alan engelli haberlerinin de çoğunlukla hak haberciliğine uygun sunulmadığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Engelli, engelli haberleri, alternatif medya, hak haberciliği.

ABSTRACT

THE EVALUATION OF THE NEWS RELATED TO HANDICAPPED WITHIN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH TO JOURNALISM

Şenay BİLİK YILDIRIM

Department of Journalism

Anadolu University Graduate School of Social Sciences, February 2011

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ömer ÖZER

In this study, the presentation of the news in media related to handicapped is evaluated within the context of Human Rights-Based Approach to Journalism. In the study, the history of the news is mentioned in order for the Human Rights-Based Approach to Journalism to be understood and the basic elements of journalism shaped by the concept of the liberal press are focused. Afterwards, the alternative media are explained with the criticism brought to the perception of traditional news and the Human Rights-Based Approach to Journalism is being dealt in detail. In the study, having decided to be the subject of the research, to have a better understanding of the handicapped, their view is taken into account and the concept of disability is handled with the human rights and media. In-depth interviews with the handicapped, it is better understood that the views of handicapped and human rights-based approach to journalism are matched up together. In a particular time, with the examination of the national newspapers Hurriyet, Posta, Sabah, Zaman, it is seen that totally 44 disability news has taken place. In these newspapers, the percentage of the disability news considering the general news is less than %1. During the same time period, there was found no news in www.bianet.org which is regarded as an alternative media. While "rights violation report" sample event which kept the country agenda for a long time and on which newspapers focused largely was not presented appropriate according to human rights-based approach to journalism in general media while it is focused appropriately according to human rights-based approach to journalism in www.bianet.org which is defined as an alternative media. Lastly, it is seen that the news related to handicapped taken place in www.engellihaberleri.com, the internet news site of the handicapped, are also mostly not presented appropriately according to human rights-based approach to journalism.

Key Words: Handicapped, handicapped news, alternative media, right reserving journalism

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Şenay BİLİK YILDIRIM'ın "Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi" başlıklı tezi **17 Şubat 2011** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Basın ve Yayın** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Ömer ÖZER

Üye : Prof.Dr.Dursun GÖKDAĞ

Üye : Doç.Dr.Erdal DAĞTAŞ

İmza

.....

.....

.....

Prof.Dr.Ramazan GEYLAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkması süresince her zaman yanımda olan eşim Mustafa Yıldırım, sevgisi, sabrı ve desteği için en büyük teşekkürü hak ediyor. Annem Emine Bilik ve babam Yusuf Bilik'e ve kardeşlerime ise hayatımın her döneminde olduğu gibi, eğitimim boyunca da yanımda oldukları için minnettarım.

Ancak bu çalışmanın yola çıktığım zamanki halinden çok daha iyi yerlere gelmesini sağlayan, tezime yalnızca danışmanlık etmeyip, onu benimle birlikte ortaya çıkaran, geliştiren, çalışmamın her aşamasında, içinde çıkılmaz gibi görünen sorunları kolay kılan, bana yol gösteren ve en önemlisi tezime ve bana inanan Doç. Dr. Ömer Özer hocama özellikle teşekkür ediyorum. Tez jürimde yer alan Doç. Dr. Erdal Dağtaş'a yüksek lisansta ondan aldığım derslerde bana kattıkları, tezime yönelik olumlu tavrı için ve yine tez jürimde yer alan Prof. Dr. Dursun Gökdağ'a benim için çok zor olacağını düşündüğüm tez jürimde gösterdiği olumlu ve yapıcı eleştirileri ve "babacan" tavrı için teşekkür etmek istiyorum.

ÖZGEÇMİŞ

ŞENAY BİLİK YILDIRIM

Basın Yayın Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Ls.	2000-2005	Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
Lise	1996-2000	Diyarbakır Yabancı Dil Ağırlıklı Ziya Gökalp Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı:	Cinsiyeti:	Yabancı Dil:
Diyarbakır, 3 Mart 1981	Kadın	İngilizce

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 2009 Yılı Gazete Fiili Satışları.....	76
Tablo 2. Gazetelerin Toplam Haber Sayıları.....	112
Tablo 3. Engelli Haberlerinin Gazetelere Göre Konumları	115
Tablo 4. Farklı Engelli Tanımlarının Gazetelere Göre Dağılımı.....	119

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Engelli Haberlerinin İncelenen Gazetelere Göre Dağılımı.....	111
Grafik 2. Engelli Haberlerinin, Gazetelere ve Zamana Göre Dağılımı	112
Grafik 3. Gazetelerin Engelli Haber Sayılarının Yüzde Oranlarının Karşılaştırılması.....	113
Grafik 4. Engelli Haberlerine Ayrılan Alanların Karşılaştırılması.....	114
Grafik 5. Gazetelerde Yer Alan Engelli Haberlerinde Fotoğraf Kullanımı.....	116
Grafik 6. Haber Fotoğraflarında Engelli Unsurlarına Yer Verilme Oranı.....	117
Grafik 7. Engelli Haber Fotoğraflarında Fotoğraf Altyazısı Kullanımı.....	118
Grafik 8. Engellilerin Farklı Tanımlamalarının Gazetelere Göre Dağılımı.....	119
Grafik 9. Haber Kategorilerinin Gazetelere Göre Dağılımı.....	122
Grafik 10. Hürriyet Gazetesinin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi.....	124
Grafik 11. Posta Gazetesinin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi.....	125
Grafik 13. Sabah Gazetesinin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi.....	127
Grafik 14. Zaman Gazetesinin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi.....	129
Grafik 15. www.engellihaberleri.com Sitesinde 8 Nisan 2009'da Yayınlanan Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu	142
Grafik 16. www.engellihaberleri.com Sitesinde 15 Temmuz 2009'da Yayınlanan Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu.....	143
Grafik 17. www.engellihaberleri.com Sitesinde 22 Ekim'de Yayınlanan Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu.....	144

Grafik 18. Hürriyet Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi.....	147
Grafik 19. Posta Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi.....	150
Grafik 20. Sabah Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi.....	152
Grafik 21. Zaman Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi.....	155
Grafik 22. www.bianet.org sitesinde “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi.....	158

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	4
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	5
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Sınırlıklar.....	5
1.6. Tanımlar.....	6
2. ALANYAZIN	
2.1. Haberin Tarihsel Gelişimi: Liberal Basın Anlayışı ve Eleştirisi.....	7
2.1.1. Haberin tarihsel gelişimi ve liberal basın anlayışı.....	7
2.1.2. Liberal basın anlayışının eleştirisi.....	20
2.2. Yeni Habercilik Arayışları ve Alternatif Medya.....	24
2.2.1. Alternatif medyanın doğuşu.....	24
2.2.1.1. Sivil toplum medyası olarak “alternatif medya”	29
2.2.1.2. Yurttaş gazeteciliği olarak “alternatif medya”	32
2.2.1.3. Barış gazeteciliği olarak “alternatif medya”.....	37
2.2.1.4. Hak haberciliği olarak “alternatif medya”.....	40
2.3. Engellilik ve Medya.....	50
2.3.1. Engelliliğin Tarihi ve Tanımlanma Çabaları.....	52

2.3.1.1. Medikal Model.....	54
2.3.1.2. Sosyal Model.....	56
2.3.2. Engellilik ve İnsan Hakları.....	56
2.3.3. Engellilik ve İnsan Haklarının Medyada Yansıması.....	61
3. YÖNTEM.....	70
3.1. Araştırma Modeli.....	73
3.1.1. Derinlemesine Görüşme.....	74
3.1.2. İçerik Çözümlemesi.....	75
3.2. Evren ve Örneklem.....	75
3.2.1. Derinlemesine görüşme.....	76
3.2.2. Yaygın basın	76
3.2.3. Alternatif basın örneği: “www.bianet.org”.....	78
3.2.4. Engelli haber sitesi “www.engelihaberleri.com”.....	78
3.2.5. Örnek olay çözümlemesi.....	79
3.3. Veriler Ve Toplanması.....	79
3.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması.....	81

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Engellilerle Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme.....	82
4.1.1. Engellinin Ekonomik Koşullara Bakışı.....	82
4.1.2. Engellinin Devlet Hizmetlerine Bakışı.....	86
4.1.3. Engellinin Kendine Ve Engelliliğe Bakışı.....	88
4.1.4. Engellinin Toplumsal Yaşama Bakışı.....	91
4.1.5. Engellinin Dernek ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Bakışı.....	95
4.1.6. Engelli Haberlerinin Gazetelerdeki Sunumu’na Bakış.....	97
4.1.7. Engellinin, Haberlerin İnternet Haber Sitelerindeki Sunumu’na Bakışı.....	101
4.1.8. Engellinin Engelli Haklarına Bakışı.....	103
4.1.9. Engelli Haklarının Haberlerdeki Sunumuna Bakış.....	106

4.1.10. Engellilerin Haberlerin Nasıl Olması Gerektiğine İlişkin Görüşleri.....	108
4.2. İçerik Çözümlemesi Yöntemiyle Elde Edilen Verilerin Analizi.....	110
4.2.1. Nicel Veriler.....	111
4.2.1.1. Engellilerle İlişkilendirilen Haberlerin Yayınlanma Oranı.....	111
4.2.1.2. Engellilerin Haberlerde Nitelendiriliş Biçimi ve Tanımlanması.....	118
4.2.1.3. Engelliler İle İlişkilendirilen Konuların Dökümü.....	120
4.2.1.4. Hak Haberciliği Bağlamında Engellilerle İlgili Haberlerin Sunumunun İncelenmesi.....	123
4.3. Engelli Haberlerinin Alternatif Medya Örneği Olarak Belirlenen www.bianet.org Adresinde Hak Haberciliği Bağlamında Çözümlemesi İle Elde Edilen Veriler Ve Yorumları.....	139
4.4. Engelli Haberlerinin Engelli Haber Sitesi www.engellihaberleri.com Adresinde Hak Haberciliği Bağlamında İncelenmesi İle Elde Edilen Veriler Ve Yorumları.....	141
4.5. Örnek Olayın Yaygın Basında Ve Alternatif Medyada Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu.....	142
4.5.1. Örnek olayın yaygın basında sunumunun hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi.....	146
4.5.1.1. Örnek olayın Hürriyet gazetesindeki sunumu.....	146
4.5.1.2. Örnek olayın Posta gazetesindeki sunumu.....	148
4.5.1.3. Örnek olayın Sabah gazetesindeki sunumu.....	150
4.5.1.4. Örnek olayın Zaman gazetesindeki sunumu.....	152
4.5.2. Örnek olayın alternatif medyada sunumunun hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi.....	156
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	160
6. EKLER.....	170
KAYNAKÇA.....	175

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında medyada nasıl sunulduğunun ortaya konulmasıdır. Hak haberciliği, haberciliğin belli bir döneminde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla onu anlamlandırmak için haberin ortaya çıktığı dönemi açıklamak gerekmektedir. Bunun için çalışmada önce geleneksel habercilik anlayışı açıklanmıştır. Çalışmada geleneksel habercilik anlayışı onu oluşturan “objektiflik”, “habercilik etiği” ve “haber değerliliği” (Özer, 2010) temel kavramları üzerinden aktarılmıştır. Bu kavramlara kısaca değinmek gerekirse, 1900’lerin başında ciddi ve güvenilir haberciliğin ayrılmaz bir parçası haline gelen (İnal, 1996: 16-17) objektiflik (nesnellik) kavramında muhabirin objektifliğine inanılır. Bu anlayışa göre, muhabirin haber kaynağına ulaşarak objektif olarak bu bilgileri okuruna sunacağı öne sürülmektedir (Yüksel ve Gürcan, 2001: 67). Liberal çoğulcu yaklaşımın habercilik anlayışının temelinde objektif habercilik idealinin yanında, haber değerliliği unsuru da önemli bir yer tutmaktadır. Oya Tokgöz, geleneksel habercilik anlayışının haber oluştururken kullandığı, 5N+1K kuralından hareket ederek, haber değerlerini beş ana kümede toplamıştır. Bunlar, “Zamanlılık, yakınlık, sonuç, önemlilik, insanın ilgisini çekme”dir (Tokgöz, 2000: 176). Kuşkusuz, objektif habercilik ideali beraberinde haber değerliliği ölçütlerini taşıırken - aslında karşılıklı etkileşim içerisinde - aynı zamanda etik kuralları da getirmiştir (Özer, 2010). Gazetecilik mesleğinin iki farklı etik anlayış çerçevesinde ele alınabileceği belirtilmektedir. (İrvan, 2003: 62 – 63). İmmanuel Kant’a dayandırılan görevci etik anlayış; ne olursa olsun ihlâl edilmemesi gereken ilkelere sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir. John Stuart Mill’e dayandırılan yararçı etik anlayış açısından ise sonuç önemlidir (Sanders, 2003’ten akt. Özer, 2010: 150)

Özetle, liberal basın anlayışına göre haberin objektif ve habercilik etik ilkelerine uygun olması, zamanlılık, yakınlık, sonuç, önemlilik, insanın ilgisini çekme gibi haber değeri unsurlarını taşıması gerekmektedir. Geleneksel habercilik anlayışında basına yüklenen en önemli anlamlardan biri basının 4. Güç olduğu düşüncesidir, bu anlayış gazetecilerin kamuoyunun bağımsız temsilcisi olma görevini yükledikleri ve sorumlulukları bulunduğu konusu üzerinde durmakta ve bu bakımdan basın, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilmektedir (Tokgöz, 1994: 51-52). Liberal basın anlayışı içinde tarihsel süreçte, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşları gibi tarihi olaylar ışığında basının özgürlük mücadelesi vererek, yasalarla bunu elde ettiği anlatılmaktadır. Ancak geleneksel habercilik anlayışına getirilen ilk eleştiri, basının özgür olması üzerinedir. Bu eleştirilerde basının özgürlük mücadelesinde, önceleri devlet ya da

kilisenin her türden bilgi akışını kontrol ettiğini, sonrasında ise, iletişim araçlarında daha çok ekonomik güç odaklarının kontrolünün ortaya çıktığını söylenmektedir (İnal, 1996: 18). Geleneksel habercilik anlayışına getirilen bir diğer eleştiri, onun içerik ve biçimsel özelliklerine yöneliktir. Gazetelerin satış kaygısı ve kâr amacı taşıması, daha çok insana ulaşmak için, popüler konuları haber yapması eleştirilmektedir (Baytar, 2005: 252-253). Geleneksel habercilik anlayışının haber değerliliği unsurları da eleştirilmektedir. Geleneksel habercilik anlayışı içinde bir olayın haber değeri taşıyabilmesi için “sembolik seçkinler” in ifadelerine yer vermesi ya da şiddet, kan gibi unsurları barındırması gerektiği öğretilmektedir. Bu da haberin tanımını sorunlu hâle getirmektedir.

Geleneksel habercilik anlayışına yönelik getirilen eleştirilerde anlatılmaya çalışılan düşünce, liberal medya kuramının uygulamada işlemediğidir. Liberal basın anlayışının, sorunlu tarafları, yeni iletişim kuramlarının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Bu kuramlar ile haberin tanımı yeniden yapılarak, geleneksel yaklaşımın şekillendirdiği haberin, yukarıda belirtilen sorunlu tarafları aşmaya çalışılmıştır. Liberal kuram çerçevesinde oluşturulan medya sistemindeki açmazlara alternatif olarak bazı medya kuramları geliştirilmiştir. (İrvan, 1994: 218). “Toplumsal Sorumluluk Kuramı”, “Katılımcı Demokratik Medya Kuramı”, “Kalkınma İletişim Araçları Modeli”nde de, geleneksel gazetecilik anlayışının dışına çıkılarak haber, “tarafsız” metinler olarak değil, halktan yana metinler olarak tanımlanmış ve gazetecilere bu anlamda önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Ancak, geleneksel habercilik anlayışının eksikliklerine karşı ortaya çıkan toplumsal bağlamı güçlendirmeye yönelik kuramların da tarihsel süreç içinde habercilik anlayışının sorunlu yapısına çözüm üretmekte yeterli olmadığı düşünülmüştür. Küreselleşme ile birlikte gelişen ve değişen yeni ortam içinde onun, dünyada yaygınlaştırmaya çalıştığı “aynılaştırılmış”, “pasifize edilmiş” düşünce ve yaşama biçimlerine karşı verdiği mücadelede “aşağıdan” ya da “alternatif-küreselleşmeci” hareketler, kendileriyle aynı dünya görüşünü paylaştığına inandıkları medya akımlarıyla işbirliği içinde harekete ederek, alternatif medyanın ilk örneklerini “sivil toplum medyaları”nı ortaya çıkarmıştır (Köse, 1997: 220). Alternatif medyanın varolma ve kendi kimliğini tanımlama çabası büyük oranda siyasal, toplumsal ve kültürel bir kimlik edinme süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da küreselleşme ile daha çok gündeme gelen demokrasi, yurttaşlık, ifade özgürlüğü ve katılım gibi kavramları, alternatif medyanın tanımlanmasında önemli kavramlar olarak ortaya koymaktadır (Köksalan, 2010: 60). Sivil toplum medyası olarak alternatif medya kavramı, kitle iletişim araçlarında daha çok söz sahibi olunmak istenmesiyle paralel olarak, halkın da iletişim sürecine katılması gerektiği görüşünden yola çıkılarak, küresel medyaya karşı, eşitliği ve özgürlüğü savunan, toplumsal hareketlerin etkili olduğu

habercilik anlayışını tanımlamak için kullanılmıştır. Alternatif medya türlerine ilişkin, literatürde yerleşmiş bir sınıflama bulunmamaktadır. Bu anlamda, Sevda Alankuş'un (2009) yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ve hak odaklı habercilik olarak ayrı ayrı tanımladığı alternatif medyalar, çalışma açısından yol gösterici kabul edilmiştir. Bunlara, alternatif bir medya olarak tanımlanan sivil toplum medyaları da eklenmiştir. Yurttaş gazeteciliği olarak alternatif medya, 1990'larda, ABD'de tartışılmaya başlanmıştır. Yurttaş gazeteciliğinde amaç, haber medyasında yer almayan sorunların yurttaşlar tarafından işlenmesi veya gazetecilerin yardımlarıyla tartışmaya açılması, haberde halka daha çok yer verilmesini sağlamaktır. Barış gazeteciliği sözcüğünü John Galtung, 1970'li yıllarda ilk kez kullanmıştır. Galtung, yaklaşımın amacını "Gazeteciliğin içine barış katmak" olarak açıklarken, barış gazeteciliğini gerçek odaklı, halk odaklı ve çözüm odaklı olarak tanımlamıştır. Barış gazeteciliği yalnızca savaş durumlarında değil, haberlerin işlenişinde, haber dilinin de şiddetten arındırılarak, barış yanlısı bir anlatımı benimsemesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Haberlerin insan haklarını merkeze alarak yapılması gerektiği fikri, eşdeyişle hak haberciliği fikrinin doğuşu ise, UNESCO'nun 1978 yılında kabul ettiği "Barışın Güçlendirilmesi ve Uluslararası Anlayış, İnsan Hakları Kabulü ve Irkçılık Karşıtı Tutum İçin Kitleli Medya Katkısına İlişkin Temel İlkeler" başlıklı belge ile başlatılmaktadır. Bu belge ile basına, insan haklarının uygulanması ve güçlendirilmesinde önemli görevler yüklendiği belirtilmektedir (Akt. Briggs ve Burke, 2004: 280). Sevda Alankuş (2009), insan haklarını merkezine alan hak haberciliğinde; "Haberin konusu, bir hak ihlâli midir? Haber ötekini, dezavantajlı, lehine odaklı mıdır? Haber inşa edilirken hak ihlâli yapılmış mıdır? Haklar konusunda bilgilendirme var mıdır? Hak kullanımı, mücadele yolları konusunda bilgilendirme, yol gösterme var mıdır?" gibi sorulara yanıt verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çiler Dursun (2007), hak haberciliğinin geleneksel habercilik anlayışının savunduğu tarafsızlık ilkesine yer vermediğini, haberin taraflı olduğunu, haklardan ya da dezavantajlılardan taraf olduğunu belirtmektedir. Gülgün Erdoğan Tosun (2009) ise, hak haberciliğinde, siyasal, sosyo-ekonomik seçkinlerin habere kaynaklık etmesinin yanı sıra, haberin ilgili olduğu hak örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, uzmanların, uluslararası kuruluşların, insan hakları hukukunun da haber kaynakları içinde kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Hak haberciliğinde insan hakları kavramı ölçü alınarak, toplumda sesini duyurmakta zorlanan azınlıkların, ayrımcılığa uğratılan kadınların, insan gibi yaşama hakkına sahip olamayan çocukların, fiziksel ya da zihinsel engelleri nedeniyle göz ardı edilen, haberlerde yer bulamayan engellilerin ya da yoksulların görünür kılınması için, kitle iletişim araçlarınınca sunulan haberlerin insan haklarına dayalı olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır

(Tılıç, 2001: 121). Hak haberciliğinde, haber üretiminde, sözü edilen dezavantajlı kesimlere daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünülmektedir. Engelliler de bu dezavantajlı kesimlerden biridir ve hak haberciliği, engellilerin toplumsal yaşamda daha görünür olmalarında önemli bir araç olarak görülmektedir.

Engelli haberlerinin, yaygın basında sunumunun da hak haberciliği bağlamında gerçekleştirilmesi ile, insan hakları felsefesinin ayrımcılık karşıtı, eşitlikçi anlayışının kitle iletişim araçlarınınca benimsenmesi sağlanmak istenmektedir. Hak haberciliği ile, haberlerde engelli haklarına daha fazla yer verilerek, engellilerin hakları konusunda daha çok bilgiye, daha kolay yollardan ulaşabilmeleri sağlanması amaçlanmaktadır. Engelli haberlerinin, hak haberciliği bağlamında sunulması ile engellilerin yaşadığı hak ihlalleri medyada daha çok yer bulacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının sesine, hak ihlallerine ve insan haklarına daha çok yer verilmesiyle, engelli bireylerin haklar konusunda eğitilmelerine de katkı sağlanacaktır. Hak haberciliği ile engelli haberleri dezavantajlıların lehine bir anlatımla kurulacaktır. Hak haberciliği ile engellilere ilişkin haberlerde yalnızca konu edilen olay sunulmayacak, haberin konusu sorun odaklı bir anlayışla aktarılacaktır. Hak haberciliği ile engellilerin yalnızca sorunlarının gündeme getirilmesi değil, yaşanan sıkıntıların çözümü noktasında yapılabilecekler de haberin içeriğinde yer alacaktır. Bu anlamda haber, engelliler için yol gösterici bir özellik taşıyacaktır. Engellinin medyada görünür olmasında en önemli etken elbette ki, kitle iletişim araçlarının, engellilere yönelik tutumlarıdır. Medyada engelli haberlerinin daha fazla yer almasının yanı sıra haber içeriklerinin de ayrımcılığa yol açmayan bir anlatıma sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında sunulmasının geleneksel habercilik anlayışının sözü edilen açmazlarına çözüm sunacağı düşünülmektedir.

1.1. Problem

Çalışmada engellilere ilişkin haberler hak haberciliğinin unsurları ışığında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmada şu soruya yanıt aranmıştır: “Engellilere ilişkin haberler, medyada hak haberciliği bağlamında nasıl sunulmaktadır?”

1.2. Amaç

Çalışmada engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında, yaygın basında fiili satış oranı en yüksek ilk dört gazete olan Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde, alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org adresinde, engellilere ait bir haber sitesi olan www.engellihaberleri.com sitesinde, örnek olay olarak belirlenen “Hak ihlâlinin sunumu”na

ilişkin engelli haberinin Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde ve alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org adresinde nasıl sunulduğunun ortaya konması amaçlanmıştır. Bu çalışmalardan önce engelliler ile derinlemesine görüşme yapılarak hak haberciliğinin araştırma için uygun olup olmadığının, engellilerin görüşlerinin hak haberciliği ile hangi oranda örtüştüğünün anlaşılması amaçlanmıştır.

1.3. Önem

Çalışmada alternatif bir medya olarak tanımlanan hak haberciliğinin kriterlerinin belirlenmiş olması önem taşımaktadır. Çalışma alternatif medyayı konu edindiği için ve bunun yanı sıra yeni bir kavram olan hak haberciliğini konu edinmesi bakımından da önem taşımaktadır. Çalışma, hak haberciliği bağlamında engellileri konu edinmesi bakımından da önemli görülmektedir. Alternatif medyalar içinde sayılan hak haberciliği, toplumda sesini daha az duyurabilen dezavantajlı kesimlerin sesini duyurabilmek amacıyla yola çıkmıştır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında, toplumsal yapı içinde gerek fiziksel gerekse düşünsel anlamda kendilerini ifade etmekte diğer insanlara oranla daha az olanağa sahip engellilerin konu edinmesi önemli görülmüştür.

Bu çalışma, engellik, insan hakları ve bu kavramların alternatif medya, hak haberciliği ile ilişkisine yönelik incelemelerde bulunduğu için önem taşımaktadır. Araştırma, yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’de engellilerin haberlerde hak haberciliği bağlamında ne şekilde ele alındığını araştıran bir tez bulunmaması, hazırlanan çalışmanın bu alanda gerçekleştirilen ilk çalışma olması açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın, sonraki çalışmalara, engelliler dışında, toplumsal yaşamda dezavantajlı olarak konumlandırılan, yoksullar, çocuklar, kadınlar ve yaşlıların da hak haberciliği bağlamında basında sunumunun incelenmesine kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışma kapsamında, varsayım kullanılmamıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Eskişehir’de yaşayan 6 görme engelli ve 6 ortopedik engelli ile,

2. Türkiye basınından seçilen Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde yer alan engellilere ilişkin haberler ile,
3. Gazetelerin 2009 yılının Ocak ayının 1. haftası, Nisan ayının 2. haftası, Temmuz ayının 3. haftası ve Ekim ayının son haftası ile,
4. Ocak ayının 1. haftası, Nisan ayının 2. haftası, Temmuz ayının 3. haftası ve Ekim ayının son haftası www.bianet.com adresinde yayınlanan engellilere ilişkin haberler ile,
5. Hürriyet, Sabah, Posta ve Zaman gazeteleri ve www.bianet.com adresinde örnek olay olarak belirlenen “Hak istismarının sunumu”na ilişkin haberler ile,
6. İnternet basınından seçilen www.engelihaberleri.com sitesinin 2009 yılının Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarının birinci günleri ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ortopedik engelli: Ortopedik engelli: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve işlev kaybı olan kişidir (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: 10).

Görme engelli: Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: 10).

Engelli haberleri: Habere konu olan olayın ya da durumun ana ögesinin engelli olduğu haberler çalışmada “engelli haberi” olarak tanımlanmıştır.

Alternatif medya: Küçük ölçekli ve farklılıklara saygı gösteren, toplum içindeki (dezavantajlı gruplar gibi) özgün topluluklara yönelen, devlet ve pazardan bağımsız medyalardır. Yatay ya da hiyerarşik olmayan bir biçimde yapılmış, demokratikleşme ve çoğulculuk adına izleyicinin erişimine ve katılımına izin veren, kendi kendini temsil etmenin önemini vurgulayarak, egemen olmayan söylem ve temsillerin taşıyıcısı olan medya olarak tanımlanmıştır (Bailey vd., 2007’den akt. Köksalan, 2010: 66).

Hak haberciliği: Geleneksel gazetecilik anlayışında yer bulan “haber değerleri” unsurlarını temel almayan (Doğan, 2007: 20-22), haklar konusunda bilgilendirici, kullanımları konusunda yol gösterici (Alankuş, 2009: 108), tarafsızlık iddiasını reddeden ve dezavantajlıdan yana taraf olan (Korkut, 2009: 190) habercilik anlayışını tanımlamak için kullanılmıştır.

2. ALANYAZIN

Bu teze hak haberciliği konu olmaktadır. Hak haberciliği, haberciliğin belli bir döneminde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla onu anlamlandırmak için haberin ortaya çıktığı dönemi açıklamak gerekmektedir. Bunun için çalışmada önce geleneksel habercilik anlayışı içinde haber tanımlanarak, onun eksikliklerine yanıt verebilmek için ortaya çıkan yeni kuramlar aktarılmıştır. Sonrasında ise, alternatif medyalara yer verilerek, alternatif bir medya olarak değerlendirilen hak haberciliği açıklanmıştır.

2.1. Haberin Tarihsel Gelişimi: Liberal Basın Anlayışı ve Eleştirisi

Bu bölümde liberal basın anlayışının şekillendirdiği habercilik anlayışı açıklanmıştır. Bunu açıklayabilmek için, öncelikle haberin tarihine değinilmiş, geleneksel habercilik anlayışının temel özellikleri, “objektiflik”, “habercilik etiği” ve “haber değerliliği” (Özer, 2010) ölçütleri açıklanmıştır. Sonrasında ise, liberal basın anlayışının eksikliklerine yer verilerek, geleneksel habercilik anlayışının eleştirisi yapılmıştır.

2.1.1. Haberin tarihsel gelişimi ve liberal basın anlayışı

İnsanlar, tarihin ilk dönemlerinden başlayarak hep toplu halde yaşamışlardır. İnsanın toplu olarak yaşaması ve üretim etkinliklerinde bulunması iletişimi zorunlu kılmıştır. İnsanı, toplumu ve iletişimi doğru bir şekilde ele alıp incelemek için tarihsel bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir (Yaylagül, 2006: 10-11). Simgesel düşünme yeteneğine sahip olan insan, iletişim gereksinimlerini karşılamak için yazının bulunuşundan çok önce, yaşadığı dönemin “teknolojisini” kullanarak mağara duvarlarına av hayvanlarının resimlerini yapmıştır. Bu bağlamda yazının bir bakıma resimle başladığını söylemek olanaklı görünmektedir. İnsanlar yazının henüz bilinmediği dönemlerde bile, haberleşmek için doğadaki varlıkların veya nesnelerin, “resim yazılarına” da kaynaklık eden görüntülerini, biçimlerini kullanmışlardır (Törenli, 2005: 21-22). Böylece, haberleşmenin tarihinin yazının bulunuşundan da öncelere dayandığını söylemek doğru olacaktır.

Yazının henüz bilinmediği bir çağda, bir ağaçtaki çentik, renkli bir çakıltaşı, kırık bir dal, ilkel insanların gözünde düşmanın yaklaştığını veya bir av hayvanının buradan geçeceğini anlatmıştır. Yazının bulunuşu, aynı dönemde haberlerin dolaşım hızını arttırmayı sağlayan

hayvanların da eğitime başlanması ile, bu tabloyu değiştirmektedir (Jeanneney, 1998: 20-22). Çağlar boyunca haberin oluşturulduğu, iletildiği alanlar değişse de bilgi verme işlevi değişmemiştir. Haber, en basit anlamda bilinmeyen hakkında bilgi vermektir denebilir. Ancak, haber yalnızca bilgi vermekle sınırlı değildir. Herman Schlapp haberi, güncel ve ilginç bir olayın nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulması olarak tanımlamaktadır (Schlapp, 2000: 17). Oya Tokgöz, 19. yüzyılın sonlarına doğru, haberi tanımlamaya yönelik ilk çabaların ABD’de başladığını ve bunun eğitim amaçlı olduğunu belirtmektedir. Bu tanımlamalar arasında “haber zamana uygun her şeydir”, “ haber bir olayın raporudur”, “haber yarının tarihidir” şeklinde tanımlamalara rastlanmaktadır. “Haber, insanları ilgilendiren zamanlı olan bir fikrin, olayın, sorunun özetidir” şeklindeki tanım, haberi tanımlama ve haberin unsurlarını belirleme bakımından bir basamak oluşturmaktadır (Tokgöz, 1994: 166-167). Yüksel ve Gürcan haberi; bir olay, bir olgu üzerine edinilen, iletişim ya da yayın organlarıyla verilen bilgi, insanları ilgilendiren, zamanlı olan, fikrin, olayın, sorunun özeti olarak tanımlamaktadırlar. “İngilizlerin ‘news’, Fransızların ‘enformation’ dedikleri haberin geniş bir biçimde anlamı irdelenecek olursa, zamanında verilen, toplumda çok kişiyi ilgilendiren ve çok kişiyi etkileyen, anlaşılır bir olay, fikir ya da kanıdır.” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 57- 58).

Haberleşme tarihini, Ömer Özer (2010), üç başlık altında toplamaktadır. Doğrudan deneyimli, yarı doğrudan deneyimli ve dolaylı deneyimli haberleşme dönemleri. Doğrudan deneyimli haberleşme, insanların sadece kendi yakın çevreleri içerisinde - örneğin bir kabile - ile sağladıkları yüz yüze haberleşmedir. Yarı doğrudan deneyimli haberleşme, medya aracılığıyla olmayan ama insanların uzak çevreleriyle kurdukları haberleşmedir. Dolaylı deneyimli haberleşme ise, herhangi bir medya aracılığıyla sağlanan haberleşmedir (Özer, 2010: 18-19).

Yarı doğrudan deneyimli haberleşmenin ilk örneklerini insanların iletişimi sözlü olarak sağladıkları haberleşme sistemlerinde görmek mümkündür. İletişimin sözlü olarak sağlandığı ilk düzenli haberleşme sistemi Ahamenidler (Akamanışlar) tarafından kurulan sistemdir. Roma İmparatorluğu’nun M.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak, İtalya’da ve İtalya dışında yayılmaya başlamasıyla birlikte “Cursus Publicus” adı verilen hızlı atlara sahip, hafif arabaların kullanıldığı örgüt kurularak, devlet haberleşmesi sağlanmıştır (Alemdar, 2001: 23-30). Yarı doğrudan deneyimli haberleşmenin ilk örnekleri olarak gösterilen bu uygulamalar,

uygulandıkları dönemde devletlerin iletişimini sağlamada önemli görevler üstlenmişlerdir.¹ Dolaylı deneyimli haberleşme dönemi içinde ilk haberleşmenin haber mektuplarıyla başladığını söylemek olanaklıdır. El yazması mektuplar, matbaanın icadına kadar haberleşmenin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır ve bu anlamda el yazması mektupların ilk gazetecilik örnekleri olduklarını söylemek mümkündür. Bu onu, aynı zamanda dolaylı deneyimli haberleşmenin atası olarak da gösterebilmektedir (Ünver, 2007: 28). 13. yüzyılda “Nouvelle a la main” (elle dolaştırılan haber)in ortaya çıkışı, “İngilizlerin *News Letter*, Fransızların *Nouvelle Manuscrite* dedikleri haber mektuplarının ortaya çıkışı ilk örneklerdendir. Haber mektupları, sosyal, siyasal, ticari ve ekonomik nedenlerle uyanan merakın etkisiyle doğmuş belgelerdir (İnuğur, 1978: 40). 15. yüzyıldan başlayarak ve 16. yüzyılda, bugünkü gazetelerin ataları olan “el yazması haberlerin” gelişimi ile birlikte, giderek yoğunlaşan bir bilgi dolaşım ağının kurulduğu görülmektedir (Jeanneney, 1998: 24). Haberleşmenin gelişmesinde yazının bulunuşundan sonra, matbaanın icadı da önemli bir rol oynamıştır. Matbaanın 1440 yılında icat edilmesi, haber mektuplarının geniş ölçüde yayılmasına ve çoğaltılmasına olanak sağlamıştır (İnuğur, 1978: 42-53).

Matbaanın icadıyla, haber mektuplarının yanı sıra haberleşmede kullanılan bir diğer araç ise, kitap olmuştur. Avrupa’da 1450 - 1800 yılları arasında basılan kitapların önemli bir kısmı bilgi verme amacı taşımıştır (Briggs ve Burke, 2004: 84). Batı’da ilk kitap, 1473’te Lyon’da yayınlanmış ve hemen ardından basılı haberler ortaya çıkmıştır (Jeanneney, 1998: 24). Böylece kitaplar da, haber mektupları ve basılı el ilanları gibi bilgi vermek için kullanılmıştır.

Yazının geliştirilmesi, ulaştırma olanaklarının artması, bunları haberleşme için kullanacak merkezi devletlerin kurulması, ticari ilişkilerin gelişmesi haberleşmenin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Haberleşme alanındaki gelişmeler, başından beri, toplumsal gelişmeyi de belirlemiştir. Ancak, haberleşmenin de, sözü edilen bu gelişmelere katkısını yadsımamak gerekmektedir (Alemdar, 2001: 3).

Dolaylı deneyimli haberleşme döneminde ilk büyük atılımın, gazeteyle olduğu belirtilmektedir. Bunu, sinema haberciliği izlemiştir (Allan, 2003’den akt. Özer, 2010: 19).

---

¹ Yarı doğrudan deneyimli haberleşme dönemi, haberleşmenin tarihini anlamak açısından önem taşısa da çalışmanın kapsamı bakımından üzerinde ayrıntılı durulması gerekli görülmemiştir. Bu anlamda dolaylı deneyimli haberleşme sistemi üzerinde daha önemle durulmuştur.

Dolaylı deneyimli haberleşme döneminin önemli bir parçası olan gazete, Yüksel ve Gürçan (2001) tarafından, “Politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu ya da yorumsuz olarak, her gün ya da haftanın belirli günlerinde çıkarılan basılı yayın” (Yüksel ve Gürçan, 2001: 9) olarak tanımlanmıştır. Gazetelerin içeriğinde ise, 17. yüzyılda dış haberler, ticaret ve gemicilik haberleri yer alırken, 18. yüzyılda Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi ile birlikte, siyasal haberler gazetelerde kullanılmaya başlanmıştır (Desmond, 1978’den akt. Tokgöz, 1994: 320). 19. yüzyılda, Sanayi Devrimi ile birlikte, toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlar da gazetelerde işlenir olmuştur (Smith, 1980’den akt. 1994: 320).

Haberin gelişiminde teknolojik, ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmeler etkili olmuştur. Haberin aynı zamanda içinde olduğu bu koşullar üzerinde etkisinin bulunduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Briggs ve Burke, haberin tarihsel gelişimini açıklarken, haberi etkileyen teknolojik gelişmeleri, dönemin toplumsal olayları ile birlikte değerlendirmiştir. “MÖ 3000’li yıllarda yazının bulunması, Johann Guttenberg’in 1440 yılında matbaayı icat etmesi, 1450’li yıllardan 1790’lı yıllara kadarki dönemde yaşanan Reform Hareketi, Din Savaşları, İngiliz İç Savaşı, 1688 Büyük Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi” (Briggs ve Burke, 2004: 25-93) gibi Avrupa tarihinde önemli siyasal ve toplumsal değişimleri beraberinde getiren olaylar, aynı zamanda haberin tanımını da etkilemiştir. Böylece, İngiltere’de yaşanan Sanayi Devrimi’nin, Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşları’nın haberin gelişiminde etkili olduğunu söylemek olanaklıdır. Basının gelişimine farklı etkileri bulunan bu tarihi olaylar çalışmada, liberal basın anlayışının gelişimine ne şekilde etki ettikleri kapsamında ele alınmıştır. Haberin 17. yüzyıldan başlayarak geçirdiği değişimler, sözü edilen toplumsal, siyasal olaylar ve teknolojik ve ekonomik gelişmeler liberal basının gelişimini açıklamakta tarihi bir arka plan sunmaktadır. Bu, aynı zamanda, geleneksel gazeteciliğin ve bu anlayış içinde şekillenen haberin de tanımlanması çabasıdır.

Sanayi Devrimi, basının özgürlük mücadelesinde önemli etkileri olan ve liberal basın anlayışını şekillendiren siyasi ve sosyo - ekonomik gelişmelerin açıklanmasında yol gösteren önemli tarihi olayların başında gelmektedir. 18. yüzyılın sonunda yeni üretim güçleriyle yeni üretim ilişkilerinin oluşumu yanında, yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesine ortam hazırlayan Sanayi Devrimi, kâğıt ve kâğıt üretimi alanında yaşanan gelişmeleri de derinden etkilemiştir. Sanayi Devrimi’ne paralel olarak gelişen teknolojik yenilikler, kâğıt üretiminde kapasite artışının önündeki ucuz ve bol miktarda hammadde sağlanması engelini aşmakta yardımcı olmuş ve kâğıt üretiminde paçavra, atık bez veya kullanılmış giysiler yerine,

odundan-ağaçtan yararlanma olanağı ortaya çıkmıştır (Törenli, 2005: 46). Ucuz kâğıt yapılarına kadar pahalı bir meta olarak satılan gazete, Sanayi Devrimi ile birlikte kitleye dönük bir görünüm kazanmıştır (Desmond, 1978'den akt. Tokgöz, 1994: 320).

İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi ile bağlantılı olarak gelişen enformasyon devrimi ile gazetecilik daha fazla özgürlük kazanmış, bir meslek şekline dönüşmüş ve okuyucu kazanmıştır. Gazete ve gazetecilik toplum içinde etkili olmaya yönelmiştir (Tokgöz, 1994: 27). Sanayi Devrimi ile birlikte kitleye dönük gazeteciliğin yanı sıra basının gelir kaynaklarının değişmesiyle birlikte "Ticari basın" kavramı da ortaya çıkmıştır (Yaylagül, 2006: 13). Sanayi Devrimi ile 19. ve 20. yüzyıllarda eğitim ve eğlence alanında da, değişimler yaşanmıştır. Endüstrileşme, zenginliği ve boş zamanı arttırmıştır (İnuğur, 1978: 210). Bu dönemde bir yandan, ortalama eğitim düzeyi yükselirken, diğer yandan okuma yazma bilmeyenlerin oranının düşmesiyle daha geniş bir kitle yazılı basını okumaya yönelmiştir. Basın, halk kesiminden okuyuculara yaklaşmıştır (Jeanneney, 1998: 102).

Basının halka yaklaşabilmesinde "okuyucunun eğlendirilmesi"nin önemli bir katkısının olacağı düşünülmekteydi. (Briggs ve Burke, 2004: 213). Daha önce sadece bilgi verme amacı taşıyan basın 19. yüzyılın ortalarından başlayarak, seçkin gazetecilik anlayışından halka dönük gazetecilik anlayışına ve kitle gazetesine geçmiş ve gazetenin 19. yüzyılda doruk noktasına ulaşması sağlanmıştır. Gazetecilikte, "insanın ilgisini çekme anlayışı" olarak nitelenen bu yaklaşımla, ilginçlik, önemlilik, anlamlılık ve sansasyon gibi kavramlar önemli olmaya başlamıştır (Tokgöz, 1994: 28).

Geleneksel habercilik anlayışının gelişiminde etkili olan bir diğer tarihi olay ise, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'dır. Amerika, liberal basın anlayışının gelişiminde önemli yeri olan ülkelerden biridir (Kejanlıoğlu, 1996: 1-8). Amerika'da gazeteciliğin gelişmesinde en büyük ve en önemli etken ise, 1775'de başlayan Bağımsızlık Savaşı olmuştur. Amerika'da 1740'ta 14 gazete yayınlanırken, Bağımsızlık Savaşı'nın başladığı 1775 yılında, yayınlanmakta olan gazetelerin sayısı 37'ye yükselmiştir (İnuğur, 1978: 79).

ABD'de ilk gazete yayımlandığında, "gazete nedir?" sorusuna yanıt verilirken, "gazete halkın savunucusu, sivil özgürlüklerin güvenliğini sağlayıcı ve "4. Güç" olarak nitelendirilmiştir. 17. yüzyılda, monarşileri oluşturan öteki üç güç, krallar, lordlar (aristokratlar) ve halk tabakası olarak belirlenmiştir. 18. yüzyılda, ordu 4. Güç olarak nitelendirilmiş, 19. yüzyılda ise bazı düşünürler, İngiliz Parlamentosu'nda, ruhani asiller, dünyevi asiller ve halk olarak üç güç bulunduğunu, süreç içinde gazetecilerin oturdukları bölümün 4. Güç alanı olduğunu

belirtmişlerdir. Kapitalist siyasal sistemin ortaya çıkması ile birlikte üç güç, yasama, yürütme ve yargıya dönüşmüştür. Bu üç güç, kapitalist demokrasinin bir gereği olarak görülmüştür. Basın ise, bu üç gücü gözetleme, denetleme özelliği ile 4. Güç olarak tanımlanmıştır (Erdoğan, 1999: 33). Liberal düşünce, 19. yüzyılın başlarında - günümüzdeki temsilcilerinin hâlâ paylaştığı gibi - medyayı, çoğulcu siyasal sistemlerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir (İnal, 2003: 61). Çağdaş demokrasilerde, gazetecilerin kamuoyunun bağımsız temsilcisi olma görevini yükledikleri ve sorumlulukları bulunduğu konusu üzerinde durulmakta ve bu bakımdan basın, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilmektedir. Gazeteler bu yaklaşım gereği toplum adına toplumu denetleyen bir kamu denetçisi, 4. Güç konumundadır (Tokgöz, 1994: 51-52). Geleneksel liberal düşünce medyanın temel demokratik rolünün, devleti gözetleyen bir kamu gözcüsü olarak hareket etmek olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüş, medyanın hükümetten tam bağımsızlığının ise, yalnızca serbest pazar kuralları içinde sağlanabileceğini ileri sürmektedir (İrvan, 1997: 143).

Amerikan Bağımsızlık Savaşı ile basın özgürlüğü kavramı da önem kazanmıştır, 12 Haziran 1776'da ilan edilen Virginia Eyaleti İnsan Hakları Bildirgesi'nde "Basın özgürlüğü, özgürlüğün en güçlü kalelerinden biridir" denmiş, 4 Temmuz 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirgesi'nde de yine basın özgürlüğü, insanın ayrılmaz hakları arasında sayılmıştır. Son olarak, 1791'de Amerikan Anayasası'nda yapılan ilk değişiklik, gelecekte Kongre'nin bu özgürlüğü sınırlayacak herhangi bir kanun çıkarmasını da yasaklamıştır (Jeanneney, 1998: 55 - 56). Böylece, Amerika'da Bağımsızlık Savaşı sonrasında gazetecilik yeni bir anlam kazanmıştır ve liberal basın anlayışının temel özelliklerinden biri olan "basın özgürlüğü" düşüncesi de, yine bu savaşlar sonrasında yayınlanan Bağımsızlık Bildirgesi ile temel haklar arasında yerini almıştır (Tokgöz, 1994)

Geleneksel habercilik anlayışının gelişiminde etkili olan bir diğer tarihi olay ise, Fransız Devrimi'dir. Dünya tarihinin en büyük siyasal ve sosyal olayı olan Fransız Devrimi, dünyada yeni bir çağın başlamasına, yeni bir rejimin doğmasına, sosyal düzeni değiştiren yeni düşünce ve ilkelerin yayılmasına yol açmıştır (İnuğur, 1978: 82 - 83). Özgür basın çağrıları ile başlayan Fransız Devrimi'nde basının da önemli bir etkisi olmuştur. Devrim, haber anlamında basın için iyi bir malzemeyken, basın da devrim için vazgeçilmez bir araç olarak görülmüştür (Briggs ve Burke, 2004: 116 - 122). Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olan Fransız Devrimi, gazetelerin oynadığı rol incelenmeden anlaşılabilir. Fransız Devrimi ile birlikte gazetecilere duyulan kuşku ve küçümseme de azalmaya başlamıştır. Fransız Devrimi

gazetecilerin eylemlerini belirleyecek üç önemli düşünceyi de beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, gizliliğin her zaman tiksindirici ve yöneticilerin haksızlıkları saklamak için arkasına sığındıkları bir kale olduğu görüşüdür. Nitekim, devrimin ilk yıllarında sansür, resmi olarak kaldırılmıştı. İkincisi, Fransız Devrimi'nin, doğrudan demokrasi biçimlerine saygı duyarak, demokrasi anlayışının gelişimine önem verdiği görüşüdür. Fransa'da devrim yıllarında basının tarihine egemen olan üçüncü görüş ise, basının yalnızca siyaseti yansıtmadığı, onun aktörlerinden bir olduğudur (Jeanneney, 1998: 59 - 63). Fransa'da 1770-1779 yılları arasında 170 süreli yayın bulunurken, Fransız Devrim'iyle birlikte, Fransa'da yalnızca 1789 yılında 140 ile 150 arasında süreli yayın ortaya çıkmıştır. 1789 yılı sonunda ise, yalnızca Paris'te 23 günlük gazete bulunmaktaydı. Fransız Devrimi ile artan yayın sayısı basının bu yıllarda giderek daha önemli olmaya başlamasına da işaret etmektedir (Jeanneney, 1998: 68 - 69). Süreli yayınlarda yaşanan artışın basındaki çeşitliliğin, farklı seslerin kendini ifade edebilme olanağını kazanması anlamına geldiğini söylemek olanaklı değildir. Ancak, Fransa'da Devrim ile birlikte basının önceki yıllara oranla daha özgür olduğu söylenebilir. Fransız Devrimi ile Fransa'da basın özgürlüğünden söz edildiğinde, gazetelerin değil, kitapların ve her türden kitapçıkların özgürlüğü anlaşılmaktaydı (Smith, 1980'den akt. Tokgöz, 1994: 320).

Fransız Devrimi sonrasında yayınlanan 26 Ağustos 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile, insan haklarının yanı sıra *basın özgürlüğü* düşüncesi de büyük ölçüde tartışılmaya başlanmıştır (İnuğur, 1978: 84 - 85). 1789 Fransız Devrimi'nin gerçekleştirilmesiyle kazanılan temel hak ve özgürlüklerin arka planında, basının kitleleşmesinin büyük rolü olduğu bilinmektedir. Basın, kitlelere ulaştırdığı yayınlar aracılığıyla, kamuoyunu oluşturan bireylere, birer yurttaş olarak haklarına sahip çıkma ve yeni haklar kazanma açısından yönlendirici ve bilgilendirici bir misyon üstlenmiştir (Dağtaş ve Atabek, 1998: 99).

İngiltere'de yaşanan Sanayi Devrimi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi, 18. ve 19. yüzyılda Avrupa'da haberciliğin geçirdiği aşamaları, değişimleri anlayabilmek için üzerinde durulması gereken önemli tarihi olaylardır. Yalnızca bu olaylar değil, bununla birlikte gelişen teknolojiler, değişen ekonomik ve toplumsal yapı da haberleşme sürecinin anlamlandırılmasında rol oynamıştır. Tarihi süreç içinde gelişen bu olayların aktarılmasında, ülkelerde yaşanan özgürlük mücadeleleri, ülkelerin demokrasilerinin gelişimi ile geleneksel haberciliğin anlaşılması için gerekli bir arka planın sunulması amacı güdülmüştür. Bu tarihi süreç içinde, gelişen geleneksel basın anlayışının temel aldığı bazı ilkeler oluşmuştur. Buraya

kadar özetlenmeye çalışılanlar, bir anlamda liberal anlayış içinde şekillenen haberin geçirdiği değişimlerdir. Bir sonraki başlıkla, geleneksel gazetecilik bağlamında haber tanımlanarak, liberal basın anlayışının temel unsurları olarak belirlenen “objektiflik, haber değerliliği ve gazetecilik etiği” (Özer, 2010) ilkeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Geleneksel gazetecilik bağlamında haberin betimlenebilmesi için, onu oluşturan “Objektif Habercilik İdeali, Haber Değerliliği ve Gazetecilik Etik İlkeleri”nin (Özer, 2010) açıklanması gerekmektedir. Geleneksel basın anlayışının daha iyi anlaşılabilmesi, sözü edilen bu kavramların tanımlanması gerektirmektedir. Geleneksel basın anlayışının ele alınacak ilk unsuru “objektiflik” ilkesidir.

a. Objektiflik

Haberin öneminin ve değerinin anlaşılması üzerine 19. yüzyılda, gazetecilik yeni bir aşamaya girmiştir. Bu aşamada, öznel (subjektif) habercilikten objektif (nesnel) haberciliğe geçiş de gerçekleşmiştir. 1900’lerin başında objektiflik (nesnellik) ilkesi ciddi ve güvenilir haberciliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. (İnal, 1996: 16-17). Objektif olarak haber vermenin temelinde, haberin taraf tutmadan, dengeli bir biçimde verilmesi yatmaktadır. Haber sayfalarının yalnızca olguları değerlendirmesi, görüşlerin, fikir sayfalarında değerlendirilmesi objektiflik olarak algılanmaktaydı. Bu anlamda, Objektiflik unsuruna getirilen eleştiriler temelde iki nokta üzerinde durmaktaydı:

1. Objektif haber verme normları nasıl olmalıdır?
2. Objektiflik nasıl tanımlanır? (Tokgöz, 2004: 275-278).

Objektiflik kavramı aslında basın özgürlüğü tartışmaları ile birlikte anılan kavramlardan biridir. Halkın haber alma özgürlüğü olarak tanımlanan basın özgürlüğü, muhabirin objektifliğine inanır. Muhabir haber kaynağına ulaşacak ve objektif olarak bu bilgileri okuruna sunacaktır (Yüksel ve Gürcan, 2001: 67). Objektiflik ilkesini Glasser şöyle açıklamaktadır: “Objektiflik öncelikle, basının demokrasilerde kendi rolünü tanımlama biçiminden yana bir tavır yansıtır- bu dördü. Güç ncü güç, bekçi köpeği rolü ve muhalif basın anlayışıdır (Glasser, 1992’den akt. İnal, 1996: 14-15). Böylece, objektiflik ilkesinin basın özgürlüğü düşüncesinin yanı sıra, basının 4. Güç olduğu görüşünden de etkilendiğini söylemek olanaklıdır.

Gazetecilik açısından 19. yüzyılın en önemli göstergelerinden biri olarak ciddi haberciliğe yönelmiş gazetelerin bulunmasına karşın, popüler gazeteciliğin gelişi ve yükselişe geçmesi

kabul edilebilmektedir. Bu gelişmeyi taraflı olmayan bir bakış açısından sosyal dünyanın gerçekliğini haberleştirme yoluyla kamu çıkarını öne almaya adanmış bir gazetecilik anlayışının tarihsel olarak başlangıcı olarak düşünmek de mümkündür. Sözü edilen gelişmeler, objektif gazeteciliğin yükselmesinin tarihsel göstergeleri olarak alınan ve anılan Amerika'daki ucuz gazete (Schudson, 1978'den akt. Özer, 2010: 86) ile İngiltere'deki yoksul gazetesi gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanmıştır. (Allan, 1999: 12'den akt Özer, 2010: 58) Anlaşılacağı üzere 19. yüzyılda, İngiltere'de basın alanında en önemli gelişmelerden biri olan yoksul gazetesi, habercilik tarihinde ve objektif habercilik idealine ulaşmada önemli kilometre taşlarından biri olarak görülmektedir (Allan, 1999'dan akt. Özer, 2010: 86). Öte yandan objektif habercilik idealinin 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmasında daha yakından rol oynayan iki gelişme bulunmaktadır. Bunlar telgrafik habercilik ile bir meslek olarak gazeteciliğin ortaya çıkmasıdır (Özer, 2010: 82). Objektif haberciliğin somut olarak temellerinin atılmasında telgrafın icadıyla birlikte habercilikte kullanılması, ajans haberciliğine temel atması ve böylece ajans haberciliğinin gelişmesi ve gazetecilerin kendilerine saygın bir meslek edinme kaygıları etkili olmuştur (Özer, 2010: 78). Bu üç unsurdan ikincisi ajans haberciliğidir.

Nasıl ki matbaa önce gazeteyi ve 19. yüzyılda kitlesel gazeteyi getirmişse, telgraf da ajans haberciliğini getirmiştir (Schudson 1978'den akt Özer, 2010: 82) Ajans haberciliğinin gelişmesi, aynı zamanda gazetecilik pratiğinin rutinleşmesi anlamına da gelmektedir. Bütün bunlara ek olarak ajans haberciliği bir ideal olarak objektiflik ilkesinin gelişmesine de yardımcı olmuştur (Allan, 1999'dan akt. Özer, 2010: 86). Geniş çapta haber toplamanın maliyeti, küçük gazetelerin kesinlikle erişemeyeceği bir düzeye ulaştığından, özellikle telgrafın icadından sonra, haber ajanslarının kurulması zorunluluğu belirlemiştir. Charles Louis Havas tarafından 1835 yılında Havas Ajansı Paris'te kurulmuştur. Sonra, Havas ajansında çalışan Paul Juluis Reuter, İngiltere'de Reuter Ajansı'nı kurmuş, 1892- 1900 yıllarında ABD'de Associated Press, ABD'de United Press International (U.P.I) kurulmuştur (İnuğur, 1978: 136-140). Jeanneney ise, ajans haberciliğinin yerleşmesi ve yayılmasının haber pazarının gelişimine yol açtığını belirtmektedir (Jeanneney, 1998: 99- 100).

Telgrafın icadından sonra objektif haberciliğin oluşumuna etki eden diğer etken, gazeteciliğin bir meslek olarak algılanması ve sonrasında oluşturulan gazeteciliğin profesyonellik normlarıdır. Allan'a göre (1999'dan akt. Özer, 2010: 88), gazeteciliğin bir meslek olarak uygun bir biçimde inşa edilmesine bakılmaksızın, diğer bazı alanlardaki gibi, mesleki etik ve yöntemlerin özel kurallar haline dönüştürülmesi açısından 19. yüzyılın başları önem

taşımaktadır. İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile bağlantılı olarak gelişen enformasyon devrimi ile gazetecilik daha fazla özgürlük kazanmış, bir meslek şekline dönüşmüş, okuyucu kazanmıştır. Gazeteciliği bir meslek olarak tanımlayanlar, basının toplumsal yaşam bakımından önemi, basının sorumluluğu ve gazetecilerin toplum hizmetinde bir kamu görevlisi oldukları noktasından hareket etmektedirler (Kang: 1987’den akt. Tokgöz, 1994: 52). Bu anlamda, bir meslek olarak tanımlanan gazetecilik anlayışında, haber oluşturma sürecinde objektif habercilik idealine uygun hareket eden, etik davranan gazetecilerin öngörüldüğünü söylemek mümkündür. 4. Güç olarak tanımlanan, demokrasilerin denetleyicisi görevini üstlenen medya çalışanları, haberlerin iletilmesini sağlayan profesyonel araçlar olarak tanımlanmaktadır.

19. yüzyılda gazeteci sözcüğü geniş ölçekli kullanılmaya başlanmıştır. Gazeteciliğin bir meslek olarak örgütlenmesinde ise, Ulusal Gazeteciler Derneği’nin (National Association of Journalists) 1884’te kurulması önemli bir adım olmuştur. Derneğin temel amacı Elliot’a göre, ilgilerini tanıtarak, gazeteciler için profesyonel statülerini başarmak, onların nitelikleri ve statülerini yükseltmek, profesyonel görevlerini desteklemek ve üyeler için niteliklerini test etmektir (Allan 1999’dan akt. Özer: 2010: 88).

b. Haber Değerliliği

Liberal çoğulcu yaklaşımın habercilik anlayışının temelinde objektif habercilik idealinin yanında, haber değerliliği unsuru da önemli bir yer tutmaktadır. Bugünkü anlamda haber değerliliği ölçütlerinin temellerinin 19. yüzyıl gazeteciliğinde atıldığını belirtmek mümkündür. Dönemin gazetecilik algılamasında yakınlık ölçütü belirlemeye başlamıştır. Haber değerliliği ölçütleri 20. yüzyıl gazeteciliğinde net olarak ortaya çıkmıştır (Özer, 2010: 137). Çeşitli olay ve olguların haber haline getirilmesinde, bazı temel değerlerin yer alması gerekmektedir. Bunlara genelde haber değerleri adı verilmektedir. Tokgöz, geleneksel habercilik anlayışının haber oluştururken kullandığı, 5N+1K kuralının da haber değerleriyle, haberin oluşturulmasında ne gibi sorulara yanıt arandığını göstermek için geliştirilmiş bir kural olduğunu belirtmektedir. 5N+1K kuralından hareket ederek, haber değerlerini beş ana kümede toplamak mümkündür (Tokgöz, 2000: 176):

1. Zamanlılık ilkesi; haberin zamanlı olması değerini yansıtırken, daima “ne zaman ortaya çıktı” sorusuna da yanıt vermektedir. Haberin diğer tür enformasyondan ayırt edilebilmesi için, öğrenildiği anda gösterilmesi, belirtilmesi ana koşul olarak

gösterilmektedir (Tokgöz, 2000: 177). Zamanlılık ilkesini kendi içinde bölümlere ayırmak mümkündür:

- a. Yenilik: Olayın yeni olarak oluşmasını değil, yeni olarak bildirilmesini içerir. Unutulmuş bir enformasyonu gün ışığına çıkarmak yenilik anlamına gelmektedir.
  - b. Anilik: Olayın o anda oluştuğunu içerir. Kendiliğinden bir süreçtir, beklenen bir durum değildir.
  - c. Geçerlilik: Olaya ya da duruma ait bilginin belirli zaman dilimini kapsamasıdır. Bir başka olay ya da gelişme, o ana kadarki bilgiyi etkisiz kılabilir.
  - d. Güncellik: Şimdiki zamanda süren, üzerinde durulan, konuşulan olay, durum ya da konudur (Aslan, 2002: 33).
2. Yakınlık; nerede sorusuna işaret etmektedir. Özellikle haberi alma bakımından, hangi kitle iletişim aracı olursa olsun izleyiciler, aşına oldukları yerler, adlara karşı birinci derecede ilgi duymaktadırlar (Tokgöz, 2000: 179).
  3. Sonuç; ne sorusu bize sonuç ilkesini vermektedir. Zamanlılık ve yakınlık, haberin temel değerleri olmakla birlikte, haberi haber yapan asıl sonucudur. Sonuç, haber değeri taşıması, çatışmalı, karmaşık olaylar ve sorunlardan ortaya çıkanları değerlendirme, sonucun önemini ve büyüklüğünü belirlemektedir. Daha başka bir deyişle, gazetecinin sonuç ögesini iyi değerlendirmesi, haberin önemini, büyüklüğünü belirlediği gibi, haber üzerinde yerinde ve doğru hüküm verilmesinde (news judgement) başarılı olunmasına da yol açmaktadır (Tokgöz, 2000: 180).
  4. Önemlilik, nasıl ve neden sorularına yanıt bulma, habere önemlilik değerini bir yandan kazandırırken, diğer yandan günümüzde yaygın ölçüde kullanılan açıklayıcı ve yorumlayıcı haber yazmanın da temelini oluşturmaktadır. Önemli kişiler, sayılar, garip olaylar ve zıtlıklar haberi önemli yapan etkenlerden bazılarıdır (Tokgöz, 2000: 180-181). Olayın ya da durumun ortaya çıkardığı sonucun nicelik ve nitelik açısından irdelenmesiyle anlaşılır. Haberi önemli kılanın ortaya çıkarılmasıdır. Bu anlamda iki unsura bakılır:
    - a. Toplumun büyük bir bölümünü etkiliyor mu?
    - b. Bu etkilenmenin sonuçları ne olacak? (Aslan, 2002: 36-47).
  5. İnsanın ilgisini çekme, herkesin karşılaşabileceği durumlarda, kadın erkek herkesi ilgilendiren olaylara duyulan ilgiyi, insanın ilgisini çeken (human interest) olaylar şeklinde tanımlamak mümkündür (Tokgöz, 2000: 181). İlgi unsuru, mekânsal ilgi, ekonomik ilgi, politik ilgi, kültürel ilgi ve toplumsal ilgi ve negatif ilgi gibi başlıklara ayrılabilir. Aslan, “olumsuzluk” ölçütünün de haber değeri taşıdığını ve

beklenen dışında gerçekleşen olayların ve durumların bu çerçeveye girdiğini belirtmektedir (Aslan, 2002: 36-47).

Girgin, haber değerlerine 2 madde daha eklemektedir:

1. Gerçeklik, haberin olmazsa olmaz nitelikli temel ilkesidir.
2. Kamu yararı, yoksa gazeteci için “haber verme hakkı”ndan söz edilemez (Girgin, 2000: 79- 86).

Haber değerliliğinde bir olayın ya da olgunun haber olarak değerlendirilebilmesi için bazı özellikler taşıması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu noktada Berrin Yanıkkaya, “ Her olay bir haber midir?” sorusunu yöneltmekte ve herhangi bir olayın haber sayılabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerektiğini, herhangi bir eylem ya da söylemin, hedef kitlelere ulaştırılması için gerekli olan bu özelliğin ise “haber değeri” ni oluşturduğunu söylemektedir (Yanıkkaya’dan akt: Girgin, 2000: 75-78). Haber değeri taşıması için bir konunun ilginç olması, yaşama alanını, temel bilgi ve görüşleri değiştirmesi gerektiği görüşünü dile getiren Schlapp, ilginçliğin ölçütünü ise, normal kabul edilenden farklı olan her şey olarak belirlemektedir. Schlapp, haber değeri taşıması için gerekli olan özellikleri de şöyle sıralamaktadır: “Dramatik olaylar, sorunlar, siyasal sürtüşmeler ve uyuşmazlıklar okurun dikkatini çeker. Bir haberin yayınlanmaya değer görülmesi için, olayın etki alanı dışındaki yerlerde ve kişilerde de ilgi uyandıracak nitelikte olması gerekmektedir. Konu, önemli olmalıdır. Bir olay, siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamı doğrudan etkiliyorsa, bu alanda herhangi bir değişikliğe yol açıyorsa önemlidir.” (Schlapp, 2000: 19).

c. Habercilik Etiği

Kuşkusuz, objektif habercilik ideali beraberinde haber değerliliği ölçütlerini taşıırken - aslında karşılıklı etkileşim içerisinde - aynı zamanda etik kuralları da getirmiştir (Özer, 2010). Liberal basın anlayışı ve medyayı 4. Güç olarak gören anlayış çerçevesinde objektif habercilik ideali ve haber değerlerinden sonra etik konusuna giriş yapmak yararlı olacaktır. Bu konudaki ilkelerin asıl 20. yüzyıl gazeteciliğinde ortaya çıkmasına karşın, gelişmeleri anlamak için 19. yüzyıl gazeteciliğine yönelmek doğru olacaktır (Özer, 2010: 155). Etik kavramının medyanın gündemine girmesinin tarihine bakıldığında medyaya ilişkin tartışmalarda etik sözcüğünün ABD’de 1850’lerde zaman zaman dile getirildiği görülmektedir. Bu sözcüğün basınla ilişkili olarak kullanılmasının kuşkusuz 1830’larda medya tarihi içinde ucuz gazeteler olarak anılan yeni bir gazete türünün ortaya çıkmasıyla yakından bağlantısı bulunmaktadır (Mutlu, 2005:

233). Etik konusunun gazetecilik mesleğinde nasıl algılandığı konusuna geçmeden önce, etik kavramını tanımlamak yararlı olacaktır.

Etik, Yunanca “ethike” sözcüğünden, o da “ethikos” sıfatından türemiştir. Felsefi olarak etik sözcüğünün anlamı, karar vermede iyi ve kötü fikirler arasında seçim yapabilmek olarak tanımlanmaktadır. Etik, genel olarak ahlak felsefesinin, ödev, yükümlülük, sorumluluk, gereklilik ve erdem gibi kavramları çözümleyen, doğruluk ya da yanlışlıkla, iyi ve kötüyle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan bir daldır (Cevizci, 2000’den akt. Gürsoy ve Kotaman: 39-40). Etik felsefesinin alt kategorisi olan medya etiğinin ilgi alanı ise, medya çalışanlarının ya da gazetecilerin mesleklerini yaparken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkelerdir. Medya organının kendisi etik ya da etik dışı olarak nitelenemez, sadece bu yayın organında çalışanlar böyle bir değerlendirmeye tabi tutulabilirler. Bu bağlamda, medya etiği medyada çalışan gazetecilerin etik değerleri anlamına gelir (İrvan, 2003: 62).

Gazetecilik mesleğinin iki farklı etik anlayış çerçevesinde ele alınabileceği belirtilmektedir. (İrvan, 2003: 62 – 63). İmmanuel Kant’a dayandırılan görevci etik anlayış; ne olursa olsun ihlâl edilmemesi gereken ilkelere sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir. John Stuart Mill’e dayandırılan yararçı etik anlayış (Sanders, 2003’ten akt. Özer, 2010: 150) açısından ise sonuç önemlidir. Eğer bir davranış çoğu insan için en büyük mutluluğu sağlıyorsa etik davranıştır. Bu anlayışa göre, eğer kamu yararı söz konusuysa açıklanmaması kaydıyla, verilen bilgiler açısından, gazetecilik etik ilkelerinden olan kaynak gizliliği önemli olmaktan çıkar (Özer, 2010: 150). Gazetecilik, etik değerlerle çok sıkı ilişki içinde alınan mesleklerin başında gelmektedir. Özgürlük, demokrasi, objektiflik, doğru, özel yaşam ve dürüstlük gibi gazetecilik pratiğinin temel kavramları doğrudan doğruya etik değerlerin ifadesidir (Belsey ve Chadwick; 1992’den akt. Tılıç, 2001: 179). Medya alanında mesleki etik ilkelerin geliştirilmesinin gerisinde ticarileşmenin olduğu ifade edilmektedir. Ticarileşmenin getirdiği sansasyonel habercilik, etkileme gibi olumsuzluklara kayışın sonuçlarından biri de mesleki etik ilkelere kayış olmuştur. Artan etik sorunlar meslek ilkeleriyle önlenmeye çalışılmıştır (Tepe, 2000’den akt. Özer, 2010: 155). Medyanın kamuoyu oluşturmasının ötesinde özgür kamuoyunun oluşabilmesi için uygun ortamın sağlanmasında katkıda bulunmasının önemine değinen Girgin, medyanın güçlü bir (ahlâki) etik temel üstünde yükselmesiyle kamuoyu oluşturmak gibi “kuşkulu bir hedefe” değil, kamuoyunun özgürce oluşmasına katkıda bulunmaya yöneleceğini belirtmektedir (Girgin, 2000: 155).

2.1.2. Liberal basın anlayışının eleştirisi

Liberal basın anlayışı içinde haberciliğe getirilen ilk eleştirilerden biri, basının özgür olduğu görüşüne yöneliktir. Keane, liberal görüş çerçevesinde haberin özgür olması mücadelesinin yalnızca yöneticilerin baskılarına karşı girişilen özgürlük mücadeleleri ile ilişkilendirildiğini, gazetecilerin kendilerine uyguladıkları iç kısıtlamaların görmezden gelindiğini aktarmaktadır. Keane, özgür basın savunucularının, basının kapitalist pazar ekonomisindeki kârlılık kaygıları ile örgütlenmesinin beraberinde getirdiği standartlaşmanın ve basının kendi kendini sansür etmesini hesaba katmadıkları belirtmektedir (Keane, 1999). Basın, özgürlük mücadelesinde önceleri devlet ya da kilise her türden bilgi akışını kontrol ederken, sonrasında ise, iletişim araçlarında daha çok ekonomik güç odaklarının kontrolü ortaya çıkmıştır (İnal, 1996: 18).

Levent Yaylagül, liberal basına eleştiri getirirken, bunun nedeninin, geleneksel habercilik anlayışının bireye dayanması olduğunu söylemektedir. Yazar, bu anlayışın, iletişim etkinliğinde kurumları, güç ve iktidar yapısını, egemenlik ilişkilerini, egemen toplumsal yapıyı, meta üretimini, üretim sürecini, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin belirleyiciliğini, emeğin yabancılaşmasını görmezden geldiğini ve bu durumun da, iletişimin kolektif ve toplumsal bir etkinlik olma özelliği ile çeliştiğini belirtmektedir. (Yaylagül, 2007: 21). Geleneksel habercilik anlayışına getirilen bir diğer eleştiri, onun içerik ve biçimsel özelliklerine yöneliktir. Gazetelerin satış kaygısı ve kâr amacı taşıması, daha çok insana ulaşmak için, popüler konuları haber yapması eleştirilmektedir. Böylece sunulan haberler, içerik ve biçim özellikleri ile demokratik kültürü zenginleştirecek öğelerden yoksun bırakılmıştır (Baytar, 2005: 252-253).

Liberal basın anlayışının haber anlayışındaki diğer sorun, haberlerin çeşitliliğinin olmayışı olarak gösterilmektedir. “Haberlerdeki görünürdeki çeşitlilik, gerçekte aynı bilgilerden oluşturulmuş büyük bir sınıflandırmadan başka bir şey değildir. Haberler genelde yüzeysel, klişeleşmiş, propaganda yüklü, çok az açıklayıcıdır ve eleştirel tartışma ya da halkı harekete geçirmek için düzenlenmemişlerdir (Milburn’dan akt. Girgin, 2000: 133). İnal ise geleneksel haberciliğe getirdiği eleştiriye haber değerliliği unsurlarına dayandırmaktadır. İnal, haberin tanımlanmasının, yapısının sorunlu olduğunu belirtmektedir. İnal, geleneksel habercilik anlayışı içinde bir olayın haber değeri taşıyabilmesi için “sembolik seçkinler” in ifadelerine yer vermesi ya da şiddet, kan gibi unsurları barındırması gerektiğinin öğretildiğini bunun da haberin tanımını sorunlu hâle getirdiğini aktarmaktadır (İnal, 1996: 20). Diğer insanların yaşamları, sıkıntıları, üzüntüleri, başarıları kısaca onları ilgilendiren tüm konular haber değeri

taşımaktadır. Geleneksel habercilik anlayışına getirilen bir diğer eleştiri, onun 4. Güç sorumluluğu yüklendiğinde, gerçek anlamda insan yaşamını konu alan olayları, haber tanımının dışında bırakacağı olarak sunulmaktadır. (Çaplı, 2002: 78)

Liberal basın anlayışının şekillendirdiği habercilik anlayışına getirilen diğer bir eleştiri, profesyonel gazetecilik normlarına ilişkindir. İnal, bu normlar ile yazılı basının kaynak kişi ve kuruluşların söylemlerine bağımlı bir konuma getirildiğini söylemektedir (İnal, 1996: 20-21). Profesyonel gazetecilik normlarının pek çok işlev yüklediği gazetecinin, bunları yerine getirebilmesi için gerekli olan özgür, demokratik bir ortam bulunmamaktadır (Tılıç, 2001: 39). Gerek gerçekliği olduğu gibi aktaracak teknik olanaksızlıklar gerekse de profesyonel gazetecilik normları ve haber tercihleri, geleneksel habercilik anlayışının sorunlu taraflarına işaret etmektedir (Baytar, 2005: 238). Medyaya yönelik getirilen eleştirilerde anlatılmaya çalışılan düşünce, liberal medya kuramının uygulamada işlemediğidir. Liberal medya kuramının şekillendirdiği geleneksel habercilik anlayışına yüklenen işlev, hükümetleri gözetim altında tutmaktır. Bu anlayış, isteyen herkesin bir iletişim aracı sahibi olabileceğini ve bunun önünde engeller olmadığını ileri sürmektedir (İrvan, 1994: 219 - 221). İletişim çalışmalarında geleneksel yaklaşım bireye dayanmaktadır. Bu da, iletişim etkinliğinde kurumları, güç ve iktidar yapısını, egemenlik ilişkilerini, egemen toplumsal yapıyı, görmezden gelmektedir. Bu durum, iletişimin kolektif ve toplumsal bir etkinlik olma özelliği ile çelişmektedir. Oysa, iletişim çalışmalarında, iletişimle ilgili olarak iletişim süreçleri, kurumsal yapılar ve iletişimin içinde olduğu ve geliştiği toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapılardan ayrı tutulamaz (Yaylagül, 2006: 21). Kitle iletişim araçlarının toplumsal etkileri üzerine son yıllarda sivrilerle öne çıkan düşünce, kitle iletişim araçlarının diğer alanları dışlayarak, belirli konularda yoğunlaşmasıyla, kamuoyunu etkileyebileceği düşüncesidir (McQuail ve Windahl, 1994: 95).

Kitle iletişiminin sanıldığı kadar etkili olmadığını ileri süren, liberal çoğulcu yaklaşımın karşısında konumlandırılan alternatif görüş, öncelikle toplumsal değerleri sorgulayarak işe başlamaktadır. Kültürel farklılıkların önemsenmesi ve bu farklılıkların ortaya çıkartılması ve toplumsal eşitsizliklerin incelenmesi böylece önem kazanmaya başlamıştır (Türkoğlu, 2004: 96). Geleneksel habercilik anlayışında basının 4. Güç özelliği ile toplum adına, halk için iktidarı denetlediği söylenmektedir. Oysa, bu anlayışa getirilen eleştirilerin başında, onun toplumu oluşturan kesimleri merkezine almadığı görüşü gelmektedir. Medyanın temel yükümlülüğünün, mümkün olduğu kadar her kesimden insanın sesini, bilinçli bir biçimde

büyüterek topluma iletmesi olduğu söylenmektedir (Semra Akdemir, Genç Anadolu Gazetesi, Mayıs, 1994'den akt. Dağtaş ve Atabek, 1998: 88).

Buraya kadar sözü edilen liberal basın anlayışının, sorunlu tarafları, yeni iletişim kuramlarının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Bu kuramlar ile haberin tanımı yeniden yapılarak, geleneksel yaklaşımın şekillendirdiği haberin, yukarıda belirtilen sorunlu tarafları aşılmaya çalışılmıştır. Liberal kuram çerçevesinde oluşturulan medya sistemindeki açmazlara alternatif olarak bazı medya kuramları geliştirilmiştir. Bu kuramlardan söz etmek yararlı olacaktır (İrvan, 1994: 218). Söz konusu kuramların başında “Toplumsal Sorumluluk Kuramı” gelmektedir. Toplumsal Sorumluluk Kuramı, liberal medya sisteminin iyileştirilmesi için geliştirilmiştir (İrvan, 1994: 212). Bu kuram ile, kitle iletişim araçlarının toplumsal boyutu, ilk kez bütünlüklü bir şekilde ele alınmıştır. Kuramın düşünsel temelleri, Hutchins Komisyonu'nun hazırladığı raporda atılmıştır. Bu raporda medya sisteminde yaşanan aksaklıkların iyileştirilmesi için ne tür önlemler alınması gerektiği araştırılmıştır. Yayınlanan, Free and Responsible Press (Özgür ve Sorumlu bir Basın) isimli rapordaki görüşleri, kuram haline getiren ise, Thomas Petterson olmuştur (İrvan, 1994: 218). Toplumsal Sorumluluk Kuramı, bilgi sağlama, eğitim, kültür ve azınlıkların beğenilerinin doyurulması gibi güçlü zorunlulukların yerine getirilmesi işlevini, medya üreticilerine yüklemektedir (McQuail ve Windahl, 1994: 140-141). Toplumsal Sorumluluk Kuramını daha sonra Siebert, Peterson ve Schramm, daha da geliştirerek onu şöyle özetlemişlerdir: “Özgürlük beraberinde yükümlülükler getirir ve toplumumuzda ayrıcalıklı bir yeri olan basın, çağdaş toplumda kitle iletişimin, belli özsel işlevlerini yerine getirme konusunda, topluma karşı sorumlu olma yükümlülüğünü taşımaktadır.” (F. Siebert, T. Peterson, ve W. Schramm, 1956 'dan akt Mutlu: 2005: 235). Hutchins Komisyonu, basın özgürlüğü kavramını, hükümet baskılarına karşı bir özgürlük anlayışı olarak değil, yurttaşların bilgiye ulaşmada özgür olmaları, basının gerekli bilgileri aktarması olarak tanımlamıştır. Böylece, basın özgürlüğü, sorumluluk kavramı ile birlikte anılmaya başlamıştır (İrvan, 1994). “Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nda, ulus devletin sınırları içinde yaşayan tüm kesimlerin bir yurttaş olarak kabul edilmesi, topluma katılımlarının sağlanması, aynı zamanda toplumun bütün kesimlerinin iletişim araçlarının, kendilerini temsil ettiğine inanmasını sağlayacak denli çoğulcu olması anlamına gelmektedir.” (Yıldız, 2005:129).

Toplumsal Sorumluluk Kuramı ile kitle iletişim araçlarına yüklenen bu yeni anlamlar, onun toplumsal yaşam içindeki işlevlerine de önemli yenilikler getirmiştir. Bu yaklaşımın sunduğu, toplumun her kesiminin medyada eşit oranda yansıtılması düşüncesi, iletişim araçlarıyla

demokrasi arasındaki ilişkiyi yeniden gündeme getirmiştir (Keane, 1999: 120). Toplumsal Sorumluluk Kuramı ile, demokrasinin gerçekleşmesi ve yaşayabilmesi için kitle iletişim araçlarının, toplumsal olanla ilişkisi üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. Sosyal bilimsel olarak gazetecilik ile diğer toplumsal alanlar arasındaki ilişkileri inceleyen Prutz, “Gazetecilik; insanlık tarihinin amacını, demokrasiyi, mutluluk ve refahı sağlamak için gerekli bir araçtır” (Prutz 1971’den akt. Ünver, 2007: 41) diyerek, onun toplum ile ilişkisine bir kere daha dikkat çekmiştir. L. Doğan Tılıç da gazeteciliğin, doğru bilgilendirilmiş ve eleştirel yurttaşların oluşumuna yaptığı katkıyı, demokrasilerin işleyişi için önemli görmüştür (Tılıç, 2001: 211 - 229). Toplumsal Sorumluluk Kuramı, söyleyecek sözü olan herkesin varolan iletişim araçlarına erişim haklarının bulunduğunu vurgulamaktadır. Kuram, medyanın denetimi konusunda da basın konseylerini, tüketici derneklerini, sivil toplum örgütlenmelerini göreve çağırmaktadır (İrvan, 1994: 221 - 222).

Toplumsal Sorumluluk Kuramı’ndan sonra, Katılımcı Demokratik Medya Kuramı da medya özgürlüğünü değil, yurttaşların bilgi edinme özgürlüğünü merkezine almıştır. Denis McQuail, Katılımcı Demokratik Medya Kuramı’nın temel önermelerini şöyle sıralamaktadır:

1. Yurttaşlar ve azınlık grupları medyaya erişme ve kendi gereksinimleri doğrultusunda bilgilendirilme hakkına sahiptirler.
2. Medyanın varoluş nedeni, merkezi siyasal otoriteler, şirketler ya da müşteriler değil, okur olmalıdır.
3. Gruplar, örgütler ve yerel yönetimler kendi medyasına sahip olabilmelidir.
4. Küçük ölçekli, katılımı kolaylaştırıcı medya, tek yönlü, profesyonelleşmiş medyadan daha iyidir (McQuail’den akt. İrvan, 1994: 222 - 223)

Kitle iletişim araçlarına toplumsal yaşam içinde önemli görevler yükleyen, Katılımcı Demokratik Kuram’dan sonra, Kalkınma İletişim Araçları Modeli’nde de, geleneksel gazetecilik anlayışının dışına çıkılarak haber, “tarafsız” metinler olarak değil, halktan yana metinler olarak tanımlanmış ve gazetecilere bu anlamda önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Kitle iletişim araçlarının topluma etkileri bağlamında, McQuail’in belirttiği bir diğer kuram olan, Kalkınma İletişim Araçları Modeli temelini, UNESCO’nun McBride Raporu’nun ilkelerinden almıştır. Kitle iletişim araçlarının işlevleri ile ilgili hazırlanan raporda kitle iletişim araçlarının işlevleri şöyle belirlenmiştir: Haber ve bilgi verme, eğitim, eğlendirme,

toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, kültür geliştirme ve bütünleştirme (MacBride Sean, vd. 1980'den akt. Kaya, 1985: 13).

Kalkınma İletişim Araçları Kuramı'nın temel ilkeleri, şöyle belirtilmiştir:

- a. Ulusal politika doğrultusunda, iletişim araçları pozitif kalkınma görevlerini yüklenmelidir.
- b. İletişim araçları içeriklerinde ulusal kültüre ve dile öncelik vermelidir.
- c. Gazeteciler ve iletişim işçileri enformasyon toplama ve dağıtmada, özgürlük kadar sorumluluğa da sahiptir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 128).

İletişim çalışmalarında liberal basın anlayışının sorunlu taraflarına karşı ortaya çıkan yeni yaklaşımlar içerisinde değerlendirilen bu kuramlarla, McBride Raporu ile geleneksel kitle iletişim araçlarına yeni görevler yüklenmesi ve habercilik anlayışının sorgulanmaya başlanması ile alternatif bir medya arayışının temellerinin atıldığı önerilebilir.

2.2. Yeni Habercilik Arayışları ve Alternatif Medya

Alternatif medyanın varolma ve kendi kimliğini tanımlama çabası büyük oranda siyasal, toplumsal ve kültürel bir kimlik edinme süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da küreselleşme ile daha çok gündeme gelen demokrasi, yurttaşlık, ifade özgürlüğü ve katılım gibi kavramları, alternatif medyanın tanımlanmasında önemli kavramlar olarak ortaya koymaktadır (Köksalan, 2010: 60). Küreselleşme ile birlikte gelişen ve değişen yeni ortam içinde ise, onun, dünyada yaygınlaştırmaya çalıştığı “aynılaştırılmış”, “pasifize edilmiş” düşünce ve yaşama biçimlerine karşı verdiği mücadele önem taşımıştır. Böylece, “aşağıdan” ya da “alternatif-küreselleşmeci” hareketler, kendileriyle aynı dünya görüşünü paylaştığına inandıkları medya akımlarıyla işbirliği içinde harekete ederek, alternatif medyanın ilk örneklerini vermiştir (Köse, 1997: 220). Aşağıda alternatif medyanın doğuşu, alternatif medyalar olarak tanımlanan sivil toplum medyaları, yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ve hak haberciliği ele alınmıştır.

2.2.1. Alternatif medyanın doğuşu

Alternatif kavramının daha çok kullanılmaya başlanıldığı 1960 ve 70'li yıllara bakıldığında özellikle Avrupa ve Amerika'daki öğrenci ve işçi gösteri ve ayaklanmaları sırasında alternatif medya biçimlerine gereksinim duyulduğu görülmüştür (Mattelart, 1983'den akt. Köksalan, 2010: 21). Aynı yıllarda kitle iletişim araçları, küresel çapta etkili olması, örgütlenmesi ve toplumsal etkilerinin en yüksek düzeye ulaşmasıyla, iletişim akışının ve toplumsal yaşamın

düzenli, baskın bir özelliği haline gelmiştir (Thompson, 2008: 231-241). Bu dönemde kitle iletişim araçlarının küreselleşmenin etkisiyle uluslararası alanda yaşanan gelişmeleri ve olayları aktararak kültürün gelişmesine etki ettiği düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak, diğer yandan küreselleşmenin etkileri toplumsal değerlerin yozlaşmasına neden olunabileceği düşünülerek eleştirilmiştir (Yıldız, 2006, 42-43). Küreselleşme konusundaki kutuplaşmada bir bakış açısına göre, kitle iletişim araçlarının teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile insanlar “özgürlük”lerine kavuşacaklardı. Diğer yandan, küreselleşme tehlikeli görülmekte ve onun eşitsizlikleri daha da derinleştireceğine yönelik eleştiriler de, giderek daha fazla dile getirilmeye başlanmıştır (Lieber ve Wiesberg, 2008: 347 - 349).

Küreselleşmenin iletişim üzerindeki etkilerini aktarırken, kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için, kapsamlı bir tanımının yapılması gerekmektedir. Buna göre küreselleşme; günümüz dünyasında yeni ortaya çıkan veya şimdilerde daha da belirgin hâle gelen çeşitli etmenlerin etkisi sonucunda, insâni varoluşun sosyal, kültürel ve iktisâdi yönleri bakımından, coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması ile birlikte toplumların da gitgide bunun bilincine varmaları sürecini ifade eden bir kavramdır. Bu süreç, uluslararası her bakımdan bağımlılığı arttırmakta ve insan yaşamını, gitgide daha fazla kendisinden çok daha uzakta meydana gelen olaylara ve alınan kararlara bağımlı hale getirmektedir (Yıldız, 2005 164 - 16). Kültürün tüm dünyaya hızla aktarıldığı ve yayıldığı bu süreçte kitle iletişim araçları, bunu sağlayan en etkili organlar olarak görülmüş ve giderek toplumsal alanda daha çok rol oynamaya başlamıştır. Haberler zamanla popüler bir içeriğe bürünmüştür, kitle iletişim araçlarının içerikleri daha basit ve kolay tüketilir hale gelmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, gazetecilik yönünden durum daha karmaşık bir hâl almıştır (Tokgöz, 1994: 30). Küreselleşmenin etkileriyle, bulunduğu yerden dünyadaki farklı coğrafyalarda geçen olaylar hakkında kitle iletişim araçlarınca enformasyon alan okur-izler kitle, fikirlerini de yine bu haberler aracılığıyla inşa etmeye başlamıştır. Gelişen teknolojiler ve ulaşım ağları ile birlikte, kitle iletişim araçları, insan yaşamında daha çok yer edinmeye başlamıştır. Böylece, daha yaygın hâle gelen kitle iletişim araçlarının “toplumsal yaşamdaki yerine” ve “demokratik işlevlerine” daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Böylece, habercilik anlayışının, eksiklikleri ve yetersizliklerine karşı bir tepki olarak “alternatif medyalar” ortaya çıkmıştır. Bu yeni habercilik anlayışı temelinde, yalnızca bilgi vermek değil, toplumsal bağlamı güçlendiren bir anlam da yatmaktadır. Bu çerçevede, haberi sosyal bir olgu olarak tanımlayan bu yeni görüşte haberler; halkı yönlendiren, sivil toplumla birlikte hareket eden, olayların arka planında yer alan nedenleri de halkın bilgisine sunarak, onu eleştirel düşünmeye yönlendiren,

bu anlamda demokrasi anlayışının gelişimine de katkıda bulunan, halkın yararı için, halktan yana taraf olan bir görünüm sunmaktadır.

Demokrasiyi savunan alternatif medya, iktidarın karşısında ezilenlerin, ötekilerin sesi olarak çok sesli bir toplumsal ortamın yaratılmasında vazgeçilmez öğelerden biri olarak görülmektedir (Çoban, 2010: 35). 20. yüzyılda, geleneksel medyaya karşı geliştirilen alternatif medya hareketlerini Nurçay Türkoğlu, Serge Halimi aracılığıyla, günümüz egemen medyaları ile karşılaştırarak açıklamaktadır. Halimi'nin saptamaları, büyük ölçüde egemen medya işleyişinin, eleştirel bir anatomisini çıkarmaya dönüktür. Halimi'nin saptamaları başlıca üç grupta toplanmaktadır:

1. Egemen medyanın demokratik temsil mekanizmalarının tıkanmış yönleri.
2. Egemen gazetecilerin kendi medya kuruluşları hakkında eleştirel bir yorumda bulunmalarının olanaksızlığı.
3. Kolektif sorunlara karşı kolektif bir işbirliği ve mücadeleye girişen hareketleri- önemlerini en aza indirgeyecek ölçüde kişiselleştirmesi (Halimi'den akt. Türkoğlu, 2000: 44) gibi nedenlerle gerçek işlevini yerine getiremeyen medyaya karşı, bir alternatife gereksinim duyulmuştur ve farklı adlandırmalarla tanımlanan tüm alternatif medyalar, bu gerekliliğin sonucudur.

Bailey, Cammerts ve Carpentier "Four Approaches to Alternative Media" başlıklı yakın tarihli çalışmalarında alternatif medyaya ilişkin kuramsal yaklaşımları değerlendirerek, dördü bir sınıflamaya gitmişlerdir (Bailey vd. 2007'den akt. Köksalan, 2010: 60). Bunlardan ilki, topluluğa hizmet olarak görülen alternatif medyadır. İkincisi, ana akım medyaya alternatif olarak sunulan alternatif medya"dır. Bu anlamda, alternatif medya tüm biçimleriyle geleneksel habercilik anlayışının ürettiği tüm egemen biçimlere karşı geliştirilen mücadeleyi kapsamaktadır. Üçüncü alternatif medya anlayışı ise, alternatif medyayı sivil toplumun bir parçası olarak görmektedir. Son yaklaşım ise, "Köksap (Rhizome)" olarak adlandırılan alternatif medyadır. Bu yaklaşım medyayı sadece belli bir sorunla bağlantılı olarak, belli bir grup insana söz hakkı tanıyan bir alan olarak değil, aynı zamanda tarafsızlığın yeniden vurgulandığı, eşitlik ve benzeri konularda savaş veren farklı insan ve organizasyonların bir araya getirildiği organizasyonlar olarak görmektedir (Köksalan, 2010: 60 - 71).

'Alternatif medya', 'muhalif medya', 'topluluk medyası', 'bağımsız medya' 'karşı medya', 'yeni medya', 'yerel medya', 'başka medya', 'radikal medya' gibi bir çok şekilde ifadelendirilen

tanımlamalar, kavramsallaştırmalar; varolan medya hegemonyası dışında ve bu hegemonya karşısında olana işaret etmektedir. Alternatif medyayı, “Başka medya” kavramı ile tartışan Alankuş, yaygın medya karşısında başka medya şeklinde basit bir konumlandırma oluşturulamayacağını çünkü melez nitelikler taşıyan medya örneklerinin söz konusu olduğunu, bu nedenle sorunu; özcü, genelleyci ve etnik yaklaşımlara yaklaşımlarla değil, mevcut çeşitlilikler üzerinden ifade eden daha esnek yaklaşımlara gereksinim olduğunu belirtmektedir (Alankuş, 2008: 178-179) Bu anlamda Alankuş, yaygın medya karşısında konumlandırılan hareketlerin, alternatif olarak tanımlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Alternatif medya, olumsuz, insan ögesini dışlayan, kimliksizleştirici kültürel ve toplumsal koşulların geri dönülemez bir biçimde kök salmasını önlemek için tekelleşmiş haber ve eğlence içerikleri pazarının karşısına yeni bir anlayışla çıkabilmeyi anlatmaktadır (Törenli, 2005: 226).

Genel olarak alternatif medya tanımlamalarında temel vurgular; “ticari amaç gütmemek”, “devlet yapısından bağımsız olmak”, “iktidar yanlısı olmamak”, “aktivist bir yönelimle egemen medyanın alışlagelmiş yargılarının haricinde yayınlar yapmak”, “iktidar seçkinlerine karşı bir mücadele alanı oluşturmak”, “egemen medyaya karşı dayanışma sağlamak”, “saklanan bilgiyi sunmak”, “maddi kazanç maksadıyla değil, gönüllü çalışmayı öncelemek” şeklinde özetlenmektedir. Alternatif medya, okuyucusunu sadece bilgilendirmekle yetinmemekte, sorunlar karşısında özellikle bireyleri, kamu otoritelerini etkilemek üzere harekete geçirici şekilde bir örgütlenmeye yöneltmektedir (<http://www.bianet.org>). Alternatif medyanın kurumsal yapısının geleneksel medyadan farklı olması gerekmektedir. Bir kuruluş olarak alternatif olmak, kuşkusuz sadece editoryal içerik açısından solcu, sağcı veya farklı olmak demek değildir. Alternatif bir kurum olmanın, kurumun örgütleniş ve işleyişiyle de ilgisinin olması gerekmektedir. Alternatif bir medya kurumu, kârını en aza indirmeye çalışmamakta, gelir elde etmek için öncelikle izleyici/okuyucuları reklam veren kuruluşlara satmamakta; dolayısıyla geniş ve seçkin olmayan bir izleyici/okuyucu kitlesini hedeflemektedir. Böyle bir medya kurumu toplumun tanımlayıcı hiyerarşik sosyal ilişkilerini alt üst etmek üzere yapılanmıştır; öteki belli başlı toplumsal kurumlardan, özellikle şirketlerden yapısal olarak esaslı şekilde farklıdır ve elinden geldiği ölçüde onlardan bağımsızdır. Alternatif bir medya kuruluşu, medya ve toplumsal etkinliği örgütlemenin yeni yollarını kurmayı hedefleyen projenin bir parçası olarak görür kendini, sadece varlığını sürdürmeye değil, bir bütün olarak bu amacı ilerletmeye adanmıştır (Albert, 1997: 2).

Alternatif medyanın temel yapısal özellikleri ise şöyle aktarılmıştır:

1. Küçük ölçekli ve farklılıklarına saygı gösterdiği, toplum içindeki (dezavantajlı gruplar gibi) özgün topluluklara yönelmek.
2. Devlet ve pazardan bağımsız olma.
3. Yatay ya da hiyerarşik olmayan bir biçimde yapılanmış, demokratikleşme ve çoğulculuk adına izleyicinin erişimine ve katılımına izin verme.
4. Kendi kendini temsil etmenin önemini vurgulayarak egemen olmayan söylem ve temsillerin taşıyıcısı olma (Bailey vd., 2007: 18'den akt. Köksalan, 2010: 66).

Buraya kadar aktarılmaya çalışılan alternatif medya, zaman içinde farklı isimlerle tanımlanmıştır. Sivil toplum medyaları, yerel medya ve bazı yazarlara göre internet de alternatif medyalar olarak tanımlanmıştır. Alternatif medya türlerine ilişkin, literatürde yerleşmiş bir sınıflama bulunmamaktadır. Bu anlamda, Sevda Alankuş'un (2009) yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ve hak odaklı habercilik olarak ayrı ayrı tanımladığı alternatif medyalar, çalışma açısından yol gösterici kabul edilmiştir. Bunlara, alternatif bir medya olarak tanımlanan sivil toplum medyaları ve yerel medyalar da eklenmiştir. Alternatif medyayı belli bölümlere ayırmak, her birinin bir diğerinden tamamen farklı olduğu anlamını taşımamaktadır. Yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ya da hak haberciliği ve bunlar dışında başka bir alternatif medya olarak dile getirilen sivil toplum medyaları ve yerel medya da alternatif medyalardır ve bunların dayandığı ilkeler birbiriyle örtüşmektedir. Tümünün, iletişim araçlarına, haber içeriklerine, medyanın toplum ile karşılıklı etkileşimine bakışı birbiri ile örtüşmektedir. Sözü edilen alternatif medyaların tümü aynı amacı gütmektedir ve birbirleriyle bağlantılı iç içe geçmiş bir görünüm sunmaktadır. Yurttaş haberciliği, barış haberciliği ya da hak haberciliği de "tarafsız" haberciliğin mümkün olmadığını önermektedir. Alternatif medya, tarafını toplumun iyiliğinden, barıştan ve insan haklarından yana olarak belirlemiştir. Alternatif medyalarda toplumsal yarar ön planda tutulmaktadır. Haberlerin kaynağı halktır; halk, haberleri olduğu gibi alan ve gerçekle bir tutan pasif bir algıya değil, eleştirel bir bakış açısıyla haberleri sorgulayan, haberin arka planında yatan nedenleri araştıran bir yapıya sahiptir. Daha önce de belirtildiği gibi, alternatif medyaları ayrı başlıklar altında sunmanın amacı, konunun daha sistemli ve bütünlüklü bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Bu, aynı zamanda alternatif medyanın genel olarak özelliklerinin de aktarılmasıdır. Alternatif medyaların temel konusu halkın sorunlarıdır ve haberlerde halkın söz hakkı bulunmaktadır. Eşdeyişle alternatif medya, sivil toplumun sesidir, yurttaş medyasıdır, barıştan ve insan haklarından yana taraftır.

2.2.1.1.Sivil toplum medyası olarak “alternatif medya”

Alternatif medya anlayışı içinde, devletin ve resmi otoritelerin etki alanının dışında kalan farklı kimliklerin, kültürel eğilimlerin ve özgünlüklerin güvence altına alındığı ve özgür tartışmayla oluşturulmuş çoğulcu kamusal alanların inşa edildiği platformlar, çağın çoğulcu demokrasileri açısından bir zorunluluk olarak görülmektedir. Medya, “Bir yandan, devlet otoritesini temsilen yürütme gücünü elinde bulunduran siyasal iktidardan ‘aşağıya’, yurttaşlara doğru bilgi verme işlevini yürütürken; diğer yandan, sivil toplumun bünyesinde yer alan yurttaş inisiyatiflerini, onların hak ve beklentilerini ‘yukarıya’ politikacılara doğru yöneltmede” önemli bir işlev görmektedir (Dağtaş, 2007: 107). Böylelikle medya, toplumsal hareketlerle birlikte gelişen, sivil toplumun sesini duyurabilmesi için kullandığı, önemli bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Kitle iletişim araçlarında daha çok söz sahibi olunmak istenmesiyle paralel olarak, halkın da iletişim sürecine katılması gerektiği görüşünden yola çıkılarak, küresel medyaya karşı, eşitliği ve özgürlüğü savunan, toplumsal hareketlerin etkili olduğu, “Sivil Toplum Medyaları”, ilk alternatif medyalar olarak ortaya çıkmıştır.

Sivil toplum olgusu, nasıl ki yurttaşların içinde yaşadıkları toplumun diğer üyelerinden kendilerini sorumlu olarak görmeleri esasına dayalı bir düşüncenin ürünüyse, sivil toplum medyası da aynı alturist² felsefenin ürünü olarak görülmektedir. Bu bağlamda sivil toplum medyaları, gerek açık bir şekilde zengin düşünce çağrışımlarıyla dolu, kolektif ve ticari kazanç elde etmeyi amaçlamayan medyalar oluşlarıyla gerekse kültürel ve politik açıdan katılımcı ve eylemci kimlikleriyle birleşmektedir. Özgür ve bağımsız bir medya mücadelesinin, sivil toplumsal mücadeleyle aynı ortamda ilerlediği düşünülmektedir (Alayoğlu, 2009: 105). Sivil toplum medyasının tarihsel / felsefi kaynaklarına göz atıldığında, ilk olarak alternatif medya hareketlerine, uygulamalarıyla esin kaynağı olmuş ve olmaya da devam eden, küresel karşıtı bazı sivil toplum kuruluşlarından söz etmek gerekmektedir. Bu kuruluşlar, çevreci, eşitlikçi, dayanışmacı, insancıl eylemleri ve cinsiyetçilik, savaşıklık ve ırkçılık karşıtı söylemleriyle, insancıl tavır ve tutumlarıyla, daha da önemlisi toplumcu gerçekçi (Marksist) anlayışını temel almışlardır (Turhanlı, 2004: 33).

Article 19 adlı sivil medya hareketi, sivil toplum medyalarına verilebilecek ilk örnektir. Article 19, 1998 yılında kurulan uluslararası bir sivil toplum örgütü olarak, insan hakları sorununu merkezi duyarlık alanı haline getirmiş olan bir girişim olarak tanımlanmaktadır. Sivil toplum medyalarına dünyadan verilebilecek bir diğer örnek ise, Latin Amerika'nın TV

² Yaşamını diğer insanların yaşamına adayan (www.bilgisozluk.com).

kanalı olarak bilinen TELESUR'dur. TELESUR, kuruluş gerekçesini ve yayın ilkesini şu ifadelerle ortaya koymaktadır: "Latin Amerika halkları kendi gerçeklikleri ve etraflarındaki diğer halkların gerçeklikleri hakkında bilinçlerini kaybetmişlerdir. Dolayısıyla, baskın medya, zihinleri Kuzey Amerika'nın savaş projelerini hazırlamak üzere şiddeti, savaşı, kendi estetik anlayışlarını, kendi sözcük dağarcıklarını kabul ettirmeye çalışmaktadır." TELESUR bu hâkim yapıya karşı çıkararak, sivil toplum kuruluşları aracılığı ile halkın sorunlarını ve beklentilerini yine kendi ağızlarından anlatmasını sağlamış ve bu anlamda önemli bir alternatif medya örneği olmuştur (Mutlu, 2006: 35). Sivil toplum kuruluşları, gerçekleştirdikleri çalışmalar ve eylemler ile kamusal alanda beklentilerini dile getirmektedir. Bu kuruluşların amacı, kitle iletişim araçlarında da daha çok görünür olarak, sorunların halkın gündemine taşınması ve çözüme yönelik beklentilerin gerçekleştirilmesi için bir kamuoyu baskısının oluşturulmasını sağlamaktır. "Meksika'da topraksız köylülerin haklarını ve özgürlüğünü savunan Zapatistalar, çevre konusunda yurttaşların bilinçlenmesini savunan Greenpeace, insan sağlığı konusundaki sömürü ve duyarsızlıklara dikkat çekmeye çalışan Sınır Tanımayan Hekimler Örgütü gibi inisiyatifler de yine aynı amaç için mücadele veren sivil toplum örgütleridir. Bu örgütlü kuruluşların yanı sıra, tek tek bireysel mücadelelerle gelişen bir başka muhalif – sivil hareketin varlığından da söz etmek mümkündür. Tacize uğrayan kadınların ve çocuk işçilerin haklarını savunan; McDonald's gibi uluslararası gıda zincirlerine karşı savaş açan; küresel şirketlere ve markalara karşı yerel değerler ve özgürlüklerin bireysel tüketici haklarının korunmasına vurgu yapan; yeryüzünde cereyan eden her türlü şiddet, ırkçılık, savaş ve katliamı kınayarak barış ve dostluk mesajları veren iyiliksever yurttaşların çabaları bunlardandır (Köse, 2007: 149).

Sivil toplum kuruluşlarının, medya üzerindeki etkisini inceleyen ve 2008 yılında yayınlanan bir araştırma, Fransa, İngiltere ve Almanya'daki sivil toplum medyalarını ele almıştır. Mediam Rad³ isimli araştırmanın temel sonuçlarına göre, sivil toplum medyalarının en güçlü olduğu ülke, Fransa olarak belirlenmiştir. Göçmen kökenli azınlıkların medyada ne kadar yer aldığı ve ne şekilde yer aldığını konu alan araştırmaya göre, Fransa'da, sivil toplum kuruluşlarının baskıları sonucunda kuruluşlara fon ayrılmış ve bu fonlar ile sivil toplum hareketleri seslerini daha çok duyurabilmek için çalışmalar yapmıştır. Ayrımcılığa Karşı Mücadele ve Entegrasyon için Destek Fonu (Fond d'action et de Soutien pour l'Integration et la Lutte contre les Discrimination-FASILD) adını alan bu Sosyal Eylem Fonu ile birçok azınlık radyosu kurulmuştur. İngiltere'de de sivil toplum kuruluşları medyada yer alma

³ Araştırmanın geniş ve bütünlüklü açıklaması için Medya Eleştirileri kitabında yer alan "Medya Temsil ve Göçmen Azınlıklar" makalesinden yararlanılabilir.

beklentilerini dile getiren eylemler yapmıştır. Ancak, sivil toplum kuruluşları Fransa’da olduğu kadar güçlü görünmemektedir. Amerika’da 1960 yılında vurgulanmaya başlanan medyada eşit temsil hakkı, kısmen yerine getirilebilmiştir. Almanya ise, bu konuda en yavaş gelişim gösteren ülke olarak belirlenmiştir (Blion, Dilli ve Frachon, 2009).

1960’lardan başlayarak oldukça büyüyen muhalif kültür, 1970’lere gelindiğinde büyük bir değişim yaşamış, başlıca toplumsal hareketler, feminist hareketler, nükleer karşıtı hareketler ve diğerleri daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. 1980’lerde ise, dayanışma hareketlerinde yayılma olmuştur (Chomsky, 2005: 19). Bu mücadelelerin kapsamı, bir yönüyle de henüz maddi ölçülere vurulmamış özgürleştirici sivil / kamusal alanların savunulması mücadelesi olarak görülmüştür. Aynı nedenle, Bomba Değil Yiyecek Örgütü için, parklarda yemek dağıtmak, kamusal alanları ele geçirmenin bir yolu olarak sunulmuştur.

Sivil toplum medyaları ile başlayan, tüm dünyada etkili ve kuşatıcı bir alternatif medya arayışına yol açan etkenler, başlıca üç grupta toplanmaktadır:

1. Tek fikirleşmeye karşı: Alternatif / sivil toplum medyasını ortaya çıkaran nedenlerin ilkinin, özgürlük yoksunluğunun doğal bir sonucu olarak egemen medyanın tüm kürede yaygınlaştırdığı “tek fikirleşme” (uniformization) sorunu olduğu belirtilmektedir (Duran, 2000: 156) .
2. Egemen ideolojinin sesine karşı: Alternatif / sivil toplum medyasına duyulan gereksinimin ikinci önemli nedeni, küresel medyanın tüm dünyada meşrulaştırmaya çalıştığı haber içeriklerinin, aslında egemen konumdaki kesimlerin ideolojilerini ve dünya görüşlerini doğallaştırıp sunduğu yönündeki genel inanışta yatmaktadır.
3. Alternatif / sivil toplum medyası arayışının üçüncü ve belki de en önemli nedeni, küresel ölçekte dolaşıma sokulmuş olan neo-liberal temelli görüşün yol açtığı yıkıcı etkiler ve bu etkilere karşı duyulan tepkilerde somutlaşmaktadır (Köse, 2007: 62).

Çağdaş demokratik toplumlarda, sivil toplum örgütlenmeleri ile medya arasında doğrudan bir ilişki kurma yoluna gidilmektedir. Günümüz demokrasilerinde, artık, kamuoyunu oluşturan yurttaşların hak ve beklentilerini dikkate almadan hareket etmek mümkün gözükmemektedir. Bu anlamda, en azından kabul edilebilir bir medya sisteminin tüm siyasal, ekonomik ve kültürel beklentilerin kamusal alanda temsil edilmesini sağlaması gerektiği görüşü önem kazanmaktadır. Günümüz koşullarında, *serbest pazar* temelli bir medya sisteminin bu beklentileri gerçekleştirebilmesi ise, oldukça zor görünmektedir (Dağtaş, 2007: 8 - 10).

Böylece, alternatif medya olarak tanımlanan sivil toplum medyaları, çağdaş demokrasilerin önemli bir gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Sivil toplum medyaları, yerel özellikleri ön plana çıkarmaları ile de farklılaşmaktadır. Sivil toplum medyaları, yerel medyanın da, alternatif bir yayıncılık anlayışını benimseyebileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle küresele karşı bir alternatif sunan yerel medyalarla, yansıttığı topluma yakın olması, dolayısıyla karşılıklı etkileşim içinde haberlerin hazırlanması ve sunulması bağlamında haberciliğin geleneksel anlamını değiştirmede rol oynayabilecek bir potansiyele sahip olduğu önerilebilir. Yerel medyanın demokrasinin kurumsallaşıp kökleşmesi, yurttaşlık bilincinin artması, sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi için sayısız katkılarının bulunduğu söylenmektedir (Yıldız, 2005: 107- 109). Yerel medyalar, hâkim medyaya karşı giderek önem kazanan alternatif medyalar olarak sunulmaktadır.

2.2.1.2.Yurttaş gazeteciliği olarak “alternatif medya”

20. yüzyılın sonlarına doğru bir yandan siyasal ve toplumsal gelişmelerin, demokrasileri sorgulamaya zorlaması, diğer yandan da gazetecilik mesleğinin büyük medya gruplarının ekonomik gereklerine göre biçimlenmesinin yarattığı sorunlar, yeni bir gazetecilik anlayışının tartışılmasına zemin hazırlamıştır: Kamusal gazetecilik (public journalism),⁴ yurttaş gazeteciliği (civic journalism) ya da bazen topluluk bağlantılı gazetecilik (community-connected journalism) olarak adlandırılan yeni gazetecilik anlayışı. 1990’larda, ABD’de tartışılmaya başlanan yurttaş gazeteciliği pratiğinin ortaya çıkmasında, etki eden etmenlere bakıldığında, ABD siyasetinin içinde bulunduğu durum, medya sektöründeki yoğunlaşmanın ortaya çıkardığı sorunlar ve teknolojik gelişmeler başı çekmektedir (Uzun, 2007: 634). ABD’de kimi medya profesyonelleri ve akademisyenlerin “kamusal” ya da “yurttaş gazeteciliği” önerisi 1988 Başkanlık seçimleriyle birlikte gündeme gelmiş ve çoğunluğu gazete olmak üzere 400’den fazla medya kanalının katıldığı bir proje olarak 1990’larda hızla yayılmıştır (Mutlu, 2005: 242).

Yurttaş gazeteciliğinde yapılmak istenenin yurttaşların sorunlarını görünür kılmak, yurttaşların medyanın sağladığı kamusal forumlarda sorunlarını ve çözüm önerilerini tartışmak olduğunu aktaran İncilay Cangöz, bu gazetecilik anlayışının amacını şöyle özetlemiştir: "Bu tür gazetecilikte amaç, haberi resmi kurum ve kuruluşların egemenliğinden kurtarmak ve mesleğin etik ilkelerine duyarlı habercilik yapmaktır. Haber medyasında yer

⁴ Daha önce de belirtildiği gibi alternatif medya hareketleri değişik adlandırmalarla tanımlanmıştır, çalışmada yurttaş/kamusal gazetecilik sözcükleri kullanılmıştır.

almayan sorunların yurttaşlar tarafından işlenmesi veya gazetecilerin yardımlarıyla tartışmaya açılmasını sağlamaktır.” (<http://bianet.org/>). Gazetecilik mesleğindeki aşınmanın onarılması için, yurttaş gazeteciliği okuyucu/izleyici ile medya arasındaki ilişkileri yeniden kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, gazetelerin okurlarına karşı sorumlulukları olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Yapılan pek çok yoklamada, toplumdaki kurumlar arasındaki güvenilirlik sıralamasında gazetelerin en alt sıralarda yer aldığı görülmüştür, okur ile gazete arasındaki güveni yeniden kurma çabalarını gündeme getirmiştir. Özetle, bazı haber örgütleri, okurları/izleyicileriyle ekonomik bağlarını güçlendirme çabalarının bir parçası olarak, sorun çözmede ve hangi konuların haber değeri olduğuna karar vermede, kamunun katılımını vurgulayan bir habercilik pratiği oluşturmaya çalışmışlardır (Uzun, 2007: 640). Yurttaş Gazeteciliği ile hedef “gazeteciliğin eski altın günlerine dönmesi” olarak belirlenmiştir. Çünkü dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ABD’de de medyanın güvenilirliğinin ciddi şekilde sarsıldığı düşünülmektedir. Bu, alanından çıkan gazeteciliğin tekrar rayına oturtulabilmesi ve kaybedilen okur sayısının geri kazanılması için haberin, yitirildiği söylenen “doğruluk, gerçeklik, nesnellik” gibi editoryal değerlere sahip çıkılması çabası olarak tanımlanmıştır (Alankuş, 2009: 109).

Yurttaş gazeteciliğinin, haberin oluşma sürecinde yurttaşlara söz hakkı tanıyarak, kamusal tartışma ortamını sağlamak olarak algılanması gerekmektedir. Kamusal yaşamın harekete geçmesini sağlayacak olan yurttaş gazeteciliği, insanların, kamusal yaşama katılıp katılmadıklarını, gereksinim duyulduğunda tartışmanın yapılıp yapılmadığını, siyasetin gereken ilgiyi üstüne çekip çekmediğini ve toplumun sorunlarıyla uğraşıp uğraşmadığını sorgulamakta ve bu tür sorulara yanıtlar aramaktadır. Yurttaş gazeteciliğinin konuları arasında yalnız karmaşa, felaketler değil, iyi haberler ve görüş birliği de yer almaktadır. Kısacası yurttaş gazeteciliğinde, yurttaşın / kamunun medyaya karşı bilinçlendirilmesi, eleştirel bakış açısıyla yaklaşabilmesi amaçlanmaktadır (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=119413>). Yurttaş gazeteciliğinin, teorik temellerini New York Üniversitesi öğretim üyesi Jay Rosen atmıştır. Rosen, bu pratiğin kamu kavramının ortaya çıktığı 1700’lü yıllardan bu yana var olduğunu ileri sürmüştür. Yurttaş haberciliği fikri, 1920’lerde John Dewey’in Walter Lippman’la giriştiği polemik ile başlamış, Hutchins Komisyonu’nun 1940’lardaki raporunda yer alan “toplumsal sorumluluk” kavramlaştırmasıyla devam etmiştir (Mutlu, 2005: 242 - 243) Bu kavramı ilk olarak düşünsel düzeyde ortaya atanlardan biri de ABD’li düşünürlerden Noam Chomsky’dır. Chomsky, ticari medyanın etkinliğinin geriletilmesini ve halkın iradesini yansıtan demokratik bir ortaya

çkarılmasını arzulamaktadır. Bu da ona göre ancak “immediast” bir yaklaşımla mümkün olacaktır. İmediast: kamunun, medyanın büyüünden (etkilerinden), kurtarılması ve ticari medyanın yerini kamu medyasının alması gerektiğini söylemektedir (Chomsky, 1993: 16). Bu görüş, kitle iletişim araçlarının demokratikleştirilmesi ile halkın bilgilendirilmesini ve eleştirel düşünme yeteneğinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Chomsky’ye göre immediast yaklaşımının bazı özellikleri şunlardır:

1. Karşı ticari medyanın üretilmesi güçlendirilmesi.
2. Aldatıcı, bilgisizleştirici etkisine karşı bağışıklı veren araç, yöntemleri tartışmak, üretmek. Medyanın okuryazarlığını arttırmak.
3. Radyo-tv yayınlarında kamu egemenliğini ilan etmek.
4. Tüm ticari yayın medyasının halka devri ve halk üretim kütüphanelerinin yaratılması.
5. Demokratik kitle iletişim araçlarının ve medya ağının ortaya çıkışı (Chomsky, 1993: 19).

Chomsky, hazırladığı İmediast Bildirgesi’nde⁵ basının kiteselleşmesi ile yaratılan yönlendirmeye karşı çıkararak, bu yolla halkın bilgilenme ve doğru bilgi alma hakkının elinden alındığını savunmuştur. Bildirgedeki temel amaçlardan biri, aldatıcı, bilgisizleştirici ve bilinçaltı medya etkisine karşı bağışıklık kazanmayı ve kurtulmayı güçlendiren araç ve yöntemleri açıkça tartışmaktır. Tüm iletişim medyasını çözmek, üretmek ve yayımlamak üzere kamunun okur / yazarlığını arttırmaktır. Yurtaş gazeteciliği, okurları kurban ya da izleyici durumuna sokmaktan kaçınıp, kendi kendini yöneten bir toplumda rol oynayan gerçek katılımcılar olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede gazete sayfalarında, televizyon ekranlarında, forumlarda, şehir toplantılarında yurtaşlara söz hakkı verilmiştir. Bu bağlamda yurtaş gazeteciliğinin geleneksel gazetecilikten daha etkili olduğu düşünülmektedir (<http://www.istanbul.edu.tr/iletim/68/haberler/nurdogan.htm>). Yurtaş gazeteciliği, gazetenin içinde doğduğu toplumdaki uzaklaştığı, geleneksel basın anlayışı içinde haber değerinin, haberin nesnellüğünün ya da etik unsurlarının tartışılmaya başlandığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Haberin kiteselleşmesi, daha çok insana ulaşmak, daha çok satmak için iletişim araçlarınca verilen enformasyonun içeriğinin boşaltılması, belli ekonomik ya da siyasi kaygılarla habere yapılan müdahaleler sonucunda haberin taraflı hale gelmesiyle yaşanan sorunlar için bir çıkış noktası aranmıştır. Genel düşünce alternatif bir medya olarak

⁵ Medyanın devlet ve şirketler elinden alınarak halk denetimine girmesini isteyen ve bunun için mücadele veren grubun adı (<http://www.dorduncukuvvetmedya>).

değerlendirilen yurttaş gazeteciliği fikrinin, bu tür kaygıların ortadan kaldırılması için iyi bir seçenek olduğu yönünde gelişmiştir.

İncilay Cangöz, yurttaş gazeteciliğini, hem geleneksel medya ortamının içinde bulunduğu güven bunalımına bir çözüm olarak önermekte hem de kamusal sorunların öncelikli olarak değerlendirilmeye alındığı yeni bir alternatif medya biçimi şeklinde nitelemektedir. Yurttaş gazeteciliğinin temel esasları, geleneksel gazeteciliğinkilerden şu noktalarda ayrılmaktadır:

1. Haber tanımının genişletilmesi.
2. Haber yapma çerçevesinin yeniden tarif edilerek, okuyucunun ilgisini arttırmak.
3. Haberde dengelik” ilkesini okuyucular lehine yeniden tarif etmek.
4. Yeni bir okuyucu topluluğu oluşturmaya çalışmak.
5. Okuyucuların gazeteleriyle yakın bir etkileşim içine girmelerini sağlayarak, gazetecilerle yurttaşlar arasındaki uzaklığı ortadan kaldırmaya çalışmak (Cangöz, 2003: 102).

Ragıp Duran da, yurttaş gazeteciliğinin gerek yazılı, gerekse görsel, işitsel medya şeklinde olsun, bazı temel ortak ilkelerini 3 bölümde toplamaktadır⁶ (Duran, 2000: 162). Yurttaş gazeteciliğinin önerdiği haber kaynaklarının çoğaltılması fikrinin kamusal yaşama ve gazeteciliğin etik değerlerine sağlayacağı yararlar önem taşımaktadır. Öncelikle, haberin farklı bakış açılarını birden sunulması, gerçekliğin tam olarak yansıtılması önündeki hata yapma payını en aza indirirken, aynı zamanda haberin çoğulcu bir bakış açısından yorumlanmasını da beraberinde getirmektedir (Kural, 2003: 29).

Haber kaynağı ile kurulan karşılıklı yakın etkileşim konusuna gelince; bu da yine alternatif gazetecilik pratiğinin önemli felsefelerinden biri olan “sıradan yurttaş haberin üretim sürecine katmak” açısından önemli görülmektedir. Bu ikinci ilkeye göre, gazetecinin kendisi de geleneksel olarak sadece aldığı enformasyonu tek yönlü olarak kamuya aktaran kişi olma konumundan uzaklaşmış olmaktadır. Bu ilke, her şeyden önce, gazetecinin toplumdan ayrıcalıklı bir kişi olmayıp, sıradan bir yurttaş olduğunu ifade etmektedir. Yurttaş gazeteciliğinin üçüncü ve en önemli ilkesi olan “hedefe ulaşana kadar yayın”, gerçekten de son derece önemli bir ilkedir. Haber konusu / sorunu olan amaca varıncaya kadar, haberin takibi ve yayınlanması” konusu geleneksel gazetecilik uygulamasında ender olarak rastlanılan bir uygulamadır. Burada asıl amaç, ortadaki sorunun ya da sorunun çözülmesine fiili olarak

⁶ Haber kaynaklarının çokluğu, haber kaynaklarıyla etkileşim ve en önemlisi de hedefe varıncaya kadar yayın yapma ilkesi

gazetecinin katkıda bulunması, başka bir deyişle, kendisini çözümün bir parçası gibi görmesi olarak belirlenmiştir (Duran, 2000: 93). Örneğin, bir gazeteci, bir sokaktaki çevre düzenlemesinin ortopedik engelli insanlara göre düzenlenmediğini gözlemlediğinde ve bunu haber haline getirip yayımlandığında, gazetecilik görevini tamamlamış olarak kabul edilmemektedir. Gazeteci, haberini yaptıktan sonra yerel yönetimlerin sorunun çözümü konusunda çalışıp çalışmadığını da takip etmelidir. Sorundan etkilenen engelli insanlara da belediye yetkililerine tanınan söz hakkı tanınmalıdır. Böylece haberler, konuşma hakkına sahip olan engelliler ile yerel yönetimler arasında diyâloğun gelişmesine zemin oluşturacaktır. Ve dolayısıyla da gazeteci, toplumsal yaşamda yaşanan sorunlara “ayna” tutmak dışında sorunun çözüm noktasında da rol oynamış olacaktır.

Ruhdan Uzun, yurttaş gazeteciliği pratikleriyle ilgili olarak aşağıdaki özellikleri saymaktadır:

1. Neyin haber yapılacağını seçme özgürlüğünü korurken bile yurttaşların hikâyelerini ve fikirlerini sistematik biçimde dinlemek.
2. Önemli topluluk sorunlarıyla ilgili öyküleri çerçevelemenin alternatif yollarını araştırmak.
3. Yurttışı tartışmaya ve sorunların kamusal anlayışını oluşturmaya teşvik etmede en çok şansa sahip olan çerçeveleri seçmek.
4. Önemli kamusal sorunları haberleştirmede, olası çözümlere ilişkin kamusal bilgiyi ve alternatif eylem yönlerinin hizmet ettiği değerleri geliştirecek bir biçimde inisiyatif almak.
5. Kamuyla nasıl daha iyi ve saygın bir iletişim kurulacağı konusuna sürekli ve sistematik olarak dikkat etmek (Uzun, 2007: 15).

Yurttaş gazeteciliğine yönelik eleştiriler ise, bu yaklaşımın partizan gazetecilik anlayışına kaymayı başlattığından nesnelliği yıkma tehdidiyle basın güvenirliliğini tehlikeye atmasına, haber gündeminin çarpıtılması ve gazetelerin bağımsızlığından ödün vermeye kadar pek çok konuyu içermektedir. Bütün bu eleştirel iddiaların ortak çerçevesini ise, geleneksel gazetecilik anlayış ve işleyişinin savunulması oluşturmaktadır. Eleştirilerin içinde en kayda değerlerinden biri yurttaş haberciliğinin “yeni bir gazetecilik anlayışı değil, tirajın ve itibarın kaybına karşı gazetecilerin geliştirdiği yeni bir pazarlama girişimi” olduğudur (Mutlu, 2005: 243 - 244).

Yurttaş gazeteciliğinin Türkiye’de de çeşitli sorunlarla beraber varolmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Türkiye’de yurttaş gazeteciliği uygulamalarında yerel gazeteciliğe görev verilmektedir. Türkiye, “sorunlu ve kırılğan bir demokrasiye”, “okuyucunun kendisine

duyduğu güveni, statükodan yana bir gazetecilik yaparak yitirmiş bir medya ortamına sahiptir. Bu anlamda yurttaş gazeteciliği uygulanabilirliği açısından bir tercih konusu olabilmektedir. Yurttaş gazeteciliğinin uygulanabilirliği bakımından Türkiye'nin önemli bir avantajı, ABD ya da diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, yurttaşların henüz “apolitikleşmiş” bir eğilime sahip olmamaları olarak gösterilmektedir (Cangöz, 2003: 117). Özet olarak, ticari düşman ve pazar liberalizmini ön planda tutan ticari radyo ve televizyonlar ile özerkliği kaldırılan devletin radyo ve televizyonlarının, yurttaşlık hakları açısından zayıf kalan yayınların güçlendirilmesi, demokratik katılım açısından belli bir önem taşımaktadır. Bunun için, Türkiye’de de alternatif medya bağlamındaki benzer iyimser çabaların örgütlenmesi ve bir güç oluşturması gerekmektedir (Atabek ve Dağtaş, 1998: 97 - 99).

2.2.1.3. Barış gazeteciliği olarak “alternatif medya”

Üçüncü olarak ele alınacak alternatif medya, barış gazeteciliğidir. Bir kavram olarak “Barış gazeteciliği” son yıllarda gazetecilik ve haber çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Barış gazeteciliği sözcüğünü John Galtung, 1970’li yıllarda ilk kez kullanmıştır. Barış gazeteciliğinin ilkeleri, “olumlama” anlayışı üzerine kuruludur. Galtung, yaklaşımın amacını “gazeteciliğin içine barış katmak” olarak açıklarken, barış gazeteciliğini gerçek odaklı, halk odaklı ve çözüm odaklı olarak tanımlamıştır (Galtung, 1998’den akt. Batı, 2010: 97 - 98). Bu fikrin yayılmasına öncülük eden Jake Lynch ve Annabel McGoldrick, barış gazeteciliği anlayışını, yayınladıkları bir kitapta tanımlamışlardır: “Barış gazeteciliği, editörlerin ve muhabirlerin çatışmaya ilişkin şiddet içermeyen tepkilere daha fazla değer verilmesi noktasında toplumu cesaretlendirecek –hangi haberlerin verileceği ve bunların nasıl sunulacağı konusunda- tercihler yapmalarıdır”⁷ (<http://bianet.org/biamag/bianet/102212-baris-gazeteciligi-kilavuzu>). Süleyman İrvan, barış gazeteciliği kavramının özünde normatif bir önermeyi barındırdığını ifade etmektedir. Barış gazeteciliğinde yer alan, “Medya, barışı özendirmede pozitif bir rol oynamalıdır” önermesinden yola çıkarak, medyaya böylesine bir yükümlülük atfedildiği için, gazetecilerin ne yapmaları, nasıl yapmaları ve neden yapmaları konusunda yol gösterdiği için kavramı betimleyici değil, normatif bir kuram olarak tanımlamaktadır (İrvan, 2008: 266). Barış gazeteciliği fikrinin, Theodore Peterson (1963) tarafından çerçevesi çizilen toplumsal sorumluluk kuramına dayandırmak mümkündür. Peterson’a göre, “Basın, çağdaş toplumda kitle iletişimin yaşamsal işlevlerini yerine

⁷ Annabel McGoldrick ve Jake Lynch'in "Barış Gazeteciliği – Nasıl Yapmalı?" adlı metninden çeviren; BİA Haber Merkezi, 09 Ekim 2007, Salı)

getirmede topluma karşı sorumludur (Peterson 1963'den akt. İrvan, 2008: 269). Böylece, diğer alternatif medyalar gibi barış gazeteciliğinin de toplumsal sorumluluk anlayışını merkeze aldığını tekrar etmekte yarar bulunmaktadır. Nitekim, ulusal özgürlük, demokrasi, insan haklarının yanı sıra, barışa ilişkin evrensel ölçütler de, "Gazeteciliği Global Platformda Ahlaksal Kodlama" adı verilen çalışmaların destekçilerinden Finli İletişim Profesörü Kaarle Nordenstreng'e göre, gazetecinin tarafsız kalamayacağı değerler arasında gösterilmektedir. Washington'daki Amerikan Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Hamid Mevlana da, bu değerleri; savaş karşıtlığı ve barış yandaşlığı, kültürel ve geleneksel değerlere saygı, insan haklarının yüceltilmesi, kişinin mesken aile ve mal gibi özlük haklarının zedelenmemesi biçiminde sıralamaktadır. (Kakınç'dan akt. Girgin, 2000: 161) Yalnızca savaş durumlarında değil, haberlerin işlenişinde, haber dilinin de şiddetten arındırılarak, barış yanlısı bir anlatımı benimsemesi gerektiği de barış gazeteciliğinde üzerinde durulan diğer bir önemli noktadır. Medya etik kodlarında gazetecilerin her zaman barıştan yana olması gerektiği belirtilmektedir (Uzun, 2007: 114). "Barış gazeteciliği" kavramını ilk kullanan Profesör Johan Galtung "gazeteciliğin içine barış katmanın" yollarını ararken dört odaktan söz etmektedir: "Barış odaklı, gerçek odaklı, halk odaklı, çözüm odaklı bir gazetecilik yapmak." Barış gazeteciliği üzerine çalışan ve gazetecilere eğitim veren Annabel McGoldrick ve Jake Lynch ise, barış gazetecisinin yapması gerekenlerden bazı maddeleri şöyle özetlemektedir:

- "Biz" ve "öteki" arasında kestirme ayrımları kabul etmekten kaçınılmalı. Bunun yerine, "biz"deki "öteki" ve "öteki"ndeki "biz" aranmalıdır.
- Bir grup insana ne yapıldığını ve o insanlar için ne yapılabileceğini söyleyen "zavallı", "mahvolmuş", "harap olmuş", "savunmasız", "acıklı", "dokunaklı", "facia" gibi "kurbanlaştırıcı" bir dil kullanmaktan kaçınılmalı. Bunun yerine insanlara ne yapıldığına ve insanların ne yapabileceğine ilişkin haber yapılmalı.
- "Terörist", "aşırılıkçı", "fanatik" ya da "köktenci" gibi kötücülleştirici etiketlerden kaçınılmalı (<http://bianet.org/biamag/bianet/102212-baris-gazeteciligi>).

Basında barış gazeteciliğinin uygulanmasına yönelik tavır, gazetecilik örgütlerince benimsenmiş ve bu, yayınladıkları bildirimlerde yer bulmuştur. Örneğin, Beyaz Rusya Gazeteciler Cemiyeti'nin kabul ettiği, "Profesyonel Gazetecilik Etiği İlkeleri" isimli belgede şöyle yazmaktadır: "Gazeteci, evrensel insanlık değerlerini, her şeyin üstünde tutarak, insanlık, barış ve demokrasi, toplumsal gelişme ve insan hakları için çalışır. Gazeteci, her türden saldırganlığı, şiddeti, nefreti, ayrımcılığı, totalitarizmi ve tiranlığı onaylamaktan

kaçınır” (<http://www.uta.fi/ethicnet/belarus.html>). Türkiye’de Gazeteciler Cemiyeti’nin aldığı kararlarda ve Basın Konseyi kararlarında, barış gazeteciliğinin uygulanması gerektiği yönünde maddelere yer verilmiştir. 1998 yılında, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından hazırlanan “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluk Bildirgesi”nin üçüncü maddesi barış gazeteciliği fikrine gönderme yapmaktadır. Bildirgede, “Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır” denmektedir (<http://www.tgc.org.tr./bildirge.html>). Basın Konseyi’nin Basın Meslek İlkeleri’nde de “Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır” hükmü yer almakta; benzer biçimde, Doğan Holding Yayın İlkeleri’nde de “Şiddet ve zorbalığı özendirici veya kışkırtıcı, çocukları olumsuz yönde etkileyici, bireyler, topluluklar ve uluslar arasında nefret ve düşmanlığı körükleyici yayın yapmaktan kaçınılır” ifadesine yer verilmiştir (Uzun, 2007: 127). Barış gazeteciliği, savaş dönemlerinde gerçekleştirilmesi daha da güçleşen bir hâl almaktadır. Devletler, savaş döneminde basına diğer dönemlerden daha fazla müdahâle etmekte, belli konularda haberlere sansür uygulamaktadır.

Devletlerin savaş birliklerinin durumunu tehlikeye atacak bilgilerin medyada haber yapılması, savaşın gidişini etkileyeceğinden, yayınlanmasının yasaklanması normal kabul edilmektedir. Ancak, savaş dönemlerinde hükümetler, gazetecilerden savaşın gidişatını kendi lehlerine değiştirecek biçimde haber yapmalarını beklemektedir. Örneğin, Körfez Savaşı’nda CNN adına Irak’a giden gazeteci Arnett, ABD’nin Bağdat’ta “biyolojik silah fabrikası” diye vurduğu yerin, bebek maması fabrikası olduğunu yazdığı için çeşitli yaptırımlara uğramıştır (Uzun, 2007:114). Merkezi Katar’da bulunan El-cezire televizyonuna röportaj veren 68 yaşındaki Arnett, ABD’nin savaş planlarının, Irak’ın direnmesi nedeniyle başarısızlığa uğradığını söylediği için işinden olmuştur. NBC ve National Geography, Wietnam Savaşı’ndaki başarılı gazeteciliği ile Pulitzer Ödülü’nü kazanan, 1991 Körfez Savaşı’nda Bağdat’ta kalan Arnett’i işe almamıştır. Daha sonra Katar’dan yayın yapan El- cezire televizyonunun Bağdat’taki ofisine de saldırı düzenlenmiştir. El- cezire muhabiri Tarık Eyyüb saldırıda ölmüş, bunlar yaşanırken, egemen medya yapay gündemler yaratarak ve gerçekleri çarpıtarak halkı yanıltmaya çalışmıştır (Sayruğaç, 2004: 738-739). Körfez Savaşı’nda, medya, “Bir savaş olacak ve bu savaş size izlettirilmeyecek” dememiş; tersine, insanlara “Savaşı canlı olarak izleyeceksiniz” demiştir. İnsanlara o kadar çok görüntü izlettirilmiştir ki,

herkes savaşı izlediğini sanmıştır. Bu durum, herkes savaşı izlemediğini, gösterilen görüntülerin suskunlukları maskeleydiğini, o görüntülerin çoğu kez doğru görüntü olmadığını, yeniden kurgulanan, aldatıcı görüntüler olduğunu anlayıncaya kadar sürmüştür. Gerçekten de o görüntüler gerçek savaşı o derece gizlemiştir ki; Jean Baudrillard, La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu "Körfez Savaşı Olmadı" başlığını verdiği bir kitap yazabildi (Ramonet, 2000: 56 - 57). Körfez Savaşı ile beraber, uluslararası haber ajansları, büyük televizyon kanalları ya da gazetelerin güvenilirliği daha çok sorgulanmaya başlamıştır. Bunda Katar kanalı El-Cezire'nin gerçekleştirdiği alternatif haberciliğin önemli bir payının olduğu belirtilmektedir (Törenli, 2005: 223).

Özetle barış gazeteciliğinin ilkelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Savaşı görünmez etkilerini haberleştirme (duygusal örselenme, topluma verilen zarar).
2. Halk yönelimli haberleştirme.
3. Çatışmaya çözüm olabilecek uzlaşım noktalarını haberleştirme.
4. Çatışmanın nedenlerini ve sonuçlarını haberleştirme.
5. İnsanları "iyi" ve "kötü" olarak adlandırmaktan sakınan haberleştirme.
6. Taraf olmayan haberleştirme
7. Mağdur sayıcı dilden kaçınan, insanlar tarafından ne yapıldığını, insanların sorunlarla nasıl başa çıktığını anlatan haberleştirme.
8. Duygu yüklü sözcüklerden kaçınan, en ciddi dili kullanan, abartmayan, nesnel ve ılımlı haberleştirme (Thranian, 2002'den akt. Gezgin, 2010: 86).

2.2.1.4. Hak haberciliği olarak "alternatif medya"

Hak haberciliğinin anlaşılması öncelikle hak kavramının ve insan haklarının açıklanmasını gerektirmektedir. Hak kavramı, toplumsal yaşama geçiş ile beraber ortaya çıkmıştır. İnsanlığın gelişimi ile birlikte, hak kavramı da yeni boyutlar kazanarak, kapsamını genişletmiştir. Önceleri doğuştan gelme gibi kavramlarla değerlendirilen hak kavramı, bu hakların hukuki kurallarla da belirlenmesi ve devletlerin yasalarında yer almasıyla daha sağlam ve elle tutulur bir temele oturtulmuştur. İnsan haklarının gelişiminde hukukun gelişmesiyle ve toplumsallaşma ile birlikte, doğal haklardan, insan haklarına geçiş süreci tamamlanmıştır (Çeçen, 1990: 19-26). İnsan hakları ise, "Kişilerin doğuştan sahip oldukları siyasal iktidar karşısında cins, yaş, inanç ve düşünce farkı gözetilmeksizin eşit oldukları devredilemez haklardır." (Kuyaksil, 2002: 3). İnsan hakları disiplini, felsefi kökleri çok daha eskilere gitmekle beraber, asıl 17. ve 18. yüzyıllar içinde gelişen ve 'insan hakları doktrini'

olarak adlandırılan bir düşünce akımı olarak tanımlanmıştır. Bu disiplin, insanların sırf insan olmak sıfatıyla doğuştan birtakım dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklara sahip oldukları görüşünü yaymaya çalışmıştır. O zamana kadar sınırsız olan devlet gücünü sınırlandırmayı ve insanları baskıdan korumayı amaçlayan bu doktrine göre devlet, kendi yarattığı hukuktan önce varolan doğal hukukla bağlıydı ve insanların bu hukuktan kaynaklanan doğal haklarına, saygı göstermek zorundaydı. Giderek güçlenen ve yaygınlaşan bu inanç, 18. yüzyılın sonlarına doğru yayımlanan Amerikan Haklar Bildirileri ve 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi ile ilk resmi açıklamalarına kavuşmuştur (Kapani, 1987: 17).

John Locke'un Sanayi Devrimi'yle ilişkilendirilen yazılarında da doğal haklara ilişkin önemli tezler yer almıştır. Bu yazılarda, insanların yaşamak, mülkiyet sahibi olmak için doğal bir hakka sahip olduğu, ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Locke'un düşünceleri, Batı dünyasında büyük bir etki yapmış ve Haziran 1689'da yayınlanan Haklar Bildirisi'ne temel oluşturarak; insanların doğuştan hür, bağımsız ve belirli vazgeçilmez haklara sahip olduğu belirtilmiştir. İnsan hakları kavramı daha sonra, 1776'da, Amerika'da ilan edilen Bağımsızlık Beyannamesi'nde de yerini almıştır. İngiliz ve Amerikan devrimlerinden etkilenen Fransız Devrimi de kısa sürede haklar konusunu merkeze almaya başlamıştır (Cranston, 1999: 311 - 314). 17. yüzyılda Aydınlanma Çağı düşünürlerinin etkilerinin yanı sıra, gelişen toplumsal hareketler sonrasında yayınlanan İngiliz Haklar Bildirgesi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1775) ve Fransız Devrimi sonrasında yayınlanan "Fransız Vatandaş ve İnsan Hakları Bildirgesi"nde yer bulan "eşitlik, adalet ve özgürlük" kavramlarıyla gelişen bireyci ve temel hakların belirlendiği bu dönem, insan hakları açısından "Birinci Kuşak İnsan Hakları" olarak ele alınmaktadır. İnsan haklarında ikinci aşama ise, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanmıştır. Bu dönemde, yaşanan kitle hareketleri ile birey yerine toplumsal eşitlik kavramı ortaya çıkmış ve böylece haklar, sosyal haklar olarak nitelenmiştir. İnsan haklarında yaşanan üçüncü aşama ise, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" ile başlayan dönem olarak belirlenmiştir. Bu dönem 20. yüzyıldan başlayarak insan haklarında üçüncü dünya ülkelerinin, ezilen ulusların ve halkların bağımsızlık mücadelesi ve hakça yaşayabilmek için verdikleri mücadelelerden izler taşımaktadır (Doğan, 2004: 254 - 257). Üçüncü kuşak haklarda, eylemsellik söz konusudur; azınlıkları, mültecileri, yoksulları, engellileri eşdeyişle toplumsal yaşam içinde insan gibi yaşayabilmek için, toplumun geri kalanından daha az olanağa sahip kesimlerin seslerini duyurma çabası, üçüncü kuşak haklarda kendini göstermektedir. Bu çaba beraberinde bu grupların ortak hareket etme, sorunlarını

kamuoyu gündemine taşıyabilmek için sivil oluşumlar kurmak ve bunları birer baskı aracı olarak kullanmalarını getirmiştir. Kitle iletişim araçları ise, yine bu dezavantajlı grupların toplumsal alanda sesini duyurabilecekleri önemli araçlar olarak görülmüştür. Bu nedenle de, geleneksel gazetecilik anlayışı ile “tarafsız” enformasyon iletme misyonu yüklenen haberleşme araçlarının toplumsal yaşamda daha farklı sorumluluklar alarak, görev tanımını değiştirdiği bir dönem yaşanmıştır. Bu, tüm dünyada giderek daha çok tartışılan ve yayılan insan hakları düşüncesini merkeze alan düşünsel yapının, kitle iletişim araçlarıncada da benimsenmesi gerektiğini anlatan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Kitle iletişim araçlarında benimsenmeye çalışılan insan hakları bakış açısının, nasıl geliştiği ya da hangi unsurları barındırdığı, kitle iletişim araçlarında insan haklarının merkeze alınması düşüncesinin temellerinin nasıl atıldığı açıklanması gereken önemli konulardır. Uluslararası alanda kitle iletişimini ilgilendiren çeşitli araçlar bulunmaktadır. Uluslararası anlaşmalar, bildirgeler ve kararlar bunun örnekleridir. Bunun önemli örneklerinden biri de uluslararası barışın, insan haklarının sağlanmasında kitle iletişim araçlarına önemli görevler veren “UNESCO’nun 1978 yılında kabul ettiği “Barışın Güçlendirilmesi ve Uluslararası Anlayış, İnsan Hakları Kabulü ve Irkçılık Karşıtı Tutum İçin Kitleli Medya Katkısına İlişkin Temel İlkeler” adlı bildirgedir (Özkök, 1996: 167). Haberlerin insan haklarını merkeze alarak yapılması gerektiği fikri, eşdeyişle hak haberciliği fikrinin doğuşu UNESCO tarafından hazırlanan bu belge ile başlatılmaktadır. 1978’de UNESCO’nun 20. Genel Toplantısı’nda söz konusu bildirge yayınlanmış ve böylece basına hem barışın sağlanması hem de insan haklarının uygulanması ve güçlendirilmesinde önemli görevler yüklenmiştir (Briggs ve Burke, 2004: 280).

Bu bildirinin tümünde insan haklarının sağlanması, korunması ve yaygınlaştırılması yönünde kitle iletişim araçlarına yüklenen görev, onun toplumsal alanda ne kadar etkili olduğunun da bir göstergesidir. Bu bildiride insan hakları konusunda basına vurgu yapılan maddelere göz atmakta yarar bulunmaktadır. Bildirinin üçüncü maddesinde şöyle denmektedir: “Kitle iletişim araçları, önyargıların ve cahilliğin tırmandırdığı saldırı, savaşçılığı, ırkçılık, apartheid⁸ ve diğer insan hakları ihlalleriyle mücadele ederken, bütün halkların amaçları, düşünceleri, kültürleri ve gereksinimlerine ilişkin haberler yayarak, cahilliğin ve halklar arasındaki yanlış anlayışların tasfiye edilmesine, bir ülkenin vatandaşlarının gereksinimleri ve arzuları

⁸ Afrika dilinde "ayrılık" anlamına gelmektedir), Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1948 - 1994 yılları arasında, Ulusal Parti hükümeti tarafından uygulanan ırkçı ayrımcılık sistemidir. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Apartheid>

konusunda diğer ülkenin vatandaşlarının duyarlı hale gelmesine, ırk, cinsiyet, dil, din veya milliyet ayrımı gözetmeksizin bütün ulusların, bütün halkların ve bütün bireylerin haklarına ve onurlarına saygının sağlanmasına, yoksulluk, açlık ve hastalık gibi insanlığı yıkıcı büyük belâlar konusunda dikkat çekmeye, bu suretle devletlerin uluslararası gerilimi düşürmelerine ve uluslararası uyuşmazlıkların barışçı ve hakkaniyetle çözmelerini sağlayabilecek politikalar oluşturmalarına katkıda bulunur.” Dördüncü maddesi ise, “Kitle iletişim araçları, insan haklarının, bütün insanlar ve halklar arasında hak, eşitlik ile ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanması için gençlerin barış, adalet, özgürlük, karşılıklı saygı ve anlayış ruhu içinde eğitilmeleri konusunda önemli bir role sahiptir. Aynı şekilde, kitle iletişim araçları genç kuşakların bakış açılarının ve düşüncelerinin bilinmesinde önemli bir rol oynar” demektedir (<http://ihm.8m.com/d3kiab.htm>). Bu bildiride basına yüklenen görevlerin gerçekleştirebilmesi için gerekli koşulların sağlanmasına da vurgu yapılmıştır. Sözü edilen koşulların sağlanmasında devletlere, kitle iletişim araçlarının, özgürce haber yapabilmeleri için gerekli olanakları sağlamaları; ekonomik ve teknik olanaklar konusunda gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere destek sağlamaları ve buna benzer konuları içeren hükümler bulunmaktadır.

Böylece, gelişen haberlerin insan haklarına dayalı olması gerektiği görüşü, eşdeyişle hak haberciliği, sadece içinde yaşanılan çağda haberlerin, insan haklarıyla ilgili konuları ve sorunları öne çıkararak değil, habere konu olan her şeyin, insanla ve insan haklarıyla doğal olarak bağlantılı olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır (Dursun, 2007a: 131). Hak haberciliğinin haber yapma sürecinde, geleneksel gazetecilik anlayışında yer bulan “haber değerleri” unsurlarını temel almamakta ve geleneksel gazeteciliğin bu “uzlaşım”larının yapısal bir soruna işaret ettiğine dikkat çekmektedir. Selen Doğan, hak haberciliğinde haberin üç anlamı bulunduğunu ifade etmektedir:

1. Hak ihlallerini görmezden gelmeyen.
2. “Ötekileri” haber yapmak için mutlaka bir hak ihlâlinin konusu/faili olmalarını beklemeyen.
3. Herhangi bir haberi yaparken hak ihlâline yol açmayan bir habercilik (Doğan, 2007: 20-22).

Hak haberciliği; hak ihlallerini haber yapıp takip eden bir haberciliği, bütün haberleri ötekiler lehine odaklı kılmayı, son olarak haber yaparken hak ihlâli yapmamayı, haklar konusunda

bilgilendirici, kullanımları konusunda cesaretlendirici olmayı anlatmaktadır (Alankuş, 2009: 108).

Hak haberciliği, geleneksel habercilik anlayışının insan hakları konusundaki sorunlu yanlarını, iki düzeyde eleştirmekte ve değiştirmeye çalışmaktadır:

1. Dolaylı ve örtük bağlantı: Haberler, yaşamlarını ve kendilerini temsil ettiği, gösterdiği, sergilediği insanların varoluşlarına ciddi bir müdahalede bulunan metinlerdir. Onları adlandırarak, kategorize ederek, sınıflandırarak ve kullanılan belirli haber temalarının içine sıkıştırarak, haber anlatısına ve diline boyun eğdirerek, "iyi" veya "kötü", "köle" veya "efendi", "kurban" veya "fail" konumlarına hapsederek müdahalesini gerçekleştirmektedir.

2. Doğrudan ve açık bağlantı: Haberler, insanların evrensel haklarıyla ilgili temsil stratejileriyle, hak kavrayışını ve insan haklarına ilişkin algılayışı, sorunlu hale getiren metinlerdir. Bütün insanların doğuştan gelen yaşama, özgürlük ve kişisel güvenlik haklarıyla ilgili konular ile tarih boyunca gelişerek evrensel geçerlilik kazanan yasalar önünde eşitlik, işkenceye ve insanlık dışı, onur kırıcı uygulamaların etkisinde kalmama gibi temel haklarla ilgili olan konularda da niteliği, yönü ve sonuçları bakımından oldukça sorunlu bir habercilik yapılmaktadır. Açık, belirgin ve kolay yakalanabilir müdahale ise, budur (Dursun, 2007b: 106).

Hak haberciliği, geleneksel habercilik anlayışının en temel değerlerinden biri olarak sunulan tarafsızlık iddiasının, gazeteciler için geçersiz olduğunu söylemektedir. “Hak haberciliğinde gazeteci taraftır. Haklardan yanadır. Bu kaçınılmaz olarak toplumdaki dezavantajlı grupların, sesi duyulmayanların, sesini duyurmak anlamına gelmektedir. Hak haberciliğinin işlevlerinden biri budur; çünkü bu gruplar aynı zamanda hakları (genellikle yaygın ve sistematik olarak) görmezden gelinen kesimlerdir. Hak haberciliğinde, kaynakların çeşitliliği de önemlidir. Ve bir koşuldur. Haberin ilgili olduğu alanlarda çalışan hak örgütleri, sivil toplum örgütleri, bu alanda çalışan akademisyenler, uzmanlar, uluslararası insan hakları hukuku vazgeçilmez bilgi kaynaklarıdır (Korkut, 2009: 190). İnsan haklarını merkeze alan bir habercilik anlayışı, demokrasinin kurumsallaşması ve pekişmesi açısından önem taşımaktadır. Kitle iletişim araçları bunu gerçekleştirirken, haberlerde sivil toplum kuruluşlarına ve hak örgütlerine de gereken önemi vermekle sorumlu tutulmaktadır. Doğası gereği devlet ile toplum arasında çatışmalı bir alan olagelen insan hakları alanı, demokrasinin kurumsallaşması ve pekişmesi açısından ortak hareket etmeye en çok gereksinim duyulan alanlardan biri olarak görülmektedir. Kamusal alanda, insan haklarıyla ilgili uzlaşımın kurulması konusunda

medyanın alacağı tavrı etkileyen genel bir çerçevenin bulunması gerekmektedir (Tosun, 2007: 86).

İnsan hakları küresel, ulusal sorunların çözümünde, temel alınması gereken bir anlayış olarak görülmektedir. İnsan hakları sorunlarının yaşanmasında, ulusal ya da küresel etkenlerin ikisi birden etkili olduğu ön kabulü ile, bu sorunun giderilebilmesinde ulusal kurumsal reformlar kadar küresel ölçekli kurumsal reformlara da gereksinim bulunmaktadır. İnsan hakları sorunların çözümü için dünya çapında kabul edilebilir çekirdek bir temel adalet ölçütü, fazla kesin olmayan bir ölçüyü gerektirmektedir. Günümüzde sorunların çözümünde, bir “insan hakları kavramının ölçü alınması” uygun görünmektedir. Bu tür bir ulusal ölçü, yurttaşların belli (ana)yasal haklara sahip olma, toplumsal eşitsizliklerden çok fazla etkilenmeme, genetik kusurlarından (engelleri) ya da talihsizliklerinden kaynaklanan sorunlarının uygun biçimde çözüme kavuşturulması gibi ek temel gereksinimlere ulaşmalarını içermesi bakımından önem taşımaktadır (Pogge, 2006: 78 - 80).

İnsan hakları, şiddet, korku ve açlıktan arınmak, herkese eşit, adaletli davranmak ve insani değere saygı duymak gibi unsurları barındırmaktadır. Bu hakları gerçekliğe dönüştürmek için, iktidardaki insanların denetlenmesi ve doğru bilgilendirilmiş bir nüfus, olması gereken iki önemli etkidir. Pek çok ülkede özellikle de diktatörlükten çıkmış ülkelerde, bireysel insan hakları devlet sorunları içinde ikinci planda görülmekte, pek çok insan, hakları konusunda bilgi sahibi olmamaktadır. Medyanın bu bilgisizlik düzeyini değiştirmek konusundaki rolü ölümcüldür ve her birey bilmelidir ki, birbirlerinden hoşlanmasalar ve hatta birbirlerini düşman olarak görseler bile, eşit haklara sahiptirler. Gazeteciler bu bilinci oluşturmak için, insan hakları ilkelerini işlerine, bu hakları dinamik ve çekici kılacak şekilde katmakla sorumlu tutulmaktadırlar (McIntyre, 2007: 167 - 168). Hak haberciliği de insan hakları kavramını ölçü olarak, toplumda sesini duyurmakta zorlanan azınlıkların, ayrımcılığa uğratılan kadınların, insan gibi yaşama hakkına sahip olamayan çocukların, fiziksel ya da zihinsel engelleri nedeniyle göz ardı edilen, haberlerde yer bulamayan engellilerin ya da yoksulların görünür kılınması için, kitle iletişim araçlarıca sunulan haberlerin insan haklarına dayalı olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu amaç, gazetecilik meslek kuralları içinde de sayılmaktadır. Buna göre, gazetecilik; teröre çağrı yapmayı; savaşı övüp savaş çığırkanlığı yapmayı; farklılara karşı nefret yayan, etnik ya da cinsel kimlikleri nedeniyle insanları ayrımcılığa yol açan yayınları; çocukları olumsuz yönde etkileyecek yayınları; uyuşturucu kullanımını özendirmeyi; düşünce ifade etmek adı altında gizli-açık reklam yapmayı, özel yaşamın gizliliğini ihlâl etmeyi, ifade özgürlüğünden saymamaktadır. Gazeteciler, cinsiyet

ayrımcılığını, rengi, dili ve dini farklı gruplar için olumsuz bir imaj yaratılmasını, temel insan haklarının ihlâli saymaktadırlar. Sokaklarda travesti kovalamak, elleriyle yüzlerini saklamaya çalışan “sanıkların” veya hayat kadınlarının zorla yüzlerini açmak birer insan hakları ihlâli olarak görülmektedir (Tılıç, 2001: 121).

Hak haberciliğinde, hak ihlâllerinin neler olduğu bu sorunların çözümünde yapılması gerekenler ya da sorunlarla mücadele yöntemlerinin okuyucuya ya da izleyiciye anlatılması da amaçlanmaktadır. İnsan hakları konusunun haberlerde daha çok yer almasıyla birlikte, insanlar daha sık karşılaştıkları bu haklar konusunda bilgileneceği ve bunları, kendi yaşamlarına uygulama konusunda daha aktif davranacakları düşünülmektedir. İnsan haklarını merkezine alan habercilik anlayışı ile, haberin toplumsal içeriği güçlendirilerek, haber, sansasyondan ve şiddet içeriğinden uzaklaştırılmaktadır. Nitekim, haberin sansasyonel olması adına ne kadar ileri gidilebileceğine ilişkin örneği Gülgün Erdoğan Tosun (2009) vermektedir: “İzmir’de bir bebeğe tecavüz olayı vardı, gazetelere bolca haber olan, haberin sansasyonelleştirilmesi sırasında bebek bir kez daha tecavüze uğradı. Haklarına tecavüz edildi. Olayın faillerine “sapık” diyen medya, bebeğin çıplak fotoğraflarını kullanırken, kime hizmet ediyordu acaba? Dolayısıyla, bir mağdurun haberini yaparken bir kez de basın tarafından mağdur edilmemesi için daha duyarlı olunması gerekmektedir (Tosun, 2009: 162). Böylece, haberin içeriği kadar sunum şeklinin de ne kadar önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Habere konu alan kişilerin özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Haber örgüsü olaya konu olan kişileri yargılamayacak, aşağılamayacak ya da kötü duruma düşürmeyecek şekilde geliştirilmelidir. Haberın görsel olarak da belirtilen bu unsurları taşıması gerektiği de unutulmamalıdır.

Medyanın hak ihlâlleri yapmasına neden olan etkenlerden bir diğeri, tiraj veya reyting kaygısı olarak görülmektedir. Bunlara gündemi belirleyerek, elinde tutma ve toplumu yönlendirme, ekonomik ve siyasi gücü etkileme çabası da eklenince, bu amaçlar habercilik işlevini olumsuz etkilemektedir (TBMM, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu: 16). Bu anlamda, hak haberciliğinde gazetecilere de önemli görevler düşmektedir. Gazeteciler, hak haberciliğinde, insan haklarına, insanın yaşama hakkına, kendini geliştirme hakkına ve diğer her türlü hakkına saygılı olmakla yükümlü görülmektedirler (Tosun, 2009: 164). Hak haberciliğinde medyaya yüklenen sorumluluklar, insan hakları anlayışının tüm dünyada temel alınmasının, bu düşüncenin yaygınlaştırılmasıyla sağlanacağı görüşünden yola çıkmaktadır. Bu görüşten yola çıkarak, tüm dünyaya bilgi sağlayan kitle iletişim araçlarının, insan haklarını merkeze alan bir anlayış benimsemesiyle bunu, büyük kitlelere de benimsetebileceği düşünülmektedir.

Ayrıca, hak haberciliğinde medya, hak ihlallerine yer vererek, toplumun bilgilenmesini ve sorunların çözüm yollarını arayarak, eleştirel düşünebilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu, medyanın önemli toplumsal sorumluluklarından biri olarak görülmektedir. Oysa günümüzde, küresel ve ulusal medyada insan haklarına yeterince yer verilmediği bilinen bir gerçektir. Thomas Pogge, medyanın insan hakları ihlallerine yer vermediğini şöyle anlatmaktadır: “Medya 20. yüzyılın geçmişini anarken, bu yüzyılda meydana gelmiş insan kaynaklı bazı felaketlere geniş yer ayırmaktadır. Örneğin, sık sık Almanya’nın yaptığı katliamda, on bir milyon insanın öldüğünden, Mao’nun Büyük İleri Sıçrama Hareketi’nde otuz milyon insanın açlıktan öldüğünden, Kızıl Kmerler tarafından, on bir milyon insanın yok edildiğinden, Khmer Rouge tarafından, iki milyon insanın öldürüldüğünden ve son olarak Ruanda’da 800 milyon insanın ölümüne göz yumulduğundan bahsedilmektedir. Medya, doğal afetlere de büyük ilgi göstermekte, ne zaman şiddetli bir deprem, kasırga ya da sel felaketi yaşansa bunlar, ölmüş çocukları için ağlayan çaresiz anne-babaların görüntüleri eşliğinde, akşam haberlerinde yer almaktadır. Geçmişe ait olaylar sunulurken, adı geçmeyen ve akşam haberlerinde gösterilmeyen ölümler, açlıktan ve önlenebilir hastalıklardan kaynaklanan alışılmış ölümlerdir. Soğuk savaşın bitiminden bugüne, çoğu çocuk olmak üzere iki yüz elli milyon insan yoksulluğa bağlı nedenlerden ölmüştür. Ancak medya bu ölümlere, diğer ölümler gibi önem vermemiş, haberlerde bunlara çok az vermiştir (Pogge, 2006: 157 - 158). Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de gelir piramidiyle medyadaki görünürlük piramidinin ters orantılı olduğu belirtilmektedir. Gelir piramidinin tabanını oluşturan yoksullar ve yoksunların medya görünürlüğü en az olurken, gelir piramidinin tepesinde olan küçük kesimin ise, medya görünürlüğü çok yüksektir. Böylece, nüfusun büyük bir kesiminin medyada görünürlüğünün olmadığını söylemek olanaklıdır (Çelikkan, 2009: 181).

İnsan haklarına, hak ihlallerine yer vermeyen medya, zaman zaman da hak ihlâlini kendisi gerçekleştirmektedir. Köse, egemen medyanın magazin cephesinin konuları tüketime elverişli hale getirmekle kalmayarak, aynı zamanda sayısız insan hakları ihlâlinin de yaşanmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Hüseyin Köse, ATV’de “şovmen” Mehmet Ali Erbil tarafından sunulan Nazar Değmesin isimli programın stüdyo konukları arasında ön sıralarda oturan, ama sadece oturmakla kalmayıp, “programın formatı gereği” eğlencelik nesnelere olarak da kullanılan zihinsel engelli iki kardeşin, programın “seyir zevkini” yükseltici şaklabanlıklarının, televizyondaki insan hakları ihlâllerinin, en sınır tanımayan örneklerinden biri olduğunu aktarmaktadır (Köse, 2007: 282). Bireylerin hakları, medyaya karşı daha

kuvvetli bir hukuki koruma altına alınarak, ihlâllerde başvuracakları hukuksal yollar hakkında halkın bilgilendirilmesi gerekmektedir. Hukûki yaptırımlar kadar, toplumsal duyarlılıkların da bu konuda harekete geçirilmesi gerekmektedir (TBMM, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu: 26).

Murat Çelikkan, haklar hakkında haber yapılırken nelere dikkat edilmesi ve nelerden kaçınılması gerektiğini şöyle aktarmaktadır: “Bunlardan ilki haber yapma sürecinde asla tek kaynakla yetinilmemesi gerektiğidir. İkincisi ise, insan hakları haberlerinin çeşitlendirilmesidir. Her gün işkence konusunda yazı yazıyor, haber yapıyorsanız, bu bir süre sonra insanların dikkatini çekmekten çok, bunun kanıksanmasına yol açabilir.” (Çelikkan, 2009: 188). Hak haberciliğinde uygulanması gereken bir diğer kural ise, kullanılan dilin dönüştürülmesidir. Hak haberciliği muhabirin, eril, militarist, ayrımcı, şiddet çağrışımlı dilden, klişelerden, tektipleştirmelerden, damgalamalardan, ve sıfatlardan uzak durmasını zorunlu kılmaktadır (McGoldrick ve Lynch, 2007: 195). TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu’nun medyada yer alan insan hakları ihlâllerini raporlaştırdığı belgede de, yaygın basında habere konu olan kişilere karşı yapılan hak ihlâllerinin fazla olduğu belirtilmekte ve buna karşı medyanın yükümlülükleri dile getirilmektedir. Raporda, haber dilinin ikili karşıtlıklara dayalı olduğu ve bu döngünün bir sonucu olarak da medyanın varoluş ortamı ile insan hakları arasında temel çelişkiler doğduğu aktarılmaktadır. Raporda, medyanın doğru haber vermeye çalışırken, aynı zamanda habere konu olan bireyin bir “kişi” olmasından dolayı, kişinin sahip olduğu tüm hakları belirleyen kişilik haklarını korumak zorunda olduğu, kişinin onur ve saygınlığını toplum içinde ortadan kaldıran veya zedeleyen saldırıların önlenmesi gerektiği, özetle; kişilik haklarının medya tarafından korunmak zorunda olduğu vurgulanmaktadır (TBMM, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu: 7 - 11).

Özetle, hak haberciliği, insan hakları felsefesini ve idealini habercilik anlayışının temeline yerleştirmiştir. Hak haberciliğinde öncelikle, medyanın insan haklarını içeren haberleri, yaşanan hak ihlâllerini sunması beklenmektedir. Ancak hak ihlâlini, zaman zaman medyanın kendisi gerçekleştirmektedir. Bir olayı ilginç kılmak ya da dramatize etmek adına, habere konu olan dezavantajlı kesimlerin hakları kitle iletişim araçlarınca ihlâl edilmektedir. Oysa hak haberciliği, insan haklarının korunmasında, yayılmasında ve geliştirilmesinde, medyanın önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Hak haberciliği, insan haklarını merkeze alan bir habercilik anlayışını ifade etmektedir. Hak haberciliğinde, haberler insan haklarına uygun bir şekilde sunulmakta, haberlerde kişilerin haklarını ihlâl edecek unsurlar barındırılmamaktadır. Haberlerde sorunu önceleyen bir anlatım bulunmaktadır. Haberler,

yalnızca sorunu gösteren metinler olarak görülmemektedir. Haberlerin, sorunlarla başa çıkma yollarını göstermek, hakları konusunda halkı bilgilendirmek, eğitmek gibi önemli görevleri de bulunmaktadır. Haberlerde insan haklarını merkezine alan hak haberciliğinde haber, geleneksel gazeteciliğin tanımlamalarında yer alan unsurları barındırmamaktadır. Geleneksel basın anlayışının ileri sürdüğü “yakınlık, zamanlılık, ilgi çekme, vb. haber değerleri, hak haberciliğinde farklılaşmaktadır. Alankuş (2009), insan haklarını merkezine alan hak haberciliğinde; “Haberin konusu, bir hak ihlali midir? Haber ötekinin, dezavantajlıının, lehine odaklı mıdır? Haber inşa edilirken hak ihlâli yapılmış mıdır? Haklar konusunda bilgilendirme var mıdır? Hak kullanımı, mücadele yolları konusunda bilgilendirme, yol gösterme var mıdır? gibi sorulara yanıt verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Çiler Dursun da (2007) hak haberinin, geleneksel habercilik anlayışının savunduğu tarafsızlık ilkesine yer vermediğini, haberin taraflı olduğunu, haklardan ya da dezavantajlılardan taraf olduğunu belirtmektedir. Gülgün Erdoğan Tosun ise, hak haberinin, siyasal, sosyo-ekonomik seçkinlerin habere kaynaklık etmesinin yanı sıra, haberin ilgili olduğu hak örgütlerinin, STK’ların, akademisyenlerin, uzmanların, uluslararası kuruluşların, insan hakları hukukunun haber kaynakları içinde kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Hak haberciliği, ayrımcı olmama, kötü alışkanlıkları özendirmeme, haber adı altında reklam yapmama, deşifre etmeme, olumsuz imaj yaratmama, ötekileştirmeme, ikilik yapmama, hak örgütlerine yer verme, insan haklarına yer verme gibi unsurları da içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede hak haberciliği bağlamında, engelli haberlerinin sunumunda da engelli haklarının merkeze alınması önem taşımaktadır. Hak haberciliği bağlamında, engelli haberlerinin oluşturulmasında, engelli lehine bir bakış açısı ile, engelli haklarını merkeze alan bir anlatımın kurulması gerekmektedir. Haberde sunulan engellinin betimlenmesinde; engellilere olumsuz nitelikler atfetme, onları sosyal alandan dışlama, farklarının abartılması, acıma, etiketleme gibi unsurlardan uzak durulması gerekmektedir. Kısaca bir haberin hak haberi olarak değerlendirilebilmesi için taşınması gereken önemli özellikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Olay odaklı değil, sorun odaklı haber sunumu.
2. Dezavantajlıının lehine anlatım.
3. İnsan haklarına yer verme.
4. Hak örgütlerine yer verme.

5. Mücadeleye yöneltme / yol gösterme

6. Bilgilendirme.

7. Eğitim.

Engelli haberlerinin, yaygın basında sunumlarının da hak haberciliği bağlamında gerçekleştirilmesi ile, insan hakları felsefesinin ayrımcılık karşıtı, eşitlikçi anlayışının kitle iletişim araçlarınınca benimsenmesi sağlanması hedeflenmektedir. Hak haberciliği ile, haberlerde engelli haklarına daha fazla yer verilecek, böylece engellilerin hakları konusunda daha çok bilgiye, daha kolay yollardan ulaşabilmeleri sağlanacaktır. Engelli haberlerinin, hak haberciliği bağlamında sunulması ile, engellilerin yaşadığı hak ihlalleri medyada daha çok yer bulacaktır. Sivil toplum ve hak örgütlerine medyada daha çok yer verilecek ve böylece, kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamdaki gücü ve işlevi artacaktır. Hak ihlallerine ve insan haklarına daha çok yer verilmesiyle, engelli bireylerin haklar konusunda eğitilmelerine de büyük bir katkı sağlanacaktır. Hak haberciliği ile, engelli haberleri dezavantajlıların lehine bir anlatımla kurulacaktır. Engelli içeriğine sahip haberlerin hak haberciliği anlayışı ile sunulmasıyla, haberde yalnızca konu edilen olay sunulmayacak, haberin konusu sorun odaklı bir anlayışla aktarılacaktır. Kitle iletişim araçlarınınca gerçekleştirilen hak haberciliği ile, engelliler bilgilendirilecek ve eğitilecektir. Eğitilen engelliler, hak arama beklentilerini ya da sorunlarını daha yüksek sesle söyleme olanağı bulacaklardır. Hak haberciliği ile engellilerin yalnızca sorunlarının gündeme getirilmesi değil, yaşanan sıkıntıların çözümü noktasında yapılabilecekler de haberin içeriğinde yer alacaktır. Bu anlamda haber, engelliler için yol gösterici bir özellik taşıyacaktır.

2.3. Engellilik ve Medya

İnsan haklarını merkezine alan alternatif bir medya olarak tanımlanan hak haberciliği, toplumsal sorunlara eğilmek, halkı sorunlardan haberdar etmek, haberlerin toplumsal boyutunu ön planda tutmak vb. olgularla ilişki içindedir. Bunun yanı sıra, halkın kendi haklarından haberdar olmasını ve yaşadığı sorunların çözümünde aktif rol oynaması da yine hak haberciliğinin işlevleri arasında sayılmaktadır. Irkçılık, cinsiyetçilik, etnik ayrımcılık, ekonomik ayrımcılık karşıtı tavır alan bu habercilik anlayışı, toplumda herkesin eşit ve demokratik koşullarda yaşamasına önem vermektedir. Bu anlamda toplumsal yapıda eşitsiz koşullara sahip, dezavantajlı kesimlerin, engellilerin sorunlarına ses verilmesi, (ekonomik, sosyal, eğitim, çalışma hakkı gibi) onların beklentilerinin aktarılması ve yaşanan sıkıntıların

çözülmesi noktasında bilgilendirici, eğitici haberler yapılması hak haberciliğinin önemli görevlerinden biri olarak görülmektedir. İnsan hakları felsefesinin eşitlikçi anlayışı ile haberlerde, engellilere de tüm insanlar kadar yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bilgiye ulaşmanın büyük çoğunlukla kitle iletişim araçlarınca gerçekleştirildiği günümüzde, engelliler de kendileri hakkındaki bilgileri basında bulabilmek, kendi seslerini yine basın aracılığı ile duyurabilmek istemektedirler. Medyanın engelli haberlerine yer vermesi, bu anlamda önem taşımaktadır. Ancak sözü edilen, yalnızca engelli içeriği taşıyan haberlerin, sayı olarak arttırılması değildir. Engellilerin kitle iletişim araçlarınca sunumlarının, engellilerin kişilik haklarını zedelemeyecek, onları ötekileştirmeyecek, ayrımcılığa dayalı olmayan bir anlayışla gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Fakat, geleneksel habercilik anlayışı içinde engelliler, çoğunlukla sportif başarıları, dramatik yaşam öyküleri ile, bir cinayetin ya da kazanın öznesi olduklarında veya özel gün ve haftalarda haberlere konu edilmektedirler. Toplumsal bağlamı içinde halkı bilgilendirmek ve eğitmek gibi görevler yüklenen medya, engellileri hakları konusunda bilgilendirmemekte, engellilerin yaşadığı hak ihlallerini görmemekte, haklarını dile getirmek isteyen sivil oluşumlara ses vermemekte, hatta zaman zaman engellilere yönelik hak ihlâlini bizzat kendisini gerçekleştirmektedir.

Kitle iletişim araçları, toplumun engelli kişilere yönelik algı ve tutumlarının geliştirilmesinde de çok önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak, engellilikle ilgili konular ve engelli kişiler, kitle iletişim araçlarında çok az yer almaktadır. Yer aldıkları durumlarda ise, çoğunlukla olumsuz tutumları destekleyen kalıp yargıların, gerçek dışı algılamaların ve inançların kitle iletişim araçları yoluyla güçlendirildiği görülmektedir (Çalık, 2005: 1). Engellilerin, hak haberciliği bağlamında medyada nasıl sunulduğunun anlaşılabilmesi, öncelikle insan hakları çerçevesinde engelliliğe nasıl yaklaşıldığının açıklanmasını gerektirmektedir. Engellilerin tarihi süreçte, toplumsal yapı içinde nasıl konumlandırıldığı, nasıl tanımlandığının anlaşılması da, konunun anlaşılmasına zemin hazırlaması açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede öncelikle engellilik kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Literatürde, engellileri tanımlamak için pek çok farklı sözcüğün kullanıldığı dikkat çekmektedir. Önceleri “sakat”, “geri zekalı”, “topal”, “çolak”, “âmâ” diye tanımlanan engelliler, daha sonra engelli olarak tanımlanmış, günümüzde ise, en yaygın kullanılan tanımlardan biri “engelli” olmuştur. Çalışma kapsamında engelliliği farklı tanımlayan çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Yararlanılan kaynaklarda yer yer engelli, özürlü veya sakat tanımları kullanılmıştır, bir kavram karmaşasına yol açmamak için tüm bu farklı tanımlamalar, aynı sözcük ile “engelli” olarak kullanılmıştır. Çalışmada “engelli” tanımlamasının kullanılmasının nedeni, görüşme yapılan

engellilerin görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Görüşülen engelliler, “engelli”, “özürlü”, “sakat” gibi sözcüklerin, ayrımcılığa neden olduğunu, bu tür bir sınıflamanın yapılmasının anlamlı olmadığını belirtmişlerdir. Engelliler, farklı bir tanımlamayla değil, toplumu oluşturan diğer tüm insanlar gibi “birey” olarak görülmek istemektedirler. Ancak, engelliler, alanda yer alan farklı tanımlamalardan kendileri için en uygun olanın “engelli” sözcüğü olduğunu, tanımlanmak için bir sözcük kullanılması gerekli ise, bunun “engelli” sözcüğü olabileceğini aktarmışlardır. Bu nedenle de çalışmada “engelli” sözcüğü kullanılmıştır. Engelli, özürlü ya da sakat, tümünün işaret ettiği ortak şey, fiziksel veya zihinsel bir kısıtlılıktan kaynaklanan, kişinin bireysel gereksinimlerini karşılama ya da toplumsal yaşama katılımına engel olan bir durumdur. Dolayısıyla kavram karmaşasını önlemek için “engelli” sözcüğünün kullanılması gerekmektedir.

2.3.1. Engelliliğin tarihi ve tanımlanma çabaları

Engelliliği tanımlamaya yönelik önemli çalışmalardan biri Türkçeye Dünya Sağlık Örgütü olarak çevrilen World Health Organization (WHO) tarafından gerçekleştirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü, özürlülük, engellilik, sakatlık gibi tanımlamaları yeniden kurarak bu konuda yaşanan kavram karmaşasına çözüm getirmeye çalışmıştır. WHO’nun özürlülük ve engellilik tanımlamalarına, Türkiye’de düzenlenen I. Özürlüler Şurası’nda yer verilmiştir. WHO’nun kavramlaştırmasına göre; özürlülük (disability) herhangi bir etkinliği normal tarzda ya da normal kabul edilen hudutlar içerisinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık / yetersizlik durumu olarak tanımlanırken, engellilik (handicap) ise, bir yetersizlik ya da özür gerekçesi ile yaşa, cinsiyete, toplumsal ve kültürel etmenlere bağlı olarak bireyden beklenen rollerin kısıtlanması / yerine getirilememesi durumu olarak tanımlanmıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999: 3-10).

Engelliler, tarihi süreç içinde farklı toplumsal yapılarda, farklı tanımlamalarla sunulmuş ve farklı tutumlarla değerlendirilmişlerdir. Neolitik dönemde, engellilerin ruhtar tarafından ele geçirildiğine inanılırdı. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında engellilerin ölüme terk edilmesi yaygın bir uygulamaydı. Hristiyan geleneğinde, Ortaçağ ve sonrasında engellilerin Tanrı’nın hoşnutsuzluğunun bir ifadesi olduğuna inanılmaktaydı (Arıkan, 2001: 19). Ortaçağ Avrupa’sında insanlar, nedenini anlayamadıkları, çözemedikleri, engelliliği, doğüstü bir durum gibi algılamışlar ve onları zaman zaman “cadı” olarak nitelemişler ve işkencelere uğramışlardır. Özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda akıl hastalarının, kötü ruhlara sahip olduğuna inanılmakta ve bu nedenle de düşünsel engellilere gösterilen olumsuz tutumlar, cadı mücadeleleri düzeyine ulaşmaktaydı (Altan, 1976: 148). Rönesans Devrimi’nden başlayarak,

aydınlanma ve hatta sanayileşme dönemlerinin başlarına kadar milyonlarca masum insan, “cadılık”tan dolayı yargılanıp, yakılarak öldürülmüştür (Sayyar, 2006: 5).

Engelli oldukları için farklı görülen bireyler, yıllarca ölüme terk edilmiş, dilenci yapılmış, engelleriyle dalga geçilmiş, evlenme ve çocuk sahibi olmak gibi haklardan yoksun bırakılmış, kısaca tarihsel süreç içinde engellilere son derece olumsuz davranılmıştır (Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 23) 1910 – 1940 yılları arasında ise, ortaya çıkan biyolojik mükemmeliyetçiliği savunan, bu anlamda engellilere yaşama hakkı tanımayan, “Öjenik” görüşünü yaymak amacıyla, özellikle Almanya, İngiltere ve ABD’de değişik isimler altında örgütler kurulmuştur. Örneğin, Hitler Almanyası’nda, toplama kamplarında yalnızca, ırkçı ve dini yönden öteki olarak kabul edilen Yahudiler topluca yakılmamıştır (Sayyar, 2006: 8). 6 milyona yakın Yahudi’nin öldürüldüğü Nazi iktidarı döneminde uygulanan ırkçı politikalar, “ari ırk”ın geleceğini tehdit ettiği düşünülen çingeneleri, homoseksüelleri, zihinsel veya fiziksel engellileri de hedef almıştır (Çelenk, 2010: 212). Hitlerin, sağlıklı nesil oluşturma hayaline ters düşen engelli insanlar, temerküz kamplarında hekimler tarafından kobay olarak kullanıldıktan sonra, bu sefer ortaçağda olduğu gibi tek tek açık meydanlarda değil, “daha az maliyetli olarak” topluca fırınlarda yakılmışlardır (Sayyar, 2006: 8 - 9). Öjenik düşüncesi Sosyal Darwinizm felsefesinden etkilenmiştir. Buna göre, ırkın ıslah edilmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkılarak, engellilerin evlenmesi veya çocuk sahibi olması önlenmeye çalışılmış, engelliler, insanlık dışı uygulamalarla karşılaşmışlardır. 20. yüzyılın başında ise, engellilere yönelik tutumlarda çok az da olsa iyileşme olmuştur. Bunda I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında sakat sayısının artması etkili olmuş, savaş sonucunda, engellilere yönelik para yardımları ve yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır (Arıkan, 2001: 20 - 21). Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, uygarlığın gelişmesine paralel olarak insan hakları konusunda yaşanan gelişmeler, engellilerin fark edilmesini sağlamış, engellilik ve engelli kişilerin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel haklardan yararlanma ve başka hakları konusunda politikalar ve programlar geliştirilmeye başlanmıştır (Atalay, Öngören ve Tan, 2007: 9). Tarih boyunca engellilik konusuna ve engelli bireylere karşı, çeşitli dönemlerde farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Buna bağlı olarak konuya ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar içinde bazı temel modeller oluşturulmuştur. Engelliliği anlamaya yönelik temel yaklaşım, medikal modelden doğmuştur.

2.3.1.1. Medikal model

Medikal model, tüm engellilikleri, hastalık gibi nedenlerden kaynaklanan fizyolojik bozuklukların bir sonucu olarak görmektedir. Geleneksel olarak medikal model, engelliliği bireysel bozukluklara ve biyolojiye bağlı olarak açıklamaktadır (Meckelprang ve Salsgiver 1996'dan akt. Kamanlıoğlu, 2007: 22). Medikal modelin temelinde, tüm engelli bireylerin otomatik olarak "kısıtlı" olduğu sayılması yatmaktadır (Kamanlıoğlu, 2007: 22). Medikal model, engellileri biraz daha "normal" insanlara dönüştürebilecek tek güç olarak görülmektedir (Liweyn ve Hogan'dan akt. Arıkan, 2001: 23). Engellilik tanımları da, önceleri medikal yaklaşımın bakış açısını yansıtmış ve biyolojik temelli tanımlamalar yapılmıştır. Birleşmiş Milletler (UN) *engelli bireyi*, "Uzun dönemli fiziksel veya zihinsel sorunlara ya da sağlık sorunlarına bağlı olarak, yapabileceği etkinliklerin türünde veya sayısında sınırlılıklar olan kişidir" şeklinde tanımlamıştır (UN, 1998'den akt. Burcu, 2005: 8). Günümüzde ise engelli, bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinden, belirli oranda işlev kaybına neden olan organ yokluğu ve bozukluğu sonucu, toplumsal rolünü gerçekleştirebilmesi için bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan kişi olarak tanımlanmaktadır (Atalay, Öngören ve Tan, 2007: 7 - 8). Böylece, engelli bireyin tanımlanmasında, biyolojik etkenlerin yanı sıra toplumsal etmenler de devreye girmiştir. Engellilik her engelli birey için aynı şeyi ifade etmemekte, pek çok farklı özellikte engelli grupları bulunmaktadır. Bedensel ya da ortopedik engellilik, görme, işitme, konuşma, engelliği, zihinsel engellilik farklı özellikler taşıyan engellilik türleridir.

Ortopedik engellilere yönelik ilk resmi tanım 1962 yılında yayınlanan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği'nde yapılmıştır. Tanım şöyledir: "Ortopedik engelli olanlar: Kemik ve mafsalların şekil ve yapısında özür bulunan veya adale (kas) gücü gelişimi ve koordinasyonu yahut kontrolünde inhiraf lar gösteren kimsedir." (Celebral Palcy, kas atrofileri, Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, 24 / 7 / 1967 tarih ve 1162 sayılı Resmi Gazete ve M.E. Bak. 30 / 7 / 1962 tarih ve 1214 sayılı Tebliğler Dergisi 1'den akt. Çağlar, 1976: 10). Fiziksel / ortopedik engelliliğin başka bir tanımını ise, Ömer Zühtü Aslan şöyle yapmaktadır: "İnsan yapı ve biçiminin, fiziksel yönlerinde herhangi bir bozukluk veya eksiklik oluşturarak yine onun fiziksel yeteneklerini özürleyen veya tüm olarak kaldıran, sakatlıklara fiziksel sakatlıklar (engellilikler) (Phycial Disability) denmektedir." (Altan, 1976: 20-21).

Türkiye Özürlüler Araştırması'nda engellilik, bozukluk temelli bir yaklaşım izlenerek, 6 ana başlık altında ele alınmıştır. Bunlar: "Ortopedik engellilik, görme engellilik, işitme engellilik,

dil konuşma engelliği, zihinsel engellilik ve süreğen hastalık”tır. Süreğen hastalıkların da engelli grubuna dâhil edilmesi önem taşımaktadır. Sözü edilen engelli türleri şunlardır:

1. Ortopedik engelli: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve işlev kaybı olan kişidir.

2. Görme engelli: Tek veya iki gözünde tam veya kısmı görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir.

3. İşitme engelli: Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişidir.

4. Dil ve konuşma engelli: Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir.

5. Süreğen (sürekli) hastalık: Kişinin çalışma kapasitesi ve işlevlerinin engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Kan hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: 10).

6. Zihinsel engelli: Zihinsel engelliliğe ilişkin kullanılan ilk sözcüğün “idioty” olduğu sanılmaktadır. Yunanca olan bu sözcük “özel bir kişi” anlamına gelmektedir (Moloney, 1979’dan akt. Eripek, 1993: 2). 1938 yılında durumları daha hafif derecede olanlar için “imbecility” kavramı kullanılmıştır. Latince olan bu kavram “zayıf” ya da “güçsüz” anlamına gelmektedir. Literatürde yaygın olarak benimsenen, 1961 yılında Heber tarafından yapılan ve Grossman tarafından geliştirilen tanıma göre zihinsel engellilik, “Gelişim süreci içerisinde, genel zihinsel işlevlerde normallerden önemli derecede gerilik, bunun yanında uyumsal davranışlarda yetersizlik gösterme durumu” olarak tanılanmıştır (Grossman, 1983’ten akt. Eripek, 1993: 2 - 5). Dünya Sağlık Örgütü tarafından da benimsenen bu tanım, çözümlenecek olursa, başlıca üç öğeden oluştuğu görülmektedir. 1. Zihinsel işlevlerde gerilik 2. Uyumsal davranışlarda yetersizlik ve 3. Durumun gelişim süreci içerisinde görülmesi (Eripek, 1993: 5). Zihinsel engel, kişinin yaşadığı toplum içerisinde sorunlarla başa çıkma yeteneğini etkileyen, zihinsel bir kısıtlama ya da sınırlanmadır. Bir çocuk ya da yetişkine zekâ geriliği tanısı konulabilmesi için, ortalamanın altında zekâ işlevi ile birlikte iletişimde, öz bakımda evdeki yaşamda, toplumsal yararlılıkta, kendini yönlendirmede, sağlığı korumada, akademik becerilerde ve çalışma alanlarında iki veya daha fazla bozukluğun bir arada olması ve bu durumun 18 yaşından önce başlaması öngörülmektedir (Atalay, Öngören, Tan, 2007: 19).

2.3.1.2.Sosyal model

Engelliliği biyolojik bir olgu olarak değerlendiren medikal model (tıbbi yaklaşım) 1960'lara kadar devam etmiştir. 1960'ların sonunda ise, "Sosyal model" yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım ile, engellilerin sahip oldukları sınırlılıklar, çevresel etkenler ve toplumda engellilere yönelik tutumlar arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekilmiş ve böylece engelliliğin toplumsal boyutu vurgulanmaya başlanmıştır (Toplum Engelliliği Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 24). Sosyal model uyarınca engellilik, bedensel ya da fiziksel sakatlığı değil, bir engellenmişliği ifade etmektedir. Bu doğrultuda, engelli bireyin içinde yaşadığı sosyal organizasyon ve kültürel çevre uyarınca nasıl engellendiği üzerinde durulması gerekmektedir. Örneğin, bir bireyin fiziksel işlev bozukluğu yürüyememek olabilir, ancak kent içi ulaşımında gerekli düzenlemeler yapılmadığı için bu birey "engellenmiştir" (Morris 2001'den akt. Burcu, 2005: 10). 1970'li yıllardan başlayarak etkili olan bu yeni yaklaşımı önemli kılan diğer bir özelliği ise, engelliler tarafından oluşturulmuş ve geliştirilmiş olmasıdır. Sosyal model, engelliliğin bireye indirgenmesi ile, engelliliğin, herhangi bir yetersizlik sonucu oluşan işlev sınırlılığı ya da kaybına bağlı olarak oluştuğu düşüncelerine tepki niteliğinde ortaya çıkmıştır. Bu model çerçevesinde, yetersizliğin varlığı reddedilmekte, fakat bunun bir sorun olarak yaşanmasının nedeni bireyde değil, toplumda aranmaktadır (M Oliver, 1996'dan akt. İltter, 2007: 970 - 971). Kısaca sosyal model ile engelliliğin bireysel sınırlılığa bağlı olarak değil, toplumun gerekli hizmetleri sunmamasından ve engellilerin gereksinimlerini dikkate almamasından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Böylece, gelişmesinde engellilerin bizzat rol aldığı sosyal model, bireysel deneyimin değerinin sergilenmesinin (Morris 2001'den akt. Burcu, 2005: 10) yanı sıra, kendi hakları için çalışan güçlü, etkili ve düşüncelerini savunan yeni bir "engellilik kültürü" oluşturma (Panol ve McBride 2001'den akt. Burcu, 2005: 10) yolunda etkin bir girişim olarak da oldukça önem taşımaktadır.

2.3.2.Engellilik ve insan hakları

Sosyal model ile engellilik, insan hakları sistemi içinde ele alınmaktadır. Sosyal modele geçiş ile hak kavramı, gereksinim kavramının yerini almış ve böylece engellilik insan hakları sistemi içinde hak ettiği değeri bulmaya başlamıştır (İltter, 2007 : 970 - 971). İnsan haklarının herkese eşit uygulanması gerektiğine, ayrımcılığın her türüsüne karşı olunduğuna vurgu yapan ve uluslararası alanda önem taşıyan ilk anlaşmanın 1948 yılında imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olduğu kabul edilmektedir. Anlaşmayı insan hakları açısından

önemli kılan özelliği, “Hiçbir ayırım gözetilmeksizin” herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunun belirtilmesinden kaynaklanmaktadır (Ataöv, 1996: 5). İnsan Hakları Bildirgesi, ayrımcılığı geniş bir temelde yasaklamaktadır. Bildirge'nin ayrımcılık yasağı ile ilgili 14. maddesi şöyledir: “Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.” Cinsel yönelim, eğitimsizlik, medeni durum, transeksüellik, hapis yatmış olmak bu tür ayrımcılık türlerindedir. Ayrımcılığa bağlı hak ihlalleri ayrıca, yaş ve engelli olma durumları çerçevesinde de öne sürülmüştür (Çelenk, 2010: 218). Engellilerin, özerklik, sosyal bütünleşme ve topluluk yaşamına katılma konularında hakkı başlığı altında düzenlenen, ayrımcılık karşıtı bir diğer düzenleme, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın (GG ASS), 21 ve 22 Ekim 1991 tarihinde Torino'da yapılan Bakanlar Konferansı'nda eklenen, 15. maddesinin 3. fıkrasında yer almıştır. Madde şöyledir: “Engelli kişilerin, özellikle iletişim ve hareketlilik engellerini aşmayı amaçlayan, teknik yardımları da kapsayan önlemlerle, sosyal yaşama tam katılımlarını ve onunla bütünleşmelerini kolaylaştırmak ve onlara, ulaşım araçlarına, konuta, kültürel etkinliklere ulaşma ve serbest zaman kullanma olanağı verilmesi, devletlerin görevidir.” (Gülmez, 2009: 299 - 300).

1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ek olarak yayımladığı, “Özürü Hakları Bildirgesi” ile “Tüm özürülerin haklarının din, dil, ırk, cinsiyet, ideolojik ayırım yapılmaksızın” garanti altına alındığı vurgulanmıştır (Toplum Özürünlüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 24). Bildiri, engellilerin, topluma üretken bireyler olarak katılmaları konusunda olduğu kadar, toplumun engellilere karşı yükümlülüklerini de saptamaktadır. Bildiride; hakların, ırk, renk, cinsiyet dil, din, milliyet, sosyal köken vb. ayrıcalık gözetilmeden tüm engellilere tanındığı, engellilerin sağlıklı insanlar ile aynı medeni ve siyasi haklara sahip olduğu, engellilerin, ekonomik ve sosyal haklara, düzgün yaşam standardı hakkına sahip oldukları, ayrıca bu kişilere, yeteneklerine göre bir iş sağlanması, onların her türlü sömürüye, ayrımcı ve itibarlarını zedeleyebilecek yasa ve davranışlardan korunmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra bildiride yer alan hakların, mümkün olan her türlü araç ile engelli kişilere, onların ailelerine ve toplumun her kesimine duyurulması gerektiği de belirtilmektedir (Özürülerle İlgili Mevzuat, 2002: 4). Bildirinin 19. maddesinde, kültürel, ekonomik ve sosyal haklar içerisinde ele alınabilecek olan “Bağımsız Yaşam ve Topluma Dâhil Olma Hakkı” düzenlenmiştir. Kanunun 21. maddesiyle de, “Kamuya sunulması amaçlanan bilginin özürü kişilerin

erişebileceği biçimlerde ve farklı özürlü gruplarına, uygun teknolojilerle, güncel olarak ve ek bir bedel alınmaksızın sunulması; resmi temaslarda işaret dilini, Braille alfabesini, beden dilini ve tercih ettikleri diğer tüm erişilebilir iletişim araçlarını ve biçimlerini kullanmaları” ilkesi kabul edilmiştir (Erbil, 2007: 974). Böylece kitle iletişim araçlarının engelli haklarına ilişkin bilgilendirmede kullanılmasının önemi, Özürlü Hakları Bildirgesi ile de vurgulanmıştır.

Engellilere ilişkin gelişmeler, 1980’lerden başlayarak, hız kazanmış, özellikle, Avrupa’da engellilerin sosyal yaşamını, iş yaşamını, sahip oldukları hakları geliştiren uygulamalara tanık olunmuştur (Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 24). Bunda 1980’lerde gündeme gelen ve günümüze kadar etkilerini, iktisadi, siyasal ve sosyo-kültürel alanda hissettiren, küreselleşme olgusunun önemli bir etkisi olmuştur. Küreselleşme, 21. yüzyılın başında insanlık tarihinin en derin üç değişimine yol açmıştır. Büyük dönüşüm dalgasının sonucu olarak daha farklı bir biçimde ortaya çıkan ve “ülkelerin ilgilenmek zorunda kaldıkları temel politik, ekonomik ve sosyal sorun ise; yoksulluk olarak tanımlanmış ve bu çerçevede engellilik de yoksulluk kavramı ile birlikte anılmaya başlanmıştır (Küntay, 2002’den akt. Erbil, 2007: 946-947). Engelliliği de bir yoksulluk nedeni olarak gören ya da tam tersi, yoksulluğun, engellilik nedeni olabileceğini ileri süren görüş açısından, yoksulluk ve engellilik birbirlerini doğuran ve etkileyen unsurlar olarak görülmektedir. Vitamin ve iyot yetersizliği, beslenme bozukluğu ve hijyenik olmayan çevresel şartlar, yoksulluğun en yaygın sonuçlarıdır. Bunun yanı sıra engellilik de, yetersiz eğitim seviyesi, işe girme, yükselme, eşit olanaklara ve fırsatlara sahip olamama, ulaşılabilirlikteki zorluklar gibi çeşitli sebeplerle yoksulluğu artırmaktadır. Genelde, yoksul insanlar arasında engelliler büyük bir yer tutmaktadır (<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3ozurlukadinveayrim.htm>).

1980-1990’larda Avrupa Konseyi tarafından “Özürsüzler İçin Fırsat Eşitliği Topluluğun Yeni Özürsüzlük Stratejisi 1996” başlıklı tebliğ ile engellilerin, toplumsal yaşam içinde karşılaştıkları engellerin tanımlanması gerekliliği ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanmasının önündeki engellerin ortadan kaldırılması vurgulanmıştır (Toplum Özürsüzlüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 24). 1990’dan bu yana ise, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) Küresel İnsani Gelişme Raporu’nda da insani gelişmenin sürdürülebilmesi için, eşitsizlikleri görmezden gelme alışkanlığından vazgeçilmesi ve varlık refahın bir avuç insana değil herkese ulaştırılma zorunluluğu vurgulanmaktadır (Erbil, 2007: 942). Yoksulluk ve engellilik ilişkisinin kurulabilmesi ve iyi bir kuramsal temel sağlanabilmesi için, Amartya Sen’in “kapasite yoksunluğu şeklinde yoksulluk” kavramına

değnilmesinde yarar bulunmaktadır. Kuramın engellilikle ilgisi açıktır. Engellilik bu kuram çerçevesince, hedeflenen yaşam biçimini gerçekleştirmedeki özgürlükleri kısıtlayan bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Sen'in de vurguladığı gibi engellilik, yaşlılık, hastalık gibi sebepler kişinin gelir elde etme kapasitesini azaltmakta ve bunlar aynı zamanda gelirin kapasiteye dönüştürülmesini de zorlaştırmaktadır (Sen, 2004'ten akt. Çakmak, 2006: 949). Engelliliğin bir yoksulluk nedeni olduğu ya da yoksulluğun, engellilik nedeni olduğunu dile getiren bu bakış açısı, insan haklarını temele almaktadır. Nitekim, engelliliğe yönelik oluşturulan medikal ve sosyal modelin yanı sıra üçüncü bir model olarak İnsan Hakları Modeli de engelliliği anlamaya ve tanımlamaya yönelik bir model olarak kabul edilmektedir. Bu model, insan hakları felsefesinin daha çok tartışılmaya başlandığı son dönemlerde daha da önem kazanmaktadır. İnsan hakları modeline göre, engelliliğin kendisi sosyal olarak yapılandırılmıştır. Kişinin engeli yerine, çevresel engeller, geleneksel yapılar ve diğerlerinin tavırlarının değiştirilmeye gereksinimi vardır. İnsan Hakları Modeli, engelliliği veya farklılığı önemsemeden, bütün insanların doğasında var olan eşitliği tanımaktadır (Kanter, 2003: 241-269'dan akt. Çakmak, 2006: 66) İnsan Hakları Modeli, eşitlik temelinde toplumsal yaşamda engellilerin uğradığı hak ihlalleri konusuna önem vermektedir. Hak ihlallerinin temelinde ise, ayrımcılık yanlısı düşünceler ve bunların uygulanma çabası yatmaktadır.

Engelliler, toplumsal yaşamın başladığı ilk çağlardan günümüze, farklı düzeylerde, farklı toplumlarda farklı şekillerde ayrımcılığa uğramışlardır. Ancak engellilerin karşılaştıkları ayrımcılığa karşı mücadele edilmesini içeren ilk hüküm, ancak 1999 yılında yürürlüğe girebilmiştir. 1999 yılında imzalanan Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması'na ilk kez engelliliğe dayalı ayrımcılıkla mücadele edilmesini içeren bir hüküm konmuştur (Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 24). Türkiye'de ise, engelli bireylerin sorunlarına ilişkin araştırmaların gerçekleştirilmesi, stratejilerin belirlenmesi ve politikaların üretilmesi yönünde kurumsallaşmalara gidilmiş, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı'na bağlı Özürlüler İdaresi kurulmuştur. Engelli nüfusa ilişkin yasal düzenlemeler, 5378 sayılı ve 1.7.2005 tarihli Özürlüler Kanunu ile önemli yenilikler getirmiştir. Örneğin, engelliye engellinden dolayı, Türk Ceza Kanunu'nda ayrımcılık sayılan eylemlerden birini gerçekleştirenler, hapis veya para cezası ile cezalandırılmaktadır. Ayrıca, radyo ve televizyon programlarında, engellilere karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edildiği programlar yapılamayacağı da, hükme bağlanmıştır (Burcu, 2007: 45 - 47). Kanununun 10. maddesi ile, "Özürlülerin toplumsal yaşama katılım ve eşitlik temelinde bireysel ve toplumsal gereksinimlerini karşılamaya yönelik rehabilitasyon hizmetleri verilir" (Özürlüler Kanunu ve

İlgili Mevzuat, 2006: 9) denmiş ve böylece engellilerin toplumsal yaşama da eşit katılımının sağlanabilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'nin yayınladığı, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2007 - 2013) ekonomik ve sosyal gelişmeler başlığı altında "Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüer ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk etkisiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin arttırılması gereksiniminin devam ettiği belirtilmiştir. Yaşanan bu olumsuzlukların giderilebilmesi için ise, 2005 yılında 5378 sayılı Özürllüer Kanunu yürürlüğe girmiştir. Böylece, engellilerin sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenliğe erişimleri arttırılarak, topluma katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı DPT, 2006'dan akt. Erbil, 2007: 942 - 945). Çünkü, toplumsal bütünlük, ancak yetersizliklerden etkilenenlerle birlikte olunmasıyla gerçekleşebilmektedir. Engellileri de içine alan toplumsal kurumların oluşturulması ve çevre düzenlemeleriyle toplumun tam olması olası gözükmemektedir. Bu ise bedensel, duygusal, kültürel ve zihin yetersizlikleri olan kişilerin, diğer kişiler gibi kabul edilme ve değerli görülmeleriyle gerçekleşecek bir beklentidir (Özyürek, 2006: 18).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2. maddesinde "Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir" (Taşkent, 1991: 56) denmekte ve diğer uluslararası insan hakları mevzuatında tüm insanların eşit hak ve itibara sahip olarak özgür doğduğunun altı çizilmesine karşın, tarihsel süreç ve yaşanan hak ihlalleri göstermiştir ki; bazı gruplar, insan haklarından yararlanabilme açısından diğer insanlara göre dezavantajlı bir durumdadır (İlter, 2007: 968). Toplumsal yaşam içinde, doğuştan ya da sonradan sahip oldukları kısıtlanmışlıklar nedeniyle engelliler, bu dezavantajlı kesimin başında yer almaktadır.

Nitekim 1993 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Raporu'nda da engelli bireylerin insan haklarının, tüm dünyada çeşitli derecelerde ihlâl edildiği belirtilmektedir (<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3ozurlukadinveyayrim.htm>) 1990'dan beri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) Küresel İnsani Gelişme Raporu'nda vurgulanan ana nokta; insani gelişmenin sürdürülebilmesi için eşitsizlikleri görmezden gelme alışkanlığından vazgeçilmesi ve refahın bir avuç insana değil, herkese ulaştırılma zorunluluğu olmuştur (Erbil, 2007: 942). Ancak, günümüzde gelinen noktada, engellilerin toplumsal yaşam içinde en zorunlu, en temel fiziksel gereksinimlerinin (kaldırımların düzenlenmesi,

sesli trafik sistemleri, rampalar vs...) bile giderilemediği görülmektedir. Fiziksel engeller yüzünden sosyal yaşamın içine girmekte zorluk çeken engelliler, toplumda yer edinmiş olumsuz tutumlar, bu tutumların engelli bireylerde oluşturduğu “engellenmişlik”, hükümetlerin yetersiz ve sosyolojik bir zemine oturtulmayan politikaları ve üzerinde uzun soluklu durulması gereken pek çok nedenden ötürü, ayrımcılığın her türlüsüne uğramışlardır.

2.3.3.Engellilik ve insan haklarının medyada yansımaları

Engellilere yönelik ayrımcılığın toplum içinde pekiştirilmesinde, kitle iletişim araçlarının da önemli bir etkisi olmuştur. Toplumsal yaşam içinde iletişimi, haberleşmeyi sağlayan, kamusal alanda fikirleri yönlendiren, insanları bilgilendiren medya, engellilere yok denecek kadar az yer vermektedir. Engellileri görünür kılmaktan uzak habercilik anlayışı ile medya, engellileri toplumsal yaşamın dışında resmettiği ve böylece ayrımcılığı pekiştirdiği önerilebilir.

Medyanın, ayrımcılığın iyiden iyiye kök salmasına, kanıksanmasına ve en iyi olasılıkla bireylerin ayrımcılık karşısındaki tepkilerinin törpülenmesine yol açtığı ve onları ayrımcılığa karşı duyarsızlaştırdığı belirtilmektedir. Medyadan ayrımcılık yapmamayı beklemek, insan hakları felsefesinin dayandığı, eşitlik ve ayrımcılık karşıtı tavrından kaynaklanmaktadır. Çünkü, bireyler, gruplar, kurumlar, farklı amaç ve sebeplerle, bir araya gelmiş topluluklar ya da ulusların, medyada eşit temsil olanağı ve medyaya konu olurken eşit davranış görme beklentisi, gerçek yaşam alanlarında güvence altına alınmış, temel hak ve özgürlüklerin devamı niteliğindeki bir beklentidir (Çelenk, 2006: 216). Nitekim, “ayrımcılık ile savaşım”, “fırsat eşitliği ilkesinin sağlanması”, “engelli çocuk ve genç bireylerin genel öğretim sistemine katılmasının sağlanması”, engelli bireylerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmenin teşvik edilmesi”, “istihdamda fırsat eşitliği ilkesinin sağlanması”, “erişilebilirlik” gibi ilkeler Avrupa Birliği’nin engellilere yönelik yürüttüğü sosyal politikanın amaçları arasında da gösterilmektedir (Özgökçeler, 2006: 20 - 231).

AB aldığı kararlar, gerçekleştirdiği görüşmeler, buluşmalar ve düzenlediği kanunlarla, bu konulara dikkat çekmekte ve böylece yalnızca Avrupa ülkelerini değil, tüm dünya kamuoyunu etkilemektedir. Türkiye’de ise, Türkiye Özürlüler Araştırması (DİE, ÖİB; 2004) verilerine göre; nüfusun yüzde 12.29’unun, (8.431.937) engellilerden oluşmasına karşın, AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında, engellilerle ilgili akademik / ulusal düzeyde araştırma ve veri tabanı oluşturma girişimleri yetersiz görünmektedir. Türkiye’de, engellilere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi, Cumhuriyet Dönemi’nde başlamıştır. Türkiye’de engelliliğin tanımlanması, engellilere yönelik sosyo - ekonomik politikaların geliştirilmesi, eğitimlerinin

sağlanması, toplumsal yaşam içinde tüm insanlarla eşit olmalarını sağlayacak yasaların geliştirilmesinin yanı sıra, düzenlenen yasaların uygulaması konusunda da, eksiklikler yaşanmaktadır (Burcu, 2005: 70). Engellilere yönelik çalışmaların daha yoğunluklu olduğu ülke Amerika'da ise, engellilere yardımcı olmayı amaçlayan federal yasaların, ülke geçmişinin ilk yıllarına uzandığı görülmektedir. 1960'lardan sonra yasalarda engelli çocuklara ve gençlere vatandaşlık hakkının tanınması, 1973 yılında çıkarılan (PL 93- 112) Rehabilitasyon Yasası ile ayrımcılığın önlenmeye çalışılması, gerçekleştirilen düzenlemeler hakkında fikir edinmeyi sağlayacaktır. Ancak Amerika'da, 1990 yılında çıkarılan ayrımcılık karşıtı "Engelli Amerikalılar Yasası (ADA)", gerçekleştirilen düzenlemeler içinde en önemlisi olarak görülmektedir. ADA, bireylerin engelli olmaları nedeniyle iş alanlarından, kamu hizmetleri ve olanaklarından dışlanmasını önlemeyi amaçlayan, yurttaşlık hakları yasasıdır. Bu yasayı engellilere yönelik yasalar içinde önemli ve kapsamlı kılan noktası, tüm iş alanlarının, kamu ve özel kurumların, engelli bireyler için uygun düzenlemeler yapmalarını gerekli kılmasıdır (I. Özürlüler Şurası, 1999: 173 - 174).

Avrupa Birliği'nin Özürlüler Eylem Planı'nda da (2006 - 2007) öncelik, engellilerin vatandaşlık temelinde aktif katılımı olarak belirlenmiştir. Buna göre amaç; engellilerin toplumsal yaşam içerisinde bağımsız kılınmasıdır ve engelli kişilerin kentsel hareketliliğinin artırılmasıdır. Dolayısıyla, gerek sivil toplum kuruluşları, gerek yerel otoriteler gerekse devlet kurumları akademik çevrelerle yakın işbirliği içerisinde mümkün olduğu kadar çok engelli kişiye ulaşarak, gerek engellilerin gerekse yakınlarının yaşamını kolaylaştırmaya yönelik çalışmaların yürütülmesidir (Burcu, 2005: 70 - 73). Engellilerin de sivil toplum oluşumları içinde yer alarak, bir baskı grubu olabilmeleri için, kendi hak ve çıkarlarının farkına varmaları, örgütlenmeleri ve mücadele etmeleri gerekmektedir.

Engelli kitle örgütlerinin toplumsal işlevleri, dört başlık altında toplanmaktadır:

1. Temsil ettikleri kitle için bazı kazanımlar elde etmek.
2. Engellileri eğitmek, bilinçlendirmek ve özgür yurttaşlar haline getirmek.
3. Engelliler hakkındaki olumsuz imajı silmek.
4. Sosyal devlet ilkesine gerçeklik kazandırmak (Sakar, 1997: 28 - 29).

Bundan yola çıkılarak Türkiye'de de yurttaşlık kavramının ve bilincinin giderek gelişmesi paralelinde, engelli kişiler için yurttaşlık kavramı şemsiyesi altında toplumda yaşayan tüm diğer vatandaşlarla aynı sosyal, ekonomik ve siyasal haklarının bulunduğu altının çizilmesi gerekmektedir. Bu anlayış, engelli kişilerin haklarının korunması, yaşamlarını özgür

ve onurlu bir şekilde sürdürebilmeleri için esas olarak kabul edilmektedir (Burcu, 2005: 70-73). Engellilikle ilgili konulara olan ilgi, 1981 Uluslararası Özürlüler Yılı, Özürlüler Dünya Eylem Programı (UN 1982), 1983-1992 Birleşmiş Milletler Özürlüler On yılı ve Özürlülerin Fırsat Eşitliği İçin Standart Kurallar (UN 1993) gibi uluslararası kararlara bağlı olarak artmıştır (Seyrek, 2007: 9). Avrupa Birliği, 2003 yılını, Avrupa Özürlüler Yılı ilân ederek, engelliler ile ilgili birçok etkinliğe yer vermiştir. Bunlar içinde engellilerin medyada sunulması da yer almıştır. Avrupa Birliği'nce gerçekleştirilen medya aracılığı ile bilgilendirme etkinlikleri ile araştırma içerikli yaklaşık 9165 makale online olarak internette yayınlanmıştır. Avrupa Komisyonu ve engelli örgütleri işbirliği ile düzenlenen konferans sonucunda, Haziran 2003 tarihinde “Medya ve Engellilik” konusunda Avrupa Birliği Deklârasyonu kabul edilmiştir. Bu karar ile aynı zamanda medya ve engellilik konusunda bir Avrupa ağı oluşturmak, bu yolla medyada engellilerin imajını, istihdam düzeylerini ve medyanın erişilebilirliğini geliştirmek amaçlanmıştır. (<http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/ab/ABmuktesebati/avrupaozurluleryilifaaliyetleri.doc>).

Engelliler ile ilgili bilimsel ya da akademik araştırmalarda medyaya önem verilmesinin nedeni, kitle iletişim araçları yoluyla, toplumun ve engelli bireylerin eğitimlerine katkıda bulunabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü tutum oluşumunda, medya en etkili etkenlerin başında görülmektedir. Engellilere yönelik tutumların, önyargıların ve ayrımcı uygulamaların şekillenmesinde medyanın etkisi büyüktür. Örneğin, önceki yıllarda medyada engelliler, çoğunlukla belli kalıplar içerisinde sunulmakta ve olumsuz figürler olarak sergilenmekteydi. Son yıllarda ise, engelli program sunucuları, sporcular, sanatçılar, bilim adamları vb. başarılı figürler medyada daha çok yer almaya başlamıştır. Medyadan beklenen de, engellilerin olumlu ve başarılı modeller olarak sunulması, engelliler konusunda bilgilendirici programların yapılması ve böylece engellilere yönelik farkındalığın arttırılmasıdır. Böylece, engellilere yönelik bakış açısının, tutumların değiştirilmesi sağlanacaktır (Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 139). Bunun yanı sıra engellilerin, bilgiye ulaşma hakkının da sağlanması gerekmektedir. Bu konuda da medyanın, gelişen teknolojiler ve yeni programlar aracılığı ile, engellilerin enformasyona ulaşabilmelerini sağlamaları beklenmektedir.

Engellilerin basındaki sunumlarına ilişkin çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda ulaşılan araştırmalardan biri Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nca yürütülmüş olan “Özürlülerin Yazılı Basında Yer Almasına İlişkin Araştırma ve Analiz Raporu”dur.

Çalışmada, 2003, 2004, 2005 ile 2006 yılının ilk ayında, basında yer alan engelli haberlerinin kaç tane olduğu ve içeriklerinin hangi konulardan oluştuğu verilmiştir. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı araştırmaya göre, engelliler ile ilgili yazılı basında çıkan haberlerin dağılımı incelendiğinde 2003 yılından başlayarak 3,5 yılda, tüm yaygın basında engellilik ile ilgili çıkan haber sayısı 7.583 tanedir. Yapılan araştırma sonucunda, basında engellilerin sorunlarını, beklentilerini içeren, hakları konusunda yol gösterici rol oynayan haberlerin sayısının çok az olduğu belirlenmiştir. Örneğin, 2003 yılı başlangıç olarak alınarak 2006 Haziran ayı sonuna kadar yazılı basında çıkan tüm haberler içinde, ayrımcılık konusunda 3,5 yılda sadece 28 adet haber yayınlanmıştır. Ayrımcılıktan sonra yazılı basında seyrek olarak yer alan “istismar” konusunda ise, 44 adet haber taranmıştır. 2003, 2004 ve 2005 yıllarında engellilik ile ilgili yazılı basında çıkan 6.268 haberin içinde 1.142 tanesi (yüzde 18,2) sosyal etkinlikler ve kültür sanat konularına yer vermiştir. Sözü edilen bu 3 yılın toplamında ayrımcılığa ise, yazılı basında sadece yüzde 4 oranında yer verilmiştir (Özürlülerin Yazılı Basında Yer Almasına İlişkin Araştırma Ve Analiz Raporu”, <http://www.ozida.gov.tr/>). Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği araştırmadan da anlaşılacağı üzere, basında engelliler hakkında çıkan haberlerin, büyük çoğunluğu sosyal etkinlikler ve kültür sanat alanındadır. Ancak engelli hakları, engellilerin yaşadığı sosyal, hukuki, siyasi, ekonomik sıkıntılar, sorunlar, haksızlıklar, beklentiler hakkında araştırma raporunda net bir konu başlığına rastlanmamıştır. Engelli haklarına ilişkin “Ayrımcılık ve İstismar” başlıklı konuda ise, haber sayılarının azlığı dikkat çekmektedir. Bu konularda tüm yaygın basında 3.5 yılda yalnızca 72 haber yayınlanmıştır. Yapılan araştırmada, engellilerle ilgili pek çok haberin magazinsel olması, kişisel olması, sadece engelli birey konu edildiği için haber niteliği taşıması, haberlerin de, toplumun engellileri hâlâ diğer bireylerden farklı değerlendirmesine neden olarak, bir tür ayrımcılık yaptığını göstermektedir.

Sevilay Çelenk de (2006) medyanın ayrımcılığı farklı yollardan gerçekleştirdiğine dikkat çekmektedir. Çelenk, toplumsal yaşam içinde dezavantajlı konumda olanların, medya aracılığı ile, “yok sayılarak ya da çok sınırlı bir biçimde yer verilerek”, “haberlerde olumsuzlukların konusu yapılarak”, “ayrımcı niteliklemlerle birlikte anılarak” ya da “nefret söylemi geliştirilerek”, ayrımcılığa uğratıldıklarını belirtmektedir. Çelenk'in üzerinde durduğu kesim, dezavantajlı konumdaki, “azınlıklar” olarak nitelenen toplumsal kesimlerdir (Çelenk, 2006: 224 - 227). Toplumsal yaşam içinde, dezavantajlı olarak sunulan engellilerin de, medya aracılığıyla bu türden bir ayrımcılığın öznesi yapıldıklarını söylemek mümkündür. Medya,

içeriğinde engellilere yok denecek kadar az yer vererek, onları “yok saymaktadır”, engellileri yaşadıkları facialarla haberleştirerek onları “olumsuzlukların konusu” yapmaktadır ve medya, haberin konusu ne olursa olsun haberde sözü edilen kişinin engelliliğine vurgu yaparak, “engelliye ayrımcı niteliklemlerle birlikte anmaktadır.” Böylece medya, hem hukuken belirtilmiş eşitlik ilkesine aykırı yayımlar yapmakta, hem de habercilik etik değerlerini ihlâl etmektedir.

Medyada engelli içeriğini ele alan “Görme Engelli Kadınlara Medyanın Bakışı⁹” başlıklı araştırmada ise, medyada engellilerin sunumuna, görme engelli kadınlar üzerinden değinilmiştir. Araştırmada, görme engelli kadınlara anket yoluyla, medyada sorunlarının yansıtılıp yansıtılmadığı sorulmuştur. Araştırma sonucunda, medyanın yüzde 98.7 oranında görme engelli kadınların sorunlarını yansıtmadığı, yüzde 1.3 oranında ise yansıttığı görüşü saptanmıştır. Arıkan, görme engelli kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak, medyanın engelliliğe yaklaşımını üç temel noktada özetlemektedir:

1. Türkiye’de medya, engellilik sorun alanını son derece yüzeysel biçimde değerlendirmektedir.
2. Görme engelliliğine ve görme engelli kadınlara ilişkin özgün sorunlar hemen hemen hiç gündeme alınmamaktadır.
3. Görme engelliliği ve görme engelli kadınlar, medyanın gündeminde daha çok facia bir bakış açısıyla güçsüz, yetersiz bireyler olarak yer almaktadır.

Oysa, görme engellilerin, gerçekçi biçimde, başka bir deyişle güçlü ve güçsüz yanlarıyla medyada yer almaları gerekmektedir. Günümüzde medyanın görme engellileri ele alış tarzı, olumsuz toplumsal tutumları (acıma, koruyup - kollama, kısıtlama vb.) körükleyici bir nitelik taşımaktadır (Arıkan, 2001: 137 - 138).

Türkiye’de engellilerin medyada temsili konusunda gerçekleştirilen önemli çalışmalardan biri de “I. Engelsiz Medya Buluşması”dır. 2008 yılında gerçekleştirilen, 1. Uluslararası Engelsiz Medya Buluşması’nda, medyanın engellilerin sesini topluma ve kanun koyuculara ne kadar duyurabildiği, medyanın farklılığa bakışı, Türkiye’de ve dünyada engellilerle ilgili haberlerin niteliği ve kalitesi, engelliler alanında kaliteli, etik, doğru ve etkin haberlerin nasıl hazırlanması ve sunulması gerektiği, engellilerin medyada görünürlüğü, sosyal yansımaları ve medyada istihdam gibi konularda önemli tartışmalara yer verilmiştir. Buluşmada, haberlerde

⁹ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, II. Görme Engelliler Kurultayı, Ankara: 3-4 Temmuz 2008. (<http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/II.%20gorme%20engelli%20kad%C4%B1nlar%20kurultay%C4%B1.pdf>)

engelliler ile ilgili yanlış mesajların verildiği ve engellilerin medyada yeterince temsil edilmediği belirtilmiştir (Engel-Siz Dergisi, 2008: 8 - 9).

Engellilerin sorunlarının, toplumun gündemine taşınmasında medyanın rolünü sorgulayan 1. Uluslararası Engelsiz Medya Buluşması'nda, medyanın engelliler ile ilgili haberlere yaklaşımı ve medyada engellilerin sunumunun nasıl olması gerektiği konularında önemli sonuçlara da ulaşılmıştır. Buna göre, engellilerin toplumsal yaşam içinde ayrımcılığa uğramadan, tüm insanlar gibi eşit hak ve özgürlüğe sahip olmasında, engellilere yönelik bilgilendirici eğitim çalışmalarının düzenlenmesinde ve kamuoyunun tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesinde, medyaya pek çok sorumluluk verilmiştir. Buluşmadan çıkan sonuçlar özetle şöyledir:

1. Medyada engellilere yönelik gerçekleştirilen ayrımcılığın ortadan kaldırılması amacıyla Radyo Televizyon Üst Kurulu -RTÜK- ile işbirliğinin yapılması ve aynı kurumda engellilerin istihdamının sağlanması gerekmektedir.
2. Engellilere karşı yapılan ayrımcılıkla ilgili şikâyet ve denetim mekanizmaları, hukuk sistemine dayandırılarak yürütülmelidir.
3. Medyada engelli portreleri, ötekileştirilmeden, eşitlikçi, gerçekçi ve dramatize etmeden sunulmalıdır.
4. Cinsiyet ve ırk ayrımında gösterilmeye başlanan duyarlılığın engelliler için de gösterilmesi desteklenmelidir.
5. Tüm sektörlerde ve dolayısıyla medyada yetkin ve uzman engelli istihdamının önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları yapılmalı ve bu medya gündemine taşınmalıdır.
6. İmaj odaklı medyadan, tüm farklılıklara eşit uzaklıkta duran ve yer veren bir medyaya geçilmesi için, medya ve sivil toplum kuruluşları, işbirliği içinde projeler üretmelidir (<http://www.engellilersitesi.com/haber/956-haberler-medyanin-engellilere-bakisi.html>).

Medyanın ayrımcılık karşıtı tavır alması, haberlerin bu doğrultuda gerçekleştirilmesi gerektiği kanunlarla da düzenlenmiştir. Türkiye'de 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun, yayın ilkeleri ile ilgili dördüncü maddesi, altında her türlü ayrımcılığı, nefret söylemini barındıran ve ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikteki yayınları yasaklamaktadır. Kanunda; "İnsanların dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması"

gerektiği belirtilmektedir. Kanunda 2005 yılında yapılan değişiklik (1 / 7 / 2005 – 5378 / 37 md.) ile de “Kadınlara, güçsüzlere, engellilere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi” ibaresi eklenmiştir (Çelenk, 2006: 224). 2000’li yıllarda Türkiye’de engelli bireylere ilişkin olarak geliştirilen politikalar, engellilik konusunda mevcut yetersiz altyapı ve kurumsallaşmayı orta ve uzun vadede gidermek niyeti taşıyan, engellilerin sosyal hakkını bir insan hakkı olarak gören, sivil inisiyatifi, engelli dostu sosyal politikayı ve bu kapsamda engelli odaklı sosyal hizmetleri de dikkate alan bir nitelik sunmaktadır (Burcu, 2005: 48). Genel olarak medyada sürekli olarak fiziksel bütünlük, güzel ve bakımlı vücuda sahip olma, fiziksel görünüm, sağlıklı olma, atletik yetenek vb. gibi unsurların vurgulanması, engelliliğe karşı olumsuz tutumların oluşmasına neden olan sosyo - kültürel etkenler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan medyanın duyarlı davranması, engelli birey ve ailelerini incitecek, gücendirecek, toplumsal alana çıkmalarına engel olacak yayınlardan kaçınması gerekmektedir (Efe, 2006: 179 - 180). Ancak medyada yer alan engelli sunumları, çoğunlukla yardıma muhtaç, yoksulluk unsuruna vurgu yapan, engellileri dramatize eden, engellilerin başarı hikâyelerini olağanüstü durumlar olarak nitelendiren bir görünüm sunmaktadır. Örneğin ortopedik, görme ya da işitme engellilerin eğitim alanında başarılı olmaları, mucizevî bir olay olarak gösterilebilmektedir. Oysaki, bedensel engelli bireylerin algılama ile ilgili bir sorunları bulunmamakta ve bu konuda toplumun diğer bireyleri ile eşit özellikleri taşımaktadırlar. Fakat haberlerde, engellilik genellenmekte, sahip olunan özrün türüne önem verilmeyerek, engelli bireyin engeli hangi konuda olursa olsun, yaşamın tüm alanlarında yetersiz olacağı fikri yerleştirilmektedir.

Gerek Avrupa Birliği ülkeleri, gerekse Amerika gibi gelişmiş ülkelerde, ayrımcılıkla savaşıma yönelik geliştirilen pratik uygulamalarda, ayrımcılık olgusunun varlığının kamuoyunda bilinmesi amacıyla, hükümetlerce, Avrupa ya da Batı medyalarının “sağduyulu ve “realist” olmaları bildirilmektedir. Bunun dışında, engellilik gibi “farklılık” oluşturucu halleri, olanaklar ölçüsünde en aza indirmek ve / veya söz konusu farklılıkları, ayrımcılık noktasına taşımamak adına, gerekli sosyal ve kişisel bilincin oluşturulması amacıyla da, bir takım eylemler gerçekleştirilmektedir (Çelenk, 2006: 225). Örneğin, AB’nin engellilere yönelik yürüttüğü sosyal politikalarda yer alan erişilebilirlik¹⁰ kuralında; “Devlet toplumun her kesimine eşit fırsatlar vererek, her türlü engelli için, fiziki çevre şartlarını *gidebilme* (erişebilme) bakımından kolaylaştıracak eylem programları hazırlayıp sunmalı; bilgi ve

¹⁰ BM Genel Kurulu 20 Aralık 1993 tarihinde yapılan 48. toplantısında 48/96 sayılı karar “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Hususunda Standart Kurallar” ın beşincisi.

haberleşmede erişim olanağını sağlamak için de, medyayı, televizyonu, radyoyu ve basını teşvik etmelidir” denmektedir (I. Özürlüler Şurası, 2002: 11). Nitekim, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile çağdaş uygarlık seviyeleri, engelli sorunlarının çözüme kavuşturulması ile doğru orantılı olarak görülmektedir. Bu orantının tam anlamıyla sağlanması, devletin üzerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmesiyle mümkün olacaktır. Bu noktada da, gönüllü kuruluşların; üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin ve basın yayın organlarının devlete yardımcı olmaları beklenmektedir (Çamur ve Duyan, 1997: 5). Engellilerin toplumda korunmaları, onların aşırı koruma görmeleri demek değildir. Çünkü böyle bir tutum, öncelikle engellinin, kendine olan güvenini zedeleyecektir. Bu yönde sürdürülecek çalışmalarda en büyük sorumluluk, kamuoyunu oluşturan güçlerin omuzlarındadır. Eğitim kuruluşları, sendika ve gönüllü kuruluşlar, siyasi partiler, yerel idare ve yöneticiler, basın ve yayın organları bu alanda sorumluluk taşıyan güç ve kuruluşların ilk akla gelen örnekleridir. Örneğin, İngiltere Televizyonu’nda BBC1 ve BBC 2’de sağır ve dilsiz çocuklar için haftanın belirli günlerinde, eğlendirici ve eğitici programlar yayınlanmaktadır. Bu programlarda özel anlatım yöntemlerinden işaret ve sessiz konuşma dili vb. gibi yararlanılmakta, ayrıca yetişkin engelliler için haftanın belirli günlerinde, özel sunucuların yer aldığı haber programları da yayınlanmaktadır (Altan, 1976: 267). Türkiye’de engelliler için özel yayın yapan televizyon kanalı ise TRT’dir. TRT’de haftanın belirli günlerinde işitme engelliler için özel haber bülteni sunulmaktadır.

Son yıllarda bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler de engellilerin bilgiye ulaşmasında önemli avantajlar sunmaktadır. Bu gelişmeler ile, işitme engelliler telefon ağlarıyla iletişim kurabilmekte, görme engelli bireyler konuşma sentezi aracılığı ile bir bilgisayar ekranını okuyabilmekte, Brail¹¹ ile görüntülere erişebilmekte, fiziksel engelliler bilgisayarlarını üfleyerek bile kullanabilmekte, yeni teknolojiler yardımıyla seslere ve hareketli görüntülere “www” aracılığı ile erişilebilmektedir. Böylece, dünyadaki milyonlarca insanın yanında, engelliler için de internet yeni bir öğrenme ve iletişim aracı olarak ortaya çıkmaktadır (Subaşıoğlu, 2000: 208 - 213).

Sonuç olarak medya, görme engellileri ne “görmezden” gelmeli, ne de “biz ve onlar” yaklaşımını benimsemelidir (Arıkan, 2001: 137 - 138). Tıpkı diğer insanlarda olduğu gibi engellileri de olumlu ve olumsuz özellikleri ile birlikte bir bütün olarak algılayan, onların yaşadıkları zorlukları dramatize etmeden, başarılı ve güçlü oldukları yönlerini daha ön plana

¹¹ Braille alfabesi veya Körler alfabesi; 1821 yılında Louis Braille tarafından geliştirilmiş görme engelli insanların okuyup yazması için kullanılan bir alfabe yöntemidir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Braille_alfabesi)

çıkaran, daha olumlu ve bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesi için öğrenci, profesyonel, anne-baba, işveren, çalışan gibi farklı gruplara yönelik programlar geliştiren ve medyadan da bu amaç için yararlanan çalışmalara, gereksinim bulunmaktadır (Kamanlıoğlu, 2007: 64). Kamuoyunun engelliler, onların eğitimleri ve eğitimin olumlu sonuçları hakkında bilgilendirilmeleri, etkileşime dayalı eğitim programları düzenlenmesi ve bu programların okullarda, iş yerlerinde ve medyada olabildiğince yaygınlaştırılması gerekmektedir (Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor, 2002: 139). Engellilere yönelik çalışmalarda, sivil toplum kuruluşlarına da önemli görevler düşmektedir. Bu, demokrasinin de gereklerinden biri olarak görülmektedir. Engelli kişilerin, sorunlarını ve hak beklentilerini yüksek sesle duyurabilecekleri alanlar olan sivil oluşumlar, aynı zamanda medya ile ilişki içinde olarak, hak beklentilerini daha geniş çevrelere duyurmaya çalışmaktadırlar. Engelli, sivil toplum kuruluşları aracılığı ile medyada sesini daha güçlü duyurabilecektir. Ancak, engellinin medyada görünür olmasında en önemli etken elbette ki, kitle iletişim araçlarının, engellilere yönelik tutumlarıdır. Medyada engelli haberlerinin daha fazla yer almasının yanı sıra haber içeriklerinin de ayrımcılığa yol açmayan bir anlatıma sahip olması gerekmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında medyada nasıl sunulduğunun araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada 5 araştırmaya yer verilmiştir. Bu beş araştırma, “engellilerle derinlemesine görüşme, yaygın basında yer alan engelli haberlerinin içerik çözümlemesi, alternatif medyada yer alan engelli haberlerinin içerik çözümlemesi, www.engellihaberleri.com haber sitesinin engelli haberlerinin çözümlemesi ve örnek olay çözümlemesi” başlıklarıyla ele alınmıştır. Bu başlıklar altında ele alınan araştırmaların içeriğine ve nasıl gerçekleştirildiğine kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır. Çalışmada öncelikle engelli haberlerinin çözümlemesinde hak haberciliğinin uygun olup olmadığının anlaşılabilmesi için engellilerle, yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu amaçla engellilere 10 ana bölümden oluşan toplam 60 soru sorulmuştur¹². Bu bölümde, engellilerin haberdan beklentileri ile hak haberciliğinin unsurlarının ne oranda örtüştüğü incelenmiştir. Bu bölüm, çalışmanın diğer bölümlerinin hak haberciliği bağlamında ele alınmasına kaynaklık etmiştir. Uygulama bölümünde ikinci sırada içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu bölümde öncelikle, yaygın basında belirlenen örneklemde Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman¹³ gazetelerinde, belirlenen zaman aralığında yayınlanan engellilere ilişkin haberler, hak haberciliği bağlamında çözümlenmiştir. Bu doğrultuda, yaygın basın içinden belirlenen gazetelerde yer alan engelli haberlerinin hak haberciliği unsurlarını taşıyıp taşımadıklarına bakılmıştır. Ancak bu çözümlmeden önce konunun anlaşılması bakımından yararlı olacağı için engellilere ilişkin haberlerin söz konusu gazetelerdeki nicel dağılımına bakılmıştır. Daha sonra, alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org haber sitesi de hak haberciliği bağlamında incelenmiştir. Uygulama bölümünde, üçüncü olarak, www.bianet.org haber sitesinde de hak haberciliği bağlamında incelenmiştir. Uygulama bölümünün dördüncü araştırmasında, www.engellihaberleri.com haber sitesindeki engelli haberleri, hak haberciliği bağlamında incelenmiştir. Bu bölümün amacı ise, engellilerin kendilerini, kendi haber sitelerinde yayınladıkları haberler ile hak haberciliği bağlamında nasıl sunduklarını anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın uygulama bölümünde son olarak, örnek olay olarak belirlenen “hak ihlâlinin sunumu” haberinin önce, Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde hak haberciliği bağlamında sunumu incelenmiştir. Bu bölümde daha sonra, “hak ihlâlinin sunumu” www.bianet.org haber sitesindeki yer alış biçimi hak haberciliği bağlamında incelenmiştir. Böylece aynı olayın,

¹² Engellilerle gerçekleştirilen yapılandırılmış derinlemesine görüşmede yer alan soruların tümü Ek:1’de verilmiştir.

¹³ Gazeteler, çalışmanın bütününde alfabetik sıra ile verilmiştir.

yaygın basında ve alternatif medyada hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğunun karşılaştırmalı olarak açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmada, hak haberciliğine ilişkin kaynaklardan edinilen bilgilerden yola çıkarak, bu habercilik anlayışının unsurları ortaya konmuştur. Hak haberciliğinin söz konusu unsurları şöyle belirlenmiştir:

1. Olay odaklı değil, sorun odaklı haber sunumu
2. Dezavantajlının lehine anlatım
3. İnsan haklarına yer verme
4. Hak örgütlerine yer verme
5. Mücadeleye yöneltme/ yol gösterme
6. Bilgilendirme
7. Eğitim

Ancak çalışma boyunca incelenen engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl çözümlendiğinin anlaşılabilmesi için, hak haberciliği unsurlarının tanımlanması gerekmektedir. Bu anlamda yukarıda belirtilen unsurların haberlerde nasıl arandığının bir örnekle açıklanması uygun görülmüştür. Bunun için hak haberciliği unsurlarının tümünü barındırdığı düşünülen www.bianet.org adresinde 3 Kasım 2008 tarihinde yayınlanan ve örnek olay olarak da incelenen İngiltere York Düşesi Sarah Ferguson'un gizli kamera ile çektiği rehabilitasyon merkezlerinin görüntülerinin basına yansması sonrasında yaşanan olayların aktarıldığı, "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na (SHÇEK) Kaynak Ayrılmayınca İstismarın Önüne Geçilemiyor" başlıklı haber ele alınmıştır. Çalışmada incelenen tüm haberlerin hak haberciliği bağlamında sunumunun nasıl araştırıldığının anlaşılabilmesi için bu örneğin açıklayıcı olduğu düşünülmektedir. Aşağıda, hak haberciliği unsurları maddeler halinde sözü edilen örnek haber üzerinden açıklanmıştır:

1. Olay odaklı değil, sorun odaklı haber sunumu:

Söz konusu haberin sorun odaklı sunulduğu görüşüne, haberde yer alan şu cümleler ile varılmıştır: "Sosyal hizmet uzmanı Abdullah Karatay, sorunun sistemden kaynaklandığını söyledi ve kesin çözüm için devletin sosyal hizmetler politikasını topyekün değiştirmesi gerektiğini belirtti" ya da "İstismarın ana kaynağı çok fazla ihtiyaç sahibine bir arada, kıt kaynaklarla hizmet veriliyor olması." Bu cümleler ile haberin sorun odaklı sunulduğu

anlaşılmaktadır. Haberde yalnızca yaşanan olay aktarılmamış, bu olayın arkasında yatan sorun, merkeze alınmıştır.

2. Dezavantajlının lehine anlatım:

Haberde “Ferguson, çocukların hijyenik olmayan koşullarda ve kötü koşullar altında yaşadıklarını görüntüledi” denerek, habere konu olan olayda hak ihlâline uğratılan engellilerin durumuna dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla, haberde popüler olan Ferguson’a değil, mağdur edilen engellilere yer verilmiş, haberin ortaya çıkış şekline değil, engellilerin yaşadığı kötü koşullara vurgu yapılmıştır. Bu da, hak haberciliği unsurlarından dezavantajlının lehine anlatıma karşılık gelmektedir.

3. İnsan haklarına yer verme:

Haberde “Özürülülerin bakımı zordur. En fazla 20-30 çocuk bir kuruluştaki olmalı ve 4’lü 5’li alt birimler bulunmalı. Kimi durumlarda özellikle zihinsel engelliler için bire bir bakım gerekebilir” ifadesine yer verilerek zihinsel engellilerin bakımı için gerekli koşullar belirtilmektedir. Bu ifadeden yola çıkılarak, haberin hak haberciliğinin İnsan haklarına yer verme unsurunu taşıdığını söylemek de olanaklı olmaktadır.

4. Hak örgütlerine yer verme:

Hak haberciliğinin bir diğer unsuru olan Hak örgütlerine yer verme” unsuruna ise, haberde Sosyal hizmet uzmanı Abdullah Karatay’ın açıklamaları aktararak yer verilmiştir.

5. Mücadeleye yönelme/yol gösterme:

Hak haberciliğinin bir sonraki unsuru olan Mücadeleye yönelme/ yol göstermeye ise haberde şu ifadelerle yer verilmiştir: “Özürülülerin bakımı zordur. Kimi durumlarda özellikle zihinsel engelliler için birebir bakım gerekebilir.” “Demokratik bit toplumda kuruluşlar medyaya, ilgili sivil toplum kuruluşlarına ve uzmanlara açılmalı; etkin ve şeffaf bir denetim sistemi kurulmalı. Bu da istismar vakalarını azaltacaktır.” Haberde engellilerin yaşadığı sorunların çözümü için neler yapılabileceği bu cümlelerle ortaya konmuştur. Böylece hak haberciliğinin mücadeleye yönelme/yol gösterme unsuruna yer verilmiştir.

6. Bilgilendirme:

Habere konu olan olayın nasıl geliştiği de haberde aktarılmıştır ve böylece hak haberciliğinin bilgilendirme unsuru da haberde verilmiştir. Haberde “İngiltere York Düşesi Sarah Ferguson Ankara, Saray ve İstanbul Zeytinburnu'ndaki rehabilitasyon merkezlerine kılık değiştirerek girdi. Burada, çocukların hijyenik olmayan koşullarda ve kötü muamele altında yaşadıkları görüntülendi. Çekimler cuma günü İngiliz ITN televizyonunda yayınlanacak” ifadesine yer verilerek olay hakkında okur bilgilendirilmiştir.

7. Eğitim:

Hak haberciliğinin çalışma kapsamında belirlenen son unsuru eğitmeye de haber içinde yer verilmiştir. Haberde, engellilerin yaşadığı bu tür sorunların hangi nedenlerden kaynaklandığı, sorunun çözümü noktasında yapılması gerekenler aktararak, okur yalnızca olay hakkında bilgilendirilmemiş aynı zamanda, eğitilmiştir. Haberin bütünü eğitici unsurları içermektedir. Başka bir ifadeyle, haberde hak haberciliğinin daha önce belirtilen diğer unsurlarının yer alması ile (Olay odaklı değil, sorun odaklı haber sunumu, insan haklarına yer verme, mücadeleye yöneltme/ yol gösterme, bilgilendirme, hak örgütlerine yer verme, dezavantajlının lehine anlatım) haberin eğitici olması sağlanmıştır. Hak haberciliğinin eğitim unsurunun anlaşılması için haberden alıntılanan bu bölümün yararlı olacağı düşünülmektedir. “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na (SHÇEK) ait kuruluşlarda istismar olayları geçmişte de gündeme gelmişti. Sosyal Hizmet Uzmanı Abdullah Karatay, bianet'e, sorunun sistemden kaynaklandığını söyledi ve kesin çözüm için devletin sosyal hizmetler politikasını topyekun değiştirmesi gerektiğini belirtti. Buna göre istismarın ana kaynağı çok fazla ihtiyaç sahibine bir arada, kıt kaynaklarla hizmet veriliyor olması. Söz konusu iki merkezde de engellilere hizmet verildiğini belirten Karatay, SHÇEK'e bağlı 53 kuruluşta 4 binden fazla engellinin bakım aldığını, ortalama her kuruluşta 100 kişinin düştüğünü vurguladı. Bu çok yüksek bir sayı. Özürlülerin bakımı zordur. En fazla 20-30 çocuk bir kuruluşta olmalı ve 4'lü 52li alt birimler bulunmalı. Kimi durumlarda özellikle zihinsel engelliler için birebir bakım gerekebilir.”

3.1. Araştırma Modeli

Çalışmanın kapsamı bakımından iki tür araştırma modelinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bunlardan birincisi nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntemlerden biri olan soruşturma

yöntemi içinde yer alan “Derinlemesine Görüşme”dir. Diğer ise, Belgesel Tarama Modeli içinde yer alan “İçerik Çözümlemesi”dir.

3.1.1. Derinlemesine görüşme

Çalışmada gerçekleştirilen derinlemesine görüşmede temel olarak, engellilerin görüşlerinin hak haberciliği unsurları ile ne oranda örtüştüğünün anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Bu yöntem ile çalışmanın diğer uygulama bölümlerinin çözümlenmesinde hak haberciliğinin uygun olup olmadığı sınıanmıştır. Çalışma kapsamında 6 görme ve 6 ortopedik engelli birey ile yapılandırılmış sorular ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmenin gerçekleştirilebilmesi için engellilere basit rastlantı örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır. Derinlemesine görüşme ile engelli bireylerin, engellilik kavramını nasıl tanımladıkları, içinde yaşadıkları toplumsal yapı içinde kendilerini nasıl konumlandıkları, haberlerde nasıl sunuldukları hakkında daha fazla bilgi alabilmek ve konuyu daha ayrıntılı algılayabilmek ve tanımlayabilmek amacı güdülmüştür. Nitekim, derinlemesine görüşme, araştırmacının alan çalışmasında ayrıntılı ve derinlemesine bir biçimde konuyu kavramasına yarayacak bir araçtır (Kümbetoğlu, 2005: 71-72). Derinlemesine görüşme yöntemi nitel araştırmalarda;

1. Az sayıda kişiden çok detaylı bilgi oluşturulmak istendiğinde,
2. Araştırma sorununa ilişkin yüzeysel bilgiden çok, konuyla ilgili alandaki kişilerin görüş, düşünce, fikir bakış açısı ve deneyimlerinin daha önemli olduğu düşünüldüğünde,
3. Araştırma projesinin belli gereksinimleri doğrultusunda, belirli tipteki verilere gereksinim duyulduğunda,
4. Sosyal gerçekliğin kavranmasında anlam ve yorumlamanın önemine inanıldığında,
5. Duygu, deneyim, yaşanmışlık temelindeki verilerin daha ayrıntılı alınabileceğine inanıldığında,
6. Çok hassas konulardaki verileri ortaya koymak gerektiğinde kullanılmaktadır (Kümbetoğlu, 2005: 81).

Görüşme üç biçimde tasarlanabilir: Yapılanmış, yarı yapılanmış ve yapılanmamış. Yapılanmış görüşmede araştırmacı sorulacak soruları önceden hazırlamakta ve görüşme yalnızca o sorular çerçevesi içinde kalmaktadır. Yarı yapılanmış görüşmede araştırmacı sorulacak belli başlı soruları hazırlar. Bu soruları sorar ve görüşme sırasında yeni sorular sorma gereği ortaya çıkarsa, ki çıkması beklenir, onları sorar ve kaydeder. Yapılandırılmamış görüşme tasarımında

araştırmacı ne hakkında görüşme yaptığını bilir ve işe bir başlangıç sorusuyla başlar. Görüşmede bir tür diyalogdan geçerek, bir konuda ayrıntılı bilgi toplamak amaçlanır (Erdoğan, 2003: 190). Çalışmanın amacı doğrultusunda, yapılan görüşme yapılması tercih edilmiştir. Böylece, her görüşmecinin aynı sorulara yanıt vermesi ile eksik bilgi ya da görüşmeyi gerçekleştirenin eksik soru sormasının önüne geçilmek istenmiştir. Dolayısıyla, tüm görüşmelerde bütünlüğün sağlanması, soruların görüşme yapılan herkes için aynı tutularak, araştırmanın amaç ve kapsamı içinde kalmak ve daha sistemli, açık ve anlaşılır sonuçlara ulaşabilmek amaçlanmıştır. Derinlemesine görüşmede, görme ve bedensel engellilerle görüşme yapılmıştır. Çalışmada zihinsel engelliler, işitme ve konuşma engellilerle görüşme yapılamamıştır. Bunun nedeni, araştırmacının belirtilen engel grupları ile iletişim kurabilme olanağına sahip olmamasıdır. Engellilerle derinlemesine görüşme gerçekleştirebilmek için öncelikle engelli sivil toplum kuruluşları ve dernekleri ile iletişime geçilmiştir. Engellilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, 2010 yılının Nisan ayının ilk haftasında gerçekleştirilmiştir.

3.1.2. İçerik çözümlemesi

Çalışmada kullanılan ikinci yöntem içerik çözümlemesi yöntemidir. Bu yöntem ile, engelli haberleri çözümlenmiştir. İçerik çözümlemesi iletişim içeriğinin, genellikle önceden belirlenmiş sınıflamalar (kategoriler) çerçevesinde sistematik olarak gerçekleştirilmesini sağlayan bir araştırma tekniğidir.” (Geray, 2004: 133). İletişim sürecinde kim kime ne amaçla ve hangi araçla, hangi koşul ve ortamda, ne söylüyor sorusuyla ilgili inceleme, söyleneni anlamlandırmayı, dolayısıyla içeriğin ne olduğunun incelenmesini gerektirir. Dolayısıyla, geleneksel içerik çözümlemesi mesajın “neyi anlattığı” üzerine olan incelemelerdir (Erdoğan, 2003: 197). Çalışmada, engellilere ilişkin haberlerin, hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğunun ortaya konmasından önce engellilere ilişkin haberler ile ilgili genel bilgilerin verilmesinin yararlı olacağı düşünüldüğü için nicel çözümleme yapılmıştır. Çalışmada engellilere ilişkin haberlerin gazetelere göre dağılımı, engellilerin haberlerde nitelendiriliş biçimleri, haberlerde fotoğraf kullanılıp kullanılmadığı vb. unsurlar sunulmuştur. Çalışmanın bulgular ve yorumlar bölümünde bu veriler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmada dört bölümden oluşan araştırmaların evren ve örneklemi, ayrı başlıklar altında aktarılmıştır.

3.2.1. Derinlemesine görüşme

Çalışmanın derinlemesine görüşme bölümünün evreni, Eskişehir’de yaşayan engellilerdir. Çalışmada, engelliler ile derinlemesine görüşme yapılacağı daha önce de belirtilmişti. Ancak tüm engelliler ile görüşme yapılamayacağından bu konu da zaman ve kişi sayısı bakımından sınırlamalara gidilmiştir. Çalışmada basit rastlantısal örneklem yöntemi kullanılarak 12 engelliye ulaşılmıştır, 6 görme ve 6 ortopedik engelli kişi ile görüşülmüştür. Bunların 6’sı kadın 6’sı ise erkektir. Çalışmada görme engelli olan Elçin Balçık, Erol Ülker, Minür Karaca, Pınar Köksal, Nurten Kundak ve Suat Kadan, ortopedik engelli olan Ali Salman, Çiğdem Çalışır, Emek Kapanoğlu, İbrahim Karga, Niyazi Nilge ve Reyhan Karakaş ile görüşülmüştür. Görüşme yapılan görme engellilerden 1 kadın ve 1 erkek sonradan görme engelli olmuştur. Aynı şekilde, görüşme yapılan ortopedik engellilerden 1 kadın ve 1 erkek de sonradan ortopedik engelli olmuştur.

3.2.2. Yaygın basın

Çalışmanın hak haberciliği bağlamında engelli haberlerinin incelendiği bölümün evrenini tüm yaygın gazeteler oluşturmaktadır. Çalışmada zaman ve araştırmanın olanakları çerçevesinde fiili satışı¹⁴ en yüksek 4 gazetede, içerik çözümleme yöntemi kullanılarak, bu gazetelerde yayınlanan engelli haberlerinin hak haberciliği değerlerini taşıyıp, taşımadıklarına bakılmıştır. Yaysat’ın verilerine göre, sözü edilen fiili satışı en yüksek dört gazete: Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazeteleridir. Aşağıda Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinin 2009 yılı fiili satışları gösterilmektedir:

Tablo 1. 2009 Yılı Gazete Fiili Satışları:¹⁵

Hürriyet	26087454
Posta	29062549
Sabah	20039706
Zaman	40735993

¹⁴ Fiili satış: Gazete ve dergilerin bayilerde satılan sayılarının toplamıdır. Baskı sayısı, (tiraj) gazetelerin fiil satışını yansıtmaz. Satılmayan ya da iade edilen gazeteler tirajdan düşülerek fiili satı rakamı bulunabilir (Gürcan ve Yüksel, 2001:15).

¹⁵ <http://www.medyatava.com/tiraj.asp>

Gazetelerin sayfalarında ise, herhangi bir sınırlandırmaya gidilmemiştir. Gazetelerin tüm sayfalarında yer alan haberler örnekleme katılmıştır. Ancak, köşe yazıları araştırmaya katılmamıştır. Gazete sayısına getirilen sınırlamanın yanı sıra dört gazete için zaman sınırlaması da getirilmiştir. Zaman sınırlaması için ise Sistemli Rastlantı Örnekleme yönteminde yararlanılmıştır. “Sistemli rastlantı örnekleminde önce örneklem alınacak nüfus numaralanır ve ardından seçme aralığı belirlenerek örneklem çıkartılır” (Erdoğan, 2003: 174). Bu kapsamda bu dört gazetenin 4 haftalık sayılarına ulaşabilmek için öncelikle 52 hafta 4’e bölünmüş ve 13 aralığına ulaşılmıştır. Sonra ise, başlangıç sayısını bulmak için 1 ile 13 sayısı arası rakam basit rastlantılı örnekleme seçilerek bulunmuştur. Bu sayı 1’dir. Örneklem seçimi yılın 1. haftası ile başlayıp, 14. 27. 40. haftalardır. Özetle çalışmanın örnekleme 2009 yılının fiili satışı en yüksek 4 gazetesi Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinin, Ocak ayının birinci haftası, Nisan ayının ikinci haftası, Temmuz ayının üçüncü haftası ve Ekim ayının son haftasında yer alan tüm haberlerdir.

İçerik çözümlemesi yönteminin iletişim araştırmalarında en fazla şu amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Resmetme, sahiplik politikaları, gerçek dünyayla karşılaştırma, temsil, medya etkisi araştırmaları (Gunter’den akt. Geray, 2004: 135). Bu çalışmada da içerik çözümlemesi yöntemi kullanılarak, engellilerin haberlerde nasıl “resmedildiği”, “gerçek dünyada” engellilerin kendilerine bakışı ile haberlerde engellilerin sunumunun karşılaştırılması ve yine haberler aracılığı ile engellilerin nasıl sunuldukları saptanmaya çalışılmıştır. Gerçekleştirilen çözümlemenin birimi ise, “engelli sözcüğü” dür. Çalışmada gazetelerde “engelli” sözcüğünün ne kadar tekrar edildiğinin bulunması, amaçlanmamaktadır. Bu nedenle bu birimin bir “bağlam birimi” içinde ele alınması uygundur. “Örneğin bir makalede, demokrasi sözcüğünün kaç kez kullanıldığı, demokrasiye yönelik tutumun belirlenmesinde işe yaramaz. Bağlam birimi olarak bir cümle, bir paragraf ya da bir makalenin tümü kullanılabilir.” (Öğütülmüş, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6144.pdf>). Bu çerçevede çalışmada daha önce belirtilen zaman aralıklarındaki, Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerindeki “engelli” sözcüğünün geçtiği haberlerin tümü incelenmiştir. Dört gazetenin haber içeriklerinin taranması sonucunda, engelli haberlerinin içerikleri çözülmeye çalışılmıştır.

Engelli haberlerinin yaygın basında ve engelli haber sitelerindeki sunumunun yanı sıra çalışmada yararlanılacak bir diğer veri kaynağı, alternatif medya içinde gösterilen www.bianet.org sitesinde yer alan engelli haberleridir. Bu bölümde öncelikle, www.bianet.org adresinde daha önce yaygın basında içerik çözümlemesi yapılırken belirlenen zaman aralığında, sitenin engelli haberleri incelenmiştir. Daha sonra ise, ülke gündeminde uzun bir

süre yer almış, gazetelerin birinci sayfalarından ve geniş yer ayırarak üzerinde durdukları, örnek bir olay belirlenmiş ve bu olayın hak haberciliği bağlamında sunumu, yaygın basın ve alternatif medyanın karşılaştırılması ile incelenmiştir. Örnek olay, “Ferguson’un gizli kamera ile çektiği Rehabilitasyon merkezlerinin görüntülerinin basına yansması sonrasında yaşanan olayların aktarıldığı haberdur. Bu haber, çalışma boyunca tanımlamada kolaylık sağlaması bakımından “Hak ihlalinin sunumu” olarak isimlendirilmiştir.

3.2.3. Alternatif basın örneği “www.bianet.org”

Çalışmada engelli haberlerinin alternatif medyada nasıl sunulduğunun incelenmesi için, kendini alternatif bir medya olarak tanımlayan www.bianet.org adresindeki engelli haberleri incelenmiştir. Araştırmanın zaman aralığı; çalışmanın daha önceki bölümlerinde Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazeteleri için kullanılan zaman aralığı ile aynıdır. Eşdeyişle www.bianet.org adresinde, Ocak ayının ilk haftasındaki, Nisan ayının ikinci haftasındaki, Temmuz ayının üçüncü ve Ekim ayının son haftasındaki haberler ele alınmıştır. Bu bölümde de belirtilen zaman aralığında, www.bianet.org adresinde yayınlanan engelli haberleri hak haberciliği bağlamında çözümlenmiştir. Bunun için, www.bianet.org adresindeki engelli haberlerini bulmak için, sitenin arşivinde engelli sözcüğü aranmıştır. Tarama sonucunda bu zaman dilimi içinde engelli haberi bulunamadığı için, www.bianet.org adresindeki engelli haberlerinin incelenebilmesi için sitede, örnek olayın sunumu incelenmiştir. Bu bölümde örnek olay yalnızca www.bianet.org’da değil, yaygın basın örnekleminde kullanılan gazetelerde de ele alınmıştır.

3.2.4. Engelli haber sitesi “www.engellihaberleri.com”

Çalışmada yaygın basında yer alan engelli haberlerinin yanı sıra engellilere ait bir internet haber sitesindeki engelli haberleri incelenmiştir. İncelenen site, “www.engellihaberleri.com”dur. İnternet haber sitelerinde haberlerin tümünün incelenmesi olanaklı olmadığından, yaygın basın haberlerinin incelendiği zaman aralığından yola çıkılmıştır. Ancak belirlenen zaman aralığında www.engellihaberleri.com adresi yalnızca engellilere yönelik haberlerin yer aldığı bir site olduğundan, doğal olarak çok sayıda engelli haberi sunmaktadır. Belirlenen zaman aralığında yayınlanan engelli haber sayısının çok yüksek olması nedeniyle zaman aralığı sınırlandırılmıştır. Çalışmanın zaman aralığı, 2009 yılının Ocak ayının ilk haftasının, Nisan ayının ikinci haftasının, Temmuz ayının üçüncü haftasının ve Ekim ayının son haftasının birinci günleri olarak belirlenmiştir. Ancak, sözü

edilen internet sitesinde Ocak ayına ait haber bulunmamıştır. Bu nedenle çalışmaya Ocak ayı katılamamıştır.

3.2.5. Örnek olay çözümlemesi

Çalışmada son olarak örnek olay olarak belirlenen “hak ihlâlinin sunumu” olayının yer aldığı haberler ele alınmıştır. Örnek olaya ilişkin haberler yaygın basında daha önce belirlenen örnekleme Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde ve alternatif medya örneği olan www.bianet.org adresinden elde edilmiştir. Bu bölümün zaman aralığı, olayın gerçekleştiği tarih olarak belirlenmiş, 2008 yılı içinde olaya ilişkin tüm haberler örnekleme katılmıştır.

3.3. Veriler Ve Toplanması

Bu araştırma sürecinde iki veri grubundan söz edilebilir. Veriler, engelli kişilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmede ortaya çıkan veriler ile, gazetelerde ve internet haber sitelerinde yer alan haberlerin içerik çözümlerinden elde edilen verilerdir. Araştırmanın ilk aşamasında birincil kaynaklardan - engellilerden - yararlanılmıştır. Çalışmada ilk olarak engellilere yapılandırılmış sorular sorularak, derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. 12 engelli ile gerçekleştirilen görüşmelerde, engellilere 10 ana başlık altında 60 soru yöneltilmiştir. Bunda görüşme gerçekleştirilen tüm engellilere aynı sorular sorularak, alınan yanıtların bütünlüklü bir şekilde ele alınması amaçlanmıştır. Engelliler ile derinlemesine görüşme gerçekleştirebilmek, uygulamada farklı zorluklar taşımaktadır. Bu konuda karşılaşılan ilk güçlük, engellilere ulaşmada yaşanmıştır. Bunu çözmek için, Eskişehir’de bulunan derneklere ulaşılmıştır. Bu derneklerin tam listesi, Eskişehir Valiliği Dernekler Masası’ndan özel izinle alınmıştır. Sonrasında alınan bu liste içinde engellilere ilişkin dernekler belirlenerek, bunlarla iletişime geçilmiştir. Bu derneklere üye olan engellilerin listesi çıkarılarak, bu listeden basit rastsal yöntem ile örneklem belirlenmiştir. Böylece görüşme gerçekleştirilecek engellilere ulaşılmıştır. Bu çalışmada karşılaşılan ikinci bir güçlük, gerçekleştirilen görüşmenin yayınlanması nedeniyle belirlenen bazı engellilerin konuşmak istememesinden kaynaklanmıştır. Bu noktada, elde edilen listeden başka engellilere ulaşılmış ve görüşmeyi kabul eden engellilerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Son olarak derinlemesine görüşmede yaşanan bir diğer zorluk yapılandırılmış soruların sayıca fazla olmasından kaynaklanmıştır. Görüşme gerçekleştirilen engellilere 60 soru sorulmuştur, bu cevapların alınması ve yorumlanması uzun zaman almıştır. Ancak çalışmanın bütünlüğü açısından engellilerin görüşlerinin önem taşıması bu çalışmayı gerekli kılmıştır. Çalışmada bu 60 soru 10 başlık altında ele alınarak, engellilerin görüşleri bütünlüklü ve sistemli bir

şekilde ele alınması amaçlanmıştır. Çalışmanın diğer aşamalarında ise, ikincil veri kaynaklarından; yazılı basından ve internet basınından yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle yaygın basından belirlenen örnekleme, Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinin engellilere ilişkin haberleri belgesel tarama yöntemi ile belirlenmiştir. Bunun için gazetelerin arşivlerine ulaşılarak, gazetelerin belirlenen zaman aralığındaki sayıları taranmış ve engellilere ilişkin haberler belirlenmiştir. Çalışmada aynı zaman aralığında alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org adresi de taranmıştır. Bu sitenin engelli haberlerine ise, sitenin arşivi taranarak ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan bir diğer internet kaynağı www.engellihaberleri.com adresidir. Bu sitenin çözümlenmesinin temel nedeni, sitenin engellilere ait bir internet haber sitesi olmasıdır. İnternette gerçekleştirilen taramada “engelli” ve “haber” sözcüklerine birlikte yer veren başka bir haber sitesine rastlanmamıştır. Bu sitenin engellilere ilişkin haberleri de belirlenen zaman aralığında sitenin arşivi taranarak elde edilmiştir.

Buraya kadar sözü edilen çözümlenmelerin zaman aralığı 2009 yılını kapsamaktadır. Ancak, Türkiye’de Kasım 2008 tarihinde, “York Düşesi Sarah Ferguson’un bir televizyon ekibiyle birlikte kılık değiştirerek, gizlice Türkiye’ye gelip, buradaki rehabilitasyon merkezlerinde, engellilere ve bakıma muhtaç çocuklara yapılan hak ihlallerini gizlice kameraya çekmesi ve sonrasında bu görüntülerin basında yer alması ile gelişen olaylar”ın yer aldığı haberler oldukça uzun bir süre ülke gündeminde kalmıştır. Bu olay, Türkiye ve İngiltere arasında diplomatik tartışmaların yaşanmasına neden olmuş, engellilerin öznesi olduğu olay, gazetelerin birinci sayfalarına taşınmıştır. Çalışma boyunca incelenen örnek olay, tanımlamada kolaylık sağlaması bakımından, “Hak ihlâlinin sunumu” olarak adlandırılmıştır. Engellilerin öznesi olduğu ve engellilerin uğratıldığı hak ihlallerini konu edinmesi bakımından bu olayın ayrı bir kategoride incelenmemesinin çalışma için önemli bir eksiklik olacağı düşünülmüştür. Çalışma 2008 yılını kapsamadığı için bu olay, örnek olay olarak belirlenerek, hak haberciliği unsurları bakımından çözümlenmiştir. Çalışmada son olarak uygulanan örnek olay çözümlenmesinde de “hak ihlâlinin sunumu” örnek olayına ilişkin haberlere yaygın basın ve alternatif medya örneği www.bianet.org adresinin haberleri taranarak ulaşılmıştır. Bu bölümde, örnek olayın basında nasıl sunulduğu, farklı yayın organlarında ne şekilde ele alındığı ve haberlerin hak haberciliği unsurlarını ne oranda taşıdığı açıklanmaya çalışılmış, belirlenen örnek olay, hak haberciliği unsurları göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir.

3.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Çalışmada, engellilerden bilgi alma konusunda yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Fiili satışı en yüksek dört gazetenin (Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman) ve internet haber sitesinin (www.engellilersitesi.com) ve www.bianet.org sitesi ve örnek olayların geçtiği haberlerin incelenmesinde ise, içerik çözümü yöntemiyle yararlanılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, çalışmada kullanılan derinlemesine görüşme, içerik çözümlemesi, örnek olay çözümlemesinde alternatif medya ile yaygın basın karşılaştırması ve internet haber sitesinin engelli haber çözümlemelerinden elde edilen bulgular ve yorumlar açıklanmıştır.

4.1. Engellilerle Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme

Derinlemesine görüşmede temel olarak, engellilerin görüşlerinin hak haberciliği unsurları ile ne oranda örtüştüğünün anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Bu yöntem ile engellilerin görüşlerinin hak haberciliğine uygun olup olmadığı anlaşılabilir, çalışmanın diğer uygulama bölümlerinde hak haberciliğinin uygun olup olmadığı sınımlanmıştır. Bu kapsamda araştırmada engelliler ile derinlemesine görüşme yapılarak, birinci ağızdan konuyla ilgili düşünceleri verilmiştir. Bunun için engellilere 10 bölümden oluşan sorular sorulmuştur. Engellilerle yapılan derinlemesine görüşme ile, engellinin ekonomik koşullara, devlet hizmetlerine, kendine ve engelliliğe, toplumsal yaşama, dernek ve sivil toplum kuruluşlarına, engellilerin gazetelerde ve internet haber sitelerindeki sunumuna bakışı, engelli haklarına ve engelli haklarının haberlerde nasıl sunulduğuna ilişkin görüşleri alınmış ve son olarak da haberlerin nasıl olması gerektiği ile ilgili beklentileri açıklanmıştır. Böylece, hak haberciliğinin sunduğu haber tanımı ile engellilerin haberden beklentilerinin örtüşüp örtüşmediği incelenmiştir. Çalışmada bu bilgilerden yola çıkılarak, geleneksel basın anlayışının şekillendirdiği haberciliğin sorunlu ya da eksik taraflarına çözüm olarak sunulan ve alternatif medya içinde değerlendirilen hak haberciliğinin, habercilik anlayışının, engelli haberlerinin sunumunda engellilerin beklentilerine ne kadar yanıt verdiği de değerlendirilmiştir. Yapılan derinlemesine görüşme; engellilerin düşünceleri hakkında bilgi vererek, bir eksikliği gidermek bakımından tezin amacı doğrultusunda yararlı olmuştur.

4.1.1. Engellinin ekonomik koşullara bakışı

Engellilerin ekonomik durumlarının, çalışma koşullarının değerlendirilmesi için engellilerin iş yaşamında nasıl konumlandırıldığı, çalışma yaşamı alanında devletin yasalarında ve uygulamalarında engellilere nasıl haklar tanıdığı önem taşımaktadır. Türkiye, düzenlediği yasalarla engellilerin sosyal güvence altına alınmasını karara bağlamıştır. Ancak, uygulamada durumun nasıl gerçekleştiği tartışmalı bir konudur. Nitekim, görüşülen bireylerin ortak görüşleri arasında da hükümetin engellilere iş bulma, sosyal güvence sağlama konularında

eksikliklerinin bulunduğu ifade edilmektedir. Engellilerin genelinin paylaştığı görüş, ekonomik sıkıntıların engellilerin en temel sorunları arasında görüldüğünü göstermektedir. Görüşme yapılanlar arasında, işinden memnun olan, çalışma koşullarını yeterli bulduğunu söyleyen tek kişi Elçin Balçık'tır. Ancak, sosyal güvenceli ve sendikalı olarak santral memurluğu yapan Balçık, iş kanununda yer alan haklarını bilmediğini söylemektedir. Şu an bir işte çalışmayan engellilerin ekonomik bakımdan yaşadığı sıkıntılar, gelirleri olmadığı için daha fazladır. Onların temel isteği, engellilere çalışma yaşamında yer sağlanmasıdır. Çalışan engelliler de bireysel olarak, ekonomik bakımdan sıkıntı yaşamaları bile, tüm engellilere çalışma hakkının sağlanması gerektiğini düşünmektedirler. Balçık dışında tüm çalışan engelliler, çalışma koşullarının elverişsizliğinden, gerekli araçların ve ortamın işverenlerce sağlanmamasından şikâyetçi olmaktadır.

Görüşülen kişiler arasında çalışanların da çalışmayanlar gibi “engellilerin iş bulmada ne kadar zorlandıkları, çalışma yaşamında eşitsizliğe ve ayrımcılığa uğradıkları” yönündeki görüşleri ortaktır. Engellinin iş sahibi olması ile ekonomik bağımsızlığına sahip olmasının önemine, görüşme yapılan engellilerin çoğu dikkat çekmektedir. Engellilerce, sigortalı bir işte çalışıyor olmak, iş kanununda yer alan haklara sahip olmak, sendikalı olmak vb. hakların sağlanmasının her birey gibi engelliler için de sağlanması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Çalışan engellilerin ortak görüşü, çalışma koşullarının engellilere yönelik düzenlenmediği yönündedir. Şu an, düzenli bir işte çalışan ve sosyal güvenceleri bulunan hukukçu Suat Kadan ve Pınar Köksal, işçi Ali Salman, memur Emel Kapanoğlu, İbrahim Karga ve Çiğdem Çalışır ekonomik anlamda sıkıntı yaşamadıklarını belirtmelerine karşın, engellilerin çalışma yaşamına yönelik olumlu görüşler sunmamaktadırlar. Görüşme yapılan engellilerden Minür Karaca'nın da sosyal güvencesi bulunmaktadır ancak Karaca, şu anda çalışmamaktadır, memur emeklisidir. Çalışmayan engelliler, engellilerin iş bulma konusunda sıkıntılar yaşadığı, çalışan engelliler ise, kendilerine işverenlerce uygun bir çalışma ortamının sağlanmadığı konusunda hem fikirdirler. Örneğin, çalışma koşullarından rahatsızlığını dile getiren görüşülenlerden askerlik görevini yaparken yaralanarak ortopedik engelli olan Salman, ilk çalışmaya başladığı yıllarda, kendisine verilen işte engel durumunun göz önünde bulundurulmadığını anlatmaktadır. Salman, TÜLOMSAŞ'ta ilk işe başladığı zamanlarda T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na işyerine özür durumunun bildirilmesine karşın önce kaynakçılık yaptırılmaya çalışıldığını ancak, sendikalı olduğu için bunun engellendiğini ve böylece daha uygun olan masa başı bir işe yerleştirildiğini söylemektedir. Salman,

engellilerin engellilik oranları göz önünde bulundurularak buna uygun işlere yerleştirilmesi gerektiğinin, böylece üretime de daha iyi katkıda bulunulabileceğinin altını çizmektedir.

Çalışma koşullarının uygun olmadığı görüşünü paylaşan, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde 17 yıldır kamu personeli olarak görev yapan Emel Kapanoğlu, engellilerin çalışma koşulları ve bu koşullarının iyileştirilmesi konusundaki görüşlerini ise şöyle açıklamaktadır: *“Çalışma koşullarımın benim durumumda olan kişiler için değil, sağlıklı insanlar için düzenlendiğini ifade etmek istiyorum. Yürüme engeli bir kişinin mesai saati ve yolda geçirdiği zaman hesaplandığında toplam 11 saat boyunca oturur pozisyonda durması çok zor. Bu sebeple, çalışma saatlerinin ek hizmete tabi tutularak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Eşdeyişle, 6 saatlik çalışmanın 8 saate eş olması gerekiyor.”* Atatürk Endüstri Meslek Lisesi'nde memur olan İbrahim Karga da en önemli sorunun çalışma hakkından yeterince yararlanamamak olduğunu söylemektedir. Karga, bu hakkın en az, toplumu oluşturan diğer insanlara tanınan oranda kendilerine de tanınmasının önemli olduğunu düşünmektedir. Karga, *“Ben insanların ancak üreterek varolabileceğini düşünüyorum”* diyerek, çalışmanın önemine dikkat çekmektedir. Bilinçli bir birey olarak iş konusunda haklarının peşinden koştuğunu belirten Suat Kadan da, tüm engellilerin çalışma hakkının sağlanması, buna paralel olarak da çalışma koşullarının özür durumuna göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Avukatlık mesleğini sürdüren Kadan, durumu hukuki açıdan şöyle değerlendirmektedir: *“5, 6 yıl önce 5378 sayılı bir yasa kabul edildi. Bu yasada engelli bireylerin çalışma koşulları ile ilgili düzenlemeler de getirildi. Bununla birlikte, engelli istihdam eden işverenler engelli istihdam etmek için gerekli araçları sağlamakla, ona uygun ortamı oluşturmakla mükellef tutuldular. Örneğin, bir görme engelli birey istihdam ediliyorsa öncelikle bilgisayar ile yapacağı işler sağlanmalı.”*

Suat Kadan gibi hukukçu olan Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin hukuk bürosunda çalışan Pınar Köksal da kendi çalışma koşullarından memnun olduğunu, sosyal güvenceye sahip ve iş kanununda yer alan haklarının bilincinde olduğunu, ailesinin de maddi durumunun iyi olması nedeniyle herhangi bir ekonomik sıkıntı yaşamadığını söylemektedir. Ancak, Köksal, devlet kurumlarının engellinin gereksinimi olan araçları sağlaması konusunda eksiklikleri olduğunu belirtmektedir. Köksal, şu an kullandığı engelli bilgisayarının oldukça yüksek maliyetli olmasına karşın bunu kendisinin temin ettiğini söylemektedir. Çiğdem Çalışır ise, engellilerin iş bulma konusunda yaşadığı sıkıntıların eğitim eksikliğinden kaynaklandığını düşünmekte ve bu sorunun temelinde de okulların mimari yapısının ve eğitiminin engellilere yönelik düzenlenmemesinin bulunduğunu belirtmektedir. Minür Karaca da diğer görüşülenler gibi

sorunun, bireysel olarak kazanılan ekonomik özgürlük ile değil, tüm engellilerin eşit haklara sahip olmasıyla çözülebileceğini düşünmektedir. Santral memurluğundan emekli olan Karaca, iş yaşamında engelli gibi görülmediğini, bu nedenle de engellilerin sahip olduğu haklara kendisinin sahip olamadığını da eklemektedir.

Görüşme yapılan engellilerden düzenli bir işi bulunmayan, sosyal güvenceleri olmadan zor koşullar altında çalıştırıldıklarını söyleyen ve fabrikada işçilik, garsonluk gibi çeşitli işlerde çalışmış Niyazi Bilge, masörlük yapan Erol Ülker ve zaman zaman mesleki eğitim kursları veren Nurten Kundak kendi yaşam deneyimlerinden, yaşadıkları sıkıntılardan yola çıkarak engellilerin iş sahibi olması ve ekonomik özgürlüğünün sağlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin, Niyazi Bilge, 7 yıl süren çalışma yaşamı boyunca sosyal güvencesinin işverenler tarafından sağlanmadığını ve yaşadığı kötü çalışma koşulları nedeniyle artık, çalışmaya cesaretinin olmadığını anlatmaktadır. Yaşanan sorunların temelinde İŞKUR'un işverenler üzerinde yaptırım gücünün bulunmamasının olduğunu aktaran Bilge, sorunun çözümü noktasında ise şunları söylemektedir: *“Sıkıntılarının çözülmesi için, İŞKUR'un yapısının düzeltilmesi, işyerindeki olanakların iyileştirilmesi, ekonominin düzeltilmesi gerek. Alıştırılmışlar sürekli bedavaya. Benim ekonomik özgürlüğüm olsun kendi gereksinimi kendim karşılayabileyim, istediğim şeyleri kendim yapabileyim, o zaman ekonomik açıdan sıkıntı yaşamam.”* Bilge, devletin yardım değil, düzenlediği yasaların uygulanması konusunda çalışmalar yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda sosyal devletin engellinin ekonomik özgürlüğünü sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Şu anda bir işte çalışmayanlar arasında yer alan Reyhan Karakaş ise, diğerlerinden farklı olarak ağır engel durumu nedeniyle yaşamı boyunca hiç çalışmamıştır.

Bu açıklamalardan yola çıkarak engellinin ekonomik koşullara bakışı, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Görüşme gerçekleştirilen engelliler çoğunlukla çalışma koşullarının istedikleri gibi olmadığını, kendilerine yasalarla tanınan hakların, iş yaşamında uygulanmasında sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler. Örneğin, görüşme yapılan engellilerden işçi Ali Salman, ilk çalışmaya başladığı yıllarda, kendisine verilen işte engel durumu göz önünde bulundurulmadığını anlatmaktadır. Salman, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca işyerine özür durumunun bildirilmesine karşın, önce kaynakçılık yaptırılmaya çalışıldığını anlatmıştır. Hak haberciliği de haberlerde, hak ihlallerinin gündeme getirilmesini, insanların haberler aracılığı ile insan hakları konusunda bilgilendirilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Hak haberciliği sorun odaklı anlatımı benimseyerek, engellilerin çalışma yaşamında yaşadığı sorunların daha çok gündeme

getirecektir. Bu habercilik anlayışına göre, dezavantajlıların lehine bir sunumla verilen haberler, eğitici unsurlar taşıyarak, engellileri hakları konusunda bilgilendirecek ve ona yol gösterecektir.

4.1.2. Engellinin devlet hizmetlerine bakışı

Engellilerin devletin kendilerine yönelik hizmetlerini nasıl buldukları konusundaki genel görüşü, hizmetlerin yetersiz olduğu yönünde; beklentileri ise, yasalarla sağlanan hakların devletin tüm kurumlarında gereği gibi uygulanmasını içermektedir. Görüşme yapılan engellilerin devlet hizmetleri konusunda beklentileri, özellikle ekonomik bağımsızlıklarının sağlanmasına yöneliktir. Bu anlamda engelliler, yasalarla belirlenen işyerlerindeki yüzde üçlük engelli kontenjanı zorunluluğunun yerine getirilmesi ve herkese iş olanağı sağlanmasını beklemektedirler. Engelli kişiler, devletin iş kollarını arttırarak, kaliteli mesleki eğitimlerin verilmesini sağlayarak, ekonomik anlamda yaşanan sıkıntıları azaltmasını istemektedirler. Engelliler, devlet hizmetlerinden, toplumu oluşturan tüm bireyler gibi eşit yararlanabilmeyi istemektedirler.

Örneğin, Niyazi Bilge engellilerin devlet hizmetleri konusundaki sıkıntılarını ve beklentilerini şöyle özetlemektedir: *“Özürlü olsun, normal insan olsun devlet tarafından yardımlara mahkûm ediliyorlar. Bir yardım oluyor, herkes birbirini yiyor. Zaten sosyal devlet, belediyeler yardım etmeli, bu bir lütûf değil. Cinsiyetine, ırkına bakmadan devlet herkese yardım etmek zorunda. Devletin, engellinin sıkıntılarını tamamen kaldırmasını istiyorum. Engelliye çalışma olanağı verilsin, çalışmıyorsa da maaş verilmeli, örneğin özürlü hastalandı, direk telefon edip ambulânsın gelmesi gerek, yasada bu var ama felçsen ya da kalp krizi geçiriyorsan geliriz diyorlar.”*

Emel Kapanoğlu da devlet hizmetlerinin çok yetersiz olduğu görüşündedir. Kapanoğlu eksiklikleri şöyle sıralamaktadır: *“Eğitimle ilgili düzenlemelerin acilen yapılması gerekiyor. Özel eğitimle ilgili fizik tedavi ve zihinsel engel bölümünün ayrılması gerekiyor. Okul öncesi eğitimin bir an önce yaygınlaştırılması, ailelerin kesinlikle işlev kaybının saptanması ile birlikte tedaviye başlaması gerekiyor. Burada ailelere çok fazla görev düşüyor. Sağlık sektöründe hizmetlerin yetersizliği -hem maddi hem manevi olarak- düzeltilmeli. Daha sonra lise düzeyinde de durum beni endişelendiriyor. Bunun dışında çalışma yaşamına baktığınızda da sosyal devlet anlayışı içinde bir bakım yurdu veya sığınabileceğiniz bir yer yapılmalı.”*

Çiğdem Çalışır da hizmetlerin yetersiz olduğunu söylemekle birlikte eskiden sahip oldukları hakların da ellerinden alındığını aktarmaktadır. Çalışır, şunları söylemektedir: *“Eskiden iş*

açısından engellilere öncelik tanınıyordu, belli bir kontenjan vardı, şimdi bu düşürüldü. İşveren isterse engelli çalıştıracak, istemezse çalıştırmayacak. Önceden devlet, düzenlediği kanunla özel sektörde de kamu kurumunda da engelli almak zorundaydı. Şu anda bu zorunluluk yok. Bunun dışında, araba alımlarında bazı haklar geri alındı. Çoğu hakkımız son 5 yıldır geri alındı.”

Suat Kadan, devlet hizmetlerinin yetersiz oluşunu yasaların uygulanmamasına bağlamaktadır. Kadan, çıkarılan yasaların uygulanması konusunda devlete düşen görevleri şöyle aktarmaktadır: *“Bir yasa çıkartıyorsanız bu yasa ülkenin her yerinde aynı şekilde uygulanır. Bankalarda, hastanelerde, otellerde uygulamıyorsanız, üstelik bunun uygulanmamasını ceza kanuna getirdiğiniz bir hüküm ile suç saymışsanız -insana engelliliği nedeniyle ayırık davranmayı suç saymışsanız- bu ciddi bir adımdır. Ancak, uygulamada durum farklıysa devlet hizmetlerinde ciddi aksamalar vardır demek istiyorum. Nüfus cüzdanlarına özürdür ibaresi yazılmaya çalışıldı bu ülkede, eşdeyişle devlet kendi eliyle vatandaşını sınıflamaya çalıştı. Önce devlet getirdiği yasayı kendisi sindirmeli, personeline sindirtmeli ki uygulanabilsin.”*

Minür Karaca da engellilerin en temel gereksinimlerinin bile karşılanmasında devletin eksikliklerinin bulunduğunu söylemektedir. Karaca, düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: *“Engelliler için kolay kolay rapor bile alamıyorsunuz. Daha ortopedik engellilerin hepsine verilecek akülü arabamız yok, körlerin hepsine verilecek baston yok. En önem verilmesi gereken konular ise; şehirlerde ulaşım, kaldırım düzenlemeleri, köylerde ve kentte sağlık sorunları.”* Bu görüşlerden farklı olarak daha iyimser bir tablo çizen İbrahim Karga, devletin yürüttüğü çalışmalarını yeterli bulmamakla beraber, uygulamaların eskiye oranla daha iyiye gittiğini, ancak yapılması gereken çok şey olduğunu söylemektedir. Karga'nın görüşleri şöyledir: *“Devletin izlediği politikalarla insanların bakış açısı da biraz değişti; kendini daha iyi ifade edebilme yaygınlaştırıldı.”*

Bu açıklamalardan yola çıkarak engellinin devlet hizmetlerine bakışı, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Engelliler, devlet hizmetlerinden toplumu oluşturan tüm bireyler gibi eşit yararlanabilmeyi istemektedirler. Engelliler, en temel hakları konusunda bile sıkıntılar yaşadıklarını söyleyerek, engelli hakları konusunda yürürlükte olan yasaların uygulanmasını istemektedir. Bu anlamda engellilerin devlet hizmetlerine yönelik beklentileri, hak haberciliğinin haberler aracılığıyla yapmak istedikleriyle örtüşmektedir. Hak haberciliği, haberlerde toplumun her kesimine, özellikle dezavantajlı olarak tanımlananlara eşit oranda yer verilmesini istemektedir. Hak

haberciliğinde, dezavantajının lehine bir anlatım bulunmaktadır. Hak haberciliği haberlerde engellilerin yasal hakları konusunda onları bilgilendirmeyi de amaçlamakta ve böylece hak haberciliğinin öngördüğü habercilik anlayışı, engellilerin bu konudaki beklentileriyle de örtüşmektedir.

4.1.3. Engellinin kendine ve engelliliğe bakışı

Engeliler ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, akademik ve bilimsel kaynaklarda engelli, sakat özürlü gibi tanımlamalar yer almakta ve kavram birliği görülmemektedir. Kavramı anlayabilmek için, farklı tanımlamalara yer vermek gerekmektedir. Bu anlamda, çalışmanın amacı doğrultusunda, engelli bireyin kendini ve “engelliliği” nasıl tanımladığı önem taşımaktadır. Görüşme yapılan kişiler, engelli, özürlü, sakat gibi tanımlamaların hangisini kabul ettikleri konusunda çoğunlukla bu tür bir tanımlamaya gereksinim duymadıklarını söylemektedirler. Görüşülenlerin bazıları, bu tür tanımlamaların da farkında olmadan toplumda ayrımcılığa neden olduğunu, bu nedenle böyle bir sınıflamanın “gereksiz” olduğu görüşündedir. Bazıları ise, bunun fizyolojik bir tanımlama olduğunu ve böyle isimlendirilmekten rahatsız olmadıklarını ifade etmiştir. Ancak, engelli, özürlü, sakat vb. tanımlamalar içinde çoğunlukla “engelli” tanımı kabul edildiği için çalışmada da görüşülen bireyler için engelli tanımının kullanılması uygun görülmüştür. Görüşülenlerden Minür Karaca, Ali Salman, Pınar Köksal ve İbrahim Karga kendileri için farklı bir tanımı çok gerekli bulmamakla birlikte “engelli” tanımını kullandıklarını söylemektedirler. Nurten Kundak, Niyazi Bilge, Suat Kadan, Erol Ülker, Çiğdem Çalışır ve Emel Kapanoğlu ise kendilerini tanımlarken engelli sözcüğünü kullanmamaktadırlar.

Engelli tanımının kullanılmasının gerekli olmadığı görüşünü dile getiren Nurten Kundak bunun nedenini ise şöyle açıklamaktadır: *“Bence engelli diye tanımlamaya gerek yok. Özürlü de denemez, çünkü bu onun hatasından kaynaklanan bir sorun değil. Böyle bir sınıflamaya da bence gerek yok sonuçta insandır, ben insan olarak tanımlıyorum.”* Görme yetisini hasatlık nedeniyle sonradan yitiren Kundak, *“Görmek değil, bakmak önemli. Ben kör olmadan önce etrafımda hiç kör görmemişim, daha önce ben bakar körmüşüm”* diyerek, engelli olan ve olmayan birinin düşüncelerinin aynı bedende yer bulması açısından farklı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kundak, kendisinden yola çıkarak sağlıklı bireyin engelliye nasıl baktığını, engellinin “engelli”ye nasıl baktığını karşılaştırmakta ve bu anlamda önemli bir noktaya ışık tutmaktadır. Kundak, engelli olmadan önce engellileri görmediğini onların farkında olmadığını söylemektedir. Ancak, engelli olduktan sonra ise bilincinin açıldığını ve

önem verdiği şeylerin değiştiğini ifade etmektedir. Kundak, her sağlıklı bireyin engelli adayı olduğunu da hatırlatmaktadır.

Bu tür tanımlamaların engellilerin değil, toplumu oluşturan sağlıklı bireylerin ilgi alanı olduğuna dikkat çeken Suat Kadan, kendisinin “kör” tanımını kullandığını belirtmektedir. Kadan’ın görüşleri, tanımlamaya getirdiği yeni bakış açısı bakımından önem taşımaktadır. Kadan şöyle konuşmaktadır: *“Engelli, sakat ya da özürlü, bu değerlendirmelerin hepsi subjektif oluyor. Tanımlamaların çoğu psikolojik, engellilere bakış açısıyla ilgili, bizim alıngan olabileceğimiz düşünülerek bu tarz ayrımlar yapılıyor. Ama bu camiadan, kendini geliştirmiş belirli bir eğitim kültür seviyesindeki körler bu tarz tanımlamalarla uğraşmazlar. Bizim yaşama alanımızda olmayan bir şey bu açıkçası. Ben, kör kelimesini tercih ediyorum. Kör, görme yeteneği olmayan demek.”*

Kadan gibi kör sözcüğünü kullanan diğer görüşülen ise, Erol Ülker’dir. Ülker, konuyla ilgili görüşünü şöyle açıklamıştır: *“Kolu tutmayan adam çolaktır, ayağı tutmayan adam topaldır, gözü görmeyen adam da kördür. Çok fazla da kibarlaştırmaya gerek yok, görme engelli, özürlü gibi farklı farklı tanımlamalara gerek yoktur.”* Suat Kadan ve Erol Ülker’in tanımlamalarla ilgili ortak rahatsızlığı ise, âmâ, hâfız gibi sözcüklerin kullanılmasıdır. Çiğdem Çalışır da, engelli sözcüğünün değil, sakat sözcüğünün kullanılmasını yerinde bulmaktadır. Çalışır, bunu şöyle açıklamaktadır: *“Ben, sözcük olarak engelli kullanıyorum ama işin özünde biz sakat olarak geçiyoruz, ben biri tarafından engellenmiyorum, özürlü defolu demek, defolu da değilim, bunu da kabul etmiyorum. Sakat demek, bir uzvunuzu kullanmamak demek ya da bir uzvun eksik olması demek, bizim için gerçek sözcük anlamı sakattır.”*

Engelli tanımlamasını kullananlar da aslında böyle bir tanımlanın gerekli olmadığını belirtmektedirler ancak, yine de kendilerini tanımlarlarken özürlü ya da sakat değil “engelli” sözcüğünü tercih ettiklerini söylemektedirler. İbrahim Karga, kendini tanımlarken bu sözcüğü kullandığını ancak toplumu oluşturan diğer insanlardan farklı olmadığını şöyle açıklamaktadır: *“Ben böyle bir tanıma aslında gereksinim duymuyorum, bu bir özelliktir diye düşünüyorum, engelliliği olumsuz da olsa insana verilmiş bir özellik olarak tanımlıyorum”.*

Pınar Köksal ise, kendisine hâfız, âmâ, kör ne denilirse denilsin bunların hiçbirinden rahatsızlık duymadığını ancak engelli denilmesini tercih ettiğini söylemektedir. Köksal, engellilik kavramını şöyle tanımlamıştır: *“Engelli, yapmak isteyip de bazı şeyleri yapamamak, buna engel olunması.”* Köksal, engelli bir birey olarak kendini şöyle tanımlamaktadır: *“Birey olarak engelli olduğum için kesinlikle toplumdaki kaçmadım, 10 yaşında engelli oldum. Bu*

andan başlayarak engelli olmayanlarla birlikte iletişimim devam ediyor, ilk girdiğim ortamlarda rahatlatıcı olmaya çalışıyorum. Kaçmadım toplumdaki. Karakter olarak engelli olmadan önce içime kapanıktım. Şimdi daha sosyal oldum bunun değişmesi gerekti bir takım hakları elde edebilmek için.” Köksal’ın engelli olmadan önceki ve sonraki yıllardaki kişilik değişimi engellinin toplumsal yaşam içinde birtakım haklara sahip olabilmesi için, sağlıklı insanların çok üstünde bir çaba göstermesi gerektiğini bir kez daha göstermektedir.

Köksal gibi sonradan engelli olan Ali Salman da kendisine hem gazi hem de engelli denildiğini aktarmaktadır. Salman, fiziksel bir eksik anlatılırken engelli sözcüğünün kullanılmasından yana olduğunu söylemektedir. Salman neden engelli denilmesini istediğini şöyle açıklamaktadır: “Özürlü sözcüğünün kullanılmasını yanlış buluyorum. İnsanlar doğuştan da sonradan da engelli olabiliyor. Bu, bir takdir-i ilahidir. Özürlü, kabahatli, kusurlu demektir. Bir bebek dünyaya gelirken bir uzvu eksik ise bu Allah’ın takdiri ile olmuştur. Yeni doğan bir bebeğin ne kusuru olabilir? Bu anlamda engelli sözcüğünün kullanılmasının doğru olacağını düşünüyorum”.

Minür Karaca da engelli tanımının kullanılmasından yanadır. Karaca, şöyle konuşmaktadır: “Bana göre sakat, kullanılmayacak veya az kullanılacak kadar iskartaya çıkması; özür, malın hatalı olması, biz iskarta değiliz Allah’a şükür. Biz engelliyiz, engelimiz var ve bu engelleri aşmak için mücadele ediyoruz. Ben öbür sözcükleri sevmiyorum.” Karaca, engelli bir birey olarak kendine bakışını ise şöyle açıklamaktadır: “Sonradan olmama karşın kendimi yüzde yüz engelli olarak görüyorum. Sonradan engelli olmam beni daha çok kamçıladi, bir şeyler yapmak için kendimi ne eksik ne de başkasından düşük gördüm. Normal görenlerden üstün yeteneklerim vardır. Kimsenin yapamadığı elektrik, tesisat, ayakkabı tamirini yaparım babalar gibi esnaflık yaparım.” Karaca’nın açıklamaları sonradan engelli olan Köksal’ın görüşleriyle paralellik göstermektedir. Engelli bireyler, sahip oldukları fiziksel eksiklikler nedeniyle, yaşama tutunabilmek için sağlıklı insanlara göre daha fazla çaba harcamaktadırlar. Emel Kapanoğlu ise, bu tanımlamalara bir yenisini ekleyerek, “Özgereksinimli” kavramını kullanmıştır. Emel Kapanoğlu “özgereksinimliliği” şöyle tanımlamaktadır: “Engelli, özürlü, sakat hiçbir şey ifade etmiyor. Bu tanımlar arasındaki fark çok önemli olmamakla birlikte, özürlü sözcüğü sanki hatalı üretimden kaynaklanıyor, sakat ve engelli ise, baktığınızda neyin engelini yaşıyorsunuz? Başkalarının yapmış olduğu çalışmalardan kaynaklanan bir engellilik söz konusu, uzvunuzun kaybı veya yetersizliğinden değil. Bugün en basit örneği kaldırımların yüksekliği, fakat eğimli kaldırımlarda engel söz konusu değil, aynı şekilde binalarda merdivenle beraber asansör sistemi konulduğunda bu bir engel değil, kesinlikle dış etkenler

engele nedene oluyor. Bence bu dünyaya gelirken eşit fırsatlarla doğuyoruz. İnsanların gözünde kendinizi eksik olarak değerlendirmeyeceksiniz, sizin bir uzvunuz eksikse beyniniz diğer insanlardan çok daha fazla üretebilir. Ben bu nedenle kendimizi; engelli, özürlü, sakat yerine (özel gereksinimleri olan) “özgereksinimli” bireyler olarak tanımlıyorum.” Asıl eşitsizliğe uğrayanların, zor durumda olanların zihinsel engelliler olduğunu da sözlerine ekleyen Kapanoğlu, kendilerine de tüm bireylere tanınan hakların sağlanması ile özürlü sözcüğünün de ortadan kalkacağını savunmaktadır.

Tüm engellilerden farklı olarak Elçin Balçık, kendini engelli olarak görmemektedir. Balçık bunun nedenini şöyle açıklamıştır: “Engel oranım düşük, işe giriş oranım yüzde 80, ancak bazı doktorlar yüzde 40 bazıları ise, yüzde 30 diyor, günün belli saatlerinde görüş açım değişiyor. Kendimi engelli olarak görmüyorum, eksiklik hissetmiyorum, aslında çok önemsemiyorum.” Balçık’ın genelden farklı olan görüşleri engelli olan bir bireyin, kendini engelli olarak tanımlayamayabileceğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Sonuç olarak, engelli, özürlü ya da sakat gibi tanımlamalar, tanımlamaların farklılıkları engellilerin kendi dünyasında çok önemsenmemektedir. Engelliler, tanımlamalara gerek duymamakta, bu daha çok Kadan’ın da söylediği gibi sağlıklı insanların uğraş alanı olarak kalmaktadır. Engelliler ayrı bir sınıflamaya, adlandırmaya, tanımlaya bağlı olmadan toplumdaki her birey gibi “insan” olarak görülme istemektedirler.

Bu açıklamalardan yola çıkarak engellinin kendine ve engelliliğe bakışı, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Görüşme gerçekleştirilen engellilerden bazıları, özürlü, sakat, engelli gibi farklı tanımlamaların toplumda farkında olmadan ayrımcılığa neden olduğunu, bu sebeple böyle bir sınıflamanın “gereksiz” olduğu görüşündedir. Örneğin, görme engelli Emel Kapanoğlu, kendilerine de tüm bireylere tanınan hakların sağlanması ile özürlü sözcüğünün de ortadan kalkacağını savunmaktadır. Engellilerin görüşleri ile hak haberciliğinin habercilik anlayışı paralellik göstermektedir. Hak haberciliğinde de haberde, ayrımcılık karşıtı, eşitlikçi bir sunum benimsenmiştir. Bu, insan haklarının gerekliliği olarak görülmektedir, nitekim hak haberciliği tüm haberlerin haklar bağlamında sunulması gerektiğini söylemektedir.

4.1.4. Engellinin toplumsal yaşama bakışı

Engellilerin toplumsal yaşam içinde kendilerini nasıl konumlandıkları, kendilerini nasıl tanımladıklarının tamamlayıcı bir parçasıdır. Bu aynı zamanda toplumun onları nasıl

gördüğünü ya da onların toplumu nasıl algıladığını, sosyal ilişkilerinin nasıl olduğunu anlayabilmek için de önemlidir. Engelliler, toplumun onlara yönelik algılarını genellikle “duyarsızlık” “hor görülmek”, “yok sayılmak” kavramları ile tanımlamaktadırlar. Ancak onlar kendilerini içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak, “birey” olarak görmektedirler. Engellilerin büyük çoğunluğu arkadaşlarını seçerken, onların engel durumunu önemsememekte ve arkadaş çevrelerinin de kendi engel durumlarını önemsemediğini düşünmektedir. Engelliler, eve kapatılmak, yok sayılmak, unutulmak, mutsuz olmak istemedikleri ve sosyal yaşamın içinde olabilmek için sağlıklı insanlardan çok daha fazla çaba harcamaktadırlar.

Niyazi Bilge, Çiğdem Çalışır ve Elçin Balçık dışında tüm görüşülenler, engellilerin toplumsal yaşam içinde ayrımcılık, saygısızlık, hor görülmek, yok sayılmak ve bunun gibi davranışlarla karşılaştıklarını düşünmektedirler. Ancak bu görüşü paylaşanlar, engellilerin toplumsal yaşamda yaşadıkları sıkıntıların nedeni konusunda ise farklı düşünceler öne sürmüştürler. Ali Salman, Nurten Kundak, İbrahim Karga sorunun toplumdan kaynaklandığını, toplumun engelliye tanımadığını, engelliye anlamak için çaba göstermediğini düşünmektedirler. Suat Kadan, Erol Ülker, Pınar Köksal ve Emel Kapanoğlu sorunun yalnızca toplumun engelliye nasıl baktığıyla ilgili olmadığını, toplumun bakış açısının kendilerini etkilemediğini söylemektedirler. Onlar, engellilerin de toplumu oluşturan sağlıklı insanlar kadar sorunun kaynağında bulunduğunu düşünmektedirler.

Toplumsal yaşam içinde sağlıklı insanların engellileri anlamadığını ve bunun için çaba göstermediğini düşünen, toplumu bu anlamda duyarlı bulmadığını aktaran Ali Salman’ın en önemli eleştirisi “saygısızlık”tır. Salman, topluma yönelik eleştirisini ve beklentisini şöyle dile getirmiştir: *“Bize verilecek en büyük sosyal hakkın saygı olduğuna inanıyorum. Saygı konusunda zorluklar çekiyoruz. Ulaşım araçlarındaki yer olsun, engelli araçlar için tanınan hakların başkaları tarafından doldurulması, art niyetli kişilerin plakamdaki işarettten dolayı beni hor görmesi gibi zorluklar ile karşılaşılıyor. Kendisine saygısı olmayan kişinin topluma da saygısının olmadığını düşünüyorum. Genelde insanları duygularını yitirmiş gibi görüyorum.”*

Nurten Kundak da toplumsal yaşam içinde yaşanan önemli bir soruna dikkat çekmektedir. Kundak, ilk hatanın insanların engelliliği bir “utanç” olarak algılamalarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Nurten Kundak görüşünü şöyle açıklamaktadır: *“İlk hata, insanlar engeli bir utanç olarak veya suç gibi görüyorlar ve bunu gizliyorlar ama bu yanlış. Bu Allah’tan*

gelen bir şey, saklanması gerekmiyor. Acaba ben bir hata yaptım da birine bir şey yaptım da başıma bunlar geldi değil. İnsanlardan da kopmamak gerekiyor. Yolda insanlar beni görünce birbirlerine diyorlar ki 'Aa bak bu kör', ben diyorum ki 'Elime bir kurdele alacağım benim kör olduğumu bilenlere hemen takacağım. Ne oldu, gördüğünüz sağlama sağlam diyor musunuz? İlk başta toplumun bilinçlenmesi gerekiyor.' Kundak, toplumun önce engelli insanlarla iletişim kurmaya çekindiğini, ancak onları tanıdıkça bakış açılarının değiştiğini de sözlerine eklemektedir. Türk toplumunda engelli kavramının henüz tam olarak oturmadığı görüşünü paylaşan İbrahim Karga, en çok karşı olduğu tavrın "acıma" olduğunu belirtmektedir. Karga, "Aslında biz topluma son derce düzgün bakıyoruz da onlar bize acınası şekilde bakıyorlar. Bu, hiç olmaması gereken bir şey, bizi de toplumu oluşturan asli unsur olarak görmeleri gerekiyor. Acımdan daha ziyade engellilere fırsat eşitliği sağlanmalı, kendilerini ifade edebilmek için olanaklar sağlanmalı; bunlar gerçekleştikten sonra, sağlıklı insanların yaptığı işlerin yüzde 90'ını engelliler de yapabilir" demektedir.

Emel Kapanoğlu ise, insan ilişkileri açısından toplumu oluşturan tüm bireylerin engelli olsun ya da olmasın karşılıklı özveride bulunması gerektiğini düşünmektedir. Kapanoğlu şunları söylemektedir: "Siz neyi hissediyorsanız karşınızdakine de onu veriyorsunuz. Kendinizi onlardan farklı hisseder ve bu iletişimi onlara lanse ederseniz onlardan da aynı geri dönüşümü alabiliyorsunuz. Benim birçok sağlıklı arkadaşım olduğu gibi, işitme, görme, zihin engelli arkadaşım bile var. Onlarla rahat bir ilişki kurarak onların benimle daha kolay iletişim kurmalarını sağlamaya çalıştım." Kapanoğlu, engellilerin sağlıklı insanlara doğru adım atmasının önemine dikkat çekmektedir. Kapanoğlu'nun görüşleri toplumsal yaşam içinde de engellilerin eşit haklara sahip olabilmek ve kendilerine yer edinebilmek gibi daha çok çaba harcamaları gerektiğini de göstermektedir.

Suat Kadan, bireysel olarak toplumsal yaşam içinde sorun yaşamamakta ve toplumun bakış açısının kendini etkilemediğini ifade etmektedir. Kadan, "Toplumun bakışı, bulunduğum mevki nedeniyle hayranlık uyandırıyor. Ben bunu abartılı ve saçma buluyorum. Sıradan insanlar nasıl okuyup avukatlık yapıyorsa, ben de aynı şeyi yapıyorum. Ne yazık ki, bu açıdan insanların bakış açısını değiştiremiyorsunuz" diye konuşmaktadır. Erol Ülker de, Suat Kadan gibi insanların bakış açısının kendisi için önemli olmadığını şu sözleriyle anlatmaktadır: "İnsanlar arasında zaman zaman sıkıntılar oluyor ben bunları aşmış biri olarak çok fazla sıkıntı duymuyorum. Toplu taşıma araçlarında çok yadırganırız, geçenlerde tramvaydaydım 'Ayy çok genç, görmüyor herhalde yer versek mi, otursak mı oturmasak mı?' O kadar komik ki... Ben seviyorum, bunları yaşamın içinde küçük tiyatro olarak görüyorum." Ülker sorunun

toplumun bilinç düzeyinin ve eğitiminin zayıf olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Pınar Köksal da, Erol Ülker gibi toplumu engelliye anlama, kabul etme gibi konularda yetersiz bulmaktadır, ancak sorunun çözüm noktasında engelliye de toplumu oluşturan diğer bireyler gibi görev atfetmektedir. Pınar Köksal, bu konuda şunları söylemiştir: *“İlk defa engelli gören her insanın bir çekingenliği oluyor. Toplumun en büyük eksikliği engelli görünce acıma duygusunun ön plana çıkması, ama bunu aşmak engelliye kalmış. Engelli insanlar topluma kendilerini kabul ettirebilmek için daha fazla emek harcamalı”* demektedir. Niyazi Bilge ve Çiğdem Çalışır ise, genel kanının aksine toplumda kendilerine yönelik bir ayrımcılık yaşamadıklarını, insanların kendilerini engelli olarak görmediğini, engelli olmalarının toplumsal yaşama katılmalarına engel olmadığını söylemektedirler.

Engelliler içinde toplumsal yaşamı en farklı yorumlayan kişi Elçin Balçık'tır. Balçık, arkadaşlarının çoğunlukla engelli olmayan insanlar olduğunu, engellileri karamsar bulduğu için kendini kötü hissetmemek adına onlarla görüşmediğini, bu tür şeylerin kendisini sıktığını ifade etmektedir. Balçık'ın görüşleri engellilerin genel olarak topluma yönelttiği eleştiriler ile aynı doğrultudadır. Görüşülenlerin çoğunluğu, toplumun acıma, küçük görme, ayıplama gibi davranışlarından rahatsızlık duyduklarını belirtmektedir. Ancak, Balçık, toplumun eleştirilen bireyleri gibi düşünmekte, engellileri *“karamsar”* ya da *“sıkıcı”* bulmaktadır. Balçık, kendini engellilerden ayrı görerek, diğer engellilerin topluma yönelttiği *“ayrımcılık”* eleştirisini, bir anlamda kendisi gerçekleştirmektedir. Balçık, kendisini engelli olarak görmeyerek, engellilerin kendi içinde de ayrımcılığı yeniden üretebildiklerini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Bu görüşlerden yola çıkarak engellinin toplumsal yaşama bakışı hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Engelliler toplumun onlara yönelik algılarını genellikle *“duyarsızlık”* *“hor görülmek”*, *“yok sayılmak”* kavramları ile tanımlamaktadır. Ancak onlar, kendilerini içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak, *“birey”* olarak görmektedirler. Engellilerin toplumsal yaşama ilişkin beklentileri de hak haberciliğinin haberler aracılığı ile yapmak istedikleriyle örtüşmektedir. Hak haberciliğinde haberlerde insan hakları temel alınmakta, haberler aracılığıyla toplumun haklar konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır. Hak haberciliğinde, herkese eşit oranda yer verilmesi sağlanarak, dezavantajlılar lehine haberler sunulması ile, engellilerin toplumsal yaşam içinde daha görünür olmalarını sağlanacaktır.

4.1.5. Engellinin dernek ve sivil toplum kuruluşlarına bakışı

Toplumsal yaşama katılan, bunun için sağlıklı bireylerden çok daha fazla çaba gösteren engellilerin büyük çoğunluğu, bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyesidir. Eskişehir’de etkinlik gösteren derneklerin çoğunu bilmektedirler. Engelliler dernekler aracılığı ile sosyalleşmeyi ve kendilerini topluma kabul ettirebilmeyi amaçladıklarını ifade etmektedirler. Görüşülenlerden Niyazi Bilge ve Ali Salman dışındakilerin ortak görüşü derneklerin yeterince aktif olmadığı, kuruluş amacı dışında siyasi ya da ekonomik çıkarlar için kullanıldığı, maddi anlamda güçsüz olduğu ve üyeleri için beklenen çalışmaları gerçekleştiremediği yönündedir.

Görüşülen kişiler arasında, sivil toplum kuruluşlarına ve derneklere en sert eleştirileri yapan Erol Ülker’dir. 2009 yılına kadar (Görme Engelliler Dayanışma Derneği) GÖRSEM’e üye olan Erol Ülker, yaşadığı sıkıntılar nedeniyle üyelikten istifa ettiğini aktarmaktadır. Ülker, öncelikle, derneğe neden üye olduğunu şöyle açıklamaktadır: *Lise 2 başlarında görmem yavaş yavaş kayboldu, hastalığım nedeniyle görmem ileride tümüyle yok olacaktı ve gözlerim görmeyince doğal olarak bağımlı hale geldim. Bizim bağımsız hareket dediğimiz baston eğitimim yoktu, okul da bitince sorunlar başladı. Ben 2004 yılına kadar kör camiasını bilmezdim, derneğe üye olmamın nedeni; önce bir çevremi geliştireyim, arkadaşlarım olsun, en önemlisi de benim için o yıllarda kendi başıma hareket edebilmeyi, bunu kazandım.”* Bu kazanımlarına karşın Ülker, dernek çalışmalarını kötü, “rezalet” gibi sözcüklerle tanımlamakta ve konu hakkında önemli ve dikkat çekici açıklamalarda bulunmaktadır: *“Türkiye’de artık, dernekçilik, menfaat etkinliklerine dönüştü. Dernek başkan ve yöneticileri para yeme konusunda son derece ustalaştılar. Benim gözlemlediğim dernekler sadece parasal anlamda sorunlu değil, yavaş yavaş fuhuş merkezleri haline dönüşmeye başladı.”* Ülker, bunun kendileri için olumsuz sonuçları olduğunu, körlerden soğuduklarını ve şehirdeki körler camiasından koştuklarını söylemektedir.

Ülker’in değerlendirmeleri, engelli derneklerinde de ekonomik çıkarlar yüzünden sivil insiyatifin giderek azaldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu sorunlu durum engelliler arasında da ayrışmalara ve çözümlere ve uzaklaşmalara neden olmaktadır. Ülker’in söylediklerine yakın görüşler sunan Suat Kadan, ekonomik çıkarlara ek olarak siyasetin de engelli derneklerine girmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Bu nedenle Kadan, engelli derneğine üye olmak yerine (Tüketiciyi Koruma Derneği) TÜKODER’e üye olmayı hem kendisi hem de mesleği açısından daha yararlı bulmuştur. Kadan, engelli dernekleri hakkında şunları söylemektedir: *“Dernekler artık, kağıt oynanan*

lokal olarak kullanılan alanlar haline geldi. Genelde sivil toplum örgütleri heyecanlarla seçimlerin yapıldığı katılımların olduğu ardından da iki üç kişinin omuzlarına binen alanlar haline dönüşüyor. Evrak üzerinde binlerce üyenin bulunduğu derneklerde genel kurullarda bile çok az katılım var.” Kadan, bunun nedenin ise siyasi olabileceğini düşünmektedir. Kadan: “Engelli bireylerde artık gelinen nokta kötü, çok fazla bölündük, çok fazla farklı siyasi görüşler oluştu, bu anlamda mücadele gücümüzü yazık ki yitirdik. Dolayısıyla, eski tek yumruk halimiz kalmadı, bu anlamda biraz doyduk mu acaba diye düşünüyorum. Devlet, sivil toplum örgütçülüğünü desteklemez, üstü kapalı olarak köstekler. Türkiye’de, bir ara memurların bile derneklere üye olması yasaktı. İspanya’da devlet ulusal körler birliğine açıkça fon verir, bütçeden ödenek ayırır. Bizim ülkemizde Kızılay hariç hiçbir sivil toplum örgütüne destek verilmez” demektedir. ESGÖRDER üyesi Nurten Kundak da Ülker ve Kadan gibi yine GÖRSEM’i örnek göstererek, derneklerin artık rant kapısı haline geldiğini düşünmektedir. Kundak, dernekleri bu pasif durumdan kurtarmak için verdiği mücadeleyi şöyle özetlemektedir: “Bin bir güçlükte sporu Eskişehir’de başlatmaya çalıştım, Türkiye’de görme engellilerde ilk yüzme kursunu başlattım, ama büyük mücadelelerle. Şu an federasyonlarda görevlerim var derneklerde genel müdürlüğün federasyonlarında her tarafta görev aldım.” Kundak, sorunun çözümü için ise dernekler arasında birlik kurulması gerektiğini, tüm derneklerin bir federasyon çatısı altında birleşmesi gerektiğini ve derneklerin daha aktif çalışması gerektiğini düşündüğünü söylemektedir. ESGÖRDER üyesi Minür Karaca da, derneklerin daha aktif olması, tuttuğunu koparması gerektiği fikrindedir. Karaca, derneklerde yaşanan sıkıntıların ekonomik temelli olduğunu düşünmektedir.

GÖRSEM ve Lions kulüplerine eskiden üye olan Pınar Köksal da, şu anda üyesi bulunduğu TÜKODER dışında, diğer derneklerin kendisini vitrin olarak kullandıklarını söylemektedir. Dernek çalışmalarının engellilere yönelik olmadığını, çoğunlukla engellinin adının kullanılarak reklam yapıldığını ifade eden Köksal, bu anlamda dernek çalışmalarının yetersiz olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarında ve derneklerde aktif olarak 9 yıldır çalışan ve şu an Damla Özgereksinimler Derneği Başkanlığını yürüten Emel Kapanoğlu da, dernek çalışmalarını yeterli bulmadığını söylemektedir. Kapanoğlu, derneklerin içinde bulunduğu durumu şöyle açıklamaktadır: “Derneklerin yüzde ellisi gerçekten çalışıyor, diğerleri paravan görevi yapıyor. Bir (Sivil Toplum Kuruluşu) STK’nın yaptığı yanlış ile hepimiz zarar görüyoruz, bize bakış açısı da değişiyor. STK’larının, gerçekten büyük sivil hâkimiyetin elinde olması gereken örgütsel bir yapı barındırabilmesi gerek, fakat bizde

dernekçilik, yardımların gelip geçtiği köprüler olarak görülüyor, bu beni çok fazla rahatsız ediyor.”

Bu görüşlerden yola çıkılarak, engellinin dernek ve sivil toplum kuruluşlarına bakışı hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Görüşme gerçekleştirilen engelliler dernekler aracılığı ile sosyalleşmeyi ve kendilerini topluma kabul ettirebilmeyi amaçladıklarını ifade etmektedirler. Örneğin, görüşülenlerden Niyazi Bilge ve Ali Salman dışındakilerin ortak görüşü derneklerin yeterince aktif olmadığı ve beklenen çalışmalarını gerçekleştiremediği yönündedir. Sivil toplum kuruluşlarının daha güçlü olabilmeleri seslerini daha çok insana duyurabilmeleri ile doğru orantılıdır. Bu anlamda engelli derneklerinin de beklentilerini ve sorunlarını daha çok insana duyurabilmeleri için kitle iletişim araçlarına gereksinimleri bulunmaktadır. Nitekim, hak haberciliği de haberlerde sivil toplum kuruluşlarının, hak örgütlerinin görüşlerine de yer verilmesi gerektiğini söylemektedir. Hak haberciliği ile haberlerde hak örgütlerinin sesinin daha çok insana duyurulması sağlanacak ve böylece sivil toplum kuruluşlarının toplumsal yaşamdaki konumu güçlendirilecektir.

4.1.6. Engelli haberlerinin gazetelerdeki sunumuna bakış

Görüşme yapılan engellilerin tümü için haberler engellilerin yaşamlarına ışık tutan, yaşamlarına konu olan sorunlarını aktaran, toplumsal yaşam içinde onların seslerini duyuran alanlar olarak görülmektedir. Görüşülen kişilerin, engellilerin haberlerde yeterince yer alıp, almadığı, sunulan haberlerin içeriğini nasıl değerlendirdikleri ve haberlerin nasıl olmasını istedikleri konusundaki görüşleri birbirine paralel veya birbirini tamamlar niteliktedir. Engellilerin genel görüşleri; engelli haberlerinin yeterince yer bulmadığı, olayın sansasyonelliği ya da magazin boyutu veya dramatiklik unsuru ağırlıklı olduğunda haber değeri taşıdığı ve engellilerin ancak başlarına bir yıkım geldiğinde, ya da bireysel bir başarı ile haber oldukları yönündedir. Engelliler, haberlerin, bilgi içermesi, yaşanan adaletsizlikleri göstermesi ve yol gösterici olmasını istemektedirler.

Bu konudaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere medyanın haberleri “magazinel, sansasyonel, dramatize ederek vb.” sunması, haber içeriğinin çoğunlukla bilgilendirme amaçlı olmaması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Fakat tüm sorunlarda olduğu gibi bu konuda da tek bir etkenin etkili olduğunu söylemek yetersiz olacaktır. Basın, engelli haberlerini verirken, etik davranmalıdır, 4. Güç olarak tanımlanan kamuoyunu yönlendirmesi gerektiği konusundaki görüşler ortaktır. Bu, sorun olarak tanımlanan durumun bir yönüdür. Diğer tarafta ise, habere

konu olan engelliler bulunmaktadır. Örneğin, görüşülenlerin genel düşüncesinden farklı olarak Suat Kadan ve Erol Ülker sorunun kaynağında “medya”nın değil, habere konu olan engellilerin bulunduğunu söylemektedirler. Onların görüşleri, bir anlamda haber içeriğini veren engellilerin de hatalı davranabildiğini göstermektedir. Ancak, bu haberlerin yanlış ya da magazineler olarak sunulmasının nedeni engellilerdir anlamına gelmemektedir. Kadan ve Ülker engellilerin yaşadıkları kötü koşulların, eğitimsizliğin ekonomik ve buna benzer sorunların etkisiyle yeterince bilinçli bir birey olamadıkları için bu tür bir sorunun yaşandığını ifade etmektedirler. Kadan ve Ülker’in görüşlerine yer vermeden önce engellilerin “engelli haberleri”ne yönelik basına getirdikleri eleştirileri vermekte yarar bulunmaktadır. Bunlar; “haberlerde yeterince yer bulmamak, engellinin acındırılması, haberin bilgi içermemesi, güvenilir olmaması, taraflı olması, haberlerin kısa ve yüzeysel olması, vb.” dir

Engelli haberlerinin sunumuna ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunması açısından Kundak’ın görüşleri önemlidir. Kundak, kitle iletişim araçlarınınca yalnızca haber içeriğinde değil, diğer türlerde de engellinin sunumunun yanlışlarla dolu olduğunu aktarmaktadır. Kundak görüşünü şöyle açıklamaktadır: *“Dizilerde bile nadir engelli vardır. Mehpare vardı, zihinsel engelli, aşağılanan bir tipti bu. Cüneyt Arkin, filmlerinde kördür, sağa sola çarpıp yıkar etrafı. Oysa, hiç bir kör, evin içinde bastonla gezmez, sağa sola çarpıp eşyaları devirmez. Orada yine aşağılanandır engelli. Bizimkiler dizisinde ‘dunkof’ vardı, zihinsel engellydi, o da yine aşağılanan bir tipti.”* Kundak, engellileri yadırgamadan beraber yaşanması gerektiğini anlatan haberlerin basında yer almadığını, engellilerin aşağılanan, kakılan bir tip olarak gösterildiğini, haberlerde de aynı şekilde nerede olumsuz bir olay varsa onların dikkat çektiğini, başarılı olan engellilerin ise, TRT’de ancak ayda bir izlenebildiğini söylemektedir.

Engelli haberlerine senenin birkaç gününde yer verildiğini, bunların da “Dünya Engelliler Günü”, “Sakatlar Haftası” gibi etkinlikler olduğunu dile getiren İbrahim Karga da haberlerde engellilerin topluma acındırılacak şekilde sunulduğunu ifade etmektedir. Karga, sorunu ve çözüm yollarını şu sözlerle dile getirmektedir: *“Engelliler ile ilgili sorunun sunumuna ilişkin görüş ve düşünce öne süren, nasıl yapılırsa daha iyi olur, şeklinde ifadeler yer veren haberlere rastlamadım. Özürlüleri toplumun merkezine oturtmak gerekir, onları toplumda ayrıcalıklı değil de toplumun içinde bir bütün olarak görerek, sorunların çözümlerini sunan, kaynaştırıcı haberler verilmeli. Haberlerde kendimizi normal bir birey olarak görmek istiyoruz, ayrımcılık istemiyoruz”* Çiğdem Çalışır da Karga ile aynı görüşü paylaşmakta ve

sağlıklı biri hırsızlık yaptığında ya da dilendiğinde bunun sıradan bir haber gibi verilirken; aynı olayı engellinin yapması halinde ise acındırmanın ön plana çıkmasından yakınmaktadır.

Gazetelerde çoğunlukla köşe yazılarını izlediğini söyleyen Emel Kapaoğlu haber içeriklerine ilişkin şunları aktarmıştır: *“Engelli haberleri veriliyor ama yeterli değil, tamamen magazinsel, yaşanan sıkıntılarla veya yapılan başarılı olaylarla ilgili hiçbir haber yok. Siz belli bir eğitim almışsınızdır, iyi noktaldasınız ama sizin adınız anılmaz, fakat bir başkası örneğin görme engelli biri hukuk mezunudur, santrale yerleştirilmiştir, bunun büyük bir başarı olduğunu gösteren haberleri görürsünüz.”* Engellilerin basında yeterince yer bulmadığı görüşünü paylaşan Niyazi Bilge de, sporda engellilere ait birçok kulübün bulunmasına karşın, haberlerde üç büyük futbol takımı dışında engellilerin başarılarına yeterince yer verilmediği görüşünü dile getirmiştir. Bilge şunları söylemektedir: *“İşitme engelliler basketbolda şampiyon oldu, kimse ne duydu ne de haberi yapıldı. Yalnızca Metin Şentürk’ün haberi verildi her yerde hız rekoru kırdığı için. O, medyatik olduğu için haberlerde yer alabildi.”* Reyhan Karakaş da engelli haberlerini, çok kısa ve yüzeysel verilmesi bakımından eleştirmektedir. Karakaş şöyle konuşmaktadır: *“24 saat haber izleyen biri bizi görmüyor. Biz de yok gibi görünüyoruz. Bizi görmedikleri zaman insanlar bizi yok sayıyorlar. Unutulmamamız için her gün haberlerde insanların bizi görmeleri gerekiyor. Onlar ayrı bir dünyada yaşıyorlar biz ayrı bir dünyada yaşıyormuşuz gibi düşünüyorlar. Oysa hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz.”* Böylece Karakaş, haberlerin toplumsal yaşam üzerindeki etkisine de işaret ederek önemli noktaya dikkat çekmektedir. Karakaş, kitle iletişim araçlarının “engelliler”i haberlerde konu edinmesiyle kendilerinin toplumda daha görünür olacaklarını söylemektedir. Bu anlamda Karakaş, haberin yalnızca olay ya da durum hakkında bilgi vermek değil, düşünce ve kanılar üzerinde de etkili olabileceği düşüncesini hatırlatmaktadır.

Günlük gazetelerin tümünü okumaya çalışarak, en güzel gazeteyi kendi kafasında oluşturduğunu anlatan Salman da haber içeriklerini yeterli bulmamaktadır. Ali Salman şunları söylemektedir: *“Engelli diye genelleniyor, ama çok çeşitleri var engelliliğin ve farklı hepsi. Bütün engellilerin sorunları masaya yatırılmalı. Çıkan yasalar ile ilgili gelişmeler haberlerde yok, insanlar bilgilendirilmiyor.”* Tüm engellileri “engelli” başlığı altında genellemek de sorunun çözümü konusunda sıkıntılara yol açmaktadır. Salman, sorunun çözümü için TRT’ye görev düştüğünü ve belli bir kanalda engellilere yönelik sürekli bir yayının yapılabileceği önerisini getirmektedir. Minür Karaca ise, haberlerde engellilere hiç yer verilmediğini düşünmektedir. Karaca da genel görüşe paralel olarak haberlerde sansasyonun hâkim

olduğunu söylemektedir. Karaca, insanın yararına, insanın verimli olduğu, insanları uyaracak, onlara katkıda bulunacak türden haberlerin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Haberler konusunda kendi yaşadığı bir haksızlığı örnek vererek görüşünü açıklayan Pınar Köksal da şöyle konuşmaktadır: *“Ben Büyükşehir Belediyesi’ne girince ‘Görme Engelli Avukata Büyükşehir Sahip Çıktı’ diye haber çıktı. Buna tekzip yazıp gönderdim, mesleğim dolayısıyla işe alındığımı bildirdim ve bunu yayınlattım. Yoksa dava açacaktım.”*

Pınar Köksal toplumun dram unsurunu sevdiği için haberlerde de bunun sıkça yer aldığını söylemektedir. Köksal, engellilerin memnun olmadıkları, hatalı buldukları haberler konusunda eleştirel davranarak, sorunu dile getirmeleri gerektiğini de söylemektedir. Bölümün başında belirtildiği gibi haberlerin sorunlu olması ortak bir görüş olarak dile getirilmesine karşın, sorunun kaynağı ve çözüm yolları konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır. Erol Ülker ve Suat Kadan habere konu olan engellinin de, basın kadar, haberde “engellinin” sunumunu sorunlu hale getirdiğini düşünmektedirler. Ülker, görüşülen kişilerin düşüncelerine farklı bir bakış açısı getirerek, haberlerde engellilerin dramatize edilerek sunulmasında engellilerin de payı olduğunu söylemektedir. Ülker, gazete haberlerine güvenmediğini ve taraflı haber yapıldığını düşündüğü için eskisi kadar çok gazete okumadığını da belirterek şunları söylemektedir: *“İnsanlar hak ettiği gibi yaşar, biz her zaman konuşuruz bunu. Deriz ki; ‘Ya kardeşim biz dilenci miyiz?’ İnsanlar körlere dilenci gibi bakar. Ama bunu yaratan kim? Körler. Biz hâlâ insanlardan para topluyoruz, çocukları kandırıyoruz, kaba değil kibar dilencilik yaparız, okullara gideriz konser yaparız zarf dağıtırız para koyun bunun içine deriz, ondan sonra da deriz ki biz dilenci miyiz? Aslında basına kızmıyorum, biz hak ettiğimiz gibi yaşıyoruz. Sen kendini reklam etme, yararlı şeyler yap ki basın da onu anlatsın, basın orada bir sorun yaratırsa o zaman söz söyleme hakkın olur.”*

Suat Kadan da Ülker’in görüşlerine paralel olarak engellinin basına sunduğu şeylerin de zaman zaman sorunlu olduğunu söylemektedir. Kadan şu şekilde konuşmaktadır: *“Biz kendimizi biraz abartıyoruz, o anlamda basın da bizi abartmayı seviyor. Metin Şentürk’ün 300 km hızla araba kullandığı değil de Şentürk’ün bir hak mücadelesinde ön sıralarda yer aldığı gibi haberlerde yer alabilmeyi biz de çok isteriz. Bu biraz da bizim basına verdiğimiz bir malzeme, biraz da bundan. Bunu bilinçli engeliler yapıyor, bir noktada biz de bunu reklam malzemesi yapıyoruz.”* Kadan, engellinin en büyük sorununun “sömürü” olduğunu ve bu sorunu merkeze alacak haberlerin yapılması gerektiğini düşündüğünü ifade etmektedir.

Özetlemek gerekirse, engelli haberlerinin sunumunun sorunlu olduğu ortak bir görüştür, engelli haberlerine daha çok yer verilmesi engellilerin toplum içindeki varlıklarını tekrar tekrar hatırlatacaktır. Engelliler haberlerde; yalnızca bireysel başarıların, dramların, olağanüstü durumların verilmesini değil, hak ihlallerinin, eşitsizliklerinin, engellilerin yaşadığı sorunların da verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Sorunun çözüm noktasında da genel görüş doğrultusunda basının haber sunumunun yeniden düzenlenmesi haberlerin hak haberciliği esas alınarak verilmesi ve haberin içeriğinde yer alan engellilerin de bilinçli bir birey olarak sömürüye ya da sansasyona zemin hazırlamaması gerekmektedir. Haber içeriklerinin giderek değiştiği günümüzde engellilerin de habere konu olmak için “sansasyon” yaratmaları gerektiği görüşüne kapılmaları da çok anlaşılabilir gelmemektedir. Elbette sorunun çözüm yollarına yer verirken, engellileri bu tür davranışlara iten, ekonomik, toplumsal ve bireysel sorunlarının çözüme kavuşturulmasının da unutulmaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra haber sunumlarına da özen gösterilmesi, engellileri bilgilendirirken ya da toplumu eğitirken de kullanılan dilin ideolojik olmaması gerekmektedir.

Bu görüşlerden yola çıkarak engelli haberlerinin gazetelerdeki sunumuna bakışın, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Görüşme gerçekleştirilen engellilerin, engelli haberlerinin sunumunun sorunlu olduğuna yönelik görüşleri ortaktır. Engelliler haberlerde; yalnızca bireysel başarıların, dramların, olağanüstü durumların verilmesini değil, hak ihlallerinin, eşitsizliklerinin, engellilerin yaşadığı sorunların da verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Böylece, engellilerin, engelli haberlerinin yaygın basında sunumunun nasıl olması gerektiğine ilişkin beklentileri, hak haberciliğinin haber tanımıyla neredeyse birebir örtüşmektedir. Nitekim, hak haberciliğinde, haberde hak ihlallerine, eşitsizliklere daha çok yer verme, habere konu olayın sansasyon ya da magazin içeriği değil, insan hakları bağlamında sunulması amaçlanmaktadır.

4.1.7. Engellinin haberlerin internet haber sitelerindeki sunumuna bakışı

Görüşme yapılan engellilerin internette haberleri okuyup okumadıkları, internet haber sitelerinde verilen engelli haberlerinin içeriğini nasıl değerlendirdikleri konusundaki genel görüşü; internet haberlerinin kısmen daha özgür bir ortamda oluşturulduğu, ancak verilen haberlerin güvenliği konusunda ciddi kuşku olduğu yönündedir. Görüşülen engelliler, gazete haberlerine oranla internet haber sitelerinin görece daha özgür olduğunu ve engelli haklarına daha fazla yer verdiklerini düşünmektedirler. Engellilerin genelinde engelli haber sitelerinin özel bir tercih unsuru yaratmadığı görüşü ortaktır. Görüşülen kişiler, internette belli

bir haber sitesini değil, genellikle arama motoru vasıtasıyla merak ettikleri konulardaki haberlere ulaştıklarını belirtmektedirler.

Çiğdem Çalışır ve Emel Kapanoğlu dışındaki kişiler, engellilere yönelik hazırlanan belli bir internet haber sitesini takip etmediklerini söylemişlerdir. Suat Kadan, Erol Ülker, Pınar Köksal, İbrahim Karga bu tür haber sitelerini bilinçli olarak takip etmemektedirler. Örneğin İbrahim Karga konuyla ilgili şunları söylemektedir: *“Engellilerin kendilerinin hazırladığı haber sitelerini çok fazla okumuyorum, çünkü orada da bir ayrımcılık var. Toplumdan kendini soyutlanmış bir şekilde bir habercilik tarzı olduğu için okumuyorum onları, orada da yanlılık var bence, toplum bir bütündür özürlü ve diğerleri diye ayırmak doğru değil. O zaman özürlü insan kendini ikinci sınıf insan olarak görüyor, biz de bu toplumda yaşıyoruz, herkes eşit uzaklıkta olmalı.”*

İnternet haberlerine farklı bir yönden eleştiri getiren Ali Salman ise, internet haber siteleri hakkında şunları söylemektedir: *“Engellilerle ilgili genel olarak aynı şeyi söylüyorlar; engel durumuna göre haberler yok, genel haberler var. Ortak haklar, konular sayılıyor, internette de. Bunlar dışına insanların yaşadığı sıkıntılar internette de pek görülüyor. Detaylı anlatmıyorlar, engel durumuna göre çekilen çileyi anlatmıyorlar. Ortak çıkan kanunlar veriliyor.”* Niyazi Bilge ve Pınar Köksal ise, internet haberlerinin yaygın basına göre daha objektif ve tarafsız olduğunu ve internet haberlerinin sansürsüz olması açısından daha etkili olduğunu düşünmektedirler. Örneğin, internet haber sitelerini takip eden ve bağımsız haber sitelerini bu anlamda başarılı bulduğunu aktaran Köksal, bağımsız haber sitelerine değinerek şunları söylemektedir: *“Bağımsız haber sitelerinde farklı haberlere yer veriliyor, bence onlar yaşayarak koyuyorlardır bu haberleri. Bu anlamda daha dürüst bir habercilik yaptıklarını düşünüyorum.”* Köksal, ancak tüm haber siteleri için aynı görüşte olmadığını da eklemektedir: *‘Şu soruna çözüm bulundu’, ‘şu derdin ilacı bulundu’ gibi haberlerin, haber sitelerindeki çoğu haberin gerçekliğine inanmıyorum; internette okuduğum bir haberin gerçekliğini araştırmak için farklı kaynaklardan yararlanıyorum.”*

Bölüm başında da belirtildiği üzere görüşülenler arasında sürekli olarak engelli internet sitesi takip eden kişiler, Emel Kapanoğlu ve Çiğdem Çalışır’dır. İnterneti hem evde hem işte kullanan Çiğdem Çalışır, sadece engelli haberleri olan “www.engellihaberleri.com” sitesinden engellilerle ilgili her türlü haberin alınabildiğini söylemektedir. İnternette daha detaylı ve geniş bilgiye ulaşabildiğini aktaran Emel Kapanoğlu da, Başbakanlık Özürsüzlük İdaresi

Başkanlığı'nın "www.ozida.gov.tr" internet sitesinin haberlerini takip ettiğini ve siteyi yararlı bulduğunu aktarmaktadır.

Bu görüşlerden yola çıkarak engellinin haberlerin internet haber sitelerindeki sunumuna bakışı hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Görüşme gerçekleştirilen engellilerin çoğu belli bir internet haber sitesini takip etmemekle birlikte, burada verilen haberlerin daha objektif olduğunu ancak güvenilirliklerinin tartışmalı olduğunu belirtmektedir. Engellilerin bu beklentisi de hak haberciliğinin haber sunumunda belirlediği haberin güvenilir olması için çok sayıda kaynağa ulaşılmasının gerekliliği özelliği ile örtüşmektedir.

4.1.8. Engellinin engelli haklarına bakışı

Görüşme gerçekleştirilen engellilerin, insan hakları açısından kendi durumlarını nasıl değerlendirdikleri çalışmanın amacı göz önünde bulundurulduğunda önem taşımaktadır. Bu bölümde, engellilere kanunlarla tanınan insan haklarının ne kadarına sahip oldukları ve Özürlü Hakları Bildirgesi'nin içeriği hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Görüşülen kişilerin geneli engelli haklarını bilmektedir, ancak görüşmecilerden Ali Salman ve Elçin Balçık yasalarla kabul edilen haklarını öğrenmek için kanunu okumadıklarını belirtmişlerdir. Bölüm kapsamında görüşmecilerin yaşadıkları koşulların insan haklarına ne kadar uygun olduğu, haklar bağlamında yaşadıkları sıkıntıların neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda görüşmecilerin tümü yaşadıkları koşulları, insan hakları çerçevesinde olumsuz değerlendirmişlerdir. Engellilerin, daha önceki bölümlerdeki görüşlerinden de yola çıkılarak; toplumu oluşturan tüm bireyler gibi eşit haklara sahip olmak, toplum içinde ayrımcılığa uğramamak, dışlanmamak, ulaşım hakkına -istedikleri yere herhangi bir engelle karşılaşmadan ulaşabilme- sahip olmak, gerek bireysel gerek dernek ve sivil toplum kuruluşlarına katılım yoluyla, haksızlığa ya da sorunlarına karşı eleştiri olanaklarının sağlanması, sivil hareketlerin içinde yer alabilmek, ifade özgürlüğüne, çalışma hakkına sahip olabilmek gibi devletin uygulamakla yükümlü olduğu ve yasalarla güvence altına alınan en temel haklar konusunda bile, pek çok eksiklik bulunduğunu düşündüklerini söylemek mümkündür.

Görüşme yapılan bireylerin genel kanısı özetle; kanunlarla kabul edilen hakların kapsamının yeterli olduğu, ancak yasaların yetersiz uygulanması sonucunda bu hakların yaşama geçirilemediği yönündedir. Görüşülen kişiler, engelli hakları konusundaki yasal düzenlemelere de küçük eleştiriler getirmektedir ancak asıl sorunun, yasalardan değil,

devletin bu yasaları uygulama konusundaki eksikliklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Erol Ülker ise, Özürlüler Kanunu'nun içeriğini de yeterli bulmadığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra engelli tanımına getirilen eleştiri özürlüler kanununa da getirilmektedir. Tüm insanların eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu belirten görüşmecilerden Suat Kadanoğlu, Pınar Köksal ve Emel Kapanoğlu, ayrıca bir “Özürlüler Kanunu”nun da yeniden bir ayrımcılık yaratabileceğini, bu hakların insan hakları bağlamında zaten tüm insanlara sağlanması gerektiğini düşünmektedirler. Bir hukukçu olarak, özürlü hakları bildirisinin kabul edildiğini ancak meclisten geçmediğinin bilgisini veren Pınar Köksal, çocuk hakları, kadın hakları ve son olarak da engelli haklarının, zayıfı korumak adına çıkartıldığını belirterek, bu tarz hakların insan hakları temelinde zaten verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Emel Kapanoğlu, Türkiye'nin gerçekleştirdiği yasal düzenlemelerin Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde yapıldığını düşünmektedir. Kapanoğlu, Özürlüler Kanunu'nu da anlayamadığını çünkü her bireyin sahip olduğu anayasal haklara kendilerinin de sahip olduğunu, özürlüler diye ayrıca bir kanun koymanın anlamsız olduğunu ifade etmektedir. Böylece, zayıfı korumak adına çıkartıldığı belirtilen yasaların, özürlülüğü yeniden ürettiğini, ayrımcılığı önlemek için konulan kuralların ayrımcılığı doğurduğu fikrine dikkat çekilmektedir.

İnsan hakları konusundaki en kapsamlı bilgi hukukçu kimliği ile Suat Kadan'dan gelmektedir. Kadan, Özürlüler Kanunu'na da değinerek görüşlerini şöyle açıklamaktadır: *“2005 yılından önce engelli mevzuatı son derece dağınık bir haldeydi. Kanun hükmünde kararnamelerle ve yönetmeliklerle düzenleniyordu, kanun yoktu. 2004 yılında 5378 sayılı bir kanun çıkartıldı bu ciddi değişiklikler getirdi, pek çok kanunda da değişiklik yaptı. Bu anlamda bir çatı oluşturulmaya çalışıldı. Yeterli mi elbette değil, ama en azından artık, böyle bir kanunumuz var, ama yine de yaşanan ciddi sıkıntılar var.”* Kadan, bunun yanı sıra engellilerin geçmişte kazandığı bazı hakların günümüzde geri alınmaya çalışıldığına da dikkat çekmektedir. Kadan konuyla ilgili şöyle konuşmaktadır: *“Özellikle bugünlerde tekrar Borçlar Kanunu ile ilgili taslakta eskiye dönüş yönünde çalışmalar var. Körlerle ilgili imzayla ilgili eskiden varolan düzenleme 5378 ile kaldırılmıştı hakikaten o anlamda bir şahsiyet kazanmıştık. Ancak, yazık ki bu hakkımız tekrar elimizden alınmaya çalışılıyor.”* Kadan, Özürlü Hakları Bildirgesi'nin içeriği konusunda ise, Türkiye'nin daha önce de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul ettiğini, ancak içini dolduramadığını, bu bakımdan bildirgenin kabul edilmesine büyük anlamlar yüklenmemesi gerektiği görüşündedir. Nurten Kundak da kanunen kabul edilen hakların yeterince uygulanmadığını ve geri alınmak istendiğini söylemiştir. Engelliler

kanununun hazırlık çalışmalarında mecliste bulunduğunu belirten Nurten Kundak, yasayla ilgili görüşünü şöyle dile getirmektedir: *“İçeriği sadece kağıt üzerinde, günlerce uğraştık ama çoğu hak bertaraf ediliyor, sessizce, haklar elden gidiyor. Kazanılan haklar devlet kurumlarında yeterince uygulanmıyor, bu da bilgilendirme eksikliğinden kaynaklanıyor.”*

Niyazi Bilge ise, Avrupa ile Türkiye’yi engellilerin yaşam standartları açısından karşılaştırmakta ve Batıda yaşayan engellilerin sahip olduğu haklara yönelik uygulamaların Türkiye’de de yaşama geçirilmesini beklediğini söylemektedir. Ulaşım hakkının yeterince sağlanamamasından yakınan Reyhan Karakaş ise, engelliler için sağlanan otobüslerin düzenli çalışmadığını, bu yüzden sıkıntı yaşandığını aktarmaktadır. Karakaş ulaşım hakkının engellenmesi nedeniyle yaşadıklarını şöyle özetlemektedir: *“Ben doğduğumdan beri hastaneye gitmek dışında evden dışarı çıkamıyordum. 26 yaşındayım ve yalnızca son 5 senedir çarşıya inebiliyorum. Moralim bozuk oluyor ama dışarı çıkamıyorum, istediğim yere gidemiyorum, bu konuda yerel yönetimlere görev düşüyor.”* Bölüm başında belirtilen Özürlüler Kanunu’nun içeriğini de yetersiz bulduğunu ifade eden Erol Ülker, kanunun cdsine ulaştığını ancak ilk birkaç maddesini dinledikten sonra, kanunu anlamlı bulmadığını ve devamını dinleme gereği duymadığını anlatmaktadır. Ülker, bunun nedenini şöyle anlatmaktadır: *“Ne hakkımız var ki zaten? Ne var ki? Bakın ilk maddeye baktım merak ettim, ilk madde çevre düzenlemesi, bu zaten yapılması zorunlu bir şey, bu benim gereksinimim değil ki! Bugün bir sürü sorun varken neden ilk sırada çevre düzenlemesi var ki? En temel insan hakları sorunlarının bile çözülemediği bir ülkede kanun da ancak çevre düzenlemesini temel alabilir.”*

Bu görüşlerden yola çıkarak engelli haklarına bakış, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Görüşmecilerin tümü yaşadıkları koşulları, insan hakları çerçevesinde olumsuz değerlendirmiştir. Engelliler, toplumu oluşturan tüm bireyler gibi eşit haklara sahip olmak, toplum içinde ayrımcılığa uğramamak, dışlanmamak ulaşım hakkına sahip olmak, sivil hareketlerin içinde yer alabilmek, ifade özgürlüğüne, çalışma hakkına sahip olabilmek gibi devletin uygulamakla yükümlü olduğu ve yasalarla güvence altına alınan en temel haklar konusunda bile, pek çok eksiklik bulunduğunu söylemiştir. İnsan haklarını temel alan hak haberciliği de haberin insan haklarına daha çok yer vermesi gerektiğini, tüm haberlerin haklar bağlamında değerlendirilebileceği görüşünü savunmaktadır. Böylece, hak haberciliği hakların sunumuna önem vererek ve haklar konusunda halkı bilgilendirme işlevini gerçekleştirerek bu hakların toplumsal yaşam içinde benimsenmesine ve genelleşmesine de katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

4.1.9. Engelli haklarının haberlerdeki sunumuna bakış

Yasalarla ön görülen hakların, yaşama geçirilemediği konusunda ortak görüşü paylaşan görüşmecilerin genel kanısı, haberlerde engelli haklarına yeterince yer verilmediği yönündedir. Engelliler, kendilerine ilişkin yapılan haberlerin içeriğinde hakları hakkında bilgilendirme olmadığını, haberlerin sansasyonel, dramatize edilen ya da magazin içeren olaylardan oluştuğunu düşünmektedirler. Görüşmeciler, haberlerde engellilerin yaşadıkları hak ihlallerinin, sorunlarının yansıtılmadığını, haberlerin engellileri bilgilendirmeye yönelik olmadığını, kısaca haberlerde hakların sunuma rastlamadıklarını ifade etmektedirler. Görüşülenlerden, Ali Salman ve Nurten Kundak haberlere yönelik eleştirileri biraz daha ilerleterek, haberler aracılığıyla da hak ihlallerinin yapıldığını da ifade etmektedir. Genel görüşün aksine haberlere olumlu yaklaşan görüşmeciler ise, Çiğdem Çalışır ve Erol Ülker'dir.

Haberlerde engelli haklarının yer almadığını düşünen görüşmecilerden Niyazi Bilge görüşünü şöyle açıklamaktadır: *“Haberlerde kanundan söz edilmiyor, bilinçlendirmiyorlar insanları. Kanun çıkartılıyor ama gazetelerde bununla ilgili bilinçlendirme yok, 100 tane kanun varsa 10'unu ancak biliyoruz.”* Bilge, böylece engelli haberlerinde, çıkarılan kanunlarla ilgili bilgilendirme ve haklara yönelik bilinçlendirme amacının güdülmediği görüşünü sunmaktadır. Aynı görüşte olan Emel Kapanoğlu da konu hakkında şunlara dikkat çekmektedir: *“İnsan hakları dediğimizde ne yazık ki, şu anda çok fazla gündemde olan örgütsel etkinlikler dışında çok fazla haber göremiyorsunuz. Her kesimden haberleri yoğun olarak görmek isterken ayrımcılıktan öte haber göremiyorum. Haberlerde, engellilere yapılan haksızlıkları; örneğin bir hastaneye gittiğinizde alınan tutumları, eğitim kurumlarındaki eksiklikleri görmek istiyorum.”* Minür Karaca da haberlerde engelli haklarına yer verilmediğini, basının halkı aydınlatmadığını, sorunları ve çözüm yollarını göstermediğini dile getirmektedir. Engellilerle ilgili her konunun haber yapılabileceğini düşünen Reyhan Karakaş ise haberlere bilgilendirme dışında yeni bir görev de atfederek, haberlerin engellilerin sorunlarına yönelik olumlu çalışmalarını başlatabileceğini düşünmektedir.

Konuyla ilgili kapsamlı bir eleştiri ise Nurten Kundak tarafından yapılmaktadır. Kundak şöyle konuşmaktadır: *“Hakkını bilersen istersen oluyor, ama bilmiyorsan hakkını vermiyoruz dediklerinde bir şey söylemezsin. Örneğin sağlık haberlerini verirken hastanelerimizde ‘şu sorun yaşandı, şu engelli grubu bilsin ki sizin hakkınız budur, bununla karşılaşınca şunları yapmalısınız, yasal hakkınız budur’ denirse bu yavaş yavaş toplumda yerleşir. Eline alıp*

ezberleyerek haklar öğrenilmez, bu yaşayarak öğrenilir ancak. Eşdeyişle iki yönüyle haberi verebilir, birincisi sorunu vermek ikincisi de sorunun çözümü noktasında yapılması gerekenleri aktarmak.” Kundak’ın görüşü haberlerde insan haklarının verilmesinin engelliler için önemine dikkat çekmektedir. Kundak engellilerin haklar bağlamında yaşadığı sorunların basında yansıtılması, haberlerde bu sorunların çözümüne ilişkin bilgilerin verilmesi gerektiğini anlatırken, habere yüklenen anlam konusunda görüşmecilerin genel görüşünün özetini de sunmaktadır.

Suat Kadan da, diğer görüşmeciler gibi, haberlerde haklara yer verilmediği görüşünü paylaşmaktadır. Ancak, Kadan, rahatsız olduğu konularda, bunları eleştiren yazılar yazarak, mail atarak ifade hakkını kullandığını söylemektedir. Kadan böylece, engellilerin yasal hakkı olan ifade özgürlüğünün, haberler konusunda da kullanabileceğini ve engellilerin rahatsızlık duydukları konuları eleştirme, değiştirme hakkına sahip olduklarını hatırlatmaktadır. Ali Salman ise, diğer görüşmecilerin eleştirilerini paylaşarak bunu bir adım daha ilerletmekte ve haberlerde engelli haklarının sunulmadığını, aksine hak ihlâlinin yapıldığını söylemektedir. Salman, görüşünü şöyle ifade etmektedir: *“Haberin detayı bilinmeden yanlış bilgiyle yayınlıyor. Kişilerin özel yaşamı izin alınmadan haberlerde çıkabiliyor. Hakların çiğnendiğine inanıyorum.”* Erol Ülker ve Çiğdem Çalışır ise, konuya daha iyimser bir bakış açısı getirerek, haberlerin eskiye oranla insan hakları konusuna daha çok yer verdiğini, ileride de bunun daha da artacağını ifade etmektedirler. Bu bölümde alınan yanıtlar, görüşmecilerin haberlerden beklentileri, haberlerin bilgi içermesi, sorunlar konusunda yol gösterici olması gibi açılardan hak haberciliğine referans vermektedir. Hak haberciliğinin temelini oluşturan, haberlerin sorun odaklı olması, olayların dramatize edilmeden, magazinleştirilmeden verilmesi beklentisi, engellilerin kendileriyle ilgili haberlerde verilmesini gerekli gördükleri unsurlar ile örtüşmektedir. Bunun yanı sıra yine haberlerin yol gösterici olması ve haklar konusunda bilgilendirici olması da engellilerin haberlerden beklentileri ile aynı doğrultudadır. Hak haberciliğinin önemli bir önermesi olan haberler aracılığı ile sorunların çözümü noktasında halkın harekete geçmesini sağlamak da, yine görüşmecilerin haberlerden beklentileri ile örtüşmektedir.

Bu görüşlerden yola çıkarak engelli haklarının haberlerdeki sunumuna bakış, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Engellilerin görüşleri, haberlerde engelli haklarına yeterince yer verilmediği yönündedir. Nurten Kundak, engellilerin haklar bağlamında yaşadığı sorunların basında yansıtılması, haberlerde bu sorunların çözümüne ilişkin bilgilerin verilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Engellilerin engelli haklarına basında

yeterince yer verilmediği görüşü hak haberciliğinin geleneksel habercilik anlayışına getirdiği eleştiri ile örtüşmektedir. Hak haberciliği de haberlerde haklara daha çok yer verilmesi gerektiğini söylemektedir. Hak haberciliği de engellilerin beklentilerinde olduğu gibi, haklar konusunda yaşanan sıkıntıların daha çok gündeme getirilmesi ile bu sorunların çözümü noktasında çalışmaların da artacağı görüşünü paylaşmaktadır.

4.1.10. Haberlerin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşler

Görüşülenler son bölümde, gelecekte haberlerin nasıl olması gerektiğine yönelik beklentilerini aktarmışlardır. Engelliler, engelli haklarının kazanılmasında ve uygulanmasında yaşanan sorunların aktarılması ve çözümünde yol gösterilmesi bakımından basına önem atfetmişlerdir. Görüşülen engellilerin haberlerin içeriği ve sunumu konusundaki beklentileri daha önce de belirtildiği üzere hak haberciliği ile örtüşmektedir. Engelliler hak haberciliğinin benimsenmesi ile engellilerin toplumda daha görünür olacaklarını, sorunlarının, haklarının daha geniş bir kesimde dillendirilebileceği görüşündedirler. Görüşmeciler, engelli haklarına yer veren, engellileri hakları konusunda bilgilendiren ve onlara yol gösteren haberlerin yapılması ile gelecekte engelli sorunlarının da azalmasına destek olunacağını düşünmektedirler.

Görüşmecilerin geleceğe yönelik beklentileri kendi ifadeleri ile şöyle özetlenmektedir:

Ali Salman: *“Haberler engellilerin beklentilerini karşılayacak şekilde sunulmalı, örneğin çalışabilir durumda olanlara iş verilmesi yönünde en büyük beklenti iştir. Toplumsal yaşama yönelik, devlet açısından insanlara ulaşmanın en kolay yolu yazılı ve görsel basındır bu alanda özellikle devlet televizyonu tarafından gerekli duyarlılığın gösterilmesini istiyorum, gerekli yayınların yapılmasını istiyorum. Gazete patronlarının da yazarlarının da duyarlı olmasını, saygılı davranılmasını istiyorum.”*

Çiğdem Çalışır: *“İnsan hakları açısından ayrımcılık yapılmayan haberler istiyorum.”*

Emel Kapanoğlu: *“Daha yalın haberler, olayların akışını daha anlaşılır bir dilde yayınlayan gazeteler ve internet siteleri istiyorum. Her geçen gün bilincin artması için özellikle medyanın haberleri doğru sunmasını ve özellikle toplumun eğitilmesini sağlamasını bekliyorum.”*

İbrahim Karga: *“Gelecekte inşallah basın gerçekten özgür olur, şu anda değil ne yazık ki. Ben Türkiye’de bazı şeylerin yavaş yavaş değiştiğini düşünüyorum, ama gelecekte umutluyum. Eğitim seviyesi yüksek insanlar aramıza katıldıkça, insanların bakış açısı, yaşamı yorumlayışı*

insan haklarına bakışı medyaya bakışı çok değişecek. Türkiye artık, eski Türkiye değil, iletişim araçları çok değişti. Dünyanın bir yerinde olan olayı anında öğreniyoruz, bu anlamda çok büyük yeniliklerin olacağını insan haklarının da gelişeceğini düşünüyorum gelişen teknolojiler ile dünya artık, bir köy haline geldi bu gelişmeler ile insan haklarının da daha iyi boyutlara geleceğini düşünüyorum.”

Reyhan Karakaş: *“Engellileri haberlerde her gün görmek istiyorum, görüldükçe unutulmayacağız, yok sayılmayacağız.”*

Niyazi Bilge: *“Gelecekte bağımlı yaşamak istemiyorum, insan gibi yaşamımı sürdürmek istiyorum. Benim ekonomik sorunum olmasın istiyorum. Bu anlamda öncelikle haberlerde engellilerin çalışma hakkına yönelik sorunların verilmesini istiyorum.”*

Suat Kadan: *“Haberlerde engellinin halk nazarında onlardan ayırmışız gibi yansıtılması var. Bu anlamda yaşanan sıkıntının ortadan kalkması için haberlerde eşit sunum istiyorum.”*

Pınar Köksal: *“İnsanı insan yapan her tür hakkı istiyorum, engelli engelsiz ayrımı yapılmaksızın insan hakları çerçevesinde herkesin sahip olduğu haklardan ben de yararlanmak istiyorum. Bu hakların haberlerde de yer almasını, artı, eğitici haberlerin bilinçlendirici haberlerin olmasını bekliyorum.”*

Nurten Kundak: *“Engellilerin yurtdışındaki olanaklardan haberdar olması gerek, gelişen yeni teknolojik cihazlar bizlere duyurulmalı. Engelliye incitmeden onun sorunlarını yaşayarak anlatan programlar yapılabilir.”*

Minür Karaca: *“Gelecekte en azından haftada bir gün engelliler ile ilgili bir program yapılsın; çıkan kanunlar, yönetmelikler, talimatlar açıklansın. Engelliler, bunları dinlesin ki bilgilensin, herkes hakkını bilsin.”*

Erol Ülker: *“Zaman zaman görsel ya da yazılı basında yavaş yavaş insan hakları konusunu görüyorum, çok yapılmassa da zaman zaman duyuyoruz. Henüz bu ülkede hiç bir şey yeterli değil, gelecekte tüm insanların eşit haklara sahip olduğu bir Türkiye ve basın istiyorum.”*

Elçin Balçık: *“Bence özürlülerle ilgili haber verilecekse, onlarla konuşulmalı yaşadıkları sıkıntıları sorulmalı, bunlardan yola çıkılarak haberler yapılmalı.”*

Bu görüşlerden yola çıkarak haberlerin nasıl olması gerektiğine ilişkin düşünceler, hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde şunlar açıklanabilir: Bu bölüm başında da

belirtildiği gibi, görüşme gerçekleştirilen engellilerin haberlerin gelecekte nasıl olması gerektiğine yönelik beklentileri, hak haberciliğinin haberin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşler ile örtüşmektedir. Engelliler gelecekte haberlerin eşitlikçi bir dille, haklar bağlamında eleştirel bir bakış ile sorun odaklı olarak sunulmasını beklemektedir. Engelliler haberlerde daha çok yer alarak toplumsal yaşamda da daha görünür olacaklarını düşünmektedirler. Tüm bu beklentiler, hak haberciliğinin haberin sorun odaklı, eğitici, bilgilendirici ve insan hakları bakışı benimsenerek sunulması özellikleri ile aynı doğrultudadır. Böylece hak haberciliğinin uygulanmasıyla, engellilerin beklentilerinin de karşılanacağını söylemek olanaklıdır. Hak haberciliğinin, dezavantajlının lehine, sorun odaklı, insan haklarına ve hak ihlallerine yer veren, sivil toplum kuruluşlarının ve hak örgütlerinin görüşlerine önem veren eşitlikçi ve hak merkezli haber anlayışı, engellilerin haber ile ilgili beklentileriyle benzerlikler taşımaktadır. Dolayısıyla, bu görüşlerden yola çıkarak, hak haberciliğinin, engellilerin eleştirdiği geleneksel habercilik anlayışı içinde şekillenen engelli haberlerinin sunumundaki sorunları ortadan kaldırılabileceği önerilebilir.

4.2. İçerik Çözümlemesi Yöntemiyle Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi

Engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğunun araştırıldığı çalışmada, Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde belirlenen zaman aralığında ele alınan engellilere ilişkin haberler hak haberciliği bağlamında çözümlenmiştir. Çalışmada, hak haberciliği üzerinde durulmuştur, ancak engelli haberleri ile ilgili genel bir bilgi verilmesi yararlı olacağı öncelikle nicel verilere yer verilmiş, bu bulgular yorumlanmıştır. Çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak belirlenmiş zaman diliminde, yayınlanan haberler, içerik çözümlemesi yöntemi uygulanarak çözümlenmiştir. Yöntemin uygulanması sonucu elde edilen 44 veri araştırma soruları çerçevesinde incelenerek, elde edilen bulgular, tablolar ve grafikler yardımı ile sunulmuş ve yorumlanmıştır. Hak haberciliği bağlamında basında engellilerin sunumunun, içerik çözümlemesi yöntemi ile incelendiği bu çalışmada Berelson ve Salter'in dergilerde, azınlık ve çoğunluk konusunda öne sürülen veya belirtilen tutumlar ile gerçekte, benimsenmiş tutumlar arasındaki farkı ortaya koydukları, 'Basında çoğunluk ver azınlıklar' başlıklı araştırmaları" (1946'dan akt. Bilgin, 2006: 51) ile "Marx'ın 1992 yılında, Amerikan basınında siyah ve beyazların ele alınışının 20. yüzyıl boyunca geçirdiği evrimi incelediği, 'Basında azınlıklar' başlıklı çalışması" yol gösterici olmuştur." (Bilgin, 2006: 146). Bu çerçevede, çalışmada haberlerin çözümlemesi gerçekleştirilirken, engellilerin haberlerdeki sunumu aşağıda belirtilen 4 ana bölüm çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümleri şöyle özetlemek mümkündür:

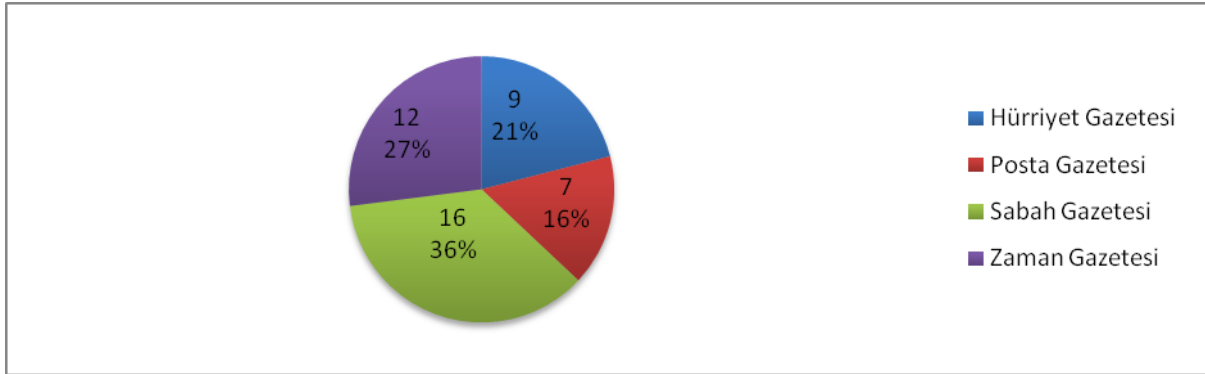
1. Engelli içeriğine medyada ne sıklıkla yer verildiği, haber sayıları, haberin gazetede kapladığı alan ve görsel olarak nasıl sunulduklarının açıklanması.
2. Engellilerin tanımlanmasında “özürlü”, “sakat”, “kötürüm”, “kör” gibi tanımların hangisinin tercih edildiği, diğerlerinin ne oranda kullanıldığı, engellilerin nasıl nitelendirildiği, onları tanımlamada hangi sıfatların kullanıldığı, kullanılan belli başlı ifadelerin neler olduğunun açıklanması
3. Engelliler ile ilişkilendirilen konuların neler olduğunun açıklanması
- 4- Engellilerin konu edildiği haberlerin, hak haberciliği unsurlarını ne oranda taşıdıklarının açıklanması.

4.2.1. Nicel veriler

Bu bölümde, gazetelerdeki engelli haberlerine ilişkin sayısal verilere yer verilmiştir.

4.2.1.1. Engellilerle ilişkilendirilen haberlerin yayınlanma oranı

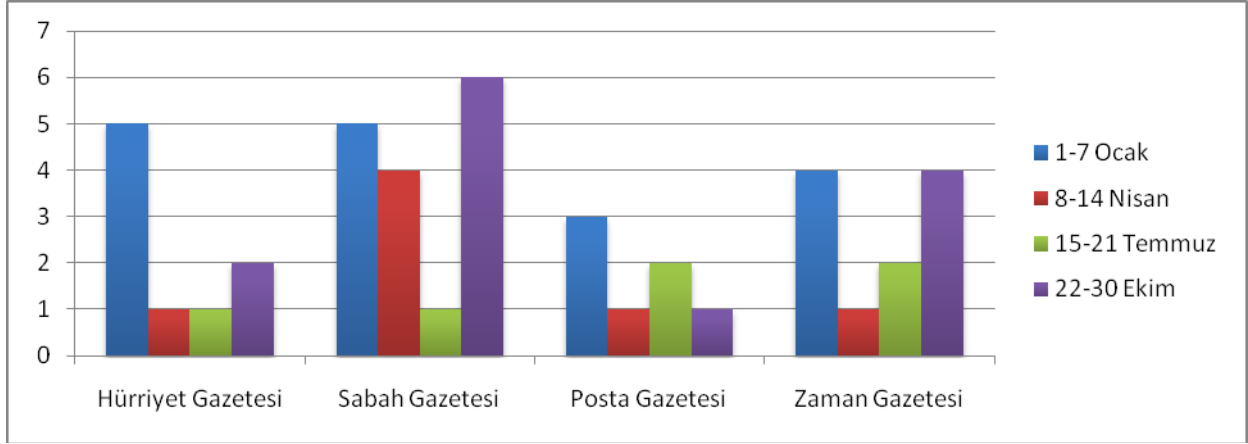
Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinin belirlenen tarihlerdeki engelli haber sayıları, belgesel tarama yöntemiyle incelenmiştir. Aşağıdaki grafikte engellilere ilişkin haberlerin gazetelere göre dağılımı verilmiştir.

Grafik 1. Engelli Haberlerinin İncelenen Gazetelere Göre Dağılımı

Bu grafikten de anlaşılacağı gibi, gazetelerde yayınlanan 44 engelli haberinin yüzde 21'i Hürriyet gazetesinde bulunmaktadır. Haberlerin yüzde 16'sı Posta gazetesinde, yüzde 27'si Zaman gazetesi bulunmaktadır. Haber içeriğinde, sayıca en çok engelli haberine yer veren gazete ise yüzde 36 oranı ile Sabah gazetesidir. Çalışmanın zaman aralığı olarak belirlenen 28 günlük sürede, dört gazetede toplam 44 haberinin içeriğinde “engelli” unsuru haberin temel

ögesi olarak bulunmaktadır. Çalışma kapsamında belirlenen dört gazetenin, engelli haberlerinin belirlenen zaman aralıklarına göre dağılımları ise, aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Grafik 2. Engelli Haberlerinin, Gazetelere ve Zamana Göre Dağılımı

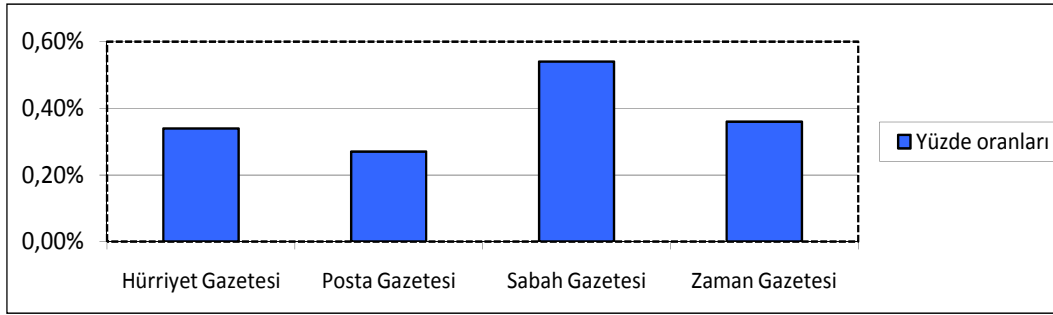
Bu grafiğe göre, belirlenen dört gazetede belirlenen zaman aralıklarında (Ocak ayının ilk haftası, Nisan ayının ikinci haftası, Temmuz ayının üçüncü haftası, Ekim ayının dördüncü haftası) engelli haberine en çok Ocak ayında yer verilmiştir. Bu sayı, dört gazete için toplam 17'dir. Zaman dilimi içinde, engelli içeriğine en çok yer verilen ikinci zaman aralığı, Ekim ayıdır. Bu ay içinde 13 engelli haberine yer verilmiştir. Tüm gazetelerde, Nisan ayında 8, Temmuz ayında 6 engelli haberine yer verilmiştir. Bu verilerden hareketle, engelli haberlerine en çok Ocak ayında yer verildiğini, bunu sırasıyla; Ekim, Nisan ve Temmuz ayları izlediğini söylemek mümkündür. Gazetelerin, içeriklerinde hangi oranda engelli haberine yer verdiklerinin anlaşılması için, toplam haber sayılarının bilinmesi gerekmektedir. Böylece engelli haberlerinin, gazetelerin tüm haberleri içinde ne oranda yer tuttuğunu anlamak olanaklı olacaktır. Aşağıdaki tabloda gazetelerin belirlenen zaman aralığında içeriklerinde toplam kaç habere yer verdikleri açıklanmıştır. Bu rakamlar, aynı zamanda her bir gazetenin toplam haber sayısının bilgisini de vermektedir. Aşağıdaki tabloda, tüm gazetelerin toplam haber sayıları verilmiştir:

Tablo 2. Gazetelerin Toplam Haber Sayıları

Hürriyet	Posta	Sabah	Zaman
2618	2583	2955	3305

Toplam haber sayılarından yola çıkılarak, engelli haberlerinin gazetelerde hangi oranda yer aldığını bulmak daha olanaklıdır. Grafik 1 ile tablo 2'nin beraber ele alınması, gazetelerde yer alan toplam haber sayısı içinde, engelli haberlerinin oranının saptanmasını sağlamaktadır. Buna göre, engelli haberlerine sayıca en fazla yer verdiği belirlenen Sabah gazetesinde, belirlenen sürede toplam 2955 haber yayınlanmıştır. Aynı zaman diliminde Sabah gazetesinde yayınlanan “engelli” içerikli haber sayısı ise, 16'dır. Zaman gazetesinde yayınlanan toplam 3305 haberin, yalnızca 12 tanesi engelli içeriğine sahiptir. 2618 habere yer veren Hürriyet gazetesinde 9 adet engelli içerikli haber yer alırken, Posta gazetesinin 2583 haberi içinde 7'si engelli haberidir. Bu oranlardan yola çıkılarak hangi gazetenin, hangi oranda engelli haberine yer verdiği saptanmıştır.

Aşağıdaki grafikte Hürriyet, Posta, Sabah, Zaman gazetelerinin toplam haber sayıları içinde engelli haberlerinin tuttuğu yer gösterilmiştir.

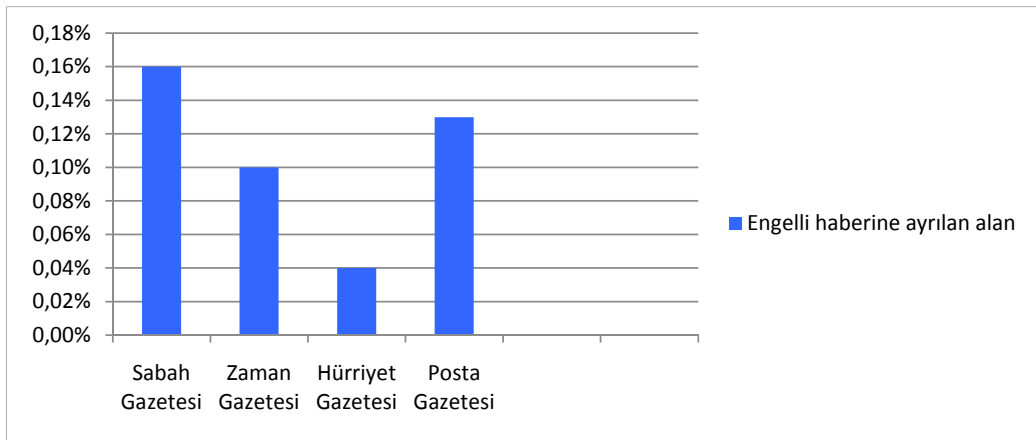

Grafik 3. Gazetelerin Engelli Haber Sayılarının Yüzde Oranlarının Karşılaştırılması

Grafikte de görüldüğü gibi, gazetelerin, engelli haberlerine ayırdıkları yer yüzde 1'in altındadır. Engelli haberleri, toplam haber sayısına orantılandırıldığında engelli haberlerinin, toplam habere oranının en fazla olduğu gazete on binde 54 oranıyla yine Sabah gazetesidir. İkinci gazete on binde 36 ile Zaman'dır. Diğer gazeteler ise, sırasıyla on binde 34 oranıyla Hürriyet gazetesi, on binde 27 oranıyla da Posta gazetesidir. Gazetelerde yer alan engelli haberlerinin tüm haberler içinde tuttuğu yer, yok denecek kadar az bir görünüm sergilemektedir. Basında habere verilen önem, onun gazetede kapladığı yer ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda verilen oranlar ile gazetelerin engellilere yönelik haberlere ayırdığı yerin bu derece az olması, basının, haber içeriklerinde “engelli” unsuruna

ne kadar az yer ve dolayısıyla önem verdiğini göstermektedir. Çünkü, gazetelerin önemli haberlere daha fazla yer ayırdığı varsayılmaktadır.

Bu varsayımdan hareket ederek, bu oranlar çalışma kapsamında ele alınan gazetelerin, haberlerin oluşturulma sürecinde engelli içeriğine önem vermedikleri söylemek olanaklıdır. Engelli haberlerinin sayıca azlığının yanı sıra, incelenmesi gereken diğer unsur, bu haberlerin gazetelerin hangi sayfalarında ve hangi büyüklükte yer aldıklarıdır. Böylece, gazetelerde engelli haberlerinin ne kadar yer tuttuğu, incelenen gazetelerin haber oluştururken, engelli unsuruna ne kadar yer verdikleri, bunu ne kadar önemsedikleri de anlaşılmış olacaktır. Haber sayısı, gazetelerin içeriklerinde hangi oranda engelli haberine yer verdiklerini açıklamak için yeterli ya da kesin bir yargıda bulunulmasını olanaklı kılmamaktadır. Çünkü ele alınan gazetelerin sayfa yapıları ve sayıları farklıdır. Bunun yanı sıra bir gazetenin bir diğerine göre, sayıca fazla habere yer vermesi, onun bu habere daha fazla alan ayırdığını gösterdiğini söylemeyi olanaklı kılmamaktadır. Bu nedenle, gazetelerin hangi oranda engelli haberine yer verdiğini anlayabilmek için önce belirlenen gazetelerin, araştırmanın kapsadığı tarih aralıklarındaki toplam alanı hesaplanmıştır (Önce gazetenin bir sayfasının çevresi hesaplanmıştır, daha sonra bu sayı sayfa sayısı ile çarpılarak, gazetenin toplam alanı bulunmuştur). Daha sonra engelli haberlerinin de alanı bulunarak, toplam alan içinde engelli haberlerinin ne kadar yer tuttuğu belirlenmiştir. Basın organlarınca, olaya ayrılan yazının yerleştirildiği sayfa içinde kapsadığı alanın, diğer haberlerin alanlarına göre karşılaştırılması ile olaya ne oranda önem verdikleri anlaşılmaktadır (Bilgin, 2006: 121). Aşağıdaki grafikte gazetelerin toplam alanı içinde, engelli içeriğine sahip haberlere ne oranda yer verdiğini açıklanmıştır.

Grafik 4. Engelli Haberlerine Ayrılan Alanların Karşılaştırılması

Bu grafikten yola çıkarak, gazetelerin engellilere ilişkin haber sayıları ile engellilere ilişkin haberlere gazetede ayrılan alanın eşit olmadığı görülmektedir. Her iki grafikte de engelli haberine en çok yer veren, Sabah gazetesi olmuştur. Sabah gazetesi engelli haberine yüzde 0,16 oranında yer vermiştir. Ancak gazete, haber sayılarının karşılaştırıldığı bir önceki grafik ile habere ayrılan alanların karşılaştırıldığı bu grafik önemli farklılıklar taşımaktadır. Bir önceki grafikte sayıca habere en çok yer veren Sabah gazetesinden sonra Zaman gazetesi gelirken, habere ayrılan alana bakıldığında, ikinci sırayı Posta gazetesi almaktaydı. Sayıca, en az haber veren (7) Posta gazetesi, habere ayırdığı alan bakımından yüzde 0,13 ile ikinci sırada yer almaktadır. Engelli haber sayısı bakımından bir önceki grafikte 3. sırada yer alan Hürriyet gazetesi, bu tür habere ayırdığı alan bakımından yüzde 0.04 oranı ile son sıraya gerilemiştir. Üçüncü sırayı ise, Zaman gazetesi yüzde 0,10'luk oranla almıştır. Ancak, her iki grafikten de anlaşılan ortak sonuç, gazetelerin engelli içerikli haberlere yüzde 1'den daha az yer verdikleridir. Özetle, gazetelerin engelli haberlerine en fazla yer veren gazete, Sabah gazetesidir. Onu sırasıyla, Posta, Zaman ve Hürriyet gazeteleri izlemektedir.

Habere verilen önem, ona ayrılan alan dışında hangi sayfada verildiği ile de anlaşılmaktadır. Bu nedenle, engelli haberlerinin gazetelerin hangi sayfasında sunulduğunu da belirtmek gerekmektedir. “Gazeteler verdikleri konuları önem sırasına göre dize ederler. Gazetelerde en önemli konulara ilk sayfada, en üstte ve büyük bir şekilde yer verilir. Konular önemlilik sırasına göre ön sayfadan arka sayfalara doğru sıralanmaktadır (Atabek ve Dağtaş, 1998). Aşağıdaki tabloda haberlerin gazeteler içindeki konumları aktarılmıştır:

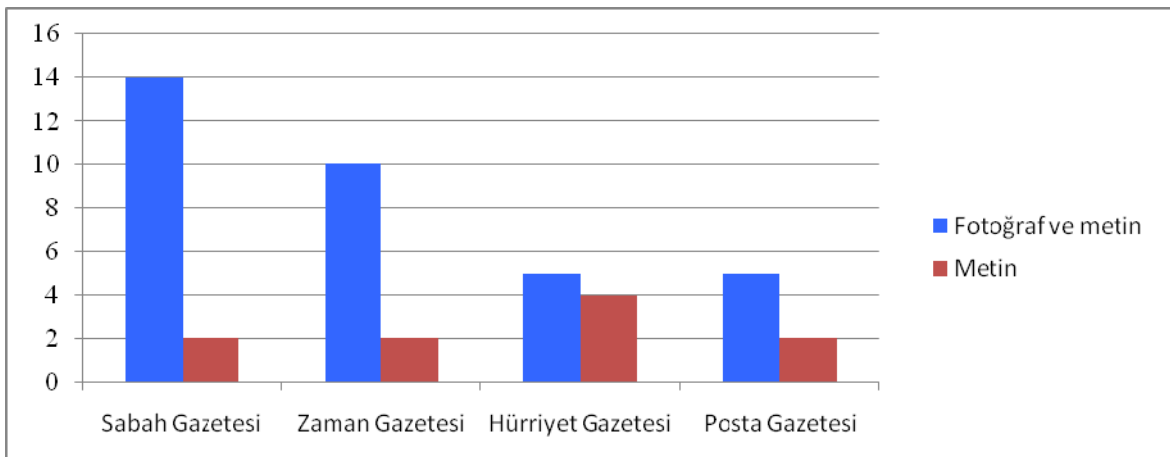
Tablo 3. Engelli Haberlerinin Gazetelere Göre Konumları

Gazeteler	1. sayfa	1.sayfa ve devam sayfası	İç sayfalar	Arka kapak
Hürriyet	-	-	9	-
Posta	1	-	6	-
Sabah	-	-	15	1
Zaman	-	1	11	-

Engelli haberlerine, yalnızca Posta ve Zaman gazetelerinde 1'er defa 1. sayfadan yer verilmiştir. Sabah gazetesinde 1 engelli haberi arka kapakta sunulmuştur. Geriye kalan diğer haberlerin tümü ise, iç sayfalarda yer almıştır. Gazetelerin ilk sayfası, onun vitrini olarak

görüldüğü için önem taşımaktadır. Bu nedenle ilk sayfadan verilen haberler geleneksel gazetecilik anlayışı içinde en çok önem verilen haberlerdir. Arka kapak da yine iç sayfalara oranla daha görünür olduğu için önemli görülmektedir. İncelenen 44 engelli haberinin yalnızca 3 tanesine, gazete için önemli kabul edilen sayfalarda yer verilmiştir. Diğer 41 haber ise, iç sayfalarda yer almaktadır. Bu, engelli haberlerinin yüzde 7 oranında gazetelerin önemli görülen sayfalarına yerleştirildiğini göstermektedir.

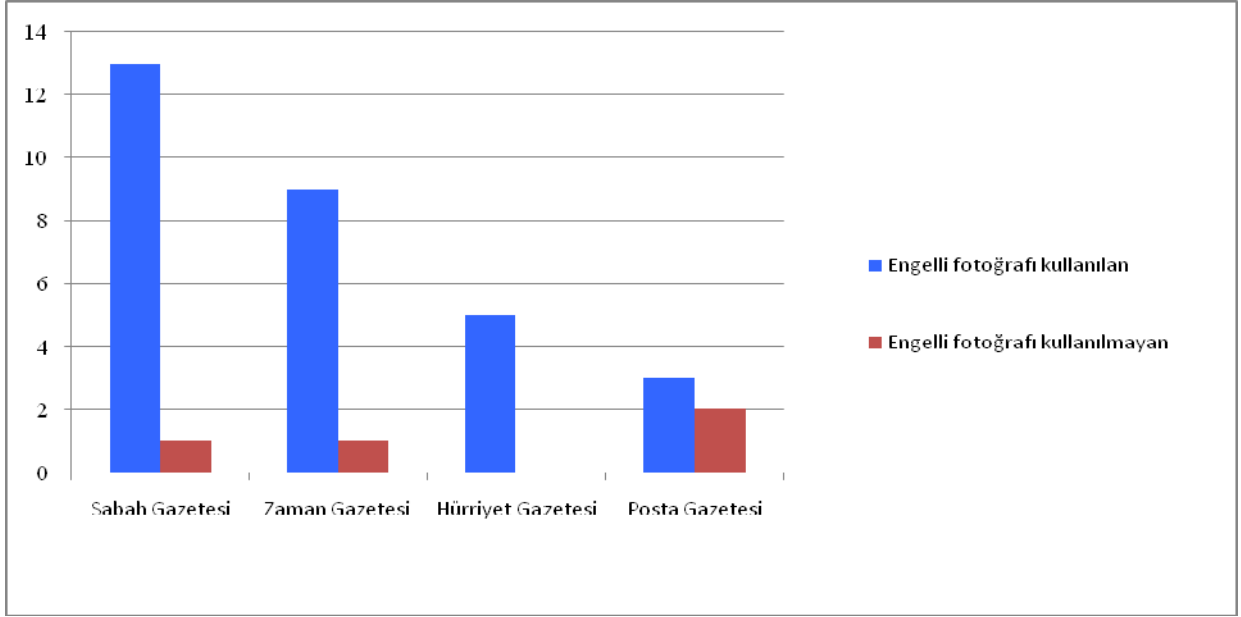
Buraya kadar incelenen unsurlar ile gazetelerin engelli haberlerine hangi oranda ve hangi konumda yer verdikleri belirlenerek, bu çerçevede gazetelerin haber içeriklerinde engelli unsurunu ne kadar önemsedikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Engelli haberlerinin sayıca ya da alan olarak artırılması veya bu haberlerin gazetelerin ilk sayfalarına taşınması ile, engellilerin yazılı basında daha yüksek oranda temsil edilmesini sağlayacaktır. Ancak, araştırmalardan elde edilen veriler göstermiştir ki; engelli haber sayıları ve engellilere gazetelere ayrılan alanların oranı yüzde 1'in altındadır. Ve engellileri ilgilendiren ya da engellileri konu edinen haberler incelenen gazetelerde yok denecek kadar az oranda yer almaktadır. Gazetelerin içeriklerinde, engelli unsuruna ayırdıkları bu alan aynı zamanda engellilere verdikleri önemi göstermektedir. Kısaca, elde edilen veriler ışığında gazetelerin haberlerinde engelliye yeterince yer vermediğini söylemek olanaklıdır. Dolayısıyla, gazetelerin engellileri önemsemediğini ve onların seslerini yeterince duyuramadığını söylemek de bu sonuçlar ışığında olanaklı görünmektedir. Gazetelerde haberlerin sunumunda, fotoğraf da önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, incelenen haberlerde fotoğraf unsurunun yer alıp almadığının da araştırılması, çalışma kapsamında önemli görülmüştür. Aşağıdaki grafikte engelli haberlerinin kaçında fotoğraf kullanıldığı açıklanmıştır.

Grafik 5. Gazetelerde Yer Alan Engelli Haberlerinde Fotoğraf Kullanımı

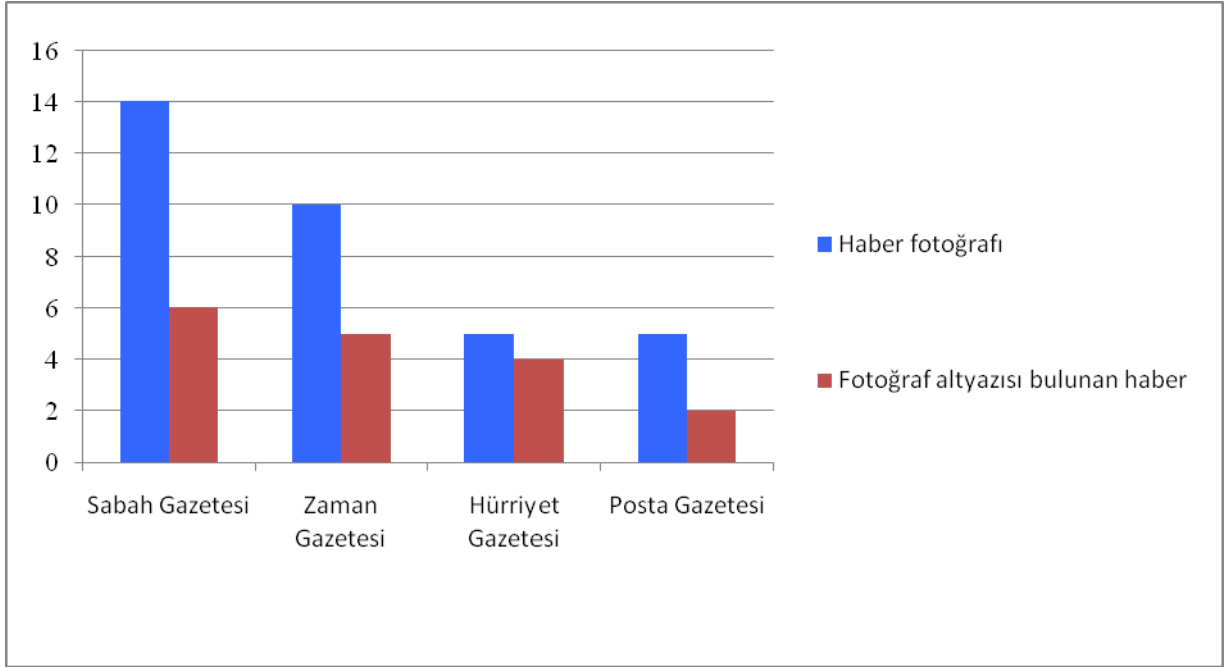
Grafikten de anlaşıldığı gibi, yayınlanan engelli haberlerinin büyük bir bölümü fotoğraf eşliğinde sunulmuştur. Hürriyet gazetesinde 9 haberin 5'inde fotoğraf kullanırken, Posta gazetesinin 7 haberinin 5'inde fotoğraf kullanılmamıştır. Sabah gazetesinde 16 haberin, 14'ünde fotoğraf kullanılmış, Zaman gazetesinde ise yayınlanan 12 haberin 10'u fotoğraflı sunulmuştur. Fotoğraf ile birlikte sunulan haberlerde fotoğrafın öznesi ise, büyük çoğunlukla habere konu olan engellidir. Aşağıdaki grafikte ise, gazetelerin engellilere ilişkin haberlerde kullanılan fotoğraflarda engelli unsuruna hangi oranda yer verildiği açıklanmıştır.

Grafik 6. Haber Fotoğraflarında Engelli Unsuruna Yer Verilme Oranı

Bu grafikten de anlaşılacağı gibi incelenen gazeteler içinde, engelli haberlerine en çok yer ayıran Sabah gazetesinde yer alan 16 haberin 14'ünde fotoğraf kullanılmıştır. Kullanılan 14 fotoğrafın, 13'ünde ise, habere konu olan engelli yer almaktadır. Haberlerde fotoğrafa en az yer ayıran gazete Posta gazetesidir. Bu gazetede yayınlanan 7 engelli haberinin, yalnızca 2'si fotoğraf kullanılarak sunulmuştur, bu dört fotoğraflı haberin 3'ünde, fotoğrafın öznesi habere konu olan engellidir. Hürriyet gazetesi de yayınladığı 10 engelli haberinin 5'inde fotoğraf kullanmıştır, habere konu olan engelliler, fotoğrafların tümünde yer almaktadır. Zaman gazetesinde yayınlanan 12 engelli haberinin, 9'unda engelli fotoğrafı kullanılmıştır. Bu 9 fotoğraflı haberin 1'inde 2 fotoğraf kullanılırken, 2'sinde ise, engelli unsuruna yer verilmemiştir. Aşağıdaki grafikte haber fotoğraflarında haberin öznesi olan engellinin yer alıp almadığı aktarılmıştır.

Çalışmada incelenen gazeteler, engelli haberlerinde, engelli unsuruna büyük oranda yer vermiştir. Bu aşamada yapılması gereken, haber fotoğraflarında bilgilendirme unsurunun ne kadar yer bulduğu, bunun için öncelikle incelenen haber fotoğraflarının kaçında fotoğraf alt yazısının ya da başlığının bulunup, bulunmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki grafikte, gazetelerin engelli içeriğine sahip haber fotoğraflarında, hangi oranda bilgi verici alt yazı ya da başlık yer aldığı açıklanmıştır.

Grafik 7. Engelli Haber Fotoğraflarında Fotoğraf Alt yazısı Kullanımı

Haber sayısına bağlı olarak en fazla haber fotoğrafına da yer veren Sabah gazetesinde 14 fotoğrafın 6'sında fotoğraf alt yazısı ya da başlık bulunmaktadır. Zaman gazetesinde ise, 10 haberin 5'inde fotoğraf açıklayıcı bir alt yazı ile birlikte verilmiştir. Hürriyet gazetesindeki 5 haber fotoğrafının 4'ünde de fotoğraf alt yazısı yer almıştır. Fotoğraf alt yazısına en az yer veren Posta gazetesinde ise, 5 haber fotoğrafının yalnızca 2'sinde fotoğraf alt yazısı kullanılmıştır.

4.2.1.2. Engellilerin haberlerde nitelendiriliş biçimi ve tanımlanması

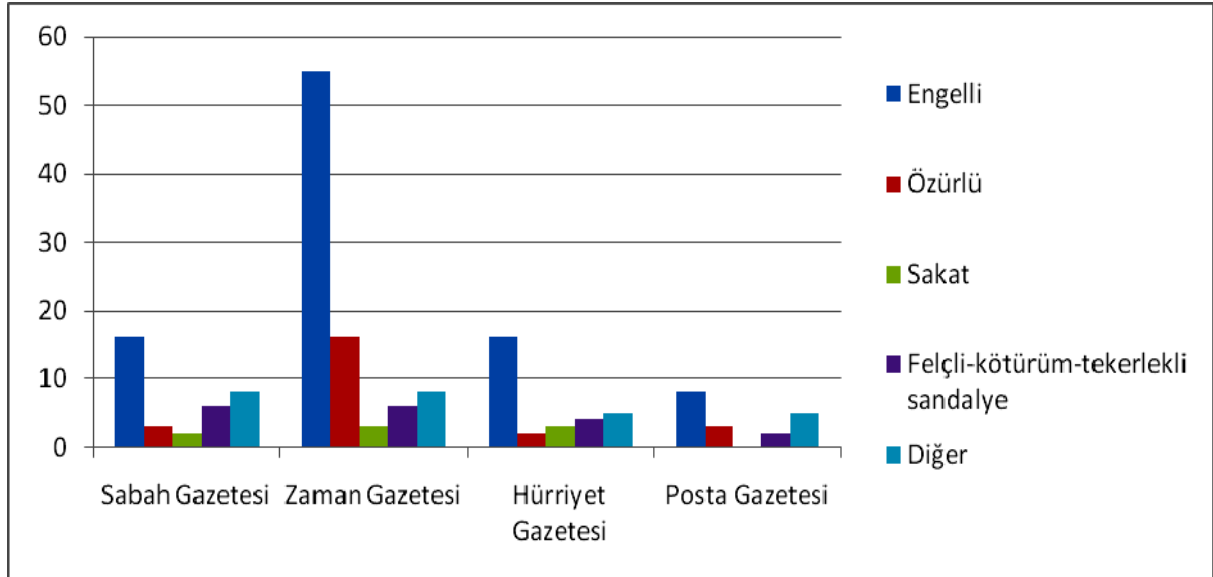
Çalışma kapsamında engellilerin nasıl tanımlandığı da önem taşımaktadır, bu nedenler, incelenen haberlerde “engelli”, “özürlü”, “sakat” tanımlamalarının hangisinin tercih edildiği saptanması gerekli görülmüştür. Bu kapsamda, incelenen haberlerde geçen engelli tanımlamaları belirlenmiştir. Haberlerde engelliler, “engelli”, “sakat”, “özürlü”, “bacağını

kaybetmiş”, “tekerlekli sandalyeye mahkûm”, “kötürüm”, “kör” gibi isimlendirmelerle tanımlanmıştır. Aşağıdaki tabloda, incelenen 44 haberde engellilerin hangi tanımlamalarla sunulduğu verilmiştir. Gazetelerin, haberde engellilere yönelik hangi tanımları tercih ettiklerini, aşağıdaki tablo ve grafikten okumak mümkündür.

Tablo 4. Farklı Engelli Tanımlarının Gazetelere Göre Dağılımı

Gazeteler	Engelli	Özürlü	Sakat	Felçli-Kötürüm-Tekerlekli sandalye	Diğer
Hürriyet	16	1	0	4	5
Posta	8	3	0	2	5
Sabah	16	3	2	13	12
Zaman	55	16	3	6	8
Toplam	95	23	5	25	30

Aşağıdaki grafikte, her bir gazetenin kullandığı farklı engelli tanımlamalarını daha net bir şekilde görmek mümkündür.

Grafik 8. Engellilerin Farklı Tanımlamalarının Gazetelere Göre Dağılımı

Bu tablo ve grafiğe göre; en sık kullanılan tanım “engelli” sözcüğüdür. Tüm gazetelerde yayınlanan haberlerde, toplam 99 kez engelli sözcüğü geçmiştir. Onu takiben, ikinci sırada

ise, özürlü tanımlaması yer almıştır. Özürlü sözcüğü, haberlerde toplam 23 kez geçmiştir. Haberlerde sakat sözcüğü 8 kez kullanılmış, felçli-kötürüm-tekerlekli sandalye terimleri ise, 18 kez tekrar edilmiştir. Diğer başlığı altında kullanılan tanımlamalar ise şöyledir: “Ayağını-kolunu kaybeden, gazi, bacağı olmayan, bacağı kopan, protez, yetersiz, problemlı, ayakta duramayan.” Diğer başlığındaki sözcüklere haberlerde 26 kere yer verilmiştir. Görüldüğü gibi, engellilerin tanımlanmasında üzerinde uzlaşılan ortak bir kavram bulunmamaktadır. Akademik literatürde olduğu gibi, haberlerde de engelli, özürlü, sakat vb. tanımlamalar kullanılmaktadır. Nitekim, engellilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler de haberlerdeki farklı tanımlamalar ile örtüşmektedir. Engelliler tanımlanmak için özel bir sözcüğe gereksinim duymadıkları söylemekle birlikte, bir tanımlama sözcüğü kullanılması gerektiğinde bunun “engelli” olabileceğini söylemektedirler. Haberlerde kullanılan farklı tanımlamalar gibi, görüşme yapılan engelliler arasında özürlü, sakat, kör gibi tanımlamaları tercih ettiğini söyleyenler bulunmaktadır.

4.2.1.3. Engelliler ile ilişkilendirilen konuların dökümü

Gazetelerin, engellilere hangi durumlarda haber değeri verdiğinin anlaşılması da çalışma için önem taşımaktadır. Engellilerin belirlenen gazetelerin, içeriklerinde hangi konular ile haberleştirildiklerinin anlaşılması, basının engelliye hangi olaylar ile haber değeri verdiğini anlamayı sağlayacaktır. Bunun için, öncelikle belirlenen zaman aralığındaki gazeteler taranmıştır. Engelli içeriğine sahip haberler bulunarak, bunların konuları belirlenmiştir. Belirlenen konular, “çözümleme kategorileri” altında sınıflandırılmıştır. “Kategorisel çözümleme içerik çözümlemesinde kullanılan tekniklerden biridir. Çözümleme kategorileri, ilgilenilen konunun çeşitli boyutlarına dayanabilir. Örneğin mesajın konusu, yönü, taşıdığı değerler, amaçlar niyetler, kişileri betimlemede kullanılan özellikler...” gibi esaslara göre düzenlenebilmektedir (Bilgin, 2006: 19). Çalışmada, engelli haber içerikleri konularına göre çözümlenmiş ve belirtilen zaman aralıklarında yer alan engelli haberlerinde, gerçekleştirilen tarama sonrasında haberlerin kategorileri şöyle belirlenmiştir: Adli haber, dramatize edilen yaşam, eleştiri, hak istismarı/hak talebi, istihdam, olağanüstü sunulan “başarı”, proje/hizmet/atölye/kurs, sağlık, sivil eylem, sportif başarı. Diğer başlığı altında ise, barış haberi, kitle iletişim araçlarınca temsil, reklam haber, siyasi engelli buluşması konuları yer almaktadır. Bu kategorilerin içerdiği konuların tanımlanması, bu başlıklar ile hangi haberlerin anlaşılması gerektiği konusunda açıklayıcı olacaktır.

Adli haber: Hırsızlık, cinayet, kaza, yaralama, ölüm gibi adli vakaları içeren haberlerdir.

Dramatize edilen yaşam: Habere konu edilen kişinin yaşadığı olumsuzluk merkezine alarak, duygusal unsurları öne çıkaran ve haberin öznesini dramatize eden haberlerdir.

Eleştiri: Habere konu edilen olayın eleştirildiği, konunun eksi ve yanlış yönlerinin betimlendiği haberlerdir.

Hak istismarı/hak talebi: Habere konu edilen kişinin yaşadığı, hak ihlâlini ya da kişinin sahip olduğu hakları aktaran haberler bu başlık altında ele alınmıştır.

İstihdam: Devlet kurumlarınca işe alım, kontenjanlar konusunda yapılan açıklamalarla ilgili haberlerdir.

Olağanüstü sunulan “başarı”: Bu başlık altında, başarılı kişilerin habere konu edilirken, bu başarıyı mucize olarak nitelendiren bir anlatımın hâkim olduğu haberler toplanmıştır.

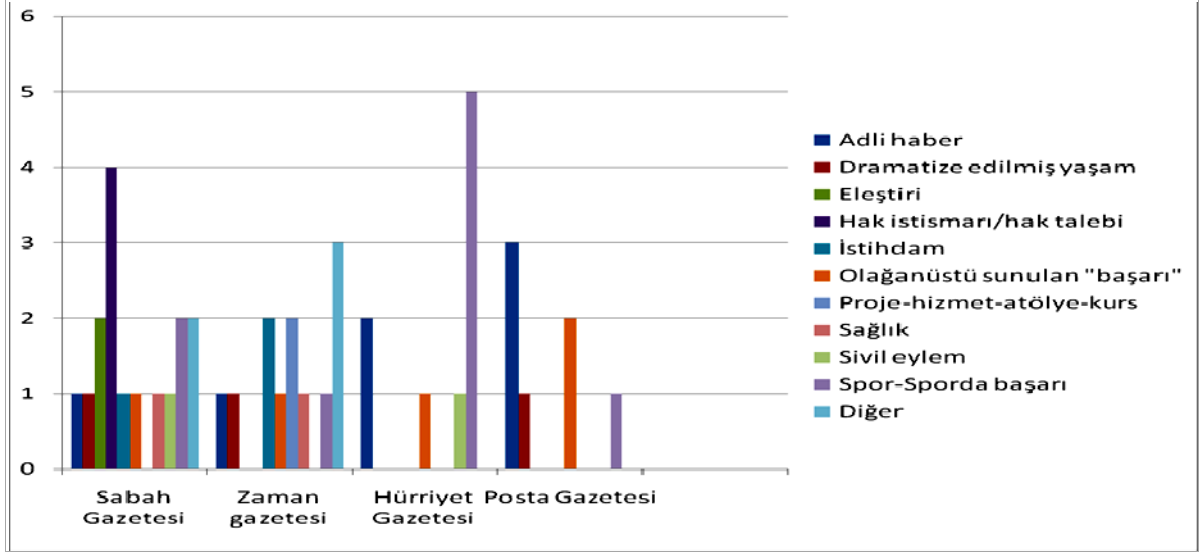
Proje/hizmet/atölye/kurs: Bu başlık ile, devletin ya da sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği hizmetler, planlanan projeler, atölyeler vb. haberler incelenmiştir.

Sivil eylem: Sivil toplum kuruluşlarınca, derneklerce ya da bireysel olarak gerçekleştirilen eylemler bu başlık altında ele alınmıştır.

Spor-Sportif başarı: Engellilerin çeşitli spor dallarında kazandıkları başarılar ve planlanan sportif etkinlikler bu başlık altında toplanmıştır.

Sağlık: Tıp alanında engellilere yönelik yeni buluşlar, sağlık bilgileri, sağlık alanındaki çalışmalar bu başlık altında ele alınmıştır.

Diğer: Bu başlık altında ise, barış haberi, kitle iletişim araçlarınca temsil, reklam haber, siyasi engelli buluşması konuları yer almaktadır. Bu haberler sayıca çok az olduğu için tek bir kategoride toplanmıştır. Haber kategorilerinin gazetelere göre dağılımları aşağıdaki grafikte belirtilmiştir.

Grafik 9: Haber Kategorilerinin Gazetelere Göre Dağılımı

Gazetelerin haber içeriklerinde en fazla işlenen konu engellilerin sportif başarılarıdır. Toplam 44 haberin 9'unda engellilerin sporda kazandıkları başarılarla yer verilmiştir. Sportif başarı haberlerinden sonra, engelliler en çok adli haberlerde, habere konu olmuşlardır. Engelliler 44 haber içinde 7 haberde, adli olaylara konu olarak yer almıştır. Adli haberler, sporda kazanılan başarının yanı sıra engelliler, eğitimde ya da başka bir alanda büyük bir başarı kazandıklarında, bu "olağanüstü" bir olay gibi sunulur ve haberleştirilmektedir. Bu durumu kapsayan, olağanüstü sunulan başarı başlıklı kategoride ise, 5 haber yer almıştır. Çalışmada yer alan 44 haberin 3'ünde engellinin yaşamı dramatize edilerek sunulmuştur. Gazetelerde hak talebi ya da hak istismarı konularında 4 haber yer almaktadır. Sivil eylemler de, engellilerin hak arama yollarından ve uğranılan haksızlığa karşı gösterilen bir tür tepki olarak değerlendirilmiştir. İncelenen gazetelerde toplam 2 haberde "sivil eylem" içeriği yer almaktadır. İstihdam konulu haberlerde, engellilere yönelik memur alımları, atamalar gibi bilgi veren haberler ele alınmıştır. Tüm gazetelerde toplam 3 istihdam haberi bulunmaktadır. Engellilere yönelik bilgi veren bir diğer konu başlığı "proje-kurs-atölye-hizmet" adı altında incelenmiştir. Bu konu başlığında yalnızca 2 haber bulunmaktadır. Haberlerde eleştiri konu başlığı altında da 2 habere yer verilmiştir. Gazetelerde yayınlanan engelli haberlerinin 2'si de sağlık konu başlığı altında değerlendirilmiştir. Diğer başlığı altında ise, farklı içeriklere sahip 5 haber yer almaktadır.

4.2.1.4. Hak haberciliği bağlamında engellilerle ilgili haberlerin sunumunun incelenmesi

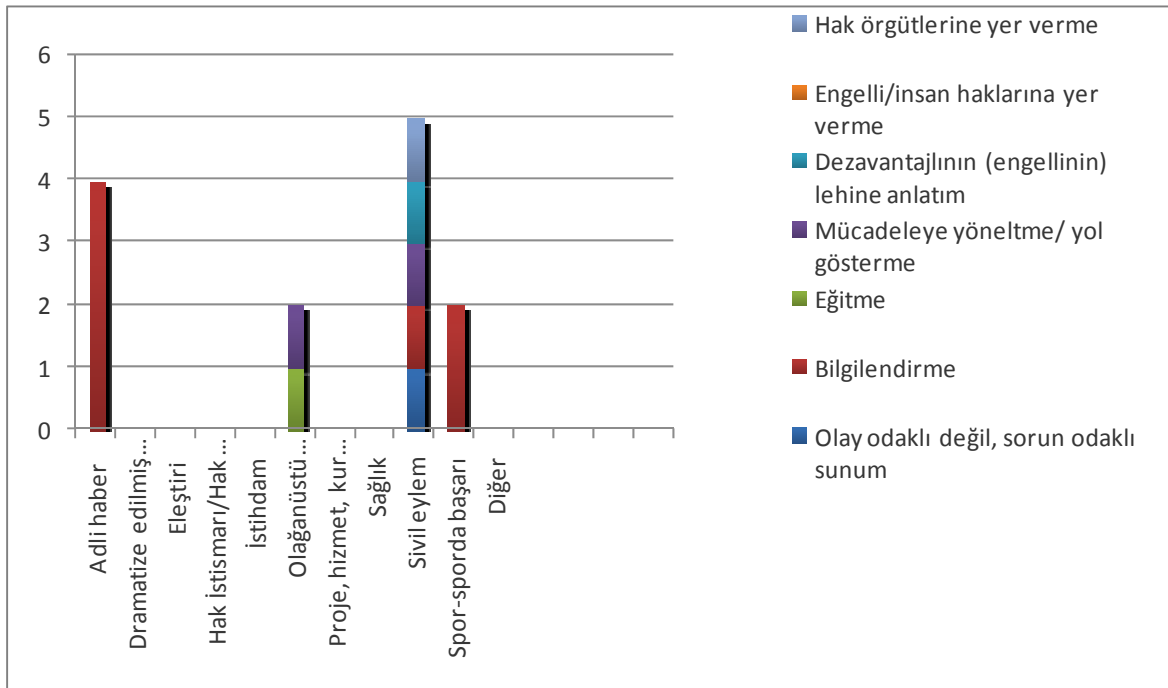
Hangi haber konusunun, hangi gazetede, hangi oranda yer aldığı belirlenmesi, bu yayın organlarının içeriklerinde engellilere yönelik hangi konulara öncelik verdiklerinin, hangi konuları önemli gördüklerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Böylece, gazetelerde engellilerin hangi durumlarda habere konu edildikleri belirlenmektedir. Ancak, çalışmanın amacı kapsamında, bu konu başlıkları altında ele alınan haberlerin, hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduklarının incelenmesi önem taşımaktadır. Literatürde hak haberciliğinin, unsurlarının belirtildiği kuramsal bir çalışma bulunmamaktadır ancak, çalışmada hak haberciliği anlayışının açıklandığı çalışmanın 3. Bölüm, hak haberciliği unsurlarının belirlenmesinde yol gösterici olmuştur. Bu noktada hak haberciliğinin ne olduğunun tekrarlanması, konu bütünlüğü açısından yerinde olacaktır. Hak haberciliği, insan haklarını merkezine alan bir habercilik anlayışını ifade etmektedir. Hak haberciliğinde, haberler insan haklarına uygun bir şekilde sunulmakta, haberlerde kişilerin haklarını ihlâl edecek unsurlar bulunmamaktadır. Haberlerde sorunu önceleyen bir anlatım bulunmaktadır. Haberlerin, sorunlarla başa çıkma yollarını göstermek, hakları konusunda halkı bilgilendirmek, eğitmek gibi önemli görevleri de bulunmaktadır. Hak haberciliğinde haber, geleneksel gazeteciliğin tanımlamalarında yer alan unsurları barındırmamaktadır. Geleneksel basın anlayışının ileri sürdüğü “yakınlık, zamanındalık, ilgi çekme vb. haber değerleri, hak haberciliğinde farklılaşmaktadır. Sevda Alankuş, insan haklarını merkezine alan hak haberciliğinde haberin içeriğinde “Haberin konusu, bir hak ihlali midir? Haber ötekinin, dezavantajlının lehine odaklı mıdır? Haber inşa edilirken hak ihlâli yapılmış mıdır? Haklar konusunda bilgilendirme var mıdır? Hak kullanımı, mücadele yolları konusunda bilgilendirme, yol gösterme var mıdır?” gibi sorulara yanıt verilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Alankuş, 2009).

Çiler Dursun da hak haberinin, geleneksel habercilik anlayışının savunduğu tarafsızlık ilkesine yer vermediğini, haberin taraflı olduğunu, haklardan ya da dezavantajlılardan taraf olduğunu belirtmektedir (Dursun, 2007). Gülgün Erdoğan Tosun ise, hak haberinin, siyasal, sosyo-ekonomik seçkinlerin habere kaynaklık etmesinin yanı sıra, haberin ilgili olduğu hak örgütlerinin, STK’ların, akademisyenlerin, uzmanların, uluslararası kuruluşların, insan hakları hukukunun haber kaynakları içinde kullanılması gerektiğini belirtmektedir (Tosun, 2009). Kısaca, bir haberin hak haberi olarak değerlendirilebilmesi için taşıması gereken önemli özellikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Olay odaklı değil, sorun odaklı haber sunumu
2. Dezavantajlının lehine anlatım
3. İnsan haklarına yer verme
4. Hak örgütlerine yer verme
5. Mücadeleye yöneltme/ yol gösterme
6. Bilgilendirme
7. Eğitim

Aşağıdaki grafiklerde, Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinin haber kategorilerinin, hak haberciliği unsurlarını ne oranda taşıdığı incelenmiştir.

Zaman gazetesinden sonra engellilere ilişkin haberlere en çok yer veren gazete Hürriyet gazetesidir. Belirlenen sürede 9 engelli haberine yer veren gazetenin haberlerinin hak haberciliği bağlamında sunumu, aşağıdaki grafikte verilmiştir.

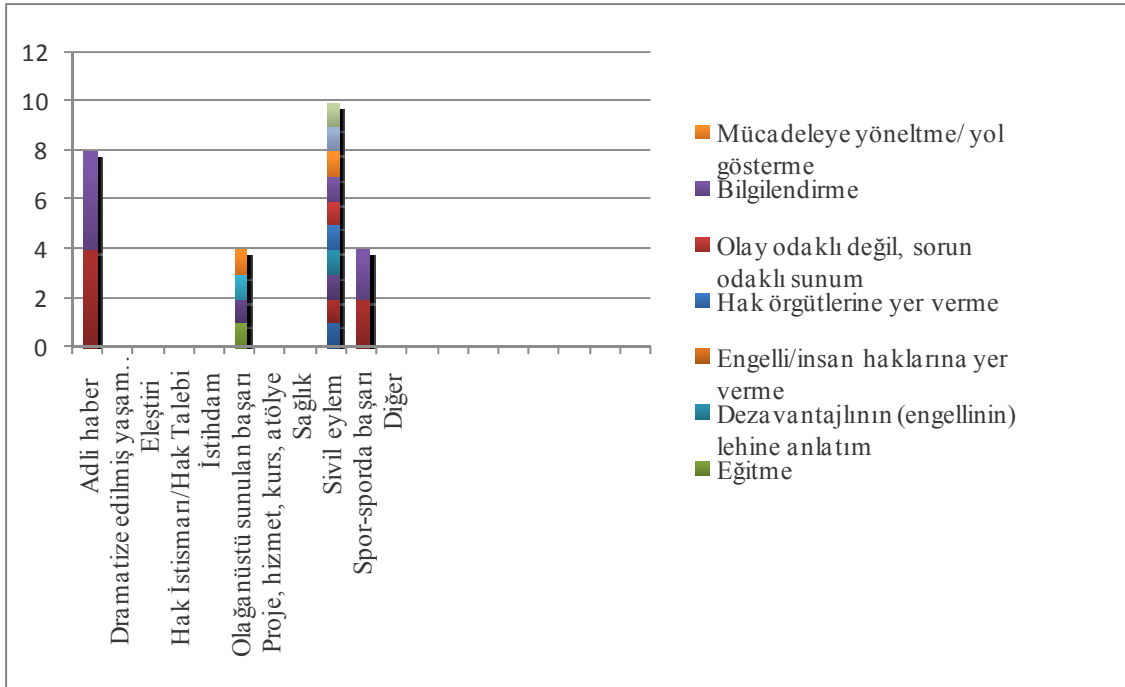

Grafik 10. Hürriyet Gazetesi'nin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi

Hürriyet gazetesi haberlerinde Hak İstismarı ve Hak Talebi kategorisinde habere rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra gazetede, “Dramatize Edilmiş Yaşam Öyküsü, Eleştiri, Proje/ Hizmet/ Kurs/ Atölye, Sağlık ve Diğer” kategorileri içinde değerlendirilecek haber de bulunmamıştır. Hürriyet gazetesinin engelli haberlerinin hak haberciliği unsurlarına ne kadar yer verdiği aşağıda açıklanmıştır.

1. **Hak örgütlerine yer verme:** Yalnızca sivil eylem haberlerinde yer verilmiştir.
2. **Engelli ve insan haklarına yer verme:** Hiçbir kategoride yer verilmemiştir
3. **Dezavantajının lehine anlatım:** Yalnızca sivil eylem kategorisindeki haberlerde yer verilmiştir.
4. **Mücadeleye yöneltme ve yol gösterme:** Olağanüstü sunulan başarı ve sivil eylem kategorilerinde yer bulmuştur.
5. **Eğitme:** Olağanüstü sunulan başarı kategorisinde yer verilmiştir.
6. **Bilgilendirme:** Olağanüstü sunulan başarı dışındaki tüm kategorilerde bulunmaktadır.
7. **Olay odaklı değil, sorun odaklı sunum:** Yalnızca sivil eylem kategorisinde bulunmaktadır.

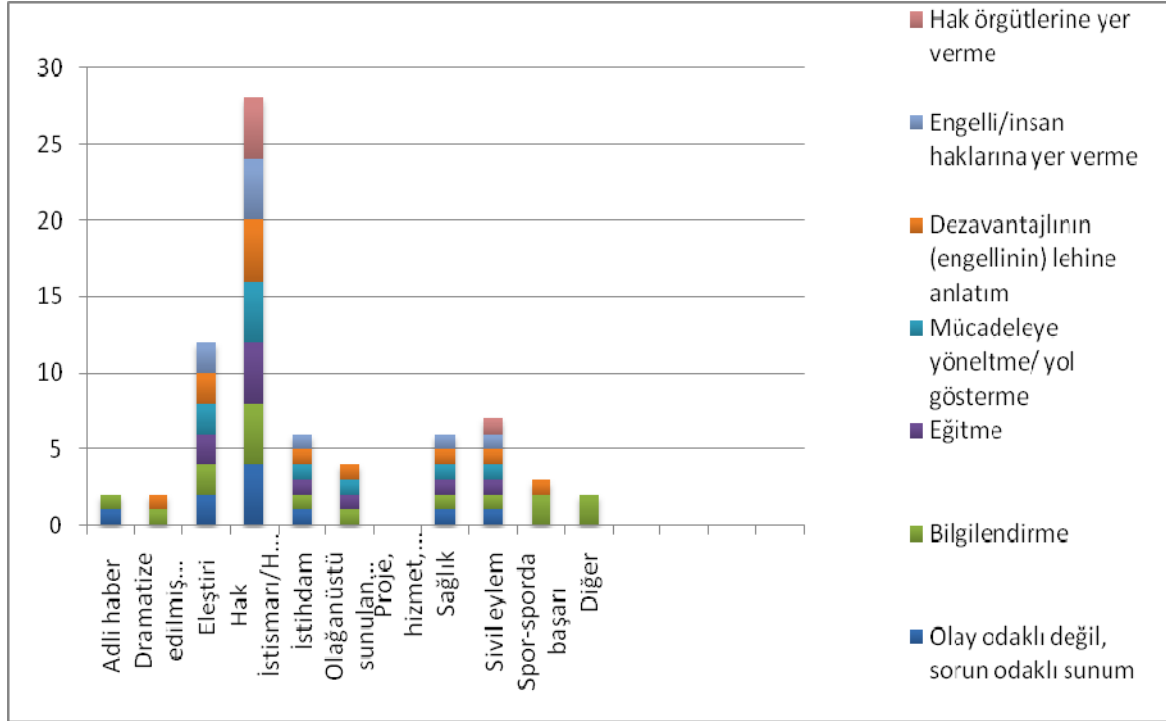

Grafik 11. Posta Gazetesi'nin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi

Posta gazetesinin çalışma zaman aralığında incelenen haberlerinde Hak istismarı/hak talebi kategorisi altında değerlendirilebilecek habere rastlanmamıştır. Sivil eylem haberleri hak haberciliği Posta gazetesinde bunun yanı sıra, dramatize edilmiş yaşam, eleştiri, proje-kurs-atölye-hizmet, sağlık ve diğer kategorilerde de engelli haberine yer verilmemiştir.

1. **Hak örgütlerine yer verme:** Yalnızca sivil eylem kategorisinde yer verilmiştir
2. **Engelli ve insan haklarına yer verme:** Hiçbir kategoride yer verilmemiştir.
3. **Dezavantajlının lehine anlatım:** Yalnızca sivil eylem kategorisinde yer verilmiştir.
4. **Mücadeleye yöneltme ve yol gösterme:** Olağanüstü sunulan başarı ve sivil eylemde bulunmaktadır.
5. **Eğitme:** Yalnızca, olağanüstü sunulan başarı kategorisindeki haberlerde bulunmaktadır.
6. **Bilgilendirme:** Olağanüstü sunulan başarı dışındaki tüm kategorilerde bulunmaktadır.
7. **Olay odaklı değil, sorun odaklı sunum:** Yalnızca sivil eylem kategorisinde bulunmaktadır.

İncelenen 44 haber içinde engelli haberine sayıca en çok yer veren gazete Sabah gazetesi olduğu için çözümlenmeye Sabah gazetesi ile başlanmıştır. Aşağıdaki grafikte Sabah gazetesinin haberlerinin, hak haberciliği unsurlarını ne oranda taşıdığı açıklanmıştır.

Grafik 12. Sabah Gazetesi'nin Engelli Haberlerinin Hak Haberciliği Bağlamında İncelemesi

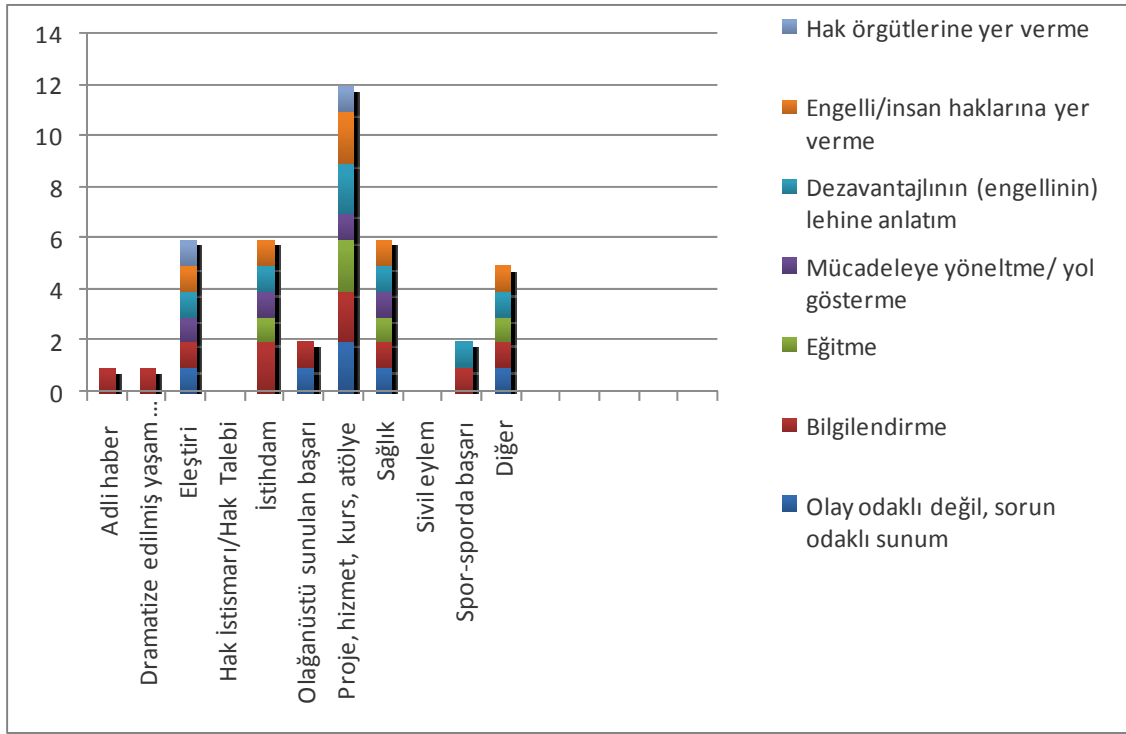
Bu grafikten yola çıkarak Sabah gazetesinin engellilere ilişkin haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl sunduğunu anlamak olanaklıdır. Aşağıda hak haberciliği unsurlarının Sabah gazetesinde hangi haber kategorilerinde yer aldığı açıklanmıştır.

1. **Hak örgütlerine yer verme:** Hak istismarı / hak talebi ile sivil eylem haber kategorilerinde görülmektedir.
2. **Engelli ve insan haklarına yer verme:** Eleştiri, hak istismarı / hak talebi, istihdam ve sivil eylem kategorisinde değerlendirilen haberlerde görülmektedir.
3. **Dezavantajlının lehine anlatım:** Adli haber, spor - sporda başarı ve diğer başlıkları dışında kalan diğer tüm kategorilerde görülmektedir.
4. **Mücadeleye yöneltme ve yol gösterme:** Adli haber, dramatize edilen yaşam öyküsü ve spor - sporda başarı haberlerinin dışında kalan tüm haberlerde görülmektedir.
5. **Eğitme:** Hak istismarı / hak talebi, İstihdam, olağanüstü sunulan başarı, sağlık ve sivil eylem kategorilerinde değerlendirilen haberlerde görülmektedir.
6. **Bilgilendirme:** Tüm kategorilerde görülmektedir.
7. **Olay odaklı değil, sorun odaklı sunum:** Sabah gazetesinin haberlerinde olay odaklı sunum dramatize edilen yaşam, olağanüstü sunulan başarı, diğer ve spor -

sporda başarı haberlerinde toplam 4 kategoride kullanılırken, sorun odaklı sunum, eleştiri, hak istismarı / hak talebi, istihdam, olağanüstü sunulan başarı, sağlık ve sivil eylem kategorilerinde kullanılmıştır.

Bu grafikten yola çıkılarak Sabah gazetesinin haber kategorileri içinde, hak haberciliği değerlerine en çok “hak istismarı / hak talebi” başlığı altında değerlendirilen haberlerde yer verdiğini söylemek olanaklıdır. Bu haber kategorisinde hak haberciliğinin belirlenen 7 unsuruna da yer verilmektedir. Hak haberciliği unsurlarına en az yer veren haber türü ise, adli haberlerdir. Adli haberlerde yalnızca bilgilendirme ve sorun odaklı anlatım yer almaktadır. Sivil eylem, hak istismarı / hak talebi, eleştiri kategorilerinde ele alınan haberler, hak haberciliği değerlerini daha çok barındırmaktadır. Adli, spor – sporda başarı, dramatize edilen yaşam öyküsü, istihdam, sağlık, proje-hizmet-kurs-atölye ve olağanüstü sunulan başarı gibi haberlerde ise hak haberciliği unsurlarının daha az yer aldığı görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu haber kategorileri engellilere hangi durumlarda haber değeri verildiğini göstermektedir. Bu grafikten yola çıkılarak, engellilere, eleştiri, sivil eylem ve hak istismarı / hak talebi konularında haber değeri verildiği zaman bu haberlerin içeriklerinin de hak haberciliği unsurlarını çoğunlukla taşıdığını göstermiştir. Bu noktada, hak haberciliği unsurlarının haberlerde daha çok yer alması için öncelikle geleneksel habercilik anlayışının haber değeri verdiği unsurların değişmesi gerektiğini söylemek olanaklıdır. Eşdeyişle, geleneksel habercilik anlayışı içinde engellilere adli olaylarda, olağanüstü durumlarda ya da bir trajedinin öznesi olduklarında daha fazla haber değeri verilmektedir. Sözü edilen bu kategorilerde ise çoğunlukla hak haberciliği unsurlarının kullanılmadığı görülmektedir.

Sabah gazetesinden sonra engellilere ilişkin haberlere en çok yer veren gazete Zaman gazetesidir. Zaman gazetesinin engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında çözümlenmesi aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 13. Zaman Gazetesi'nin Engelli Haberlerinde Hak Haberciliği Değerlerinin İncelenmesi

Bu grafiğe göre, Zaman gazetesinde hak haberciliği unsurlarını diğer haber kategorilerinden daha fazla içeren, hak istismarı / hak talebi ve sivil eylem haberlerine inceleme zaman aralığı içinde hiç yer verilmemiştir. Bu durumun, değerlendirmede göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu iki kategorinin eksik oluşu zaman gazetesini haberlerini hak haberciliği bağlamında eksik kılmaktadır. Diğer kategoriler içinde ise, hak haberciliği unsurlarını en çok taşıyan haber kategorisi, proje-kurs-atölye-hizmet kategorisidir. Bu kategoride hak haberciliğinin belirtilen tüm unsurları bulunmaktadır. Zaman gazetesinde hak haberciliği unsurlarını daha sonra, istihdam ve sağlık kategorilerindeki haberler en çok taşımaktadır. Hak haberciliği unsurlarını en az taşıyan kategoriler ise, adli haber, dramatize edilen yaşam öyküsü kategorisinde ele alınan haberlerdir. Aşağıda hak haberciliği unsurlarının, haber kategorilerinde ne oranda görüldüğü maddeler halinde açıklanmıştır.

1. **Hak örgütlerine yer verme:** Eleştiri ve proje-kurs-atölye-hizmet başlığı altında değerlendirilen haberlerde yer verilmiştir.
2. **Engelli ve insan haklarına yer verme:** Adli haber, dramatize edilen yaşam, spor- sporda başarı dışında kalan diğer kategorilerde bulunmaktadır.

3. **Dezavantajının lehine anlatım:** Adli haber ve dramatize edilen yaşam dışında kalan tüm haberlerde görülmektedir.
4. **Mücadeleye yöneltme ve yol gösterme:** Spor- sporda başarı, dramatize edilen yaşam ve adli haber dışında kalan kategorilerde görülmektedir.
5. **Eğitme:** Eleştiri, istihdam, proje-kurs-atölye-hizmet, diğer, sağlık kategorilerinde yer verilmiştir.
6. **Bilgilendirme:** Tüm kategorilerde bulunmaktadır
7. **Olay odaklı değil, sorun odaklı sunum:** Spor- sporda başarı, adli haber, istihdam ve diğer dışında kalan tüm kategorilerde görülmektedir.

Grafiklerle, içerik çözümlemesi gerçekleştirilen tüm gazetelerde yayınlanan engelli haberlerinin, her bir konu başlığı altında nasıl sunulduğu hak haberciliğinin temel aldığı değerler, hak haberciliğinin unsurları göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır. Grafiklerden de anlaşılacağı gibi hak haberciliği öğelerine en çok yer verilen haber türü “hak istismarı/hak talebi” başlığı altında sunulan haberlerdir. Ondan sonra “sivil eylem” başlığı, hak haberciliği değerlerini en çok barındıran kategori olarak belirlenmiştir. Hak haberciliği değerlerini en az barındıran kategori ise, adli haberlerdir. Ve onu spor kategorisinde yer alan haberler izlemektedir. Yukarıda belirtilen kategoriler altında değerlendirilen engelli haberlerinin, hak haberciliği bağlamındaki değerlendirmesi daha ayrıntılı bir açıklamayı gerektirmektedir. Her bir kategori altında yer alan haberlerin de hak haberciliği bağlamında ele alınması bu gerekliliğin sonucudur. Aşağıda, her bir kategori içinde hangi haberlerin yer aldığı ve bu haberlerin hak haberciliği bağlamında hangi konumda oldukları açıklanmıştır. Böylece içeriğinde engelli unsuru barındıran haberlerin, hak haberciliği bağlamında daha geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir değerlendirmesi amaçlanmıştır. Aşağıda çalışmanın temel aldığı 11 kategoride yer alan haberler, hak haberciliği bağlamında betimlenmiştir.

1. Spor- Sportif başarı

Gazetelerin haber içeriklerinde en fazla işlenen konu engellilerin sportif başarılarıdır. Toplam 44 haberin 9’unda engellilerin sporda kazandıkları başarılarla yer verilmiştir. Engelli haberleri içinde en çok yayınlanan spor-sportif başarılar ile ilgili haberlerde, sorun odaklı değil, olay odaklı bir anlatım bulunmaktadır. Haberde yalnızca habere konu olan olay hakkında bilgi verilmekte, hak örgütlerine, insan haklarına yer verilmemektedir. Habere konu edilen olaylar arasında yalnızca spor alanındaki başarılar ya da bu alanda gerçekleştirilecek olaylar hakkında bilgilendirme bulunmaktadır. Haber içeriklerinde, engellilerin spor alanında yaşadığı

eşitsizlikler ya da hak ihlallerine yer verilmemiştir. Bu kategori altında değerlendirilen Zaman ve Posta gazetesinin haberlerinde dezavantajının lehine bir anlatım varken, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde yoktur. Gazetelerin spor kategorisi altında incelenen haberlerine daha ayrıntılı bakmak çalışma açısından yararlı olacaktır. Sportif başarıların en fazla yer aldığı gazete olan Hürriyetteki haberler **“Engelli’de zafer Temsa Cobal’ın”**, **“Görme engelliler madalya kazandı”**, **“Tekerlekli sandalyede Galatasaray farkı”**, **“Bir kez daha dünya zirvesindeler”**, **“Engel tanımadılar gururumuz oldular”** başlıklarıyla sunulmuştur. Sabah ve Zaman gazetelerinin başlıklarında da “Engelsiz aslanlar” tamlaması başlıkta kullanılmıştır. Sabah Gazetesi’nde yer alan **“Hayali gerçek oldu”** başlıklı spor haberinde engelli olmadığı halde, tekerlekli sandalye takımında forma giymeye hak kazanan kişinin duyduğu mutluluk aktarılmıştır. Haberde gerçekleştirilen hak ihlali üzerinde durulmamış, aksine yapılanın genç birinin hayallerini gerçekleştirmek olduğu belirtilmiştir. Engelli olmadığı halde engelliler takımına girerek, engellilerin hakkını ihlâl eden kişi haberde “başarılı genç” olarak sunulmuştur. Yapılanlar, haber aracılığı ile, eleştirilmemiş, aksine desteklenmiştir. Sportif başarı haberlerinde kullanılan birtakım tamlamalar da dikkat çekmektedir. Haberlerde, “Engel tanımadılar”, “Engelsiz aslanlar” gibi tamlamalara yer verilmiştir. Haberlerde üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri bu tamlamalardır. Yalnızca spor haberlerinde değil, bir çok haberde de bu tür klişe kullanımlara rastlanmaktadır. Haberlerde engelleri aşmak, engel tanımamak gibi kullanımlar, “engelli” sözcüğüne gönderme yaparak anlatımı güçlendirmeye yöneliktir. Ancak, sık tekrarlanan bu tür anlatımlar engellilere yönelik haber dilinin birbirini tekrar eden unsurları barındırdığını ve yeterli zenginlikte olmadığını göstermektedir.

2. Adli haber

Sportif başarı haberlerinden sonra, engelliler en çok adli haberlerde, habere konu olmuşlardır. Engelliler 44 haber içinde 7 haberde, adli olaylara konu olarak yer almıştır. En fazla adli habere Posta gazetesi, 3 haberle yer verirken, Hürriyet gazetesinde 2 tane haber yer almıştır. Sabah ve Zaman gazetelerinde ise birer haber bulunmaktadır. Engellilere, ölüm, kaza, yaralama vb. gibi olayların öznesi olduklarında, daha çok haber değeri atfedilmiştir. Adli habere en çok yer ayıran Posta gazetesinde 18 Temmuz tarihinde yayınlanan **“Sapık engel tanımadı”** başlıklı haberde, özürsüz bakım merkezinde hizmetli olarak çalışan bir kişinin, zihinsel engelli bir çocuğu taciz ettiği aktarılmıştır. Haberin başlığı etik olarak değerlendirildiğinde sorunlu bir anlam taşımaktadır. Zanlının engelliye taciz etmesi, “Sapık”ın “engel tanımaması” başlığı ile verilmektedir. Böylece, engel sözcüğü “engelli” çağrışımı

yapmakta ve bu da başlığı habercilik etiği açısından sorunlu kılmaktadır. Posta gazetesinin adli haber konu başlığı altında değerlendirilen, ikinci haberi daha sorunlu bir içeriktedir. 7 Ocak 2009 tarihinde yayınlanan **“Engelliyle alay etmek sonu oldu”** başlıklı habere göre, bedensel engelli bir kişi cinayet işlemiştir. Cinayetin nedeni ise, kendisiyle engeli nedeniyle alay edilmesi olarak aktarılmıştır. Haberin başlığında ve içeriğinde katilin engelli oluşuna, işlenen cinayetten daha fazla önem atfedilmiştir. Böylece haber, gerçek anlamından uzaklaştırılarak cinayet gibi önemli adli bir olay magazinleştirilmiştir. Posta gazetesinde yayınlanan son adli haber ise, **“1 milyon 200 bin doğalgaz abonesi tehlike altında”** başlığı ile 5 Ocak 2009’da yayınlanmıştır. Haber doğalgaz zehirlenmesi sonucunda yaşamını yitiren bir anneyi ve onun bedensel engelli kızını konu edinmiştir. Bu haberde diğer iki haberden farklı olarak yaşanan bir trajedi sonrasında olayla ilgili araştırma yapılmış ve 1 milyon 200 bin doğalgaz abonesinin tehlike altında olduğu belirtilmiştir. Haberde baca eğiminin yetersiz oluşu ve yasak alüminyum fleks kullanımının zehirlenmelere yol açacağı bilgisi verilmekte ve halk bu konuda uyarılmaktadır. Böylece, haber olay odaklı değil, “sorun odaklı” bir şekilde sunulmakta ve eğitim unsuruna yer verilmektedir. Aynı olay Sabah gazetesinde **“Havalandırma deliği kapatıldı, ölüm geldi”** başlığı ile haberleştirilmiştir. Ancak, Sabah gazetesinde 4 Ocak tarihinde yayınlanan haberde yaşamını yitiren kızın zihinsel engelli ve felçli olduğu yazmaktadır. Oysa, aynı kişi Posta gazetesinde yer alan haberde “bedensel engelli” olarak sunulmuştur. Böylece haberde enformasyonun sağlanması veya aktarılması konusunda sorunlu bir durum oluşmaktadır. Sabah gazetesinde yer alan haberde de doğalgaz zehirlenmelerine yol açan nedenler, bunu önlemenin yolları, ihmal edilmemesi gereken noktalar okuyucuya aktarılarak, bilgilendirme ve eğitime işlevi yerine getirilmiştir. Hürriyet gazetesinde de aynı habere yer verilmiştir. 5 Ocak 2009’da yayınlanan haberde yaşamını yitiren kız, “özürlü” olarak tanımlanmış, bedensel ya da zihinsel gibi bir tanımlamaya gidilmemiştir. Hürriyet gazetesinde yayınlanan **“Anne kız toprağa verildi”** başlıklı bu haberde, diğer gazetelerden farklı olarak, doğalgaz zehirlenmelerinin nedenleri, alınması gereken önlemler üzerinde durulmamıştır. Bu anlamda haberde olayla ilgili bilgiler 5N+1K kuralına uygun olarak verilmesine karşın, olayın arkasında yatan nedenler ya da çözüm konusunda yapılabilecekler aktarılmadığı için bilgilendirmenin yetersiz olduğunu ve bu bakımdan haberin eğitici bir özellik taşımadığını söylemek olanaklıdır. Hürriyet gazetesinde incelenen ikinci haber, 7 Ocak 2009 tarihinde yayınlanan, **“Engelli diye alay etmek sonu oldu”** başlığıyla sunulmuştur. Haber, Posta gazetesinin aynı tarihte yayınladığı haberle aynı içeriktedir. Zaman gazetesinde 25 Ekim 2009’da yayınlanan **“Evinde öldürülen felçli kadının katil zanlısı kiracısı çıktı”** başlıklı haberde sözü edilen engelli kadının öldürülmesi

habere konu edilmiştir. Bu haberlerde olayla ilgili bilgi verilmekte, ancak engelli bir kadının ölümü ile sonuçlanan olayda, dezavantajlı lehine bir anlatım bulunmamaktadır. Engellinin temel hakkı olan yaşama hakkının elinden alınmasıyla gerçekleştirilen hak istismarı üzerinde yeterince durulmamış, olayın gerçekleşmesine neden olan ihmaller ya da yetersizlikler sunulmamış ve dolayısıyla hak haberciliğinin unsurlarına yer verilmemiştir.

3. Olağanüstü sunulan başarı

Adli haberler, sporda kazanılan başarının yanı sıra engelliler, eğitimde ya da başka bir alanda büyük bir başarı kazandıklarında, bu “olağanüstü” bir olay gibi sunularak haberleştirilmektedir. Örneğin, Sabah gazetesinde 1 Ocak 2009 tarihinde yayınlanan “**Görmüyor ama azmiyle öğretiyor**” başlıklı haberde, bir görme engellinin öğretmen olması, olağanüstü bir başarı olarak sunulmaktadır. Oysa ki, görmemek, fiziksel bir engeldir, görme engelli kişilerin zihinsel gelişiminde sorun bulunmamaktadır, dolayısıyla onların da sağlıklı insanlar gibi eğitimlerini tamamlayarak meslek sahibi olmaları doğal bir süreçtir. Aynı konu başlığı altında Posta gazetesinde 17 Temmuz 2009 tarihli “**İki gözü de kör ÖSS’de 25’inci**” başlıklı haberde de bir önceki haberde yaşanan sorunlu anlatım tekrarlanmaktadır. Görme engelli kişinin sınavda gösterdiği başarı, olağanüstü bir durum gibi sunulmaktadır. Oysa ki, görme engelliler ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden de hatırlanacağı üzere, görüşme yapılan bireyler bu tür haberlerden duydukları rahatsızlığı sık sık dile getirmişlerdir. Görme engellilerin okumaları, eğitimlerini sürdürmelerinde yaşadıkları sıkıntılar, fiziksel çevreden, araç eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Sorunlar, “görme engeli” yüzünden yaşanmamaktadır. Görme engellilerin de kendilerine ait bir alfabeleri, bilgisayar programları ve başka teknik olanakları bulunmaktadır. Bu tür olanakların sağlanması durumunda, görme engellinin eğitimini sürdürmesinde ve başarılı olmasında “olağanüstü” bir durum bulunmamaktadır. Ancak, haberlerde eğitim alanındaki altyapı eksikliklerine karşın başarılı olunduğuna değil, görme engeline karşın başarılı olunduğuna dikkat çekilmiştir. Böylece, haberler aracılığıyla, “görme engelli” olmanın eğitimde başarıyı engelleyici bir durum olduğu düşüncesi oluşturulmaktadır. Dolayısıyla haberler dezavantajlı lehine bir anlatımdan uzak bir yapıya bürünmüştür. Engellilerin eğitim alanındaki sorunlara karşın, başarılı olmaları üzerinde durulmamıştır. Haberler sorun odaklı değil, olay odaklı bir anlatımla sunulmuştur.

4. Dramatize edilen yaşam öyküsü

Engellilere, bir trajedinin öznesi olduklarında da haber değeri atfedilmektedir. Çalışmada yer alan, 44 haberin 4'ünde engellinin yaşamı dramatize edilerek sunulmuştur. Haberlerde, engellilerin yaşadığı sorunların aktarılması, hak haberciliği için de bir gerekliliktir. Ancak incelenen haberlerde engellilerin yaşadıkları sorunların sunumunun sorunlu olduğu gözlenmektedir. Buna en iyi örnek Posta gazetesinde yayınlanan **“Kahreden top sevgisi”** başlıklı haberdur. 13 Nisan 2009 tarihli haberde iki bacağı olmayan 2 yaşındaki bir çocuğun, top oynama arzusu, dramatize edilerek sunulmaktadır. Haberde çocuğun, maddi yetersizlikler nedeniyle tedavi göremediği, ailenin sahip olduğu yeşil kartın masrafları karşılayamadığı aktararak yaşanan sorun aktarılmıştır. Ancak, sorunun çözümü noktasında ise, “devletten ve hayırsever vatandaşlardan destek beklendiği” belirtilmiştir. Haberde, sağlık alanındaki uygulamaların, hizmetlerin yetersizliğinden ya da devletin maddi gücü olmayan kişilere sağladığı yeşil kart uygulamasının yetersizliklerinden söz edilmemektedir. Sorunun çözümü noktasında, devletin uyguladığı sağlık politikalarının engelliler için yeterli olanakları sunmadığından söz edilmemektedir. Haberde, yaşanan sorun, bir kişinin sorunu olarak sunulmuştur. Oysa yaşanan, bir çok engellinin maddi olanaksızlıklar yüzünden sağlık alanında yaşadığı sorunlardan yalnızca bir tanesidir. Bu anlamda haberde engellilerin sağlık alanındaki haklarını genişletmeye yönelik çalışmaların yapılması konusuna da yer vermesi hak haberciliği bağlamında beklenen bir yaklaşımdır. Ancak, haberde engellilerin haklarına yönelik bir bilgilendirme ya da yönlendirmeye rastlanmamaktadır. Bu haberde de çoğunlukla olduğu gibi “olay odaklı” bir anlatım benimsenmiştir. Haber fotoğrafları da haberi tamamlayan önemli unsurlardan biridir. Bu haberde kullanılan fotoğraflarda Miraç adlı çocuk, bacakları olmadan topa vurmaya çalışırken gösterilmiştir. Böylece, kullanılan görsel malzeme ile de haberin dramatik etkisi güçlendirilmeye çalışılmıştır. “Dramatize edilmiş yaşam” konu başlığı altında verilen diğer bir haber Sabah gazetesinin 4 Ocak 2009 tarihli, **“Ana kucağında taşınmalı eğitim”** başlıklı haberidir. Haberde maddi olanaksızlıklardan dolayı, ortopedik engelli 10 yaşındaki kız çocuğunu, okula kucağında taşıyarak götüren bir annenin yaşadıkları konu edilmiştir. Haberde sorunun çözümü noktasında, engelli çocuğa tekerlekli sandalye alınması isteği dile getirilmiştir. Habere konu olan sorun, toplumsal bir bağlama oturtulmamış, bireysel bir sorun olarak sunulmuştur. Dolayısıyla da, çözüm noktasında yapısal değişikliklerden değil, geçici çözümlerden söz edilmiştir. Haberde engelli öğrencinin “hiçbir okul yapılırken, engelli öğrenciler düşünülmemiş” sözleri aktararak, eğitim kurumlarının fiziksel koşullarının yetersizliğine ilişkin sorun sunumuna yer verilmiştir. Bu

konu başlığına iyi bir örnek olması bakımından Zaman gazetesinde yayınlanan habere de kısaca değinilmesi gerekmektedir. Zaman gazetesinin 5 Ocak 2009 tarihli, “**Anne olduğuma hiç sevinemedim**” başlıklı haberi, haber sunumunun hak haberciliği bağlamında sorunlu yanlarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Haberde bir annenin, doğurduğu çocukların engelli olması nedeniyle yaşadığı “üzüntü” anlatılmaktadır. Konunun daha net anlaşılması için habere değinmek gerekmektedir. Haberde; ilk çocuğu engelli olan anne, ikinci kez hamile kalarak sağlıklı ikiz kız bebekler dünyaya getirmiştir. Ancak, bir erkek çocuk isteyen anne üçüncü kez hamile kalmış ve engelli bir çocuk daha dünyaya getirmiştir. Daha sonra tekrar hamile kalan annenin altıncı çocuğu da engelli olarak dünyaya gelmiştir. Haberde “anne olmanın mutluluğunu yaşayamayan”, “acılı kadın” gibi tamlamalarla dramatize edilen annenin hatalı tutumundan hiç söz edilmemektedir. Babaya ilişkin hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Haberde, sağlıklı doğan kız çocukları “normal” olarak tanımlanırken, engelli çocuklar “problemlı”, “anormal” olarak tanımlanmıştır. Haberde sorun, “çocukların engelli doğması” olarak sunulmuştur. Ancak, doğum kontrol yöntemini kullanmayan, bebeklerin doğum öncesi tetkiklerini yaptırmayan, (ya da sosyal bir güvencesi olmadığı için yaptıramayan bu anlamda sorunlu olan sağlık sisteminden), engelli çocuk istemediğini belirttiği halde 5 kez hamile kalan kişinin sorunlu davranışından söz edilmemiştir. Genetik sorunlar nedeniyle engelli doğan çocuklar, yaşanan dramın nedeni olarak gösterilmektedir. Annenin ve babanın yanlış düşünce yapısından, bilgisizliğinden söz edilmemiştir. Olayın sorumlusu olan anne ve baba mağdur olarak gösterilmiştir. Sorunun çözümü noktasında ise, genel olarak tüm haberlerde olduğu gibi, maddi olanakların sağlanması istenmiştir. Annenin çocukları için tek isteği eğitimlerini sürdürebilmeleri için onlara özel bir servisin sağlanmasıdır. Haberde yaşanan olayın asıl sorunlu yanlarına değinilmemiş, dolayısıyla da sorunun çözümü noktasında vurgulanan konu da, “özel bir servisin sağlanması”nın ötesine geçememiştir. Haberde hak haberciliğinin yol gösterme unsuruna yer verilmemiş, bu anlamda haberin eğitime işlevi de yerine getirilmemiştir.

5. Hak İstismarı/ hak talebi

İncelenen gazetelerde, engellilerin haklarına yönelik bilgilendirici habere rastlanmamaktadır. Gazetelerde “Hak talebi/ hak istismarı” kategorisinde 4 haber yer almaktadır. Bu haberlerin tümü, Sabah gazetesinde yayınlanmıştır. Engellilerin, karşılaştıkları adaletsiz bir durum karşısındaki hak taleplerini ya da engellilerin uğradıkları hak istismarlarını konu edinen bu haberlerde hak haberciliğine yaklaşılmıştır. Gazetenin 2 Ocak 2009 tarihli “**İşinden olan simitçiye şimdi de dava açılıyor**” başlıklı haberinde, engellilere tahsis edilen simit büfesinde

çalıştığı belirlenen kişiye dava açıldığı aktarılmıştır. Yaşanan bir hak istismarını sunması ve buna karşı yapılması gerekeni göstermesi bakımından haberde hak haberciliği unsurları bulunmaktadır. Sabah gazetesinin 11 Nisan 2009 tarihli, **“Babasına 21 milyon liralık dava açtı”** başlıklı bir diğer haberinde ise, babasının otomobiliyle çarpması sonucunda kötürüm kalan bir çocuğun, babasına açtığı tazminat davası aktarılmıştır. Haberde, istenen paranın çocuğun tedavisinde kullanılacağı da belirtilmektedir. Sabah gazetesinin aynı konu başlığı altında değerlendirilen üçüncü haberi, 26 Ekim 2009 tarihinde yayınlanmıştır. **“Genç müzisyen hayallerini çalan belediyeden iş istiyor”** başlıklı haberde, 6 yaşında belediye otobüsünün çarpması sonucunda bacağını kaybederek engelli olan kişinin, uzun yıllar iş bulmakta zorlandığı ve daha sonra da belediyeden iş isteğinde bulunduğu işlenmiştir. Sabah gazetesinin insan haklarını temel alan dördüncü haberinde de hak beklentisi söz konusudur. 26 Ekim tarihli **“Gazi’den SGK’ya protez kol davası”** başlıklı haberde terör saldırısı sonucu kolunu kaybeden bir kişinin, protez kolun ücretini karşılayamadığı anlatılmıştır. Habere konu olan kişi, Sosyal Güvenlik Kurumu’nun da protezin ücretini ödememesi sonucunda, SGK’ya dava açmıştır. Böylece, engellilerin yaşadıkları bir hak ihlâli karşısında hukuki yollara başvurabilecekleri belirtilerek, sorun sunumunun yanı sıra çözüm yolları da sunulmuştur. Hak haberciliğinin, haklar konusunda bilgilendirici olma, ihlâller konusunda yol gösterici olma özelliği bu haberde görülmektedir.

6. Sivil eylem

Yukarıda açıklanan haberlerde engelliler uğratıldıkları olumsuzluklar sonucunda, haklarını aramak için eylemde bulunmuştur. Çoğunlukla hak isteği için hukuki yolların aktarıldığı bu haberlerde sorun, mağduru odağa alarak sunulmuştur. Çalışmada ele alınan konu başlıklarından sivil eylemler de engellilerin hak arama yollarından ve uğranılan haksızlığa karşı gösterilen bir tür tepki olarak görülmüştür. Bu çerçevede sivil eylemlerin verildiği haberler de hak odaklı olarak ele alınmıştır. İncelenen gazetelerde toplam 2 haberde “sivil eylem” içeriği yer almaktadır. Bu haberlerden biri Sabah gazetesinde diğeri ise Hürriyet gazetesinde yer almıştır. Sabah gazetesinin 22 Ekim 2009 tarihli, **“Madalyasını iade için valiye gitti”** haberinde terör örgütü üyelerinin teslim olmaları sırasında yaşanan olaylara tepkisini göstermek isteyen gazinin övünç madalyasını iade etmek istediği aktarılmıştır. Hürriyet gazetesinde ise “sivil eylem” konu başlığı altında ele alınan, 23 Ekim 2009 tarihinde yayınlanan **“Öfke”** başlıklı haberde Sabah gazetesi ile aynı konu ele alınmıştır. Bu haberde de yine Kandil ve Mahmur’da teröristlerin teslim olmaları sırasında yaşanan olaylara tepki göstermek için yapılan eylemlere yer verilmiştir. Bu haberde de Sabah gazetesinde olduğu

gibi bir gazinin yaşanan olaylara tepki göstererek, devlet övünç madalyasını kırıldığı aktarılmıştır. Her iki haberde de engellinin adaletsiz ya da eşitsiz olarak gördüğü bir duruma karşı hak arama eylemi konu edilmiştir, sorun odaklı sunulan haberler, engellilerin hak arama taleplerini toplu ya da bireysel eylemler aracılığı ile gerçekleştirebileceğini göstererek, yol gösterici, haklar konusunda bilgilendirici unsurlar içermektedir.

7. Eleştiri

Haberlerde eleştiri konu başlığı altında da iki habere yer verilmiştir. Bu haberlerin ikisi de Sabah gazetesinde yayınlanmıştır. Haberlerden ilki, **“Engelli üyeye mecliste engel”** başlığıyla 8 Nisan 2009’da, yayınlanmıştır. Haberde ortopedik engelli meclis üyesinin meclis il binasının imarının engellilere uygun olarak düzenlenmemesi nedeniyle yaşadığı sıkıntı aktararak, binaların engelliler düşünülerek imar edilmemesi eleştirilerek sorun odaklı bir anlatım sunulmuştur. Diğer haber ise, **“Türk Hawking ödül almaya taksiyle gitti”** başlığıyla 14 Temmuz tarihinde yayınlanmıştır. Haberde üstün hizmet ödül töreni için Türkiye’ye gelen beyin cerrahının havalimanından meclise taksi tutarak gittiği aktarılmıştır. Haberde engelli olan profesörün özel araçla karşılanmaması eleştirilmiştir.

8. Sağlık

Gazetelerde yayınlanan engelli haberlerinin 2’si sağlık konu başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu haberlerden biri Sabah, diğeri ise Zaman gazetesinde yayınlanmıştır. Sabah gazetesinde 26 Ekim 2009 tarihinde **“Kalem tutabilsin diye parmakları uzatılacak”** başlığı ile verilen haberde “genetik doğum sendromu” sonrasında el ve ayak parmaklarında yapısal bozukluk olan 2 yaşında bir çocuğun, ameliyat ile parmaklarının uzatılacağı aktarılmıştır. Sağlık konusunda bilgilendirici unsurlar barındıran haberde, ameliyatın nasıl yapıldığı, masraflarının ne kadar olduğu gibi bilgilere de yer verilmiştir. Zaman gazetesinde yer alan 9 Nisan 2009 tarihli **“SGK’dan biyonik kulağa kolaylık”** başlıklı haberde de işitme engelliler için geliştirilen yeni bir teknolojinin edinilebilmesi için, Sosyal Güvenlik Kurumu’nun sağladığı kolaylık aktarılmıştır. Haberde “biyonik kulak” eşdeyişle işitme cihazının alınabilmesini sağlayan uzman imza sayılarının azaltılması, cihazın sağlanmasında “kolaylık” olarak sunulmaktadır. Haber sağlık konusunda ortaya çıkan yeni bir gelişmeyi, işitme engellilere duyurması ve bu yenilik hakkında bilgilendirici unsurlara yer vermesi bakımından hak haberciliği öğelerini taşımaktadır.

9. İstihdam

İstihdam konulu haberlerde, engellilere yönelik memur alımları, atamalar gibi bilgi veren haberler ele alınmıştır. Tüm gazetelerde toplam 3 istihdam haberi bulunmaktadır. Zaman gazetesinde 2 istihdam haberi yer alırken, Sabah gazetesinde 1 habere yer verilmiştir. Hürriyet ve Posta gazetelerinde ise, engellilere yönelik istihdam haberine rastlanmamıştır. İstihdam haberlerinde, bilgilendirme, sorun odaklı ve insan haklarını merkeze alan bir anlatım bulunmaktadır.

10. Proje, kurs, atölye

Engellilere yönelik bilgi veren bir diğer konu başlığı “proje-kurs-atölye-hizmet” adı altında incelenmiştir. Bu konu başlığında yalnızca 2 haber bulunmaktadır ve bunların ikisi de Zaman gazetesinde yayınlanmıştır. Bu haberler engellilerin toplumsal yaşama katılmalarını sağlamak için verilen hizmetleri halka aktarmaları açısından önem taşımaktadır. Nitekim, **“Türkiye’nin zihinsel dönüşüm merkezi”** başlıklı haberde, kurulan bir zihinsel eğitim merkezinin engellilerin gelişim açısından taşıdığı öneme dikkat çekilmekte ve engellilerin bu hizmetten nasıl yararlanacağına ilişkin bilgiler verilmektedir. Ancak, yine, aynı konu başlığı altında değerlendirilen **“Zihinsel engelli çocuklar meslek sahibi olacak”** başlıklı haber de bu tür bilgiler içermesine karşın, bazı sorunlu anlatımlara da yer vermektedir. Haberde zihinsel engelli çocuklara, merkezde verilen eğitim sonrasında meslek sahibi olabildikleri aktarılmıştır. Ancak haberde “Eğitim merkezi, engelli çocuklarını toplum içine çıkarmaktan çekinen ailelere de yardımcı olmayı hedefliyor, isteyen aileler çocuklarını yatılı bırakabilecekler” ifadesine yer verilmiştir. Böylece, haberde engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumdan “utanmaları” normal gösterilerek, merkezin engelli çocukların toplumdan uzak tutulabileceği, saklanabileceği bir yer gibi tasvir edilmesine neden olmaktadır. Engellilere yönelik hizmetler konusunda bilgilendirici ve yol gösterici olmasına karşın, haberde gerçekleştirilen hak ihlalleri ile hak haberciliğinde uzaklaşmaktadır.

11. Diğer

Diğer başlığı altında yer alan barış haberi, kitle iletişim araçlarınca temsil, reklam haber, siyasi engelli buluşması konularına, birer defa verildiği için ayrı ayrı başlıklar altında ele alınmamıştır. Örneğin, diğer başlığı altında yer alan Barış haberine Zaman gazetesinin 1 haberinde yer verilmiştir. Alternatif bir habercilik türü olması bakımından bu habere kısaca değinmek yararlı olacaktır. **“Hayata protezle tutunan ülke”** başlığı ile verilen haberde

“protez” sözcüğü, engelliye çağrıştıran bir simge olarak kullanılmıştır. Haberde Afganistan’da yaşanan savaşta sakat kalan insanların yaşadıkları, savaşın yarattığı kötü sonuçlar, ülkede kullanılan protez bacak/kol kullanımının artışıyla paralellik kurularak aktarılmıştır. Savaşın kötü yanlarını, yarattığı engellilerle ilişkilendirerek ortaya koyması bakımından bu haber, savaş karşıtı bir dille yazılmış engelli içeriğine sahip bir haberdir. Nitekim, alternatif habercilikte gazeteci, tarafını toplumun iyiliğinden, barıştan ve insan haklarından yana belirlemiştir. Diğer başlığı altında değerlendirilen reklam haber, “**Yılda 4 milyon dolar**” başlığı ile Sabah gazetesinde 11 Nisan 2009 tarihinde yayınlanmıştır. Haberde bir GSM operatörünün düzenlediği proje kapsamında engelli sporcuların katılacağı etkinlikler aktarılmıştır. Siyasi - engelli buluşması konusunda “**Başbakan Erdoğan’dan G.Saray Forması**” başlıklı haber Zaman gazetesinde 11 Nisan tarihinde yayınlanmıştır.

4.3. Engelli Haberlerinin Alternatif Medya Örneği Olarak Belirlenen www.bianet.org Adresinde Hak Haberciliği Bağlamında Çözümlemesi İle Elde Edilen Veriler Ve Yorumları

Engelli haberlerinin yaygın basında sunumunun yanı sıra çalışmada yararlanılacak bir diğer veri kaynağı, alternatif medya içinde gösterilen www.bianet.org sitesinde yer alan engelli haberleridir. Engelli içeriğine sahip haberlerin, hak haberciliği bağlamında medyada nasıl sunulduğunun incelendiği araştırmada geleneksel habercilik anlayışının egemen olduğu yaygın basında engelli haberlerinin nasıl sunulduğu incelenmiştir. Ancak, çalışmada alternatif medyanın da engelli haberlerini nasıl sunduğunun açıklanması önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, alternatif medyanın engelli haberlerini nasıl sunduğu www.bianet.org örneği üzerinde incelenmiştir.

www.bianet.org adresinde yer alan haberlerin taramasında, sitenin arşivinden yararlanılmıştır. Çalışmanın çözümleme birimi olan engelli sözcüğü arşivde aranarak sitenin daha önce belirtilen dört haftalık süre içinde kaç engelli haberi yayınladığı bulunmuştur. www.bianet.org adresinde engelli içeriğine sahip, Ekim ayında 1, Temmuz ayında 2 haber olmak üzere, toplam 3 haber yayınlanmıştır. Ancak, bulunan haberler içinde engelli sözcüğü geçmesine karşın, haberlerin engelli haberi olduğunu söylemek olanaklı değildir. Çünkü, her üç haberde de engellilere haberin bir bölümünde yer verilmiştir. Engelli sözcüğü, habere konu olan olayın içinde geçmiştir. Ancak, olayın temel ögesi engelli değildir.

www.bianet.org adresinde yayınlanan haberlerden ilki 15 Temmuz 2009 tarihinde yayınlanan "İstiklal Caddesi Polis ve Belediye Araçlarına da Kapatılacak mı?" başlıklı haberdır. Haberde İstiklal Caddesi'nin belli saatlerde trafiğe kapatılması uygulamasının kentin farklı kesimleri tarafından nasıl karşılandığı ele alınmıştır. Haberde engellilere bu kesimler arasında yer verilmiş, engelli sözcüğü haberin bütününde yalnızca bir cümle içinde geçmiştir. Bir sonraki haber, 20 Temmuz 2009 tarihinde, "Cezaevindeki Ablak 30 ameliyattan sonra hayatını kaybetti" başlığı ile verilmiştir. Bu haberde Erzurum H Tipi Kapalı Cezaevi'nde hükümlü olarak bulunan 40 yaşındaki İsmet Ablak'ın, 30 kez ameliyat geçirmesine karşın tahliye edilmeyince, yaşamını yitirdiği anlatılmaktadır. Haberde engelli sözcüğü Cumhurbaşkanı'nın ağır hasta ve engelli hükümlüleri affetme yetkisi olduğundan, Ablak'ın ailesinin, İsmet Ablak için Adalet bakanlığı ve Cumhurbaşkanı'na da başvuruda bulunduğu aktarılırken geçmektedir. Haberin öznesi, H Tipi Kapalı Cezaevi'nde hükümlü olarak bulunan 40 yaşındaki İsmet Ablak'tır. Dolayısıyla, haberde engelli sözcüğü geçmesine karşın haber bir engelli haberi değildir. Haberde, "Cumhurbaşkanı'nın ağır hasta ve engelli hükümlüleri affetme yetkisi bulunması" konusunda bir bilgilendirme dışında engelli unsuruna yer verilmemiştir. www.bianet.org adresindeki son haber 26 Ekim 2009 tarihinde "Ankara'da beş bin kişi krize karşı buluştu" başlığı ile yayınlanmıştır. Haberde engelli unsuruna yer verilmiştir, ancak bu haber de engelli haberi değildir. Haberde Halkevleri'nin çağrısıyla Ankara'da biraraya gelen sivil toplum kuruluşlarının haklarını dile getirmek, beklentilerini yöneticilere duyurmak için düzenlediği miting aktarılmıştır. Haberde çok sayıda sendika, meslek odası ve sivil toplum örgütünün mitingde dile getirdiği istekler sunulmuştur. Engellilere de bu anlamda yer verilmiş, haberde mitinge Engelli Hakları Atölyesi'nin yürüyüşe 'Ne sadaka ne ayrıcalık, parasız eğitim, parasız sağlık' pankartıyla katıldığı bilgisi verilmiştir. Haberde engelliler, Engelli Hakları Atölyesi ile, DTP, Köy Meclisi Dernekleri, Çağdaş Gazeteciler Derneği, İHD, EMEP, KESK, Haber-Sen, Halkevleri vs. gibi sivil toplum kuruluşları gibi o mitingde yer alan sivil toplum kuruluşlarından biri olarak yer almışlardır. Haberde yukarıda belirtilen bir cümle dışında engelli unsuruna yer verilmemiştir.

www.bianet.org örneğinde ele alınan bu haberler, toplumsal yaşam içinde diğerlerine oranla dezavantajlı durumda olanlara, seslerini duyurmakta güçlük çeken kesimlere yer vermesi beklenen, kendini alternatif bir medya olarak tanımlayan www.bianet.org haber sitesinin de engellilere haberlerde yeterince yer vermediğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Ancak bu, www.bianet.org haber sitesinin alternatif bir medya olmadığı anlamına gelmemektedir. www.bianet.org adresi, çalışmanın zaman aralığında incelenmiştir ve bu, www.bianet.org

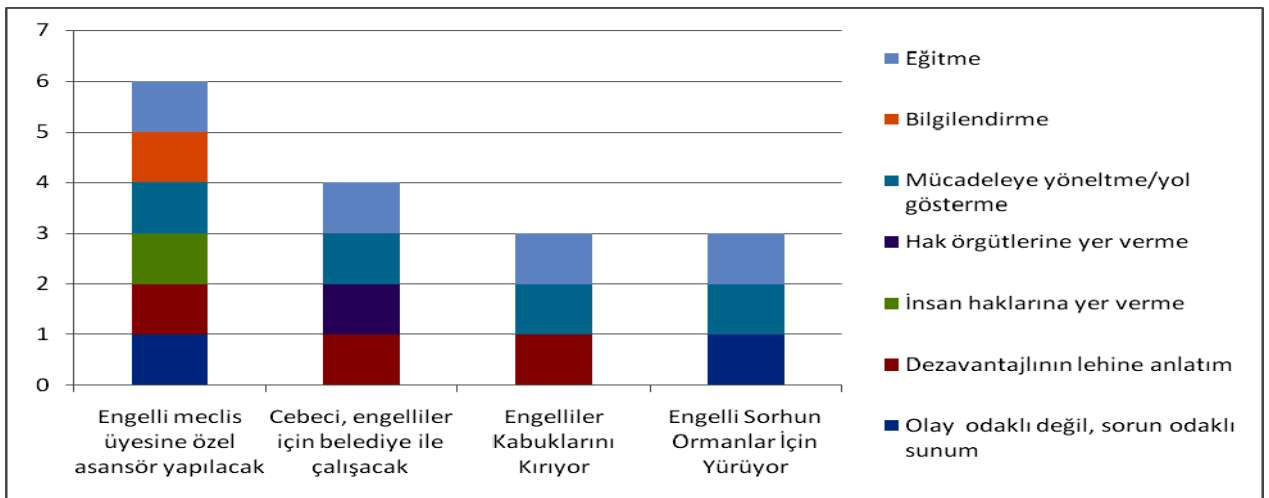
haber sitesinin belirlenen zaman aralığında yaygın basında yer alan engelli haberlerine yer vermediğini ve www.bianet.org adresinde yayınlanan engelli haberlerinin sayıca az olduğunu göstermektedir.

4.4. Engelli Haberlerinin Engelli Haber Sitesi www.engellihaberleri.com Adresinde Hak Haberciliği Bağlamında İncelenmesi İle Elde Edilen Veriler Ve Yorumları

Çalışmanın bu bölümünde engellilerin haber sitesi olan www.engellihaberleri.com adresindeki engelli haberleri hak haberciliği bağlamında incelenmiştir. Engellilerin kendilerine ait olan ve yalnızca engelli haberlerinin verildiği bir internet sitesinde engelli haberlerinin nasıl sunulduğunun incelenmesi çalışma için önemlidir. Hatırlanacak olursa, çalışma boyunca öncelikle yaygın basında, sonrasında alternatif medyada engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğu ele alınmıştır. Bu anlamda, çalışmanın öznesi olan engellilerin bakış açısını yansıttığı düşünülen, www.engellihaberleri.com internet adresindeki engelli haberlerinin incelenmesi de çalışmanın bütünlüğü bakımından gerekli görülmüştür. Engellilere ait başka internet haber kaynakları da vardır, ancak, araştırma için “engelli” ve “haber” kavramlarını bir arada bünyesinde barındırdığı için www.engellihaberleri.com sitesindeki engelli haberlerinin incelenmesi uygun görülmüştür. Belirlenen internet sitesindeki haberler, sitenin arşivi taranarak elde edilmiştir. Çalışmanın zaman aralığı, 2009 yılının Ocak ayının ilk haftasının, Nisan ayının ikinci haftasının, Temmuz ayının üçüncü haftasının ve Ekim ayının son haftasının birinci günlerinden oluşmaktadır. Ancak, sözü edilen internet sitesinde Ocak ayına ait haber bulunmamıştır. Bu nedenle çalışmaya, Ocak ayı katılamamıştır. Engelli haber sitesinde engellilere yönelik belirlenen zaman aralığında toplam 15 haber yayınlanmıştır. 8 Nisan 2009 tarihinde adı geçen sitede 4, 15 Temmuz tarihinde 6 ve son olarak 22 Ekim 2009 tarihinde ise, 5 engelli haberi sunulmuştur.

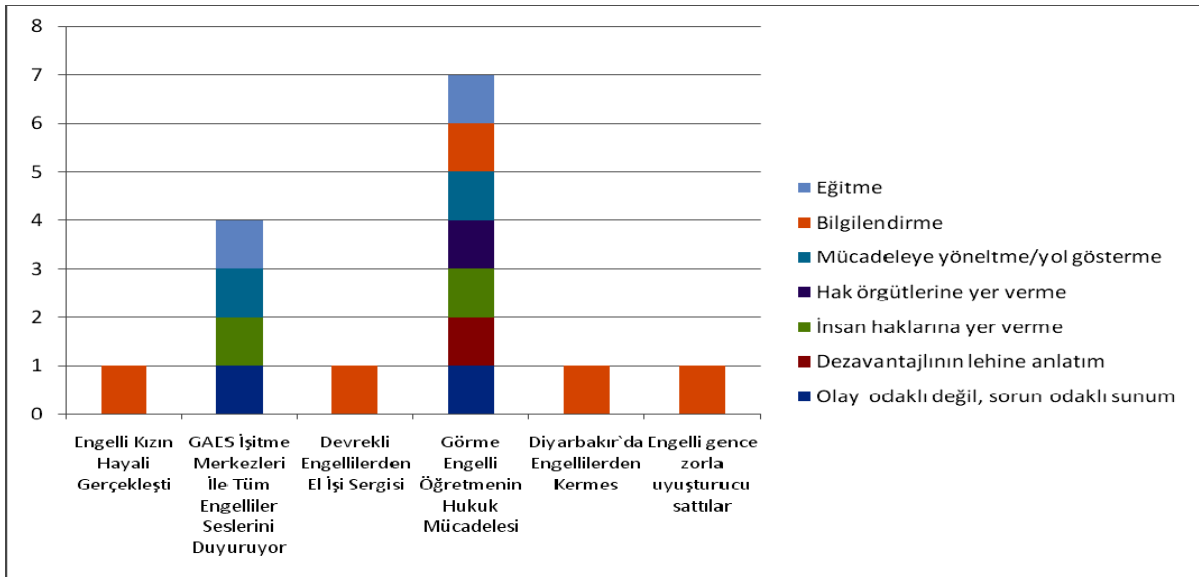
www.engellihaberleri.com haber sitesinde haberler sitenin editörlerince hazırlanmamakta, bu anlamda bu haberleri engellilerin yazdığını söylemek olanaklı görünmemektedir. Site, engellilere ilişkin tüm haberlerin, bir yerde toplanması bakımından, engelli haber sitesi olarak isimlendirilmiştir. Bu sitede haberler, haber ajansları, televizyon kanalları, farklı haber siteleri ve gazetelerden derlenmiştir. Belirtilen bu kaynaklarda bulunan engelli haberleri toplanarak, www.engellihaberleri.com sitesinde yayınlanmaktadır. Bu anlamda haberlerin hak haberciliği bağlamında incelenmesinden önce söz konusu haberlerin hangi kaynaklardan alındığının da aktarılmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Buna göre, engelli haber sitesinde 8 Nisan 2009

tarikhinde “Engelli meclis üyesine özel asansör yapılacak” başlıklı haberde kaynak Hürriyet gazetesi olarak gösterilmiştir. “Cebeci, engelliler için belediye ile çalışacak” başlıklı haberde ise, Kocaeli gazetesi kaynak olarak verilmiştir. “Engelliler Kabuklarını Kırıyor” başlıklı haber ise ANKA’dan alınmıştır. “Engelli Sorhun Ormanlar İçin Yürüyor” başlığıyla verilen haberde ise kaynak belirtilmemiştir. 15 Temmuz 2009 tarihinde yayınlanan “Engelli Kızın Hayali Gerçekleşti” başlıklı habere kaynak olarak medya73 gösterilmiştir. “GAES İşitme Merkezleri İle Tüm Engelliler Seslerini Duyuruyor” başlıklı haber ise medikalteknik kaynağından alınmıştır. “Devrekli Engellilerden El İş Sergisi” haberi İpghaber kaynağından, “Görme Engelli Öğretmenin Hukuk Mücadelesi” haberi güncel haber kaynağından, “Engellilere yönelik terapiler” başlıklı haber ise, TGRT’den alınmıştır. “Diyarbakır’da Engellilerden Kermes” ve “Engelli gence zorla uyuşturucu sattılar” başlıklı haberlerde kaynak belirtilmemiştir. 22 Ekim 2009 tarihli “Biyonik Göz Görme Engelliler İçin Çözüm Olabilir” haberi soL - Dış Haberler kaynağından, “KKTC’li Engelliler Spora Kavuşuyor” başlıklı haber AA’dan, “PKK’lı Engelli Kadın Eylem Öncesi Yakalandı” haberi ise Elvan EZBER/İSTANBUL, (DHA) kaynağından alınmıştır. “Engellilere Engelsiz Bir Şehir”, “Görme Engellilere Yeni Dernek” başlıklı haberlerde ise kaynak belirtilmemiştir. Böylece, engellilerin kendilerine ilişkin haberlerin üretiminde söz sahibi olmadığını, diğer yayın organlarındaki haberleri kullandığını söylemek olanaklıdır. www.engellihaberleri.com adresindeki engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğu ise aşağıdaki grafikler ile açıklanmıştır. Sitenin, 8 Nisan 2009 tarihinde yayınlanan haberlerinin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi aşağıdaki grafikte yapılmıştır.

Grafik 14. www.engellihaberleri.com Sitesinde 8 Nisan 2009’da Yayınlanan Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu

Bu grafikten yola çıkarak www.engellihaberleri.com sitesinin 8 Nisan tarihli engelli haberlerinde “Engelli meclis üyesine özel asansör yapılacak” başlıklı haber, hak haberciliğinin hak örgütlerine yer verme unsuru dışındaki tüm unsurlarını taşımaktadır. Diğer haberler içinde Cebeci engelliler için Belediye ile çalışacak haberinde de bilgilendirme, mücadeleye yöneltme/yol gösterme ve insan haklarına yer verme öğeleri dışında hak haberciliğinin diğer unsurları bulunmaktadır. Diğer iki haberde de hak haberciliğinin üç unsuru bulunmaktadır. “Engelliler kabuklarını kırıyor” başlıklı haberde dezavantajının lehine anlatım, mücadeleye yöneltme/yol gösterme ve eğitime unsuru bulunmaktadır. “Engelli Sorhun ormanlar için yürüyor” haberinde ise hak haberciliğinin, eğitime, mücadeleye yöneltme/yol gösterme ve olay odaklı değil, sorun odaklı sunum unsurları bulunmaktadır. 8 Nisan 2009 tarihli engelli haberlerinin tümünde eğitime ve mücadeleye yöneltme/yol gösterme unsurları bulunmaktadır. “Engelli Sorhun ormanlar için yürüyor” haberi dışındaki tüm haberlerde dezavantajlı lehine anlatım bulunmaktadır. Çalışmada 8 Nisan 2009 tarihinden sonra, 15 Temmuz 2009 tarihinde de www.engellihaberleri.com sitesinin engelli haberleri incelenmiştir. Bu tarihte sitede 6 engelli haberi bulunmuştur. Sitenin 15 Temmuz 2009 tarihli engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında sunumu aşağıdaki grafik ile açıklanmıştır.

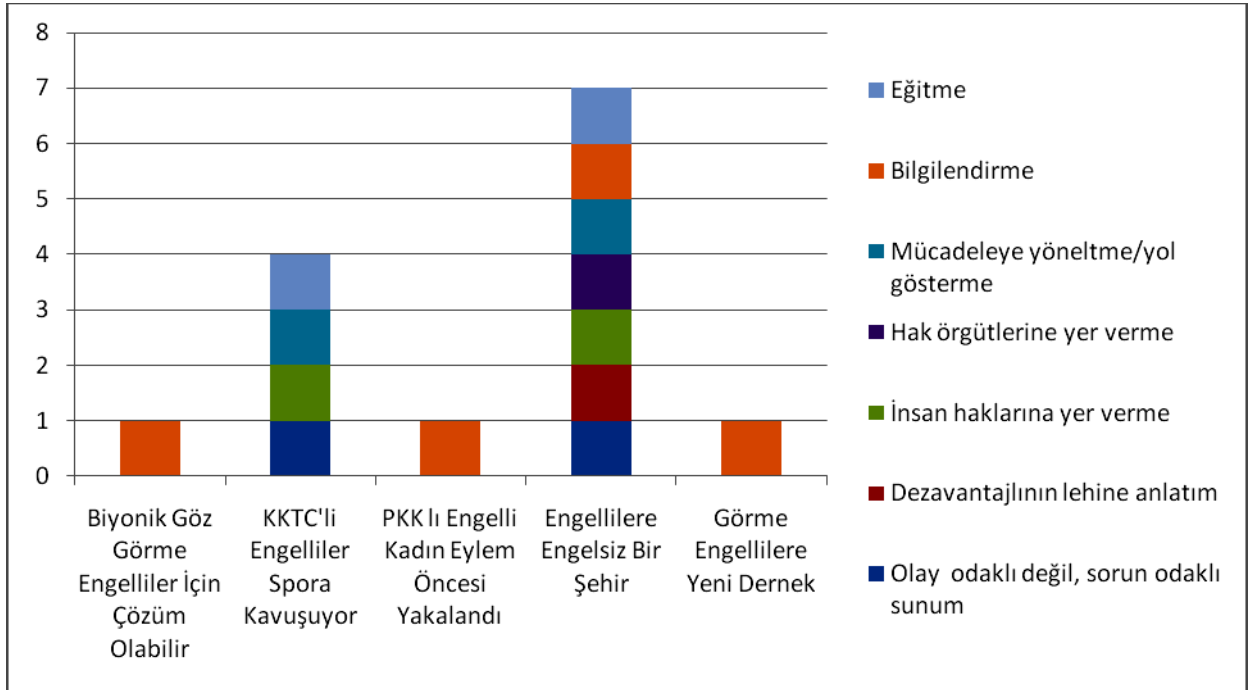

Grafik 15. www.engellihaberleri.com Sitesinde 15 Temmuz 2009'da Yayınlanan Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu

Sitede 15 Temmuz 2009 tarihinde yayınlanan “Görme engelli öğretmenin hukuk mücadelesi” başlıklı haberde hak haberciliğinin tüm unsurları bulunmaktadır. “GAES işitme merkezleri ile

tüm engelliler seslerini duyuruyor” başlıklı haber ise, bilgilendirme, dezavantajlının lehine anlatım ve hak örgütlerine yer verme dışında hak haberciliğinin diğer unsurlarını taşımaktadır. Bu iki haber dışında kalan “Engelli kızın hayali gerçek oldu”, “Devrekli engellilerden el işi sergisi”, “Diyarbakır’da engellilerden kermes” ve “Engelli gence zorla uyuşturucu sattılar” başlıklı haberlerde yalnızca bilgilendirme unsuru bulunmaktadır.

www.engellihaberleri.com haber sitesinin son olarak 22 Ekim 2009 tarihli engelli haberleri incelenmiştir. Bu tarihte sitede, 5 engelli haberi yayınlanmıştır. Aşağıdaki grafik ile, 22 Ekim’de www.engellilersitesi.com adresinde yayınlanan bu haberlerin hak haberciliği bağlamında sunumu aktarılmıştır.

Grafik 16. www.engellihaberleri.com Sitesinde 22 Ekim’de Yayınlanan Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu

Grafikten de anlaşıldığı gibi 22 Ekim 2009 tarihinde www.engellihaberleri.com sitesinde yayınlanan engelli haberleri içinde hak haberciliğinin tüm unsurlarını taşıyan 1 haber bulunmaktadır. Bu, “Engellilere engelsiz bir şehir” başlıklı haberdır. Bu haberden sonra hak haberciliği unsurlarını en çok taşıyan haber, “KKTC’li engelliler spora kavuşuyor” başlıklı haberdır. Bu haberde hak haberciliğinin, mücadeleye yönelme/yol gösterme, olay odaklı değil, sorun odaklı sunum ve eğitime unsurları bulunmaktadır. Bunlar dışında kalan diğer 3 haberde ise yalnızca hak haberciliğinin, bilgilendirme unsuruna yer verilmiştir.

www.engellihaberleri.com sitesindeki haberlerin sunumu da yaygın basında olduğu gibi hak haberciliği unsurlarını çoğunlukla içermemektedir. Yaygın basında olduğu gibi www.engellihaberleri.com sitesinde de engellilere ilişkin haberler çoğunlukla geleneksel habercilik anlayışı içinde sunulmakta, hak haberciliği unsurlarını yeterince taşımamaktadır.

4.5. Örnek Olayın Yaygın Basında Ve Alternatif Medyada Hak Haberciliği Bağlamında Sunumu

Engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl ele alındığını konu edinen bu çalışmada, basında engelli haberlerinin ne şekilde sunulduğunu anlamak önem taşımaktadır. Bu çerçevede çalışmada öncelikle yaygın basında yer alan engelli haberleri içerik çözümlemesi yöntemi ile ele alınmıştır. Daha sonra ise, alternatif medya örneği olarak belirlenen www.bianet.org adresindeki engellilere ilişkin haberler hak haberciliği bağlamında çözümlenmiştir. Bu çözümlenmelerin zaman aralığı 2009 yılını kapsamaktadır. Türkiye’de oldukça uzun bir süre gündemde kalan ve Türkiye ve İngiltere arasında diplomatik tartışmaların yaşanmasına neden olan, gazetelerin birinci sayfadan sunduğu, engellilerin öznesi olduğu olay 2008 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu olay, Kasım 2008 tarihinde ilk kez gündeme gelen “York Düşesi Sarah Ferguson’un bir televizyon ekibiyle birlikte kılık değiştirerek, gizlice Türkiye’ye gelip, buradaki rehabilitasyon merkezlerinde, engellilere ve bakıma muhtaç çocuklara yapılan hak ihlallerini gizlice kameraya çekmesi ve sonrasında bu görüntülerin basında yer alması ile gelişen olaylardır.” Çalışma boyunca incelenecek örnek olay, tanımlamada kolaylık sağlaması bakımından, “Hak ihlâlinin sunumu” olarak adlandırılmıştır. Engellilerin öznesi olduğu ve engellilerin uğratıldığı hak ihlallerini konu edinmesi bakımından bu olayın ayrı bir kategoride incelenmemesinin çalışma için önemli bir eksiklik olacağı düşünülmüştür. Çalışma 2008 yılını kapsamadığı için bu olay örnek olay olarak belirlenerek, hak haberciliği unsurları bakımından çözümlenmiştir. Bu bölümde, örnek olayın basında nasıl sunulduğu, farklı yayın organlarında ne şekilde ele alındığı ve haberlerin hak haberciliği unsurlarını ne oranda taşıdığı açıklanmaya çalışılmıştır. Belirlenen örnek olay hak haberciliği unsurları göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir. Çalışmada örnek olay, daha önce içerik çözümlemesinde kullanılan örneklemde; Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinde ve alternatif medya örneği olan www.bianet.org adresinde sunumu hak haberciliği bakımından incelenmiştir. Örnek olayın çözümlenmesinde belli bir zaman aralığı kullanılmamış, olayın gazetelerde birinci sayfadan ve geniş bir şekilde yer aldığı tarihlerin tümü çalışmada ele alınmıştır.

4.5.1. Örnek olayın yaygın basında sunumunun hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi

Hak ihlâlinin sunumu” olayına, Hürriyet gazetesinde 4, 5, 8 Kasım 2008 tarihlerinde, 3 gün boyunca, Posta gazetesinde 3 ve 4 Kasım 2008 tarihlerinde, toplam 2 gün, Sabah gazetesinde 3, 4 ve 5 Kasım 2008 tarihlerinde toplam 3 gün, Zaman gazetesinde ise, 4, 5 ve 7 Kasım 2008 tarihlerinde toplam 3 gün boyunca yer verilmiştir. Tüm haberler 1. sayfadan verilmiştir, çoğunlukla devam sayfasına gönderilmiş ve olaya gazetelerde geniş yer ayrılmıştır.

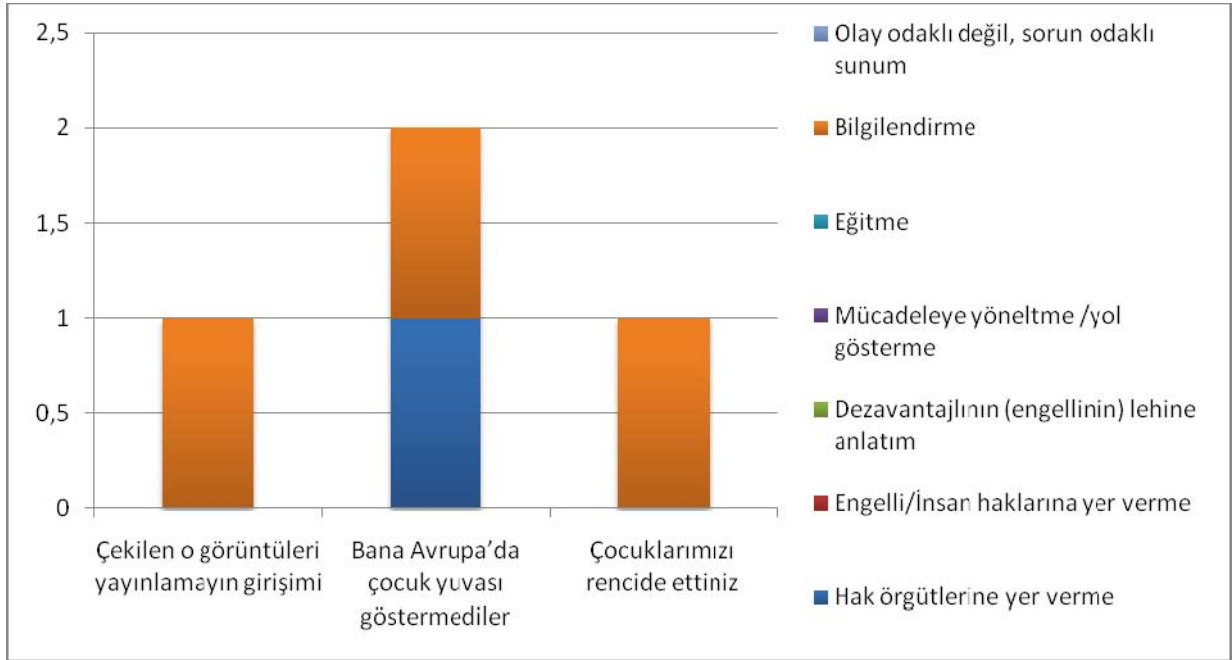
4.5.1.1. Örnek olayın Hürriyet gazetesindeki sunumu

Haber Hürriyet gazetesinde ilk kez 4 Kasım 2008 tarihinde, “Çekilen o görüntüleri yayınlamayın girişimi” başlığı ile verilmiştir. Haberde, Ferguson’un İngiliz televizyon kanalı için gizlice çektiği görüntülerin iki ülke arasında diplomatik bir krize yol açtığı belirtilmekte ve görüntülerin yayınlanmaması için Londra Büyükelçisi’nin girişimleri aktarılmaktadır. Haberin devamı gazetenin 14. sayfasında verilerek, haber “Düşes’in ajanlığı diplomatik kriz çıkardı” başlığı ile sunulmuştur. 15. sayfada da “Bazılarını bağlamazsak tehlikeli olabilir” başlıklı haber ile devam etmiş; bu haberde SHÇEK uzmanının görüşüne yer verilerek, yaşanan durumun bir hak ihlâli olmadığı, olağan olduğu savunulmuştur. Böylece, Hürriyet gazetesinin bu iki haberinde de diğer gazetelerde görülen sorunlu sunum tekrar edilmiştir.

Ancak Hürriyet gazetesinin 5 Kasım 2008 tarihli haberinde olayın yine diplomatik bir kriz olarak sunulmasına karşın, haberde Sağlık Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası’nın (SES) açıklamalarına yer verilerek haberde dengeli bir sunum gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Örnek olay, 5 Kasım 2008 tarihinde Hürriyet’te “Bana Avrupa’da çocuk yuvası göstermediler” başlığı ile verilmiştir. Haberde Sağlık Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası’nın (SES) açıklamaları ile sorun sunumuna yer verilmiştir. Sendika açıklamasında, Saray Rehabilitasyon Merkezi’nde kadrolu ve nitelikli elemanlar yerine yaşamlarında bir gün bile özürlü görmemiş kişilerin bakıcı olarak görev yaptığını belirtmiş, sorunun hizmet alımında yaşanan sorunlar ve “piyasanın insafsız koşulları” nedeniyle yaşandığını söylemiştir. Ancak haberde, yine engellilerle ilgili bir sivil toplum kuruluşunun ya da hak örgütünün görüşüne yer verilmemiştir.

Haber, Hürriyet gazetesinde son olarak 8 Kasım 2008 tarihinde “Çocuklarımızı rencide ettiniz” başlığı ile 1. sayfadan verilmiştir. Daha sonra haber 21. sayfada “Çocuklarımızı rencide etti” başlığı ile Dışişleri Bakanı Ali Babacan’ın olayda, gizlice kameraya çekilen

engellilerin rencide edildiği açıklamalarına yer vermiştir. Hürriyet gazetesinin haberlerinin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi ise, aşağıdaki grafik ile aktarılmıştır.

Grafik 17. Hürriyet Gazetesinde Sunulan “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi

Hürriyet gazetesinde yayınlanan tüm haberlerde de diğer haberlerde olduğu gibi bilgilendirme unsuru bulunmaktadır. Gazetede bunun dışında “Bana Avrupa’da çocuk yuvası göstermediler” başlıklı haberde hak haberciliğinin hak örgütlerine yer verme unsuru bulunmaktadır. Haberde, Sağlık Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası’nın (SES) açıklamalarına yer verilmiştir. Ancak olayda hak ihlâline uğrayan engellilerin görüşlerini temsil edecek, herhangi bir sivil toplum kuruluşu ya da hak örgütüne haberde yer verilmemiştir. Dolayısıyla haberde bir hak örgütünün görüşüne yer verilmesine karşın, haberin hak haberciliğine uygun bir şekilde sunulduğunu söylemek olanaklı değildir.

Bu bölümün daha net anlaşılabilmesini sağlayacaktır “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının yaygın basında sunumunun genel bir değerlendirmesinin yapılması gerekli görülmüştür. Buna göre, “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının Sabah gazetesindeki sunumunda hak haberciliğinin bilgilendirme ve hak örgütlerine yer verme unsurlarına yer verilmiş, eğitime, mücadeleye yöneltme/yol gösterme, insan haklarına yer verme, dezavantajlının lehine anlatım, olay değil, sorun odaklı sunum unsurları ise haberde yer almamıştır. Sabah gazetesinde ise, haberlerin sunumunda insan haklarına yer verme, dezavantajlının lehine

anlatım ve mücadeleye yöneltme/yol gösterme öğelerine yer verilmediği görülmüştür. Zaman gazetesindeki örnek olaya ilişkin haberde de hak haberciliğinin bilgilendirme, eğitime ve mücadeleye yöneltme/yol gösterme öğeleri dışında başka unsuruna yer verilmemiştir. Son olarak “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının Hürriyet gazetesindeki sunumunda ise, hak haberciliğinin yalnızca eğitime ve bilgilendirme unsurlarına yer verilmiştir.

Yaygın basında ele alınan gazetelerin hiçbiri haberlerinde engellilerin yaşadığı hak ihlâlini temel almamıştır. Haberlerde engellilerin uğratıldıkları kötü muamelelere yer verilmiş, ancak bu, eleştirel bir bakış açısıyla sunulmamıştır. Yaşanan hak ihlâlleri çoğu haberde “normalleştirilmeye” çalışılmış, haberlerin neredeyse tümü olayı diplomatik bir kriz olarak sunmuştur. Haberde görüşlerine yer verilen siyasi seçkinler, olaya ilişkin sorunları ya da bu sorunların çözümü için yapılması gerekenleri aktarmamış, yaşanan hak ihlâlini görmeyerek, bunu iki ülke arasındaki bir sorun gibi sunmuşlardır. “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının yaygın basındaki sunumunda, engelli haklarına yer verilmemiş, olayda mağdur edilen engellilerin sesi duyurulmamış, hak örgütlerine yer verilmemiş, sorunun çözümüne ilişkin kapsamlı bilgiler sunulmamıştır.

4.5.1.2. Örnek olayın Posta gazetesindeki sunumu

“Hak ihlâlinin sunumu” olayı, ilk olarak Posta gazetesinde 3 Kasım 2008 tarihinde yayınlanmıştır. Gazetenin 1. sayfasında yayınlanan ve “Yuvada dehşet” başlığı ile verilen haber, gazetenin manşet haberi olarak sunulmuştur. Haberde “İngiltere Kraliçesi Elizabeth’in oğlu Prens Andrew’un eski eşi York Düşesi Sarah Ferguson bir televizyon ekibiyle birlikte gizlice Türkiye’ye gelip Ankara Saray Rehabilitasyon Merkezi’nde pislik içinde yatan, oturdukları yere bağlanan ve yerlerde sürünen çocukları gördü. Düşes, şoke oldu ve kamerası ile görüntülediği görüntüleri İngiltere’de yayımlayacağını açıkladı” denmektedir.

Haberde, Ferguson’un çektiği görüntülerde engelli oldukları için oldukları yere bağlanan, altı değiştirilmediği için pislik içinde yatan ve yerlerde sürünen çocukların bulunduğu aktarılmıştır. Haberde habere konu olan olay kadar, Ferguson’un nasıl kılık değiştirdiği, gizli çekimleri nasıl yaptığı ayrıntılandırılarak verilmiştir.

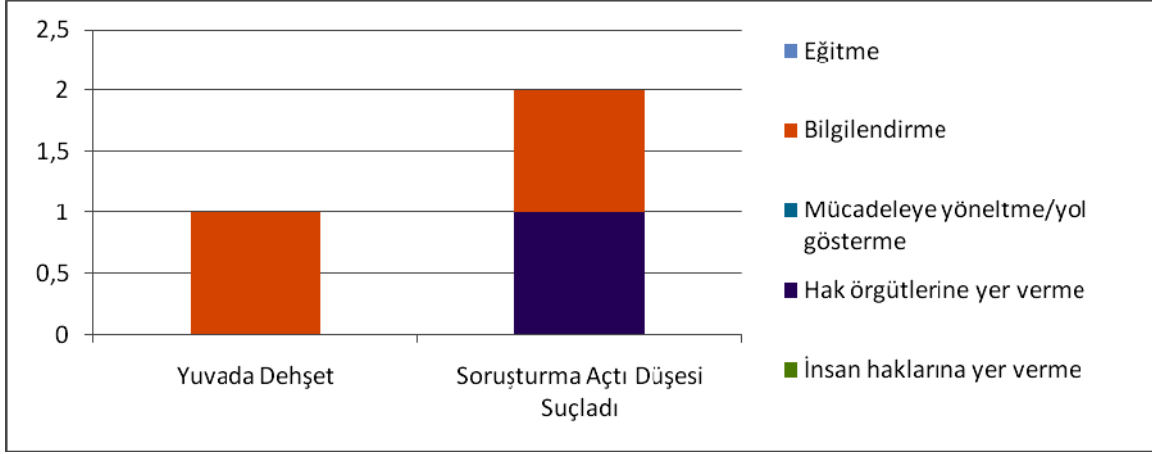
Aynı haberin devamı Posta gazetesinde bir gün sonra yayınlanmıştır. 1. sayfada “Soruşturma açtı, düşesi suçladı” başlığı ile verilen haber, gazetenin 12. sayfasında devam etmiştir. 4 Kasım 2008 tarihli haberde adı geçen rehabilitasyon merkezleri hakkında soruşturma açıldığı belirtilerek, Devlet Bakanı Nimet Çubukçu’nun olayla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir.

Çubukçu, açıklamasında, “Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkan Sayın Ferguson bu olayda art niyetlidir” demektedir.

Haberin 12. sayfadaki devamında ise, “Düşes ağladı devlet kızdı” başlığı kullanılmıştır. Haberde yine olay özetlenerek, Çubukçu’nun, olayın Türkiye İlerleme Raporu’nun açıklanacağı bir döneme denk gelmesini manidar bulduğunu söylediği aktarılmaktadır. Haberin devamı, 1 tam sayfa olarak verilmiştir. Haberde, ayrı bir başlık altında Sosyal Hizmetler İl Müdürü’nün açıklamasına da yer verilmiştir. “Mecburen bağlıyoruz” başlıklı bu bölümde, Sosyal Hizmetler İl Müdürü Neriman Koca, “Elini açtığımda gözünü çıkarmak isteyen zihinsel engelliler var” diyerek engellilerin kendilerine zarar vermelerini engellemek için, onları bağlamak zorunda olduklarını söylemektedir. Koca, personel ve kaynak sıkıntılarının olmadığını, merkezde inşaat çalışmaları yapıldığı için bir odada 20 değil 40 kişinin kaldığını söylemektedir. Böylece haberde, engellerine kötü koşullar altında yaşamalarının, ellerinin bağlanmasının bir hak ihlâli olmadığı, bunun bir zorunluluk ve engelliler için doğal bir uygulama olduğu anlatılmaktadır. Aynı haber içinde yine ara bir başlıkla “İngiltere’ye ihtar mektubu” denmiş ve Nimet Çubukçu’nun olayla ilgili İngiltere’nin uyarılması gerektiğini söylediği verilmiştir. Haberde başka bir ara başlıkta ise “Saray 4 yıl önce de aynıydı” ifadesi kullanılmıştır. Bu başlık altında ise, TBMM İnsan Hakları Komisyonu’nun 2004 yılında, bu rehabilitasyon merkezini incelediğini ve komisyon raporu sonucunda Ferguson’un çektiği görüntülerde ortaya çıkan durum ile örtüşen sonuçların çıktığı belirtilmektedir. Haberde yer verilen bu bilgi, sözü edilen merkezde daha önce de engellilerin kötü koşullar altında yaşadığının saptandığını aktarması bakımından önem taşımaktadır.

Bu haberlerin sorunlu tarafı, haberlerde engelli haklarına ilişkin bilgilendirmenin eksik oluşu, yaşanan hak ihlâli üzerinde durulmayışıdır. Haberin konusu rehabilitasyon merkezlerinde yaşanan hak ihlâlleri olmasına karşın, haberde engelliler unutulmuş, haber, iki ülke arasında yaşanan diplomatik bir kriz olarak sunulmuştur. Bu anlamda, “Hak ihlâlinin sunumu” haberlerinin hak haberciliği bağlamında sunulup sunulmadığının da değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Aşağıdaki grafikte, örnek olay olarak belirlenen “Hak ihlâlinin sunumu” haberlerinin Posta gazetesinde hak haberciliği bağlamına nasıl sunulduğu incelenmiştir.

Grafik 18. Posta Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu grafikten yola çıkarak, Posta Gazetesi'nin haberleri hak haberciliği bağlamında değerlendirildiğinde, iki haberin de bilgilendirme unsurunu taşıdığı söylenebilmektedir. Gazetenin “Soruşturma Açtı Düşes’i Suçladı” başlıklı haberinde hak haberciliğinin, “hak örgütlerine yer verme” unsuruna da yer verilmiştir. Ancak haberlerde, “eğitime, mücadeleye yöneltme/yol gösterme, insan haklarına yer verme, dezavantajlının lehine anlatım, olay değil, sorun odaklı sunum” gibi hak haberciliği bakımından önem taşıyan unsurlara yer verilmemiştir. Bu anlamda haberlerin sunumunun hak haberciliğine uygun olmadığını söylemek olanaklıdır. Posta gazetesinin haberleri de geleneksel habercilik anlayışı içinde yalnızca olay hakkında bilgi veren bir anlatımla sunulmuştur. Böylece Posta gazetesinin de hak haberciliği yapmadığı görülmüştür.

4.5.1.3. Örnek olayın Sabah gazetesindeki sunumu

“Hak ihlâlinin sunumu” haberi, Sabah gazetesinde ilk olarak 3 Kasım 2008 tarihinde “Düşes’in gizli kamerası” başlığı ile 1. sayfadan sunulmuştur. Haberde Ferguson’un kılık değiştirerek engelli yurdundaki dehşeti görüntülediği yazmaktadır. 1. sayfadan verilen haber, “Yurtlardaki dehşeti düşes kameraya aldı” başlığı altında 17. sayfadan devam etmiştir. Haberde “Ferguson’un Türkiye’de engelli ve öksüz çocukların istismar edildikleri yolundaki haberleri incelemek için Türkiye’ye geldiği ve başını örtüp kendini bir çalışan gibi göstererek, girdiği rehabilitasyon merkezlerinde gizli kamera çekimi yaptığı” olayı aktarılmıştır. Haberde 2004 yılında aynı merkezi incelemeye gelen CHP Milletvekili Özlem Çerçioğlu’un sözlerine de yer verilmiştir. Çerçioğlu, o zaman gördüklerini şöyle anlatmıştır: “Gittiğimizde kalorifer yanmıyordu, Kilitli bir odayı açtırdım, 13-14 yaşlarında 3 kız çocuk yerde yatıyordu. Tuvalet

ihtiyaçlarını da oraya yapmışlardı. Zihinsel özürlü çocukların kendilerine zarar vermelerine engel olmak için ellerine şişe geçirmişlerdi. Rapora bunun psikolojik şiddet olduğunu ve daha iyi koşulların sağlanması gerektiğini yazdık.”

Haberde bu açıklamanın yanı sıra, Uluslararası Zihinsel Engellilik ve Psikiyatride İnsan Hakları Kuruluşu’nun 2005 tarihli raporunda Saray için saptamalar yapıldığı belirtilmiştir. Raporda 408 kişilik Rehabilitasyon Merkezi’nde 750 kişinin kaldığı, bunların 400’ünün yatağa bağılı halde olduğu yazmaktadır. 2004 tarihli raporda çocukların boş yataklara bağlandığı, Temmuz’daki incelemede ise, odalardan idrar kokusun geldiğı, fizyoterapi olmaksızın yatağa bağlanmaktan çocukların el, kol, bacak ve omurgalarının büküldüğü, çocuklar ve kadın hastaların yetişkin hastaların tecavüzüne uğradıkları yazmaktadır.

Habere konu olan olaya ilişkin farklı görüşlere (CHP Milletvekili Özlem Çerçioğlu, Uluslararası Zihinsel Engellilik ve Psikiyatride İnsan Hakları Kuruluşu gibi) yer verilmesi bakımından, Sabah gazetesinde yayınlanan bu haberde, Posta gazetesine oranla daha dengeli bir sunum bulunmaktadır. Haberde hak ihlâline uğrayan engelliler adına görüşleri alınması gereken sivil toplum kuruluşlarından birine yer verilmiştir.

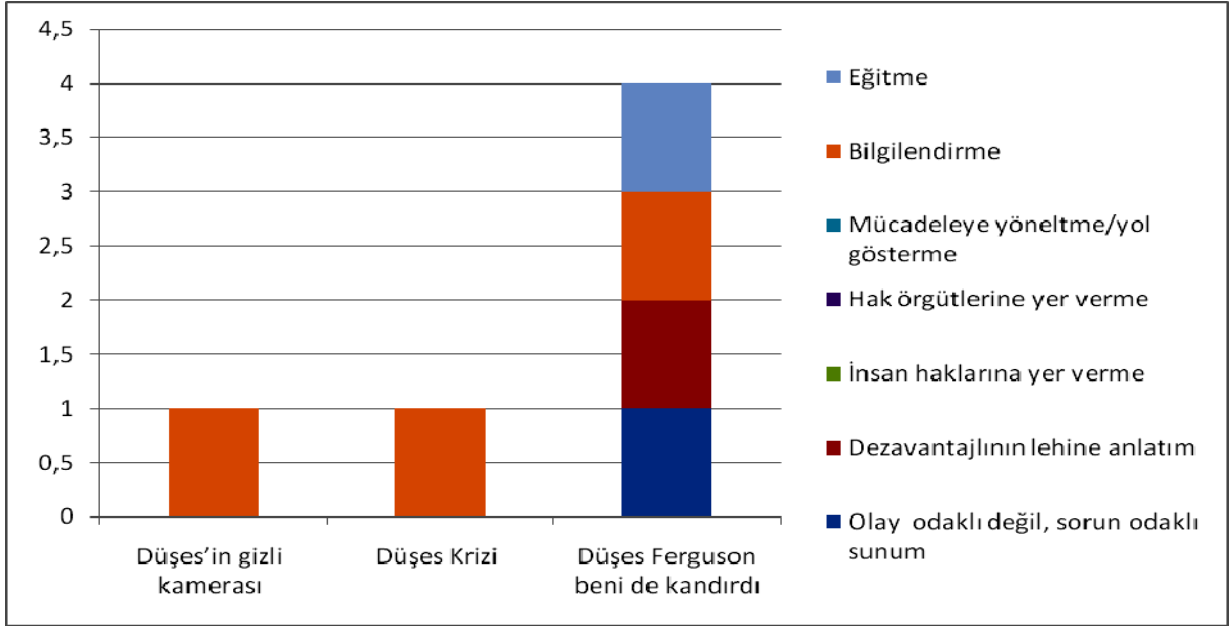
“Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayı Sabah gazetesinde 4 Kasım tarihinde ise, “Düşes Krizi” başlığı ile 1. sayfadan yayınlanmıştır. Haberde, Ferguson’un yaptığı çekimin iki ülke arasında diplomatik sıkıntı yarattığı üzerinde durulmuştur. Haberde, Ferguson’un yaptığı çekime tepki gösteren Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Babacan’ın “Görüntülerin alınış şekli onaylanamaz” açıklamasına, Türkiye’nin Londra Büyükelçisi’nin Ferguson’u Dışişleri nezdinde protesto ettiğine, İngiliz Dışişleri’nin “Düşes’in kendi görüşleri bizim fikirlerimizi yansıtmıyor. Biz Türkiye’ye destek veriyoruz” sözlerine ve Bakan Nimet Çubukçu’nun olayı art niyetli değerlendirdiğı ve olayla ilgili idari soruşturma başlattığına yer verilmiştir.

Haberde bunların yanı sıra Ferguson’un geçmişine ait “Olay kadın Ferguson” başlığı ile Ferguson’un “aşk skandalları”ndan söz edilmiştir. Haberde, Ferguson’un bir dönem hızlı yaşamıyla ünlü olduğu, “Prensle evliyken aşk skandallarının çıktığı, üstsüz halde sevgilisinin ayak parmağını emdiği fotoğrafının olay olduğu, son yıllarda ise kendini hayır işlerine adadığı” yazmaktadır.

Haberin 4. sayfadaki devamı “Düşese ait fikirler resmi görüş” değil başlığı ile verilmiştir. Haberde resmi görüşlere yer verilmiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) Genel Müdürü İsmail Barış’ın, Londra Büyükelçisi’nin ve bakanlıkların görüşlerine

burada daha geniş yer verilmiştir. Özetle haberde; çekimlerin yasadışı olduğu, İnsan Hakları Komisyonu Başkanı'nın; “Merkezin standart hiçbir eksigi yok”, Metin Sabancı Spastik Çocuklar ve Rehabilitasyon Merkezi'nin kurucusunun; “Biz gitsek kimbilir neler görürüz”, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Başkanı'nın; “Gerekirse eller bağlanır” şeklindeki yorumlarına yer verilmiş ve alanında uzman olarak sunulan bu kişiler haberde Ferguson’u eleştiren yorumlar yapmışlardır. Haberde Ferguson, “aşk skandalları”, “olay kadın” ve “evli olduğu halde sevgilisinin ayak parmağını emdi” gibi ifadelerle, geleneksel gazeteciliğin sorunlu olarak tanımlanan haberin magazinleştirilmesinin gerçekleştirildiğini ve olayın gerçek bağlamından çıkarıldığını söylemek olanaklıdır.

“Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayı, Sabah gazetesinde son olarak 5 Kasım 2008 tarihinde “Düşes Ferguson beni de kandırdı” başlığı ile verilmiştir. Haberde, Saray Rehabilitasyon Merkezi'nde gönüllü annelik yapan bir kadının görüşlerine yer verilmiştir. Kendisinin olayla bir ilgisi olmadığını anlatan gönüllü anne, kandırıldığını anlatmaktadır. Bu haber de Sabah gazetesinde yayınlanan diğer haberler gibi, Ferguson’un hak ihlâlini kamera ile çekme yönteminin etik olmayışı üzerinde durmakta, engellilere haberde yer verilmemektedir.

Grafik 19. Sabah Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi

Grafikte de görüldüğü gibi Sabah gazetesinin “Düşes Ferguson beni de kandırdı” başlıklı haberi dışında diğer haberlerde hak haberciliğinin yalnızca bilgilendirme unsuruna yer verilmiştir. “Düşes Ferguson beni de kandırdı” haberinde ise, hak haberciliği unsurlarından;

“bilgilendirme, eğitime, dezavantajının lehine anlatım ve olay odaklı değil, sorun odaklı sunumu”na yer verilmiştir. Böylece bu haberde, Sabah gazetesinin diğer haberlerine oranla hak haberciliğine daha çok yaklaşıldığını söylemek olanaklıdır. Ancak bu, haberin hak haberi olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü haberde, hak haberciliğinin önemli unsurları olan “insan haklarına yer verme, dezavantajının lehine anlatım ve mücadeleye yöneltme/yol gösterme” öğelerine yer verilmemiştir. Sabah gazetesinde yayınlanan “Düşesin gizli kamerası” ve “Düşes krizi” başlıklı haberlerde hak haberciliğinin yalnızca bilgilendirme unsuruna yer verilmiştir. Bilgilendirme unsuru yalnızca hak haberciliğinde değil, geleneksel habercilik anlayışı içinde de haberin taşınması gereken özelliklerden biridir. Bu anlamda ele alınan üç haberin de geleneksel habercilik anlayışı içinde sunulduğunu ve dolayısıyla Sabah gazetesinin haberlerinin hak haberciliğine uygun sunulmadığını söylemek olanaklıdır.

4.5.1.4. Örnek olayın Zaman gazetesindeki sunumu

Zaman gazetesinde ise “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayı ilk olarak, 5 Kasım 2008 tarihinde ve “Sarah Ferguson art niyetli” başlığı ile 4. sayfadan verilmiştir. Haber, olayın ortaya çıktığı günden bir gün sonra olayda adı geçen Saray Rehabilitasyon Merkezi’nin medyaya açıldığı bilgisini içermektedir. Haberde merkezin basına açıldığı söylenmesine karşın, aynı tarihli incelenen gazetelerin hiçbirinde bu görüntüler yer almamıştır. Haberde olayın ardından basın açıklaması yaparak, soruşturma başlatacağını söyleyen Nimet Çubukçu’nun basın açıklamasına yer verilmiştir. Olayın İngiltere’de de eleştirildiğinden ve diğer gazetelerde de çıkan Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) açıklamalarından söz edilmektedir.

Haber 5 Kasım 2008’de da Zaman gazetesinde “Elleri ranzaya bağlı çok engelli gördüm” başlığı ile sunulmuştur. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanı Abdullah Güven, söz konusu olayda engellilerin ellerinin bağlı olmasının abartıldığını, bunun normal bir durum olduğunu “Avrupa’da da elleri bağlı çok engelli gördüğünü” anlatmaktadır. Haberde daha sonra Ege Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mustafa Özekeş, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu İl Müdürü Seyfi Bozçelik, Gazi Üniversitesi Zihinsel Engelliler Bölümü Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Zihni Özyürek gibi kanaat önderlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Böylece habere, elit kişilere yer verme ile haber değeri verildiğini söylemek olanaklıdır.

Zaman gazetesinin 6 Kasım 2008 tarihli haberi ise, “Çocuk yuvaları BBG evi gibi izlenecek” başlığı ile sunulmuştur. Haberde Ferguson’un çektiği gizli kamera görüntülerinden sonra T.C.

Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın (TOKİ) harekete geçtiği ve bakıma muhtaç çocuklar için yaptırılan sevgi evleri ile engelsiz yaşam merkezlerinin kameralı sistem ile sürekli izleneceği anlatılmıştır. Haberde ülke gündemine oturan çocuklara yapılan kötü muamelelere TOKİ evlerinin dur diyeceği söylenmektedir. Haberde "Avrupa'dan Türkiye'deki çocuk yuvalarına övgü" başlığı ile Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin bir süre önce Türkiye'deki rehabilitasyon merkezlerinde gizli bir inceleme yaptığının ve bunun sonuçlarını içeren bir rapor yayınladıklarının öğrenildiği aktarılmıştır. Raporda incelenen yerlerin eksiklikler olmakla birlikte standartlara uygun olduğunun yazdığı aktarılmıştır. Bu haberde de Nimet Çubukçu'nun açıklamalarına yer verilmiştir. Çubukçu'nun açıklamasını aktarmakta yarar bulunmaktadır. Çubukçu, olaya ilişkin sorulan sorulara "Yetimhane olduğunu iddia ettikleri yerler, ağır zihinsel engellilerin bakıldığı yerlerdir" yanıtı vermektedir. Çubukçu, bu açıklamada üstü kapalı olarak, kötü davranışa uğramanın "ağır zihinsel engelli" çocuklar için, "sağlıklı" çocuklardan daha olası bir durum olduğunu söylemektedir. Çubukçu, aslında şunu söylemektedir: "Kötü koşullarda yaşamaya mecbur bırakılan çocuklar, sağlıklı çocuklar değil, ağır zihinsel engelli çocuklardır, dolayısıyla bu abartıldığı kadar büyük bir sorun değildir."

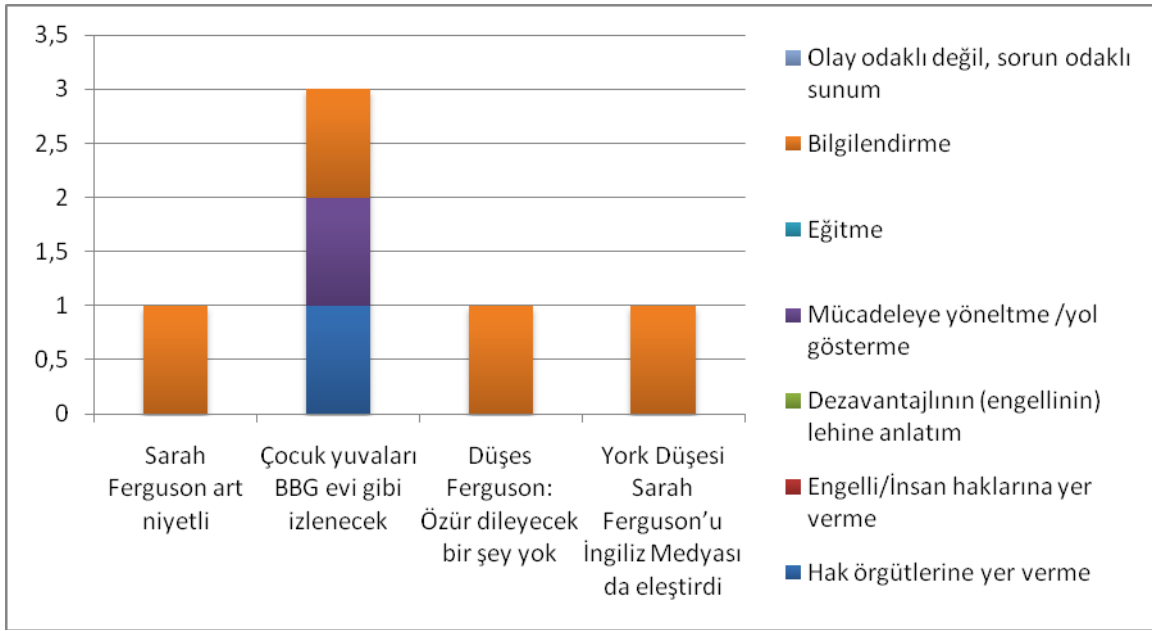
7 Kasım 2008 tarihli Zaman gazetesinde haber, "Düşes Ferguson: Özür dileycek bir şey yok" başlığı ile verilmiştir. Haberde gizli çekim sonrası yayınladığı görüntüler ile Türkiye'nin imajını zedeleyen Ferguson'un yaptıklarından dolayı özür dilemeyeceği aktarılmıştır.

Zaman gazetesindeki diğer haber ise, 8 Kasım 2008 tarihinde, "York Düşesi Sarah Ferguson'u İngiliz Medyası da eleştirdi" başlığı ile verilmiştir. Haberde, İngiltere'nin The Telegraph gazetesinin haberi aktarılmaktadır. Haberde, gazetenin, Ferguson'a ağır eleştiriler getirdiği anlatılmaktadır.

Zaman gazetesinin "Hak ihlâlinin sunumu" örnek olayına ilişkin haberlerinde, farklı kesimlerin açıklamalarına yer verildiği izlenimi yaratılmaya çalışılmış, bu anlamda engellileri temsilen akademisyenlerin ve devlet kurumlarının açıklamalarına yer verilmiştir. Ancak açıklamaların tümü, devlet yanlısıdır ve engelli haklarına yer vermemektedir. Zaman gazetesinin haberlerinde yaşanan hak ihlâli, olağan bir olay gibi yansıtılmış ve bu görüşün doğru olduğunun kanıtlanması için kanaat önderi olarak tanımlanan kişilerin görüşlerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra İngiliz basının da Ferguson için olumsuz haberler yayınladığı aktarılmıştır. Ayrıca, haberde, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin daha önce rehabilitasyon merkezlerini incelediğini ve bu yerlerin eksiklikleri olmakla birlikte

standartlara uygun olduğunu yazması ise, “Avrupa’dan Türkiye’deki çocuk yuvalarına övgü” başlığı ile sunulmuş, olay taraflı bir şekilde sunulmuştur. Bu aktarılanlardan yola çıkılarak Zaman gazetesinde yayınlanan “Hak ihlâlinin sunumu” haberlerinin geleneksel basın anlayışı içinde de objektif olmaması ve gazetecilik etik değerlerine uymaması bakımından sorunlu olarak tanımlandığını söylemek olanaklıdır.

Zaman Gazetesi’nde yayınlanan “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayına ilişkin haberlerin, hak haberciliği bağlamında sunumu ise, aşağıdaki grafik ile anlatılmıştır.

Grafik 20. Zaman Gazetesinde Sunulan “Hak İhlâlinin Sunumu” Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi

Buna göre, tüm haberler ortak bir şekilde, hak haberciliğinin bilgilendirme unsurunu taşımaktadır. Tüm haberler içinde yalnızca, “Çocuk yuvaları BBG evi gibi izlenecek” haberinde, hak örgütlerine yer verme ve mücadeleye yöneltme/ yol gösterme unsurlarına yer verilmiştir. Haberde, mücadeleye yöneltme/ yol gösterme unsuruna; Ferguson’un çektiği gizli kamera görüntülerinden sonra TOKİ’nin harekete geçtiği ve bakıma muhtaç çocuklar için yaptırılan sevgi evleri ile engelsiz yaşam merkezlerinin kameralı sistem ile sürekli izleneceği aktararak yer verilmiştir. Böylece “sevgi evleri”nin kurulmasıyla ve bunların sürekli izlenmesiyle engellilerin sorunlarının çözüleceği söylenmektedir. Ancak çözüm olarak sunulan görüşler de sorunludur. Öncelikle haber sorun odaklı sunulmadığı için, engellilerin hak ihlâline uğramaları olayının çözümünde de yapısal çözümlerden değil, duruma ilişkin

çözüm yollarından söz edilmektedir. Engellilerin sorunlarının çözümü için, yol gösterilmesine karşın, sunulan çözüm, hak haberciliği bağlamında insan haklarına yer vermediği için sorunlu görünmektedir. Haberde hak örgütlerine de yer verilmiştir. Haberde, “Avrupa’dan Türkiye’deki çocuk yuvalarına övgü” başlığı ile Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi’nin bir süre önce Türkiye’deki rehabilitasyon merkezlerinde gizli bir inceleme yaptığının ve bunun sonuçlarını içeren bir rapor yayınladıklarının öğrenildiği aktarılmıştır. Raporla, incelenen yerlerin eksiklikler olmakla birlikte, standartlara uygun olduğunun yazıldığı aktarılmıştır. Ancak haber içinde, raporda belirlenen eksikliklerin neler olduğuna yer verilmemiş, komitenin rehabilitasyon merkezlerinin “eksiklikler olmasına karşın standartlara uygun” değerlendirmesi, “Avrupa’dan Türkiye’deki çocuk yuvalarına övgü” başlığı ile taraflı bir şekilde nitelendirilmiştir. Dolayısıyla bu haberde, hak örgütlerine yer verme unsuru bulunmakta, ancak bu, taraflı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Böylece, Zaman gazetesinde yayınlanan haberlerin tümünün hak haberciliğine uygun bir şekilde sunulmadığını söylemek olanaklı olmaktadır.

4.5.2. Örnek olayın alternatif medyada sunumunun hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi

Alternatif bir medya olarak tanımlanan www.bianet.org adresinin engelli haberlerini nasıl sunduğunu anlayabilmek için örnek olay olarak belirlenen Sarah Ferguson’un gizli kamera ile çektiği rehabilitasyon merkezlerinin görüntülerinin basına yansımaları sonrasında yaşanan olayların aktarıldığı haber, “hak ihlâlinin sunumu” haberinin www.bianet.org adresinde ne şekilde sunulduğunun incelenmesinin çalışma için yararlı olacağı düşünülmüştür. Böylece, yaygın basında haberin sunumu ile, kendini alternatif bir medya olarak tanımlayan www.bianet.org adresinde yayınlanan aynı konudaki haberlerin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Özetle; bu bölümde engelli haberinin geleneksel habercilik anlayışı içinde sunumu ile alternatif medya içinde değerlendirilen internet sitesindeki sunumunun karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu, engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğunu anlayabilmek için önemli ipuçları sağlayacaktır. “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayı 2008 yılı içinde www.bianet.org adresinde 3 kere haber olmuştur.

www.bianet.org adresinde “Hak ihlâlinin sunumu” haberi ilk olarak 3 Kasım 2008 tarihinde, "SHÇEK'e Kaynak Ayrılmayınca İstismarın Önüne Geçilemiyor" başlığıyla yayınlanmıştır. www.bianet.org adresinde, York Düşesi Sarah Ferguson'un Ankara ve İstanbul'daki iki rehabilitasyon merkezine kılık değiştirerek girmesiyle ortaya çıkan haberler, sosyal hizmet

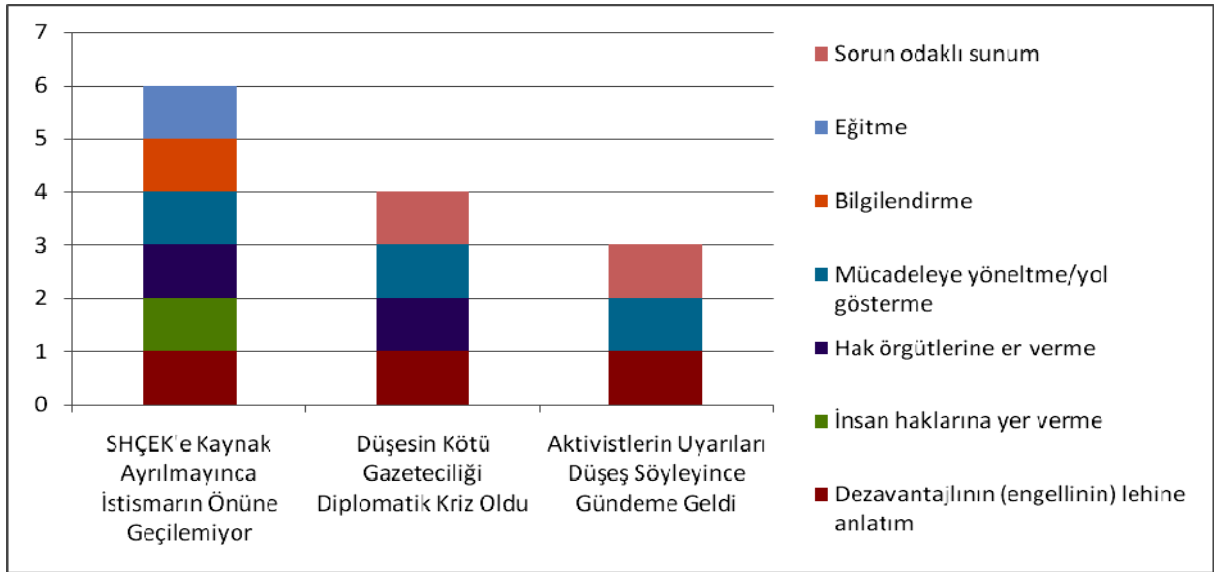

uzmanı Abdullah Karatay tarafından değerlendirilmiştir. Karatay, sorunun kaynak yetersizliğinden kaynaklandığını söylemiştir. Karatay, haberde, kesin çözüm için devletin sosyal hizmetler politikasını tamamen değiştirmesi gerektiğini, istismarın, çok fazla gereksinim sahibine bir arada, kıt kaynaklarla hizmet veriliyor olmasından kaynaklandığını açıklamaktadır. Karatay, demokratik bir toplumda yuvaların herkese açık olmasının tartışılmasının gereksiz olduğunu söylemektedir. Sosyal Hizmet Uzmanı Karatay, “Kuruluşlar medyaya, ilgili sivil toplum kuruluşlarına ve uzmanlara açılmalı; etkin ve şeffaf bir denetim sistemi kurulmalı. Bu da istismar vakalarını azaltacaktır” demektedir.

Haber www.bianet.org adresinde ikinci kez, 5 Kasım 2008 tarihinde, “Düşesin Kötü Gazeteciliği Diplomatik Kriz Oldu!” başlığı ile verilmiştir. Haberde özetle olayın ne olduğu, olay sonrasında gelişen tepkiler, tepkilere verilen yanıtlar ve olayın yorumu yer almıştır. Olay bölümünde, olayın nasıl geliştiği aktarılmıştır. Haberde, Ferguson’un gizli çekim yaparak rehabilitasyon merkezinde yaşananları medyanın gündemine sokmasının Türkiye ile İngiltere arasında tartışmaların yaşanmasına yol açtığı aktarılmıştır. Habere konu olan Ferguson’un Daily Mail Gazetesi’ne olayın nasıl geliştiğini anlatmasına, haberde yer verilmiştir. Haberde gazeteci Chris Rogers’ın “Avrupa Birliği’ne üye olmaya çalışan bir ülkeden bu tip haberlerin yapılmasının kamuoyunu bilgilendirmek açısından meşru olduğunu” söylemesine yer verilmiştir. Haberin tepkiler bölümünde, olay sonrasında Dışişleri Bakanı Ali Babacan’ın ve Devlet Bakanı Nimet Çubukçu’nun olaya ilişkin eleştirileri yer almıştır. Yanıtlar kısmında ise, Ferguson’ın bu tepkilere nasıl yanıt verdiği açıklanmıştır. Haberin yorum bölümünde “Etik dışı gazetecilik” başlığı kullanılmıştır. Bu bölümde muhabir, Ferguson’un, amacının “Türkiye’deki çocukların iyiliği” olmadığı yönünde bir izlenim oluşturduğunu söylemektedir. Haberde muhtaç çocukların bakımıyla ilgili sorunların yaşandığının bilinen bir gerçek olduğu ancak, İngiliz ekibin cımbızlayarak seçtiği bir sorunun bütüne ikame edilip sunulduğu, oysa bu alanda çalışan uzmanların, örgütlerin görüşüne başvurmak; dahası elde edilen bilgiyi konunun taraflarının görüşüne sunarak vermek gerektiği belirtilmektedir. Bu bölümde haberin elde ediliş biçiminin de etik olmadığı yazılmıştır. Yorumlar bölümünde son olarak, ortada bir “Diplomatik krizden çok kötü ve gayri etik bir gazetecilik vakası var. Bu konuda pek de dikkatli olmayan medyaysa sorunu milliyetçilikten diplomatik krize varan bir alanda tartışmaya devam ediyor” denerek, olayın yaygın basındaki sunumunun sorunlu olduğuna değinilmiştir.

Ferguson ile ilgili haber son olarak, 7 Kasım 2008 tarihinde “Aktivistlerin Uyarıları Düşes Söyleyince Gündeme Geldi” başlığı ile verilmiştir. Haberde Ruh Sağlığında İnsan Hakları

Girişimi (RUSİHAK) üyelerinin İstanbul Karaköy'deki Sabancı Üniversitesi İletişim Merkezi'nde bir basın toplantısı yaparak, Sarah Ferguson'un yaptığı çekimlerle gündeme gelen Ankara Saray ve diğer bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin durumu hakkında bilgi vermeleri aktarılmıştır. Haberde, "Akıl ve Ruh Sağlığı Alanında İnsan Hakları 2008 Türkiye Raporu'nun sonuçları"nın kamuoyu ile ikinci kere paylaşıldığı aktarılmıştır. Raporda, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, sorunların ortadan kalkması için, hükümetin bir ruh sağlığı yasası çıkarması gerektiğinin altını çizmekte, RUSİHAK üyeleri konuyla ilgili acil eylem planının hazırlanmasını ve bu sürece sivil toplum örgütlerinin, çalışanların ve ailelerin de buna dâhil edilmesini önermektedir.

Grafik 21. www.bianet.org sitesinde "Hak İhlâlinin Sunumu" Örnek Olayının Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi

Buna göre www.bianet.org adresinde yayınlanan bu dört haberden hak haberciliğinin tüm unsurlarını taşıyanlar, 3 Kasım tarihli "SHÇEK'e Kaynak Ayrılmayınca İstismarın Önüne Geçilemiyor" haberi ile, 7 Kasım 2008 tarihli "Aktivistlerin Uyarıları Düşes Söyleyince Gündeme Geldi" başlıklı haberdur. "Düşesin Kötü Gazeteciliği Diplomatik Kriz Oldu!" başlığı ile verilen haberde ise, hak haberciliğinin unsurlarına daha az yer verilmiştir. Haber, eğitim, bilgilendirme, insan haklarına yer verme ve hak örgütlerine yer verme hak haberciliği unsurlarını taşımaktadır.

Bu grafiklerden de anlaşılacağı gibi "Hak ihlâlinin sunumu" örnek olayının www.bianet.org adresindeki sunumunun ise hak haberciliğine çoğunlukla uygun olduğunu söylemek olanaklıdır. Çalışmada www.bianet.org adresinde örnek olaya ilişkin 3 haberin de hak

haberciliği unsurlarını taşıdığı görülmüştür. Bu noktada, www.bianet.org adresinin engellilere haberlerde yeterince yer vermemesine karşın, engellilere ilişkin haberleri, hak haberciliği unsurlarına uygun olarak sunduğunu söylemek olanaklıdır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında medyada nasıl sunulduğu ortaya konmuştur. Engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğu, bu çalışmada kuramsal ve uygulama olarak iki ana bölümde açıklanmıştır. Çalışmanın kuramsal bölümü kendi içinde 3 alt bölüme ayrılmıştır. Bu alt bölümlerde geleneksel habercilik anlayışı, tarihi, temel ilkeleri, alternatif medya, alternatif medya içinde değerlendirilen sivil toplum medyaları, barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği açıklanmış, sonrasında hak haberciliği, engellilik, insan hakları ve medya kavramları ele alınmış ve bu konular ayrıntılı olarak incelenmişlerdir. Çalışmanın uygulama bölümü ise, kendi içinde 5'e ayrılmaktadır. Bu bölümde önce, engellilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeye yer verilmiş, sonra yaygın basında engellilere ilişkin haberlerin sunumunun hak haberciliği açısından değerlendirilmesine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Daha sonra, alternatif medyanın engellilere ilişkin haberleri hak haberciliği bağlamında irdelenmiştir. Sonrasında ise, engelli haber sitesi www.engellihaberleri.com adresinde sunulan engellilere ilişkin haberler hak haberciliği bağlamında incelenmiştir. Son olarak "Hak ihlâlinin sunumu" olarak tanımlanan örnek olayın yaygın basında ve alternatif medyada sunumu hak haberciliği açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın en önemli tarafı kendi özgün sorgulama kategorilerini oluşturmasıdır. Literatürde hak haberciliğini ele alan ve tanımlayan değerli çalışmalar bulunmaktadır, ancak bu alanda hak haberciliğine ait kategorilerin belirlendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmada ulaşılan kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında hak haberciliğinin unsurları belirlenmiştir. Çalışmada ele alınan engellilere ilişkin haberler de belirlenen bu "hak haberciliği unsurları" bağlamında çözümlenmiştir. Bu anlamda çalışmanın alanda gerçekleştirilecek diğer çalışmalara da kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Aşağıda bu bölümlere ilişkin sonuçlara ayrı ayrı yer verilmiştir. Çalışmada öncelikle araştırmanın önemli bir unsuru olan engelliler ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Engellilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşme ile, engellilerin kendilerini tanımlamak için özel bir sözcüğe gereksinim duymadığı anlaşılmıştır. Engelliler kullanılan farklı tanımlamaların da bir tür ayrımcılık yarattığını düşünmektedirler. Engelliler, toplumun diğer üyeleri gibi birey olarak görülmek istemekte, ancak tanımlanmaları için bir sözcük kullanılması gerekiyorsa engellilerin çoğunluğu bunun "engelli" sözcüğü olabileceği yönünde görüş bildirmektedirler. Engelliler, toplumsal yaşamda daha görünür olabilmek için basında da daha görünür olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Görüşülen engelliler, yalnızca başarılı olduklarında, dramatik ya da adli bir olayın öznesi olduklarında ya da belirli günlerde habere

konu olmak istememektedirler. Engelliler, kendilerine ilişkin haberlerin yalnızca sayıca artırılmasını değil, bu haberlerin içeriğinin de dönüştürülmesi gerektiğini düşünmektedirler. Engelliler, engelli haklarına ilişkin haberlere daha çok yer verilmesine ya da haberlerin insan hakları bağlamında sunulması gerektiğine de görüşlerinde yer vermektedirler. Bu anlamda görüşme gerçekleştirilen Pınar Köksal'ın sözlerini hatırlamakta yarar bulunmaktadır. Köksal haberlerin gelecekte nasıl sunulması gerektiğine ilişkin görüşünü şöyle açıklamıştır: *“Engelli engelsiz ayrımı yapılmaksızın insan hakları çerçevesinde herkesin sahip olduğu haklardan ben de yararlanmak istiyorum. Bu hakların haberlerde de yer almasını, artı, eğitici haberlerin bilinçlendirici haberlerin olmasını bekliyorum.”* Genel anlamda engellilerin haberlere ilişkin görüşleri, haberlerden beklentileri hak haberciliği ile örtüşmektedir. Böylece engellilerin görüşlerinden hak haberciliğinin, engellilerin sorunlu bulduğu geleneksel haber anlayışına çözüm olabileceği görüşüne varmak olanaklıdır.

Engellilere ilişkin haberlerin yaygın basında hak haberciliği unsurları bakımından değerlendirildiği araştırmada fiili satışı en yüksek ilk dört gazete ele alınmıştır. Bu bölümde, Hürriyet, Posta, Sabah ve Zaman gazetelerinin engellilere ilişkin haberlerinin çoğunlukla hak haberciliğine uygun sunulmadığı görülmüştür. 28 günlük sürede, dört gazetede toplam 44 haberin engellilere ilişkin olduğu belirlenmiştir. Belirlenen süre içinde Hürriyet Gazetesi'nde toplam 2618 haber içinde 9 haber, engelli haberidir. Posta gazetesinde yayınlanan 2583 haberin 7'si engellilere ilişkindir. Sabah Gazetesi engelliye en çok yer veren gazete olmasına karşın gazetenin 2955 haberinin yalnızca 16'sı engellilere ilişkindir. Zaman gazetesi ise, yayınladığı 3305 haberin 12'sinde engellilere yer vermiştir. Sözü edilen gazeteler engelli haberlerine, tüm haberleri içinde yüzde 1'in altında yer vermişlerdir. Engelli haberleri, toplam haber sayısına orantılandırıldığında engelli haberlerinin, toplam habere oranının en fazla olduğu gazete, on binde 54 oranıyla yine Sabah Gazetesidir. İkinci gazete on binde 36 ile Zaman'dır. Diğer gazeteler ise, sırasıyla on binde 34 oranıyla Hürriyet Gazetesi, on binde 27 oranıyla Posta Gazetesi'dir. Bu rakamlar engellilere haberlerde ne kadar az yer verildiği göstermesi bakımından oldukça çarpıcıdır. Bu sonuçtan yola çıkılarak, engellilerin haberlerde yeterince temsil edilmediğini söylemek olanaklı görünmektedir.

Haberlerde engelliler, “engelli”, “sakat”, “özürlü”, “bacağını kaybetmiş”, “tekerlekli sandalyeye mahkûm”, “kötürüm”, “kör” gibi isimlendirmelerle tanımlanmıştır. Haberlerde, engelliler en çok “engelli” sözcüğü ile tanımlanmıştır. Haberlerde en az kullanılan sözcük ise, “sakat”tır. Yaygın basın içinden belirlenen örnekleme engellilere; adli durumlarda, dramatik bir olayın konusu olduklarında, yaşanan bir durum ya da olayın eleştirisi yapılırken, engelliler hak istismarının ya da hak talebinin öznesi olduklarında, engellilerin kazandıkları

sportif başarılar ya da farklı alanlarda kazandıkları başarılar olağanüstü bir durum gibi sunulurken, engellilere yönelik istihdam, proje, hizmet, atölye, kurs ve sağlık bilgileri verildiğinde veya engellilerle ilgili sivil bir eylem söz konusu olduğunda haber değeri verilmiştir. Çalışmada, engelli haber içerikleri konularına göre çözümlenmiştir. Konular şunlardır: Adli haber, dramatize edilen yaşam, eleştiri, hak istismarı/hak talebi, istihdam, olağanüstü sunulan başarı, proje/hizmet/atölye/kurs, sağlık, sivil eylem, sportif başarı ve diğer.” Gazetelerin haber içeriklerinde en çok işlenen konu engellilerin sportif başarılarıdır. Engelliler en çok kazandıkları sportif başarılar ile habere konu olmuşlardır. Toplam 44 haberin 9’unda engellilerin sporda kazandıkları başarılarla yer verilmiştir. Engelliler, 7 haberde adli olaylara konu olarak yer almıştır. Engelliler, olağanüstü sunulan başarı ile 5 haberde yer almışlardır. Engellilere ilişkin haberlerin 3’ü dramatize edilen bir yaşamı konu edinmiştir. Gazetelerde hak talebi ya da hak istismarı konularında ise 4 habere yer verilmiştir. Haberlerin 2’sinde sivil eylem konusu, 3’ünde istihdam, 2’sinde proje-kurs-atölye-hizmet, 2’sinde eleştiri ve 2’sinde de sağlık konuları ele alınmıştır. Diğer başlığı altında ise, farklı içeriklere sahip 5 haber yer almıştır.

Çalışmanın bulgular ve yorum bölümünde gazetelerin engelli haberlerinde hak haberciliği unsurlarını hangi oranda taşıdıkları ayrıntılı olarak açıklanmış ve grafikler yardımıyla aktarılmıştır. Bu araştırmada özetle, engelli haberlerinde hak haberciliği unsurlarına en çok yer veren gazetenin Sabah gazetesi olduğu belirlenmiştir. Sabah gazetesini sırasıyla, Zaman, Posta ve Hürriyet gazeteleri izlemiştir. Ancak bu sonuç, hak haberciliği unsurlarına en çok yer veren Sabah gazetesinin hak haberciliği yaptığı anlamına gelmemektedir. İncelenen engelli haberleri çoğunlukla hak haberciliğine uygun sunulmamıştır. Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç, yaygın basında sunulan haberlerin geleneksel habercilik anlayışı içinde sunulduğu ve bu anlamda, yaygın basında belirlenen örnekleme engellilere ilişkin haberlerde hak haberciliği unsurlarının çoğunlukla bulunmadığıdır. Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli bulgu, haber kategorilerine göre, haberlerin hak haberciliği unsurlarını farklı oranda taşıdığıdır. Çalışmada incelenen hak talebi / hak istismarı, eleştiri ya da sivil eylem kategorilerindeki haberlerin hak haberciliği unsurlarını diğer kategorilere oranla daha fazla taşıdığı belirlenmiştir. Bu anlamda hak haberciliğinin geleneksel basın anlayışı içinde yer bulamamasının önemli nedenlerinden biri, eleştiri, hak istismarı/hak talebi, sivil eylem kategorilerindeki haberlerin liberal anlayışın haber değeri verdiği konular içine çok sık girememesidir. Geleneksel habercilik anlayışı içinde “Adli haberlere, dramatize edilen yaşam öykülerine, olağanüstü sunulan başarılarla ya sportif başarılarla” daha fazla haber değeri verilmektedir. Haberlerin hak haberciliği bağlamında çözümlenmesinde elde edilen verilerde

sözü edilen bu konu başlıklarında diğer başlıklara oranla hak haberciliği unsurlarının daha az yer aldığı belirlenmiştir. Bu sonuç, geleneksel habercilik anlayışının haber değeri kavramının tartışılması gerektiğini düşündürmektedir. Nitekim, hak haberciliği geleneksel basın anlayışının haber değeri kavramının yapısal bir soruna işaret ettiğini söylemektedir. Hak haberciliğinde, hak ihlallerine, insan haklarına, dezavantajlıların sorunlarının gündeme getirilmesine, sivil toplum örgütlerine daha fazla haber değeri verilmektedir. Hak haberciliğinin yaygınlaşması ile de geleneksel habercilik anlayışının bu sorunlu yapısının değiştirilmesi olanaklı görülmektedir.

Haberin işlevinin ne olduğuna yönelik farklı görüşler bulunmaktadır, bunlar içinde haberin toplumsal yaşamda etkili olduğu görüşü giderek daha çok önem kazanmaktadır. Bu görüşe göre, haberler sosyal alanda eşitliğin sağlanmasında etkili olabilmektedir. Eşdeyişle haberlerin toplumsal alanda tüm kesimlerin eşit oranda sunulmasına olanak vermesi ile toplumun medyada eşit temsil hakkını bulacağı ve böylece toplumsal yaşamda eşitliğin sağlanmasına katkı sunulacağını söylemek olanaklıdır. Bu noktada, hak haberciliğinin, çalışmanın öznesi engelliler için önemi de ortaya çıkmaktadır. Engelliler ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeden elde edilen veriler, engellilerin toplumsal yaşamda ayrımcılığa uğratıldıklarını düşündüklerini göstermektedir. Engelliler, sosyal alanda herkes ile eşit koşullara sahip olmak istemekte, bu anlamda medyada da daha çok yer aşmak istediklerini söylemektedirler.

Engellilere ilişkin haberlerin yaygın basında değerlendirilmesinin yanı sıra, alternatif medyada engellilere ilişkin haberlerin sunumunda da hak haberciliği unsurları incelenmiştir. Araştırmanın zaman aralığında alternatif medya örneği olarak ele alınan www.bianet.org adresinde engelli haberine yer verilmediği görülmüştür. Alternatif medyanın, ezilenlerin, ötekilerin sesi olarak çok sesli bir toplumsal ortamın yaratılmasında vazgeçilmez öğelerden biri olduğu söylenmektedir (Çoban, 2010: 35). Çiler Dursun da (2007) alternatif medyada haberin taraflı olduğunu, haklardan ya da dezavantajlılardan taraf olduğunu belirtmektedir. Ancak, alternatif bir medya olduğu söylemiyle yola çıkan, kendini dezavantajlıdan yana taraf olarak belirleyen bir habercilik anlayışına sahip olduğunu belirten www.bianet.org adresinde belirlenen zaman aralığında engelli haberinin bulunmaması önem taşımaktadır. Bu süre içinde yaygın basında haber değeri verilen 44 haberin hiçbirine bu sitede yer verilmemiştir. Sitenin arşivinde, içinde engelli sözcüğü yer alan 3 haber belirlenmiş, ancak bunlar engelli haberi olarak tanımlanamamıştır. Bu, sözü edilen sitenin çalışma koşulları, haber akışının azlığı ya da sitenin güncelleştirmelerinin sorunlu olmasından da kaynaklanabilir. Ancak, bu sonuçtan yola çıkarak, alternatif medya örneğinde de engellilerin yeteri kadar temsil edilmediğini

söylemek olanaklıdır. Engellilerin sorun olarak tanımladıkları medyada görünürlüklerinin az olması, yalnızca yaygın basında değil, kendini alternatif bir medya olarak tanımlayan www.bianet.org adresinde de yaşanmaktadır.

Çalışmada, alternatif medyanın, savunduğu gibi eşitlikçi bir haber anlayışının bulunup bulunmadığı konusunda, sorunlarının bulunduğu görülmüştür. Alternatif medya örneği olarak ele alınan www.bianet.org adresinde çalışmanın zaman aralığında hiç engelli haberine yer verilmemesi bunun önemli göstergelerinden biridir. Tanımı gereği dezavantajlının sesine daha çok yer vermesi beklenen www.bianet.org adresinde aynı zaman aralığında yaygın basında yayınlanan haberlerin hiçbirine yer verilmemiş, bu haberler dışında da engelli haberi sunulmamıştır. Eşdeyişle aynı zaman aralığında engelliler yaygın basında 44 haberin öznesi olurken alternatif medyada hiç yer almamışlardır. Bu noktada, geleneksel habercilik anlayışının hak haberciliği bağlamında eleştirisinin yapılmasından önce, alternatif medyanın tanımladığı hak haberciliğini, kendisinin ne kadar uygulayabildiğinin tartışılması gerekmektedir.

Yaygın basın ve alternatif medya örneği www.bianet.org adresindeki engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında incelenmesinin yanı sıra, çalışma için önemli bir diğer araştırma, www.engellihaberleri.com adresindeki engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında sunumunun incelenmesidir. Bu, araştırma sonuçları bakımından önem taşımaktadır. Sitenin haber taramasında dikkat çeken ilk nokta, sitedeki haberlerin engelliler tarafından üretilmediği, farklı kaynaklardan derlendiğidir. Bu noktada engellilerin kendi haber sitelerinde ulusal, bölgesel yayınlardan ya da haber ajanslarından haber almak yerine, kendilerinin haber üretmesi ve bu haberleri hak haberciliğine uygun olarak sunmasını beklemek mümkündür. Nitekim, hak haberciliğinde, habere konu olan kişiler haber üretiminde de söz sahibi olabilmektedirler. Hak haberciliği, okuru ya da izleyiciyi yalnızca haberi alımlayan kişi olarak görmez, ona haberin üretiminde de görevler verir. Böylece hak haberciliği ile okur, onu izleyici konumdan çıkarılarak etkin bir konuma yerleştirilmektedir. www.engellihaberleri.com sitesindeki haberler yalnızca kaynak bakımından sorunlu değildir, haberlerin sunumu da yaygın basında olduğu gibi hak haberciliği unsurlarını çoğunlukla içermemektedir. Yaygın basında olduğu gibi www.engellihaberleri.com sitesinde de engellilere ilişkin haberler çoğunlukla geleneksel habercilik anlayışı içinde sunulmakta, hak haberciliği unsurlarını yeterince taşımamaktadır.

Çalışmada, belirlenen örnek olayın, yaygın basında ve alternatif medyada hak haberciliği bağlamında sunumu ele alınmıştır. Belirlenen örnek olay, 3 Kasım 2008 tarihinde ilk kez

gündeme gelen “York Düşesi Sarah Ferguson’un bir televizyon ekibiyle birlikte kılık değiştirerek, gizlice Türkiye’ye gelip, buradaki rehâbilitasyon merkezlerinde, engellilere ve bakıma muhtaç çocuklara yapılan hak ihlâllerini gizlice kameraya çekmesi ve sonrasında bu görüntülerin basında yer alması ile gelişen olaylardır.” Bu olay, engellilerin yaşadığı hak ihlâlinin yaygın basında nasıl görmezden geldiğini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Yaygın basında ele alınan gazetelerin hiçbiri haberlerinde engellilerin yaşadığı hak ihlâlini temel almamıştır. Haberlerde engellilerin uğratıldıkları kötü uygulamalara yer verilmiş, ancak bu, eleştirel bir bakış açısıyla sunulmamıştır. Yaşanan hak ihlâlleri çoğu haberde “normalleştirilmeye” çalışılmış, haberlerin neredeyse tümü olayı diplomatik bir kriz olarak sunmuştur. Haberde görüşlerine yer verilen siyasi seçkinler, olaya ilişkin sorunları ya da bu sorunların çözümü için yapılması gerekenleri aktarmamış, yaşanan hak ihlâlini görmeyerek, bunu iki ülke arasındaki bir sorun gibi sunmuşlardır. “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının yaygın basındaki sunumunda, engelli haklarına yer verilmemiş, olayda mağdur edilen engellilerin sesi duyurulmamış, hak örgütlerine yer verilmemiş, sorunun çözümüne ilişkin kapsamlı bilgiler sunulmamıştır. Ancak, “Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının www.bianet.org adresindeki sunumunun ise, hak haberciliğine çoğunlukla uygun olduğunu söylemek olanaklıdır. Çalışmada www.bianet.org adresinde örnek olaya ilişkin 3 haberin de hak haberciliği unsurlarını çoğunlukla taşıdığı görülmüştür. Bu noktada, www.bianet.org adresinin engellilere haberlerde yeterince yer vermemesine karşın, engellilere ilişkin haberleri hak haberciliği unsurlarına uygun olarak sunduğunu söylemek olanaklıdır.

“Hak ihlâlinin sunumu” örnek olayının Hürriyet gazetesindeki sunumunda ise, hak haberciliğinin yalnızca eğitime ve bilgilendirme unsurlarına yer verilmiştir. Örnek olayın, Posta gazetesindeki sunumunda hak haberciliğinin “bilgilendirme ve hak örgütlerine yer verme unsurlarına yer verilmiş, “eğitime, mücadeleye yöneltme/yol gösterme, insan haklarına yer verme, dezavantajlının lehine anlatım, olay değil, sorun odaklı sunum unsurları”na ise haberde yer verilmemiştir. Sabah gazetesinde ise, haberlerin sunumunda “insan haklarına yer verme, dezavantajlının lehine anlatım ve mücadeleye yöneltme/yol gösterme” öğelerine yer verilmediği görülmüştür. Son olarak, Zaman gazetesindeki örnek olaya ilişkin haberde de hak haberciliğinin “bilgilendirme, eğitime ve mücadeleye yöneltme/yol gösterme” öğeleri dışında başka unsuruna yer verilmemiştir. Oysa, örnek olaya ilişkin haberlerin www.bianet.org adresindeki sunumunda hak haberciliğinin neredeyse tüm unsurları bulunmaktadır. Böylece örnek olay kapsamında www.bianet.org adresinin engelli haberlerini hak haberciliği unsurları bağlamında sunduğunu söylemek olanaklıdır.

Araştırmada engellilerin kendilerine ait haber sitesinde engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği unsurları bakımından değerlendirilmesine de yer verilmiştir. www.engellihaberleri.com adresinde incelenen engelli haberleri yaygın, yerel basından, ajanslardan ve farklı internet sitesi kaynaklarından derlenmiştir. Bu anlamda sitenin engellilere ilişkin haberleri kendinin üretmemesi ve başka kaynaklardan edinmesi önem taşımaktadır. Söz konusu sitede engellilere ilişkin 15 haber içinde yalnızca 3'ü hak haberciliğinin tüm unsurlarını taşımaktadır. Diğer 12 haberde hak haberciliğinin bazı unsurları bulunmaktadır. Böylece engellilerin kendilerine ait haber sitesinin de engelli haberlerini sunarken, yaygın basında olduğu gibi hak haberciliğine yeterince yer vermediğini söylemek olanaklıdır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar genel olarak hak haberciliği anlayışının haberlerde yeterince yer bulmadığına işaret etmektedir. Liberal basın anlayışında yer alan bir haber hak haberciliğine denk gelebilir ama bu, yaygın basının hak haberciliği yaptığını göstermemektedir. Dolayısıyla, hak haberciliği yapılabilmesi için alternatif medyaya önemli görevler düşmektedir. Ancak çalışmada ele alınan alternatif medya örneği de, engellilerin bu alanda da haberlere yeterince konu olmadığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu noktada yalnızca yaygın basında değil, alternatif medyada ve da engellilere daha fazla yer verilmesinin önemli olduğunu yinelemekte yarar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmada incelenen engellilere ait haber sitesinde, engellilere ilişkin haberler sayıca çok olmasına karşın içeriğinin geleneksel habercilik anlayışına uygun olduğu, hak haberciliği unsurlarını yeterince taşımadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra haberlerin engellilerce değil farklı ajans veya kitle iletişim araçlarından sağlandığı da önemli bir noktadır. Böylece engellilere ilişkin haberlerin yalnızca sayıca çok olmasının, engellilerin medyada eşit sunumu açısından yeterli olmadığı görülmüştür. www.engellihaberleri.com sitesinde engellilere ilişkin haberlerin sayıca fazla olmasının nedeni, sitenin yalnızca engelli haberi sunmasından kaynaklanmaktadır. Bu, sitenin engellileri temsil ettiğini göstermemektedir. Engellilerin medyada daha fazla yer bulması, engellilerin sesinin eşit bir şekilde duyurulması bakımından önem taşımaktadır. Bunun sağlanması da engelli haberlerinin sayıca artırılması ile değil, haberlerde hak haberciliği unsurlarına daha çok yer verilmesi ile olanaklıdır.

Engelliler, yaygın basında, alternatif medyada ve internet sitesinde yayınlanan haberlere yeterince konu olmamaktadırlar. Engelli haberlerinin azlığı, engellilerin medyada temsilinin de oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. Engelli haberleri engellilerin beklentilerini karşılayan hak haberciliği bağlamında değil, geleneksel habercilik anlayışı içinde

sunulmaktadır. Engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bakımından incelenmesinden sonra, hak haberciliğinin olanaklı olup olmadığına da kısaca değinmekte yarar vardır. Hak haberciliğinin “bilgilendirme ve hak örgütlerine yer verme, eğitime, mücadeleye yöneltme/yol gösterme, insan haklarına yer verme, dezavantajının lehine anlatım, olay değil, sorun odaklı sunum” gibi unsurlarının günümüzde uygulanabilir olup olmadığına da tartışılması gerekmektedir. Hak haberciliğine getirilebilecek başlıca eleştiri, bu anlayışın bir ideali yansıttığı, ancak uygulanabilirliği konusunda sorunlu olduğudur. Geleneksel habercilik anlayışının şekillendirdiği haberlerin, hak haberciliği bağlamında sunulmadığı çalışmada gerçekleştirilen farklı çalışmalar ile görülmüştür. Temelde, hak haberciliğinin uygulanabilir olabilmesi için medya kuruluşlarının haber anlayışının yapısal olarak değişmesi gerekmektedir. Çünkü, hak haberciliği anlayışında, muhabirlerin haber yazım sürecinde uymaları gereken kuralların yanı sıra, haberin yayınlandığı kitle iletişim araçlarının da yapısal olarak değişmesi gerektiğini öngörülmektedir. Hak haberciliğinin uygulanabilir olması için, insan hakları felsefesinin yayın kuruluşlarınca özümsemesi gerekmektedir.

Engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirildiği bu çalışmada elde edilen veriler ışığında öneriler getirmek yararlı olacaktır. Alternatif bir medya olan hak haberciliğinin, geleneksel basın anlayışının “yapısal olarak sorunlu” oluşunun ve eksikliklerinin giderilmesi için bir çıkış noktası olma potansiyelini taşıdığı önerilebilir. Hak haberciliği, haberlerin olay odaklı değil, sorun odaklı olması gerektiğini, 5N+1K kuralının yanı sıra haberde, yaşanan sorunun arkasında yatan nedenlerin ve çözüm yolları konusunda eğitici bilgilerin yer almasının da bir zorunluluk olduğunu düşündürmektedir. Bu habercilik anlayışı, geleneksel basın anlayışının “objektiflik” ilkesinin olanaklı olmadığını kabul etmekte; tarafsızlık ilkesinin tersine haberde mağdurdan yana taraf olunması gerektiğini önermektedir. Bunun yanı sıra, hak haberciliği anlayışına göre; haberlerde insan haklarına, hak ihlallerine de daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Hak haberciliği anlayışının benimsenmesi ile haberlerin, geleneksel basın anlayışının da sürekli dile getirdiği “eğitme”, “yönlendirme” gibi işlevleri yerine getirebileceği ve daha da önemlisi, haberler ile halkın eleştirel düşünme yetisini geliştirilebileceğini söylemek de olanaklıdır.

Toplumsal yaşam içinde iletişimi, haberleşmeyi sağlayan, kamusal alanda fikirleri yönlendiren, insanları bilgilendiren medya, engellilere yok denecek kadar az yer vermektedir. Engellileri görünür kılmaktan uzak habercilik anlayışı ile medyanın, engellileri toplumsal yaşamın dışında resmettiği ve böylece ayrımcılığı pekiştirdiği önerilebilir (Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması, 2002: 139). Toplumsal yaşam içinde engelliler, tüm bireyler ile eşit haklara sahiptir ve engellilerin medyada toplumun tüm bireyleri kadar temsil

edilme hakkı bulunmaktadır. Medyanın, engelli haberlerine daha fazla yer vererek, engellileri daha görünür kılacağı düşünülmektedir. Öncelikle, medyada engellilere ilişkin haber sayısının artırılması gerekmektedir. Ancak, bu haberlerin yalnızca sayıca artırılması değil, içeriklerinin de hak haberciliği bağlamında düzenlenmesi gerektiği önerilebilir. Bunun yanı sıra, hak haberciliği anlayışına göre; haberlerde insan haklarına, hak ihlallerine de daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Haberlerde resmi kurumlar, siyasi ve ekonomik seçkinler yerine, hak örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının söylemlerine yer verilmesi de hak haberciliği açısından önem taşımaktadır.

Bunun yanı sıra engellilerin, bilgiye ulaşma hakkının da sağlanması gerekmektedir. Bu konuda da medyanın, gelişen teknolojiler ve yeni programlar aracılığı ile engellilerin enfomasyona ulaşabilmelerini sağlaması beklenmektedir. Sevilay Çelenk de (2006) medyanın ayrımcılığı farklı yollardan gerçekleştirdiğine dikkat çekmektedir. Çelenk, toplumsal yaşam içinde dezavantajlı konumda olanların, medya aracılığı ile, “yok sayılarak ya da çok sınırlı bir biçimde yer verilerek”, “haberlerde olumsuzlukların konusu yapılarak”, “ayrımcı nitelermelerle birlikte anılarak” ya da “nefret söylemi geliştirilerek”, ayrımcılığa uğratıldıklarını belirtmektedir. Çelenk’in üzerinde durduğu kesim, dezavantajlı konumdaki, “azınlıklar” olarak nitelenen toplumsal kesimlerdir (Çelenk, 2006: 224 - 227). Engelli kişilerin, sorunlarını ve hak beklentilerini yüksek sesle duyurabilecekleri alanlar olan sivil oluşumlar, aynı zamanda medya ile ilişki içinde olarak, hak beklentilerini daha geniş çevrelere duyurmaya çalışmaktadırlar. Engelli, sivil toplum kuruluşları aracılığı ile medyada sesini daha güçlü duyurabilecektir. Ancak, engellinin medyada görünür olmasında en önemli etken elbette ki, kitle iletişim araçlarının, engellilere yönelik tutumlarıdır. Medyada engelli haberlerinin daha fazla yer almasının yanı sıra, haber içeriklerinin de ayrımcılığa yol açmayan bir anlatıma sahip olması gerekmektedir.

Hak haberciliği anlayışının benimsenmesi ile haberlerin, geleneksel basın anlayışının da sürekli dile getirdiği “eğitme”, “yönlendirme” gibi işlevlerini yerine getirebileceği ve daha da önemlisi, haberler ile halkın eleştirel düşünme becerisi geliştirileceğini söylemek olanaklıdır. Demokrasilerin güçlendirilmesi, insan haklarının yaygınlaştırılması, hakların herkes için eşit oranda sağlanabilmesi yolundaki çabalar içinde basına da görev düşmektedir. Dolayısıyla, hak haberciliğinin benimsenmesi ile, basının sözü edilen işlevleri geleneksel habercilik anlayışına oranla daha fazla yerine getirebileceğini söylemek de mümkündür. Hak haberciliği ile haberlerde engelli haklarına, sivil toplum örgütlerine daha çok yer verilmesi sağlanacaktır. Haberlerde yalnızca olay sunumu değil, sorun odaklı bir sunum benimsenecektir. Hak

haberciliğinin uygulanması ile haberlerde sorunların çözümüne ilişkin yol gösteren ögelere de yer verilecek ve engelliler kendi hakları konusunda bilgilendirileceklerdir. Haberlerde engelli haklarına yer verilmesinin engellilerin bilinçlendirilmesi ve eleştirel düşünebilmesi konularında önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın başka araştırmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Bu anlamda yeni araştırmalara ilişkin diğer önerileri şu şekilde sıralanmak mümkündür:

1. Haberlerde diğer dezavantajlı kesimlerin, yoksulların, çocukların, yaşlıların, kadınların vs. hak haberciliği bağlamında nasıl sunuldukları araştırılabilir.
2. Olanakların daha geniş olduğu bir çalışma ile işitme, konuşma ve zihinsel engelliler ile derinlemesine görüşme yapılarak haberleri nasıl değerlendirdikleri araştırılabilir.
3. Engellilerin medyada sunumunu farklı açılardan değerlendiren araştırmalar yapılabilir.
4. Haberlerde insan haklarına ne kadar yer verildiği araştırılabilir.
5. Haberlerde hak ihlallerine ne kadar verildiği veya hangi hak ihlallerinin yapıldığı araştırılabilir.
6. Diğer kitle iletişim araçlarının örneğin, televizyon veya radyo haberlerinin hak haberciliği bağlamında sunumu araştırılabilir.
7. Yerel basında engellilere ilişkin haberler araştırılabilir.
8. Haber fotoğrafları hak haberciliği bağlamında araştırılabilir
9. Muhabirler ile araştırma sorusu üzerine görüşme gerçekleştirilebilir.
10. Okurlar ile hak haberciliği konusunda anket yapılabilir.

EK: GÖRÜŞME FORMU

Bu görüşme engelli haberlerinin hak haberciliği bağlamında medyada nasıl sunulduğunu araştıran yüksek lisans tezi için kullanılacaktır. Tam yapılandırılmış derinlemesine görüşmede 10 bölümden oluşan 60 soru bulunmaktadır. Bu bölümler şunlardır: “Kişisel bilgiler, engellinin ekonomik koşullara bakışı, engellinin kendine bakışı, engellinin toplumsal yaşama bakışı, engellinin sivil toplum/ dernek ilişkisi, engelli haberleri, engellinin internet kullanımı, engellinin insan haklarına bakışı, engellinin devlet hizmetlerine bakışı, engellinin geleceğe yönelik beklentileri.” Bu sorular ile engellilerin görüşlerinin hak haberciliği ile örtüşüp örtüşmediği anlaşılacak istenmektedir. Çalışmaya sunduğunuz katkı için teşekkür ederim.

1. KİŞİSEL BİLGİLER

- 1.1. Görüşmecinin kişisel bilgileri: doğum yeri, cinsiyeti, yaşı
- 1.2. Görüşmecinin özür durumu: Doğuştan, sonradan, Yürüme, işitme, görme, konuşma...
- 1.3. Yaşadığınız semt neresi, ulaşım, mimari ya da teknolojik sıkıntılarınız var mı? Varsa Neler?
- 1.4. Görüşmecinin eğitimi, eğitim alanında yaşadığı sıkıntılar var mı? Varsa neler?
- 1.5. Kimlerle yaşıyorsunuz, ailenizde sizin dışınızda özürlü var mı?

2. ENGELLİNİN EKONOMİK KOŞULLARA BAKIŞI

- 2.1. Çalışıyor musunuz? (hangi kurum) Çalışma koşullarınız nasıl?
- 2.2. Ekonomik yönden tatmin edici mi?
- 2.3. Sosyal güvenceniz var mı? Sendikalı mısınız? İş kanununda yer alan haklarınızı biliyor musunuz? Bunların ne kadarına sahipsiniz?
- 2.4. Çalışma koşullarının nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

2.5. Ekonomik olarak yaşadığınız sıkıntılar neler?

3. ENGELLİNİN KENDİNE BAKIŞI

3.1. Engelli bir birey olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

3.2. Sahip olduğunuz “fonksiyon eksikliği” kendinizi “yetersiz” görmenize sebep oluyor mu?

3.3. “Engellilik” kavramını nasıl tanımlıyorsunuz?

3.4. Sahip olduğu özür nedeniyle yaşadığınız sıkıntılar neler?

3.5. Bu sıkıntıların nedenini ne olarak görüyorsunuz? bu sıkıntıların çözümü için neler yaptınız? bu sıkıntıların çözümü için neler yapılmalı?

4. ENGELLİNİN TOPLUMSAL YAŞAMA BAKIŞI

4.1. Serbest zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

4.2. Katıldığınız sosyal, sportif aktiviteler var mı varsa hangileri?

4.3. Mesleki ya da sanatsal kurslara gittiniz mi, gidiyor musunuz?

4.4. Gittiyseniz hangileri? Bu kurslarda edindiğiniz beceriler ne?

4.5. Sosyal ilişkileriniz nasıl?

4.6. Arkadaş seçiminde karşınızdakinin özür durumu etkili oluyor mu? engelli ve engelli olmayan arkadaşlarınızın size bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

4.7. Yaşadığınız toplumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

4.8. Yaşadığınız toplumun size bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

4.9. Toplumsal hayatınızı genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

4.10. Toplumsal hayat içinde kendinizi nasıl konumlandırıyorsunuz?

4.11. Özürlü olmanın toplumsal hayata katılıma bir etkisi var mı? (olumlu, olumsuz)

4.12. Toplumsal hayatta yaşadığınız sıkıntılar neler?

5. ENGELLİNİN SİVİL TOPLUM/ DERNEK İLİŞKİSİ

5.1. Herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşu üyeliğiniz var mı? Varsa ne zaman? Hangi dernek ya da STK? ne kadar süredir var? Ne amaçla katıldınız? Seçiminizin nedeni nedir?

5.2. Dernek ya da STK faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

5.3. Dernek ya da STK'larda aktif görev alıyor musunuz?

5.4. Eskişehir'de faaliyette bulunan dernek ya da STK'ların kaçını biliyorsunuz?

5.5. STK ya da derneklerle ilgili yaşadığınız sıkıntılar neler?

6. ENGELLİNİN ENGELLİ HABERLERİNE BAKIŞI

6.1. Günlük gazete okuyor musunuz? Hangileri?

6.2. Gazete okumak kaç saatiniz alıyor?

6.3. Gazetede hangi haberlere öncelik veriyorsunuz? (dikkatinizi çekenler hangileri)

6.4. Gazetelerde özürlü haberlerine yer veriliyor mu? Yeterli buluyor musunuz?

6.5. Özürlü Haberlerinin içeriğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

6.6. Özürlü haberlerinin basındaki sunumu konusundaki sıkıntılarınız neler?

6.7. Özürlü haberlerinin nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

7. ENGELLİNİN İNTERNET KULLANIMI

7.1. Bilgisayar kullanıyor musunuz?

7.2. İnternet kullanıcısı mısınız? Evet ise- evde mi? Ev dışında mı?

7.3. İnterneti haber okumak için kullanıyor musunuz?

7.4. Hangi siteleri tercih ediyorsunuz?

7.5. İnternetteki engelli haberlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

7.6. İnternetteki özürlü haberlerinin sunumunun nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

8. ENGELLİNİN İNSAN HAKLARINA BAKIŞI

8.1. Özürlüler Kanunu biliyor musunuz? Kanunen sahip olduğunuz hakları biliyor musunuz?

8.2. Özürlü Hakları Bildirisini biliyor musunuz? İçeriği hakkında ne düşünüyorsunuz? STK ya da derneklerde haklarınız konusunda bilgilendiriliyor musunuz?

8.3. İnsan hakları çerçevesinde yaşadığınız koşulları nasıl değerlendiriyorsunuz? Okuduğunuz yaygın gazete ya da internet haberlerini insan hakları çerçevesinde nasıl değerlendiriyorsunuz?

8.4. İnsan hakları konusundaki sıkıntılarınız neler?

9. ENGELLİNİN DEVLET HİZMETLERİNE BAKIŞI

9.1. Devletin özürllüer konusunda yürüttüğü çalışmaları takip ediyor musunuz?

9.2. Devletin özürllüer konusundaki çalışmalarını nasıl değerlendiyorsunuz?

9.3. Devletin hizmetlerini yeterli buluyor musunuz?

9.4. Yetersiz bulduđunuz alanlar hangileri

9.5. Devletten beklediđiniz hizmetler hangileri?

9.6. Devlet hizmetleri konusunda sıkıntılarınız neler?

10. ENGELLİNİN GELECEĞE YÖNELİK BEKLENTİLERİ

10.1. Toplumsal hayata yönelik

10.2. Çalışma koşullarına yönelik

10.3. STK ve dernek çalışmalarına yönelik

10.4. Gazete ve internet haberlerine yönelik

10.5. Devlet hizmetlerine yönelik

10.6. Çevre düzenlemelerine, mimariye, teknolojiye yönelik

10.7. İnsan hakları kapsamında, engelli haklarına yönelik

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Akyol, H. (2008). *Haber Basınından İslamcı Medyaya*. İstanbul: Agora Kitaplığı. İdil Matbaacılık.
- Alankuş, S. (2007). *Çocuk Odaklı Habercilik*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Alankuş, S. (2008). Türkiye’de Başka Bir Demokrasi İçin 'başka' Bir Medya ve Habercilik. Ed: Cangöz İ. *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Körleşmesi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Alankuş, S. (2009). Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği, Der: Alankuş S. *Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Alayoğlu, S. T. (2009). Alternatif Medya Yörüngesinde Misyon Televizyonculuğu. Der: Türkoğlu N. *Medya ve Kültür*. Ankara: Urban Kitap.
- Alemdar, K. (2001). *Türkiye’de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Altan, Ö. Z. (1976). *Sakatlar ve Türkiye’de Çalışma Sorunları*. Eskişehir: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi.
- Arıkan, Ç. (2001). *Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Ankara Körler Federasyonu Yayını.
- Aslan, K. (2002). *Haberin Yol Haritası, İstanbul, Nisan*. Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No: 139.
- Atalay, A. Öngören, B. ve Tan, Ö. (2007). *Muğla Özürlü Programı*, Derleyen: Gülay Seyrek. Muğla: Renk Ofset.
- Ataöv, T. (1996). *Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık*. Ankara: A.Ü. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 29.
- Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Batı, Uğur. (2010). *Basın Zihnimizi İşgal Ediyorken Barış Medyası Ütopya mı?: “Türkiye-Ermenistan Protokolüne Türk Basınının Yaklaşımı Üzerinden Barış Gazeteciliğine Bakış”*. Der: Barış Çoban. Medya Barış ve Savaş. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Baytar, O. (2005). Yazılı Basın Haberlerinde Görülen Yapısal Sorunlar. Der: Akbulut N. T. *Medya Eleştirileri (Gelişime İlişkin Değerlendirmeler)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Bilgin, N. (2006). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Briggs, A. ve Burke, P. (2004). *Medyanın Toplumsal Tarihi, Gutenberg'den İnternete*. Çev: Şener İ. İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye' de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Bülbül, A. R. (2000). *Genel Gazetecilik Bilgileri*. (ikinci baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bülbül, K. (2008). *Küreselleşme Temel Metinler*. Ed: Bülbül K. Ankara: Orion Kitabevi.
- Cangöz, İ. (2003) Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek. Der: Alankuş S. *Gazetecilik ve Habercilik*. İstanbul: İPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Cavalier, J.- J. (2004). *Medya ve İletişim Teknolojileri*. Çev: Çamdereli M. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Cranston, M. (1999). İnsan Hakları Nelerdir. Çev: Yayla A. *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar*. Haz: Yayla A. ve Doğan İ. (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, D. (1976). *Ortopedik Özürlü Çocuklar ve Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 56.
- Çakmak, N. M. (2006). *Kamu Hukuku Açısından Engellilerin Hukuki Statüsü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çalık, S. (2005). *Televizyon Yayınları ve Özürlülük Anketi*, Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Çamur, G. ve Duyan, V. (1997). *Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet Bildiriler*. İstanbul: Metin Sabancı Spastik Çocuklar Merkezi Yayınları.
- Çelenk, S. (2009). “Medya ve Ayrımcılık” *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Der. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel. Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Çelikkan, M. (2009). *Hak Haberciliği Önündeki Engeller ve Medyanın Bağımlılık Sorunu: Ne yapmalı*. Der: Alankuş S. *Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: İPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Chomsky, N. (2005). *Medya Denetimi*. Çev: Baki E. İstanbul: Everest Yayınları.
- Chomsky, N. (1993). *Medya Denetimi İmmediast Bildirgesi*. Çev: Şen Süer. İstanbul: Tümsamanlar Yayıncılık.
- Çoban, Barış. (2010). *Savaş Kışkırtıcısı Medya*. Der: Barış Çoban. *Medya Barış ve Savaş*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Curran, J. (1997). *Medya ve Demokrasi Yeniden Değer Biçme*. Der: İrvan S. *Medya Kültür Siyaset*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Dağtaş, E. (2007). “Yurttaşlık Haklarının Ekseninde Eskişehir Yerel Basınından Online (Çevrimiçi) Bir Örnek: Midas Gazetesi”. Der: Binark M. *Yeni Medya Çalışmaları*., Ankara: Dipnot Yayınları.
- Doğan, İ. (2004). *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Kültürel Temelleri*. (Beşinci Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Doğan, S. (2007). Uçan Süpürge Yerel Kadın Muhabir Ağının Öyküsü Ya Da Hayat Haberdir. Der: Alankuş S. *Kadın Odaklı Habercilik*. İstanbul: IPS, İletişim Vakfı Yayınları.
- Duran, R. (2000). *Medyamorfoz*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Duran, R. (2003). Yurttaş Gazeteciliği. *Gazetecilik ve Habercilik*. Der: Alankuş S. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları-7.
- Dursun, Ç. (Eylül 2007). Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanığı. Der: Alankuş S. *İnsan Hakları Haberciliği*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Erdoğan İ. (1999). “Dördüncü Gücün İlettiği”: Amerikan Örneği. Ed: Alemdar K. *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist Metodoloji Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum*. Ankara: ERK Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (1990). *İletişim ve Toplum*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Eripek, S. (1993). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Gazete Nedir Ne Değildir ve Basın Özgürlüğü (Aralık, 1997). Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Geray, Haluk. (2004). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Gezgin, B. Ulaş. (2010). *Gazetecileri Barışçılaştırmak Yerine Barışçıları Gazetecileştirmek*. Der: Barış Çoban. Medya Barış ve Savaş. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gezgin, S. (2002). Geleneksel Basın ve İnternet Gazeteciliği. Der: Yedig S. ve Akman H. *İnternet Çağında Gazetecilik*. İstanbul: Metis Yayınları
- Girgin, A. (2000). *Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gökçe, O. (1993). *İletişim Bilimine Giriş*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güz, N. (2005). *Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları*. Ankara: Nobel Yayın.
- Gülmez, M. (2009). *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukuku'nda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*. Ankara: Belediye-İş Yayınları.
- Harvey, D. (2000). *Görü-Yorum: Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü*. Çev: Türkoğlu N. İstanbul: Der Yayınları.
- İlal, E. (1997). *İletişim, Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum*. (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınevi.
- İnal, M. A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnal, A. (2003). Medyanın “Etkisi” Sorunsalına Başka Bir Bakış. Der: Alankuş S. *Medya ve Toplum*. İstanbul: IPS, İletişim Vakfı Yayınları.
- İrvan, S. (2003). *Medya ve Etik*. Der: Sevda Alankuş. Medya Etik ve Hukuk. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

- İrvan, S. (2008). Normatif Bir Kuram Olarak Barış Gazeteciliği: Önermeler ve Engeller. Ed: İncilay Cangöz. *Uygun Adım Medya Bir Bilinç Körleşmesi*. Ankara: Ayraç Kitabevi Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1978). *Basın Yayın Tarih.*, İstanbul: İ.İ. T.İ.A. Nihad Sayar- Yayın ve Yardım Vakfı Yayınevi İşletmesi Yayınları.
- Jeanneney, J.-N. (1998). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. Çev: Atuk E. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kamanlıoğlu, M. (2007). Feminist Perspektifle Özürlü Kadına Bakışın Sosyolojik Değerlendirmesi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kapani, M. (1987). *İnsan Haklarının Uluslar arası Boyutları*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Keane, J. (1999). Medya ve Demokrasi. Çev: Haluk Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Konak, M. ve Alev, H. (2002). Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliği. Ed: Özdek Y. *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Korkut, T. (2009). Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik. Hazırlayan: Alankuş S. *Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Köksalan, M. Emre. (2010). Alternatif Televizyon: Olanaklar ve Uygulamalar. İstanbul: Punto Yayınları
- Köse, H. (2007). *Küresel "Akıntıya Karşı" Sivil Arayışlar Alternatif Medya*. İstanbul: Yirmi Dört Yayınları.
- Kuyaksil, A. (2002). *İnsan Hakları Bilgileri*. Ankara: Eylül Kitap & Yayınevi.
- Lieber, R. J. ve Wiesberg, R. E. (2008). Küreselleşme Kültür ve Kimlik Krizi. Editör: Kudret Bülbül. *Küreselleşme Temel Metinler*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Lull, J. (2001). *Medya İletişim Kültür*. Çeviren: Nazife Güngör. Ankara: Vadi Yayıncılık.
- McIntyre, P. (2007). İnsan Hakları Gazeteciliği. Hazırlayan: Sevda Alankuş. *İnsan Hakları Haberciliği*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- McQuail, D. ve Windahl, S. (1994). *Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri*. Der: Dağtaş B. ve Demiray U. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- McQuail, D. ve Windahl, S. (1997). *Kitle İletişim Modelleri*. Çev: Yumlu K. Ankara: İmge Kitabevi.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ankara: Ütopya Kitabevi.
- Özer, Ö. (2008). *Liberal Basın Anlayışı, Objektif Habercilik İdeali, Haber Değerliliği ve Gazetecilik Etiği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Özgökçeler, S. (2006) Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politika Bağlamında Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Özkök, E. (1996). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ed: Kuaradi İ. Kitle İletişim Araçlarında Felsefe. (2. Baskı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Özürlülerle İlgili Mevzuat* (2002). Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat* (2006). Ankara: T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No: 43.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Pogge, T. W. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*. Çev: Kömürçüler G. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ramonet, I. (2000). *Medyanın Zorbalığı*. Çev: Derman A. İstanbul: Om Yayınevi.
- Schlapp, H. (2000). *Gazeteciliğe Giriş*. Çev: Aygün I. 4. Basım. Ankara: Vestfalya Eyaletler Yayınevi.
- Sakar, K. (1997). *Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet Bildiriler*. İstanbul.
- Sayruğaç, S. (2004). “Medyada Irak Savaşı ve Alternatif Medya”, Der: Özbek M. *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayın.
- Sayyar, A. (2006). *Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*. Adapazarı: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Taşkent, S. (1991). *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları*. İstanbul: Hazar Basım Yayın A.Ş.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve Modernite*, Çev: Öztürk S. İstanbul Yayınları: Kırmızı Yayınları.
- Tılıç, L. D. (2001). *2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*. İstanbul: Su Yayınları.
- Tılıç, L. D. (2003). *Türkiye’de Gazetecilik Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara: ÇGD Yayınları.
- Timisi, N. (2004). *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Tokgöz, O. (1994). *Temel Gazetecilik*. (3. Baskı) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması. (2002). T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. Ankara.
- Tosun, G. E. (2007). *Hak Örgütleri Medyada Görünür Olmak*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Tosun, G. E. (2009). *Hak Haberciliği: Neden ve Nasıl* Der: Alankuş S. *Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Turhanlı, H. (2004). *Kahinler ve Müjdeciler*. İstanbul: Nekitaplar.
- Türkiye Özürlüler Araştırması (2002)*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Uzun, R. (2007) *İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Ünver, F. (2007). *Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldız, Ş. (2005). *Dil Kültür İletişim ve Medya*, Ankara: Sinemis Yayınları.
- Yüksel, E. ve Gürcan H. İ. (2001). *Habercinin El Rehberi Soru ve Örneklerle Haber Toplama ve Yazma Kural ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- I. Özürlüler Şurası (29 Kasım-02 Aralık 1999). *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler*. Ankara.

MAKALELER

- Albert, M. (1997). Alternatif Medyayı Alternatif Kılan Nedir. Çeviren: Taylan Doğan *Bilim ve Toplum Dergisi*.
- Efe, A. (2006). Engelli Birey Ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi; İlahiyat Fakültesi Dergisi*; Yıl:1. Sayı: 6.
- Engel-Siz Dergisi*. (Aralık 2008) Türkiye Sakatlar Derneği , Özdemir Matbaa İstanbul, Kasım-, Sayı:30.
- Erbil, F. (2007). Yoksulluk ve Özürlülük. *Öz-Veri Dergisi* Sayı:1.
- İrvan, Süleyman. (1994). Normatif Medya Kuramları. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Ankara: T.H.K. Matbaası. Sayı:1 - 2.
- Mutlu, E. (2006). Küreselleşme, Latin Amerika ve Telesur. İstanbul: *Akademi İletişim Dergisi*. Yıl:2. Sayı:6.
- Subaşıoğlu, F. (2000). Engellilerin İnternete Erişimi Üzerine. Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Sayı: 40.
- Öğülmüş, S. (1991). Ankara Üniversitesi Dergisi. Cilt: 24 Sayı: 1.
- Yıldız, S. (2006) “*Kültürün Küreselleşmesi ve Toplumsal Boyutta Medya Etkinliğine Yansımaları*”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. (cilt 23, sayı.2).

İNTERNET KAYNAKLARI

McGoldrick A.ve Lynch J. "Barış Gazeteciliği – Nasıl Yapmalı?" Çeviren:Tolga Korkut ,
"Barış Gazeteciliği Kılavuzu". 10.01.2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir:
<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/102212-baris-gazeteciligi-kilavuzu> Erişim tarihi:.

"Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin, Masumiyet Karinesi'ni İhlal Ettiği İddialarının
Araştırılması İle İlgili TBMM İnceleme Raporu". 22.08.2010 tarihinde şu adresten
erişilmiştir:http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/03_03_2010_medya_raporu.pdf

Sayın, Ö. Dünyada yeni eşitsizlik anlayışları. 25.08.2010 tarihinde şu adresten
erişilmiştir:http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&ano=46137_7cc260e07c5f10a02ce70681e00dddac.159-171

İnal, A. Yerel Medya için Alternatif Arayışlar. 20.08.2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir:
<http://eski.bianet.org/diger/arastirma278.htm>

İncilay C. "Türkün yaptığı Yurttaş Gazeteciliği Değil". 17.08.2010 tarihinde şu adresten
erişilmiştir: <http://bianet.org/bianet/bianet/104841-cnn-turkun-yaptigi-yurttas-gazeteciligi-degil>

İnceoğlu Y. "Yurttaş gazeteciliği şart". 09.12.2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir:
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=119413>.

"Özürülerin Yazılı Basında Yer Almasına İlişkin Araştırma Ve Analiz Raporu". 05.02.2010
tarihinde şu adresten erişilmiştir: <http://www.ozida.gov.tr/>

Barış Gazeteciliği Klavuzu. 09 Ekim 2007 tarihinde şu adresten erişilmiştir:
<http://bianet.org/biamag/bianet/102212-baris-gazeteciligi-kilavuzu>, İstanbul - BİA
Haber Merkezi, Erişim tarihi:

<http://www.engellilersitesi.com/haber/956-haberler-medyanin-engellilere-bakisi.html>
12.08.2010 tarihinde erişilmiştir.

<http://www.engelliler.biz/bilgibankasi/ozurluluk.htm>. 07.08.2010 tarihinde erişilmiştir.

<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3ozurlukadinveayrim.htm> 11.05.2010 tarihinde
erişilmiştir.